

РЕПУБЛИКА
СРБИЈА
МН

ПОВЕРЕНИК ЗА
ЗАШТИТУ
РАВНОПРАВНОСТИ
НАРОДНА СКУПШТИНА
БЕОГРАД

ПРИМЉЕНО: 15.03.2019

021-01-00035/2019-03 датум: 14.03.2019.

Орг. јед.	Број	Прилог	Вредност
03	02-467/19		

ПРИЛОГ ЦА

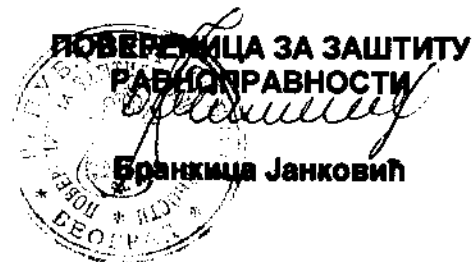
НАРОДНА СКУПШТИНА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

11000 БЕОГРАД
Трг Николе Пашића 13

Поштовани,

У прилогу Вам достављамо Редован годишњи извештај Повереника за заштиту равноправности за 2018. годину, у складу са одредбом члана 48. став 1. Закона о забрани дискриминације.

С уважавањем,

Редован годишњи извештај

Повереника за заштиту равноправности за 2018. годину

Београд, март 2019.

Сви појмови употребљени у мушком граматичком роду обухватају мушки и женски род
лица на која се односе

САДРЖАЈ

УВОДНА РЕЧ	4
САЖЕТАК.....	6
1. О ПОВЕРЕНИКУ ЗА ЗАШТИТУ РАВНОПРАВНОСТИ.....	22
1.1. СТРУЧНА СЛУЖБА ПОВЕРЕНИКА.....	23
2. НОРМАТИВНИ ОКВИР ОСТВАРИВАЊА И ЗАШТИТЕ РАВНОПРАВНОСТИ	25
2.1. ПРЕГЛЕД ВАЖЕЋИХ ПРОПИСА	25
2.2. НОРМАТИВНЕ ИЗМЕНЕ У ТОКУ 2018. ГОДИНЕ	26
3. ОПИС СТАЊА У ОСТВАРИВАЊУ И ЗАШТИТИ РАВНОПРАВНОСТИ	34
3.1. ИСТРАЖИВАЊА ПОВЕРЕНИКА ЗА ЗАШТИТУ РАВНОПРАВНОСТИ.....	34
3.1.1. <i>Истраживање „Однос медија у Србији према дискриминацији“</i>	34
3.1.1.1. Перцепција дискриминације	35
3.1.1.2. Ставови о дискриминацији и посебним мерама за дискриминисане групе	36
3.1.1.3. Новинарска пракса.....	36
3.1.2. <i>Истраживање „Однос представника органа јавне власти према дискриминацији у Србији“</i> 37	
3.1.2.1. Разумевање и перцепција заступљености дискриминације	37
3.1.2.2. Познавање антидискриминационих прописа	39
3.1.2.3. Препознавање дискриминаторног понашања	39
3.1.2.4. Ставови према говору мржње и његово препознавање	39
3.1.2.5. Ставови о дискриминацији	40
3.1.2.6. Ставови према одговорности и улози институција у борби против дискриминације.....	40
3.2. ИЗВЕШТАЈИ И ДРУГИ АКТИ ЕУ, МЕЂУНАРОДНИХ ОРГАНИЗАЦИЈА И УГОВОРНИХ ТЕЛА	42
3.3. ИЗВЕШТАЈИ И ИСТРАЖИВАЊА ДОМАЋИХ ИНСТИТУЦИЈА И ОРГАНИЗАЦИЈА	48
3.4. ПРАКСА ЕВРОПСКОГ СУДА ЗА ЉУДСКА ПРАВА У ОБЛАСТИ ЗАШТИТЕ ОД ДИСКРИМИНАЦИЈЕ.....	60
3.5. ПРАКСА ПОВЕРЕНИКА ЗА ЗАШТИТУ РАВНОПРАВНОСТИ	68
3.6. КЉУЧНИ ПРОБЛЕМИ У ОСТВАРИВАЊУ РАВНОПРАВНОСТИ И ЗАШТИТИ ОД ДИСКРИМИНАЦИЈЕ	80
3.6.1. <i>Дискриминација на основу инвалидитета</i>	90
3.6.1.1. Мишљења и препоруке	98
3.6.1.2. Препоруке мера за остваривање равноправности	102
3.6.1.3. Иницијативе за измену прописа	103
3.6.1.4. Саопштења.....	105
3.6.2. <i>Дискриминација на основу старосног доба</i>	105
3.6.2.1. Мишљења и препоруке	112
3.6.2.2. Препоруке мера за остваривање равноправности	115
3.6.2.3. Иницијативе за измену прописа	116
3.6.2.4. Саопштења.....	116
3.6.3. <i>Дискриминација на основу пола</i>	117
3.6.3.1. Мишљења и препоруке	126
3.6.3.2. Препоруке мера за остваривање равноправности	127
3.6.3.3. Иницијативе за измену прописа	128
3.6.3.4. Упозорења и саопштења	130
3.6.4. <i>Дискриминација на основу рођења</i>	133
3.6.5. <i>Дискриминација на основу здравственог стања</i>	133
3.6.5.1. Мишљења и препоруке	136
3.6.5.2. Препоруке мера за остваривање равноправности	140
3.6.5.3. Саопштења.....	142
3.6.6. <i>Дискриминација на основу националне припадности и етничког порекла</i>	142
3.6.6.1. Ситуационо тестирање	149

3.6.6.2.	Мишљења и препоруке	150
3.6.6.3.	Упозорења и саопштења	152
3.6.7.	<i>Дискриминација на основу брачног и породичног статуса</i>	153
3.6.7.1.	Мишљење.....	158
3.6.7.2.	Упозорења и саопштења	160
3.6.8.	<i>Дискриминација на основу сексуалне оријентације</i>	160
3.6.8.1.	Мишљења и препоруке	165
3.6.8.2.	Саопштења.....	169
3.6.9.	<i>Дискриминација избеглица, интерно расељених лица, миграната и тражилаца азила</i>	169
3.6.9.1.	Мишљење.....	172
3.6.10.	<i>Дискриминација на основу других личних својстава</i>	173
3.6.10.1.	Мишљења и препоруке	174
3.6.10.2.	Препоруке мера	180
3.6.10.3.	Иницијативе за измену прописа	181
3.6.11.	<i>Вишеструка дискриминација</i>	182
3.6.11.1.	Мишљења и препоруке	183
3.6.11.2.	Иницијативе за измену прописа	185
3.6.11.3.	Упозорења и саопштења	188
3.7.	ПРЕДЛОЗИ ЗА ОЦЕНУ УСТАВНОСТИ	190
3.8.	МИШЉЕЊА НА НАЦРТЕ ЗАКОНА И ДРУГИХ ОПШТИХ АКТА	195
3.7.	СУДСКИ ПОСТУПЦИ	196
3.7.1.	Парнични поступци	197
3.7.2.	Кривични поступци.....	201
3.7.3.	Прекршајни поступци	203
3.8.	ОСТАЛИ ИСХОДИ ПОСТУПАКА	203
4.	САРАДЊА ПОВЕРЕНИКА	207
4.1.	САРАДЊА СА ОРГАНИМА ЈАВНЕ ВЛАСТИ	207
4.1.1.	Сарадња са Народном скупштином Републике Србије.....	207
4.1.2.	Сарадња са представницима извршне власти	207
4.1.3.	Сарадња са представницима судске власти.....	209
4.1.4.	Сарадња са јединицама локалне самоуправе	209
4.2.	САРАДЊА СА ОРГАНИЗАЦИЈАМА ЦИВИЛНОГ ДРУШТВА	210
4.3.	МЕЂУНАРОДНА САРАДЊА	213
4.3.1.	Сарадња са Мисијом ОЕБС-а у Србији.....	215
4.3.2.	Сарадња са Фондом Уједињених нација за децу - УНИЦЕФ.....	216
4.3.3.	Сарадња са Саветом Европе.....	217
4.4.	ОСТАЛИ ВИДОВИ САРАДЊЕ.....	218
4.4.1.	Сарадња са Европском мрежом тела за равноправност (ЕКВИНЕТ).....	221
4.4.2.	Регионална сарадња на унапређењу равноправности.....	223
4.4.3.	Годишња конференција Повереника поводом Међународног дана толеранције.....	224
5.	МЕДИЈСКО ИЗВЕШТАВАЊЕ	225
6.	ПУБЛИКАЦИЈЕ ПОВЕРЕНИКА	230
7.	ИЗВРШАВАЊЕ ОБАВЕЗА ПО ЗАКОНУ О СЛОБОДНОМ ПРИСТУПУ ИНФОРМАЦИЈАМА ОД ЈАВНОГ ЗНАЧАЈА	231
8.	ИЗВЕШТАЈ О ИЗВРШЕЊУ ФИНАНСИЈСКОГ ПЛАНА	233
9.	ПРЕПОРУКЕ ЗА СУЗБИЈАЊЕ ДИСКРИМИНАЦИЈЕ И УНАПРЕЂЕЊЕ РАВНОПРАВНОСТИ	237
ПРИЛОГ:	СТАТИСТИЧКИ ПРИКАЗ РАДА ПОВЕРЕНИКА У 2018. ГОДИНИ	244

УВОДНА РЕЧ

Поштоване народне посланице и посланици,

Уважене читатељке и читаоци,

Пред Вама је девети редовни извештај Повереника за заштиту равноправности Републике Србије иза кога стоји још једна година континуираног и интензивног рада у складу са мандатом и надлежностима које су нам поверене Законом о забрани дискриминације. И у претходном периоду, наставили смо да пружамо заштиту грађанима и грађанкама од дискриминације као и да широким спектром различитих активности указујемо на значај поштовања принципа равноправности.

Током 2018. године Повереник је поступао у 1407 предмета, што представља повећање броја предмета у односу на претходну годину. Један од разлога за повећање овог броја биле су и поднете притужбе због примене одредаба Закона о финансијској подршци породици са децом, као и притужбе организације цивилног друштва због приступачности објеката и услуга особама са инвалидитетом. Поред поступања по притужбама, Повереник је, у складу с овлашћењима, дао 300 препорука мера за остваривање равноправности, поднео четири предлога Уставном суду за оцену уставности и законитости, три кривичне пријаве, једну тужбу за заштиту од дискриминације и један захтев за покретање прекршајног поступка.

Највише притужби ове године поднето је због дискриминације на основу инвалидитета, више од четвртине од укупног броја. На другом месту по бројности притужби је старосно доба са 16,5%, док се свака десета притужба односи на дискриминацију на основу пола, који се као основ дискриминације налази на трећем месту. Следе притужбе због дискриминације по основу рођења, здравственог стања, затим националне припадности и етничког порекла, потом брачног и породичног статуса, сексуалне оријентације, док су остали основи дискриминације у притужбама навођени у мањем проценту.

Када је у питању област дискриминације, на првом месту се ове године налази област пружања јавних услуга или коришћења објеката и површина, на коју се односи готово трећина поднетих притужби. На другом месту је област рада и запошљавања са нешто изнад 20%. Следећа област односи се на поступке пред органима јавне власти, затим следи социјална заштита, а потом област јавног информисања и медија.

У циљу сагледавања стања у области заштите од дискриминације и остваривања равноправности, Повереник је током 2018. године спровео два истраживања „Однос медија у Србији према дискриминацији“ и „Однос представника органа јавне власти према дискриминацији у Србији“. Добијени подаци су од значаја не само за рад институције, већ и за различите друштвене актере за креирање и вођење јавних политика.

Повереник је у претходној години објавио, поред осталих, и два приручника који су од значаја за унапређење и заштиту грађана и грађанки од дискриминације у нашем

друштву: *Приручник за спровођење антидискриминационих прописа: Како препознати случајеве дискриминације пред органима јавне власти и Приручник за спровођење ситуационог тестирања.*

Са циљем промоције примера најбоље праксе и подстицаја локалним самоуправама да креирају и спроводе различите афирмативне политике у циљу унапређења равноправности а тиме и квалитета живота грађана и грађанки и стварања бољих и праведнијих услова за живот у локалним заједницама, установљена је награда „*Општина/град једнаких могућности*“. Настављена је сарадња и са медијима, као важним партнерима, те су по четврти пут додељене већ традиционалне медијске награде за толеранцију на годишњој конференцији Повереника поводом Међународног дана толеранције, која је овога пута била посвећена улози и значају медија у промовисању и унапређењу равноправности у нашем друштву.

И претходне године Повереник је спровео бројне обуке, радионице и предавања из области препознавања и реаговања на дискриминацију, којима су били обухваћени полицијски службеници, инспектори рада, представници локалних самоуправа, медија и организација цивилног друштва, а одржани су и семинари на тему грађанскоправне заштите од дискриминације за судије све четири апелације.

На крају, сумирајући бројне активности у 2018. години, настављамо са проактивним приступом у намери да и у будућности пружимо још ефикаснију заштиту од дискриминације и радимо на унапређењу равноправности, уз уверење да на тај начин доприносимо изградњи друштва на темељима толеранције, равноправности и поштовања људских права свих наших грађана и грађанки.

Бранкица Јанковић
Повереница за заштиту равноправности

САЖЕТАК

Повереник за заштиту равноправности је у 2018. години наставио рад на заштити грађана и грађанки од свих облика дискриминације и унапређивању равноправности, у складу са законским овлашћењима.

Током 2018. године Повереник је поступао у 1.407 предмета. Поверенику је поднето 947 притужби, а поред тога, у складу са законским овлашћењима, Повереник је дао 300 препорука мера за остваривање равноправности, у 88 случајева предложено је покретање поступка посредовања (мирења), поднета је једна тужба за заштиту од дискриминације, четири предлога Уставном суду за оцену уставности, три кривичне пријаве и један захтев за покретање прекршајног поступка. У току 2018. године Уставни суд је по предлогу Повереника за оцену уставности и законитости утврдио да Одлука о коефицијентима ЈКП ГСП Београд, није у сагласности са Уставом и законом. У току 2018. године упућено је и девет иницијатива за измену прописа, као и 37 мишљења на нацрте закона и других опшних аката. Такође, издато је 17 упозорења јавности и 24 саопштења за јавност. У поступку по 115 притужби донета су мишљења, од чега је у 81 притужби донето мишљење којим је утврђена повреда одредаба Закона о забрани дискриминације и дата препорука мера, у шест случајева је утврђено да није дошло до повреде одредаба Закона, али су дате препоруке мера за остваривање равноправности, а у 28 случајева није утврђена повреда одредаба Закона о забрани дискриминације. По препорукама Повереника поступљено је у 61 случају (78,2%), док у 17 случајева није поступљено (21,8%), а у три случаја рок за поступање по препоруци још увек није истекао. У 46 случајева донето је мишљење којим је утврђена дискриминација групе лица (особа са инвалидитетом, жена, припадника ромске националне мањине, ЛГБТ, избеглица, мигранта, тражиоца азила, и интерно расељених лица), док се у осталим случајевима радило о дискриминацији појединаца. Настављен је тренд поступања по препорукама Повереника, што између осталог може водити ка закључку да је дискриминаторно поступање ретко производ намере, иако намера у поступку за заштиту од дискриминације није релевантна. По препорукама мера за остваривање равноправности органима јавне власти и другим лицима, поступљено је у 98,3%, што укупно са поступањем по препорукама датим у појединачним случајевима у просеку износи 88,2%. Примера ради, по препорукама за отклањање последица повреда одредаба Закона о забрани дискриминације по основу инвалидитета као личног својства поступљено у свим случајевима.

Физичка лица су Поверенику поднела 67,4% од укупног броја поднетих притужби. За разлику од претходних година, жене су се обраћале Поверенику чешће него мушкарци, па од свих притужби које су поднела физичка лица, жене су поднеле 58,5%, а мушкарци 41,5%. Ако би се рачунао проценат у односу на број подносилаца, тај проценат би био далеко виши у корист жена као подносиатељки притужби. Наиме, 104 притужбе поднело је 556 жена а поводом примене појединих одредаба Закона о финансијској подршци породици са децом. Током 2018. године, организације цивилног друштва су поднеле 293 притужбе (30,9%), чиме се бележи значајан пораст у односу на претходну годину када су организације цивилног друштва поднеле 105 притужби. У току 2018. године Повереник је примио већи број грађана у седишту органа у Београду и Канцеларији у Новом Пазару, а повећан је и број грађана који су тражили информације путем телефона или електронском поштом. Разлози за то су, пре свега,

потребе грађана који траже заштиту од различитих повреда права, њихова већа информисаност, делом и веће препознавање дискриминације, проблеми у примени бројних закона и, на крају, активности које предузима Повереник, доследност и рад на повећању видљивости.

Повереник је ове године спровео низ обука и предавања из области препознавања и реаговања на дискриминацију, као и примене антидискриминационих прописа, којима су обухваћени полицијски службеници, инспектори рада, представници локалних самоуправа, медија и организација цивилног друштва, а одржани су и семинари на тему грађанско-правне заштите од дискриминације за судије све четири апелације. Такође, Повереник је присуствовао бројним домаћим и међународним конференцијама и округлим столовима намењеним унапређењу људских права маргинализованих друштвених група, као и на трибинама, радним састанцима и радионицама посвећеним сагледавању стања у појединим областима, попут оснаживања жена, виктимизацији, положаја радника и синдикалних организација, креирања одговарајућих услуга у заједници, положаја предузећа за професионалну рехабилитацију и запошљавање особа са инвалидитетом, положају особа са инвалидитетом у поступцима пред органима јавне власти и бројним другим. Током 2018. године, одржани су састанци и са представницима појединих компанија које су се обратиле Поверенику ради помоћи у вези са доношењем Кодекса равноправности. Повереник је издао два приручника: *Приручник за спровођење антидискриминационих прописа: Како препознати случајеве дискриминације пред органима јавне власти* и *Приручник за спровођење ситуационог тестирања*, као и *Смернице за стратешке парнице*. Као и претходних година Повереник је наставио праксу спровођења различитих истраживања, те су ове године спроведена истраживања: *Однос представника органа јавне власти према дискриминацији у Србији* и *Однос медија у Србији према дискриминацији*. Такође је објављено друго издање *Кодекса равноправности: Смернице за израду кодекса антидискриминационе политике послодаваца у Србији*.

Друштво се и даље суочава са бројним изазовима на плану унапређења равноправности. Постојећим антидискриминационим законодавством у Србији постављен је темељ за унапређење равноправности и сузбијање дискриминације, али је тај правни оквир потребно унапређивати и усклађивати са правним тековинама Европске уније и међународним стандардима. Повереник је у овом као и у претходним годишњим извештајима, између осталог, давао препоруку да је неопходно успоставити и операционализовати стандардизован систем прикупљања података који се односе на ову област. Такође, уочено је да се доследно не спроводи прописана процедура у погледу прибављања мишљења свих надлежних органа, што је био случај и са Нацртом закона о забрани дискриминације, који је утврђен као предлог а да претходно коначни текст није достављен Поверенику на мишљење. Поред тога, како би се унапредио правни оквир за повећање ефикасности заштите од дискриминације и усагласио са прописима Европске уније потребно је донети или унапредити и друге прописе који могу бити од утицаја на остваривање равноправности и унапређење положаја појединих група становништва.

Поред Повереника као централног државног органа за заштиту од дискриминације и унапређење равноправности, изузетно важну улогу имају судови. Велики изазов у поступцима за заштиту од дискриминације и даље представља поштовање законске норме која прописује хитност у поступању пред судовима, наступање апсолутне

застарелости за вођење прекршајних поступака што умањује ефикасност и обесмишљава прекршајноправну заштиту, одбацивање кривичних пријава и сл.

Иако је Закон о спречавању насиља у породици постигао одређене ефекте и унапредио координисано деловање институција система у пружању заштите од насиља у породици и других облика родно заснованог насиља, проблем насиља у породици је и даље присутан. Решавању овог проблема је потребно посветити посебну пажњу, уз јачање надлежних институција као и јачање система подршке жртвама, као и унапређивање Националне СОС линије за жене жртве насиља и њено усклађивање са релевантним међународним стандардима.

Такође, и даље је у медијима и јавном простору присутан говор који карактерише говор мржње, сензационализам, дискриминаторни ставови и увредљиво извештавање, нарочито о женама и припадницима ЛГБТ популације, због чега је посебну пажњу потребно посветити и одговорном извештавању о насиљу у породици и партнерским односима.

У току 2018. године настављен је тренд поступања по препорукама Повереника. Међутим, забрињавајуће је што поједини медији и јавни функционери не поступају по препорукама за отклањање последица повреда одредаба Закона о забрани дискриминације када је у питању дискриминација на основу сексуалне оријентације, док се по препорукама које се, примера ради, односе на особе са инвалидитетом, поступа у потпуности.

Највише притужби ове године поднето је због дискриминације на основу инвалидитета, (26,4%), старосног доба (16,5%), пола (10,7%), рођења (10,6%), здравственог стања (6,1%), затим следе притужбе због дискриминације по основу националне припадности и етничког порекла (6%), брачног и породичног статуса (4,9%), сексуалне оријентације (4,2%), док су остали основи дискриминације навођени у мањем проценту.

У погледу области друштвених односа у којима се најчешће подносе притужбе, на првом месту се ове године налази област пружања јавних услуга или коришћења објеката и површина са уделом од 27,6%. На другом месту налази се област рада и запошљавања са 20,8%. Следећа област у којој грађани најчешће подносе притужбе због дискриминације је поступак пред органима јавне власти (17,7%), затим следи социјална заштита (13,1%), област јавног информисања и медија (6,1%), образовање и стручно оспособљавање (5,3%), док је број притужби у осталим областима друштвених односа заступљен у нешто мањем проценту, испод 3%.

Као и претходних година, највећи број притужби поднет је против државних органа, односно органа јавне власти (50,5%), након тога следе правна лица (23,1%) и физичка лица (12,2%). Остало чине групе лица, организације и институције, у значајно мањем проценту.

Највећи број притужби примљен је из Београдског региона (52,8%), што је нешто више него претходне године, затим следи регион Шумадије и Западне Србије (14,4%), регион Војводине (14,1%), регион Јужне и Источне Србије (10,9%), регион Косова и Метохије (0,6%) и непознати регион (7,2% - регион је непознат када је притужба поднета електронском поштом, а подносилац не назначи општину пребивалишта). Подаци о броју поднетих притужби по регионима указују да постоји велика диспропорција по

броју поднетих притужби у оквиру региона, те да и даље предњачи Београдски, као регион са највише поднетих притужби, што указује на потребу даљег рада на информисаности грађана о постојећим механизмима заштите.

Највише притужби и ове године поднето је због дискриминације на основу инвалидитета, који се као основ дискриминације већ годинама налази у врху по броју поднетих притужби. Истраживања међународних организација и домаћих организација цивилног друштва и институција, као и пракса Повереника показују да су особе са инвалидитетом најчешће дискриминисане у области приступачности јавних објеката, површина и услуга, односно да се особе са инвалидитетом суочавају са великим проблемима када је у питању доступност објеката и услуга, информација и комуникација. Такође и даље није обезбеђен доступан и ефикасан систем пријављивања хитним службама као што су хитна помоћ, полиција и ватрогасна служба, службе подршке, СОС телефонима и сл. Велики изазови су и у области запошљавања, у приступу образовању и стручном оспособљавању, као и у области социјалне и здравствене заштите.

Један од разлога за повећање броја притужби по овом основу је чињеница да је организација Центар за самостални живот особа са инвалидитетом Србије у оквиру пројекта *„Равноправно: ОСИ у политичком животу“*, истраживала приступачност бирачких места за особе са инвалидитетом на територији неколико градских општина у Београду, Крагујевцу и Сомбору. На предлог Повереника, Градска изборна комисија Града Београда, градске општине Врачар и Савски венац окончале су поступак по притужбама медијацијом, односно потписивањем Споразума о разумевању, док је по притужбама против Градске општине Нови Београд донето мишљење са препорукама, по којима је ова општина поступила. Чињеница да је одређен алтернативни начин гласања, тј. да постоји могућност гласања ван бирачких места, не ослобађа надлежне органе од обавезе да у поступку предлагања и утврђивања бирачких места, као и приликом израде изборног материјала, поштују правила приступачности.

Такође, и даље је присутан проблем потпуног лишења пословне способности што представља угрожавање поштовања људских права, због чега је важје прописе потребно ускладити са чланом 12. Конвенције о правима особа са инвалидитетом. Поред тога, проблем институционализације особа са инвалидитеом није решен, због чега је потребно више радити на деинституционализацији и остваривању права на самосталан живот особа са инвалидитетом.

Резултати истраживања *„Однос представника органа јавне власти према дискриминацији у Србији“*¹ које је Повереник спровео у току 2018. године, показали су да испитаници препознају особе са инвалидитетом као најдискриминисанију групу. Највећи број представника органа јавне власти (43,4%) сматра да су особе са физичким инвалидитетом најчешће изложене дискриминацији, а да потом следе особе са сметњама у интелектуалном развоју (41,9%).

На другом месту према броју поднетих притужби у 2018. години налази се старосно доба, које се, као основ дискриминације, често појављује у комбинацији са још неким личним својством – инвалидитет, здравствено стање и др. Ово је нарочито случај код вишеструке дискриминације деце са сметњама у развоју и инвалидитетом.

¹ Резултати истраживања детаљније су приказани у поглављу 3.1.2. овог Извештаја

Унапређење свих видова подршке нарочито деци са инвалидитетом и сметњама у развоју, спровођење активности на инклузији и равноправном укључивању све деце у образовни систем, ангажовање стручњака и шире јавности у вези са положајем и правима деце која живе и раде на улици, превенција и заштита деце од сваке врсте насиља која подразумева и дечији рад, дечији брак и друге врсте експлоатације и социјалне искључености, као и забрана телесног кажњавања, неопходни су предуслови за остваривање равноправности. Особе између 50 и 65 година старости најчешће се сусрећу са потешкоћама у поступку запошљавања и рада због распоређивања на ниже радно место, отказивања или незаконског уговора о раду због година живота и односа према „старијим“ радницима, предрасуда о њиховој неефикасности и непродуктивности. У последње време се ови проблеми повећавају и постају изазов за решавање у актуелној неповољној демографској структури и стању на тржишту рада. Поред тога, неповољан је и положај суграђана старијих од 65 година живота, који се, према истраживањима, без обзира на бројне проблеме, и даље ређе обраћају надлежним органима. Проблеми са којима се старији суочавају су, поред доступности услуга здравствене и социјалне заштите, између осталог и велики број физичких, друштвених и економских баријера, уврежене предрасуде и стереотипи, али и недостатак инклузивних јавних политика које укључују представнике свих узраста и група у планирање и развој насеља.

Пол као основ дискриминације ове године, као и претходне године, заузима треће место по броју притужби. Иако жене и даље у већем броју подnose притужбе због дискриминације на основу пола, приметно је да и све више мушкараца то чини (примера ради, сви подносиоци притужби због дискриминације на основу пола у области здравствене заштите били су мушкарци). Као и претходних година, највећи број притужби због дискриминације на основу пола поднет је у области рада и запошљавања. Жене су, као и претходних година, подносиле притужбе због промена радно-правног статуса након повратка са породилског одсуства и одсуства са рада ради неге детета. Уочавајући да постоји пракса да су жене дискриминисане приликом напредовања због чињенице да су одсуствовале са посла због трудничког, породилског или одсуства са рада ради неге детета, Повереник је упутио и препоруку мера за остваривање равноправности свим судовима у вези са напредовањем државних службеница. Такође, примена Закона о начину одређивања максималног броја запослених у јавном сектору далеко више погађа жене, имајући у виду да у јавном сектору, нарочито у јавним службама, ради неупоредиво више жена него мушкараца. Применом овог закона и Закона о раду који ограничава максималну дужину трајања радног односа на одређено време, практично је онемогућено прерастање радног односа на одређено у радни однос на неодређено време, што нарочито погађа жене након повратка са трудничког, односно породилског одсуства, а поред тога ствара и правну несигурност и отежава трансфер знања и искустава врло важних за ефикасно и континуирано функционисање државне управе.

Такође, потребно је обезбедити укључивање и подстицање равномерне заступљености жена и мушкараца у свим сферама политичког и јавног одлучивања у вршењу јавних функција, имајући у виду да је родну равноправност у пракси тешко остварити без сразмерног и непосредног учешћа жена у процесу доношења одлука у свим областима јавног живота и на свим нивоима. Закон о родној равноправности још увек није донет иако је Србија ту обавезу преузела. У овој области потребно је извршити усклађивање

са свим релевантним међународним документима, а имајући у виду далеко мању заступљеност жена у свим областима одлучивања, прописати обавезне веће квоте, као и обавезу вођења родно осетљиве статистике у свим областима, нарочито статистике која се односи на насиље са посебним акцентом на угрожене групе, као што су девојчице, старије жене, Ромкиње, жене са инвалидитетом и сл.

У току 2018. године Повереник је примио и притужбе у којима је указивано на поступање здравствених установа приликом хоспитализације деце, одређивањем да само мајке могу бити пратиље детета, због чега је Повереник упутио препоруке мера свим здравственим установама указујући на неопходност равноправног поступања у овом погледу. Поверенику се поводом поступања центара за социјални рад приликом давања мишљења на захтев судова у поступцима за развод брака и поверавање детета обратио и један број очева истичући да су дискриминисани по основу пола, с обзиром да су деца поверена мајци, због предрасуда о родним улогама.

Следећи основ дискриминације према учесталости током 2018. године било је рођење као лично својство. Разлог за значајно повећање броја притужби по овом основу у 2018. години је почетак примене новог Закона о финансијској подршци породици са децом, као и његових измена и допуна, због чега се највећи број притужби (104) по овом основу односи на област социјалне и породичне заштите. У притужбама које је поднело 556 жена наведено је да је више одредаба овог закона дискриминаторно, као и да нису у складу са Уставом. Између осталог је наведено и да су мајке које су до 25. децембра 2017. године родиле децу дискриминисане у односу на мајке које су родиле децу након овог датума, јер ће остварити родитељски додатак у знатно мањем износу. У појединим притужбама у зависности од тога на које су се одредбе овог закона притужбе односиле, ово лично својство се појављивало у комбинацији са још неким личним својством (старосно доба, имовно стање, пол и др). Повереник је овим поводом поднео иницијативе за измену Закона Министарству за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, као и предлоге за оцену уставности и законитости Уставном суду.

Пети основ по учесталости појављивања током 2018. године било је здравствено стање, и то најчешће у области рада и запошљавања. У притужбама је указивано на положај особа које болују од меланоме, као и на положај особа које живе са ХИВ/АИДС-ом. Такође указивано је и на стигматизацију и предрасуде према особама које имају аутизам, посебно деце са аутизмом. Пракса Повереника такође показује потребу унапређивања палијативног збрињавања у циљу побољшања квалитета живота пацијената и очувања достојанства у последњим данима живота. Поред тога, постоји и потреба унапређења информисаности грађана о неопходности спровођења како превентивних, тако и скрининг прегледа у циљу раног откривања болести и унапређења општег здравља становништва.

Дискриминација на основу националне припадности и етничког порекла је шести основ дискриминације по учесталости навођења. Скоро половина притужби, као и претходних година, поднета је због дискриминације припадника ромске националне мањине. И поред чињенице да у Републици Србији постоји добар законодавни и институционални оквир за заштиту права националних мањина, пракса Повереника, као и бројна истраживања међународних и домаћих организација, показују да у одређеним областима друштвеног живота још увек постоје проблеми нарочито када је реч о припадницима ромске националне мањине. У току 2018. године приметан је пораст

притужби у области образовања и стручног усавршавања које су се углавном односиле на дискриминацију ромске деце. Овом повећању су допринеле и мере које су предузете на препознавању дискриминације у образовном систему. Такође из обраћања Поверенику може се закључити да су и даље присутни проблеми који се односе на неадекватне услове живота у неформалним ромским насељима. У току 2018. године организација цивилног друштва спровела је два ситуациона тестирања у области рада и запошљавања припадника ромске националне мањине у угоститељству, као и у области пружања услуга, у којима, према извештају ове организације, нису забележени случајеви дискриминације.

По броју притужби следе притужбе поднете због дискриминације на основу брачног и породичног статуса и то највише у поступку пред органима јавне власти, затим у области рада и запошљавања и области образовања и стручног усавршавања. Пракса Повереника показује да се брачни и породични статус као основ дискриминације ређе појављује у притужбама као једини основ дискриминације, већ најчешће у комбинацији са још неким личним својством нпр. полом, што је очекивано посебно када су у питању жене због уврежених образаца понашања и патријархалних улога. И даље је присутна пракса појединих послодаваца да у пријавама, на конкурсима и интервјуима за посао неоправдано укључују питања о породичном и брачном статусу, или аутоматски искључују жене због претпоставке о немогућности усклађивања приватних и пословних обавеза.

Што се тиче сексуалне оријентације као основа дискриминације, као и претходних година присутан је тренд да се највећи број притужби по овом основу као и по основу родног идентитета подноси у области јавног информисања и медија, као и да притужбе претежно подносе организације цивилног друштва. Анализа ових притужби указује да је у медијима и јавном простору и даље присутан говор који карактерише говор мржње, сензационализам, дискриминаторни ставови и увредљиво извештавање, нарочито о женама и припадницима ЛГБТ популације. У току 2018. године је унапређен правни оквир који се односи на промену ознаке пола приликом издавања личних докумената трансродним особама, међутим и даље није правно регулисано истополно партнерство. Према извештајима и истраживањима, и даље су присутни примери дискриминаторних инцидената и злочина мотивисаних хомофобијом и трансфобијом. Иако је у току 2018. године добијен први случај пред судом због злочина из мржње на основу члан 54а Кривичног законика, и даље треба радити на обуци полиције, тужилаца и судија у циљу обезбеђивања пуне примене овог члана и одмеравања казне за кривична дела учињена из мржње.

По броју притужби следе притужбе поднете због дискриминације на основу другог личног својства (лично својство које у закону није експлицитно наведено), затим на основу чланства у политичким, синдикалним и другим организацијама. Притужбе подносе пре свега синдикалне организације због положаја организације, као и остваривања права њихових чланова. Такође, када се ради о дискриминацији по основу чланства у политичким, синдикалним и другим организацијама у области рада и запошљавања, приликом извођења доказа у појединим поступцима по притужбама, уочено је да поједини подносиоци притужби или сведоци истичу велики проблем страначког запошљавања, односно давања предности у поступку запошљавања члановима владајућих политичких странака, наводећи да осећају страх од последица

пријављивања, због чега или не подносе притужбе или одустају од даљег вођења поступка, односно предложени сведоци одбију да дају исказ. Овакву праксу потврђују адекватна истраживања, као и учесници конференција и других догађаја који се односе на запошљавање и тржиште рада и миграције, посебно младих.

После овог основа дискриминације, према броју притужби следе као основи верска или политичка убеђења, имовно стање, држављанство, осуђиваност, преци, изглед, родни идентитет, генетске особености, језик и раса.

Сиромашни грађани су у истраживањима такође перципирани као једна од три највише дискриминисане друштвене групе, међутим број притужби по основу имовног стања је занемарљиво мали и подносе их углавном физичка лица. Рад на социјалном укључивању сиромашних захтева добру повезаност свих система заштите, почев од система социјалне и здравствене заштите до система образовања, уз усаглашавање републичког и локалног нивоа и интезивнију сарадњу државних институција и цивилног сектора, као и бољу повезаност услуга подршке, развијање солидарности и толеранције нарочито од ране младости. Још се не могу сагледати ефекти и обухват донетог Закона о бесплатној правној помоћи, односно приступ правди сиромашних грађана, с обзиром на прописана ограничења у погледу заступања. Поверенику овај закон у фази доношења није достављен на мишљење, те примедба у вези потенцијалних пружаоца ове врсте помоћи није била сагледана.

Афирмативне мере запошљавања дале су одређене резултате, међутим остваривање равноправности свих осетљивих група лица, поред предузимања афирмативних мера у области запошљавања и пажљивог сагледавања њихових ефеката, захтева и мере сталног инспекцијског надзора, као и брзу и ефикасну судску заштиту у случају повреде права. У циљу промовисања толеранције и равноправности Повереник је у 2018. години установио и награду под називом *„Општина/град једнаких могућности“*.

Притужбе Поверенику свакако јесу један од показатеља присутности дискриминације и степена поштовања принципа равноправности у друштву, али не и једини, на шта континуирано указујемо у извештајима о раду, управо дајући и кратак преглед свих релевантних и доступних истраживања, као и података од значаја за сагледавања стања у области заштите равноправности. Наиме, на стање у погледу заступљености дискриминације у друштву утичу и други фактори, међу којима су друштвени и културни контекст у којем живимо, однос друштва према дискриминацији, грађанска свест о неопходности и значају поштовања прописа, спремност да пријаве њихово кршење, степен толеранције према различитостима, поверење у рад институција, познавање основа и облика дискриминације, као и активности цивилног друштва у заштити људских права и др.

У току 2018. године Повереник је спровео два истраживања.

Резултати истраживања Повереника *„Однос медија у Србији према дискриминацији“*, спроведеног уз подршку Фонда за добру управу (Good Governance Fund – GGF) Владе Велике Британије у оквиру пројекта *„Јачање капацитета институција и организација у Србији у циљу одговарајуће примене законодавства у области људских права и борбе против дискриминације“*, показали су да и уредници и новинари учествују постојање говора мржње у Србији, али да су значајне разлике у оцени степена испољавања. За новинаре је говор мржње *„веома присутан“*, а за уреднике је

„углавном присутан“. Као најчешће дискриминисане друштвене групе издвојили су особе са интелектуалним потешкоћама, особе са физичким инвалидитетом, сиромашне особе, Роме, особе које живе са ХИВ/АИДС-ом, старије особе, жене и припаднике ЛГБТ популације.

Истраживањем Повереника *„Однос представника органа јавне власти према дискриминацији у Србији“*, које је спроведено у оквиру пројекта *„Јачање локалних антидискриминационих капацитета и институционалних капацитета Повереника за заштиту равноправности“*, а који је подржала Амбасада Краљевине Норвешке у Београду, обухваћени су представници судске, извршне и законодавне власти. Резултати овог истраживања, као и резултати претходно наведеног истраживања, показали су да највећи број представника органа јавне власти сматра да су у највећој мери дискриминисане особе са физичким инвалидитетом, затим особе са интелектуалним потешкоћама, сиромашне особе, старије особе, особе ромске националности, након тога остале друштвене групе. Ако се изузму представници правосудних органа, две трећине испитаника сматра да је говор мржње забрањен законом, док су са чињеницом да је говор мржње забрањен законом у најмањој мери упознати представници Народне скупштине Републике Србије и министарстава. Што се тиче заступљености говора мржње, нешто више од трећине испитаника сматра да је говор мржње присутан у Србији, док приближан број сматра да није. Већина испитаника сагласна је са изјавом да је угрожавање слободе говора само изговор за толерисање говора мржње.

Испитаници у 81% случајева сматрају да представници органа јавне власти који иступају у јавности морају имати већу одговорност од грађана и грађанки. Такође, представници органа јавне власти наводе да дискриминацију у највећој мери подстичу медији, затим политичке странке и након тога државне институције.

Током 2018. године настављен је рад на повећању доступности и видљивости институције и на промовисању принципа равноправности и забране дискриминације кроз бројне обуке, предавања, организовањем и учешћем на конференцијама и стручним скуповима, издавањем публикација и сл. Унапређена је сарадња са органима јавне власти, организацијама цивилног друштва, међународним организацијама, другим институцијама и медијима.

Повереник је Народној скупштини Републике Србије поднео Редовни годишњи извештај за 2017. годину, који је детаљно представљен на 16. седници Одбора за људска и мањинска права и равноправност полова, док на седници Народне скупштине није разматран од 2014. године.

Имплементацијом пројекта *„Јачање локалних антидискриминационих капацитета и институционалних капацитета“*, који се реализује уз подршку Краљевине Норвешке, Повереник је у 2018. години установио је годишњу награду *„Општина/град једнаких могућности“*, а награде су освојили Општина Гаџин Хан, Град Нови Сад и Општина Сврљиг.

У оквиру пројекта *„Јачање капацитета институција и организација у Србији у циљу одговарајуће примене законодавства у области људских права и борбе против дискриминације“*, који се спроводи уз подршку Фонда за добру управу (Good Governance Fund – GGF) реализовани су семинари за судије виших судова све четири

апелације, обуке за представнике организација цивилног друштва и објављена су два приручника.

Настављена је успешна сарадња са Европском мрежом тела за равноправност ЕКВИНЕТ, кроз редовно учешће представника институције у раду радних група, кластера, семинара, конференција и тренинга које ЕКВИНЕТ организује. Европска комисија је усвојила Препоруку о стандардима за тела за равноправност којом су одређени минимални стандарди за рад ових тела, њихову независност и ефикасност, укључујући неопходност обезбеђивања довољних финансијских и људских ресурса за рад ових тела, одговарајућа овлашћења и надлежност.

У 2018. години настављене су активности у оквиру регионалне сарадње учешћем Повереника на трећој регионалној конференцији под називом „Независност тела за равноправност“ коју је организовала институција албанског Повереника за заштиту од дискриминације, крајем октобра у Тирани. Представници институција за равноправност разменили су искуства о изазовима са којима се суочавају у достизању постављених европских стандарда, нарочито када је реч о независности као једном од кључних стандарда. Један од закључака ове конференције јесте да је адекватно обезбеђивање финансијских средстава и ресурса један од предуслова независности тела за равноправност.

У оквиру пројекта „Не цени књигу по корицама – Жива библиотека у Србији“, који Повереник реализује од 2012. године, настављена је вишегодишња сарадња са Саветом Европе. Такође, институцију Повереника крајем фебруара посетио је Комесар за људска права Савета Европе Нилс Муижнијекс.

Повереник је наставио и активности на реализацији програма „Симулација суђења (Moot court) у области заштите од дискриминације“, уз подршку Фондације за отворено друштво Србије. Такође је настављена сарадња Повереника и Фонда Уједињених нација за децу – Канцеларије у Србији. У 2018. години Повереник је поставио нову платформу за организовање Панела младих „Истеривачи дискриминације“, како би се обезбедила већа партиципација младих и вршњачка едукација.

Повереник је био покровитељ и коорганизатор Седмог Европског конгреса за особе са инвалидитетом под називом „Живети у сусрету“. Конгрес је одржан у Београду од 31. маја до 3. јуна 2018. године и окупио је више стотина учесника из 11 земаља – Немачке, Швајцарске, Аустрије, Италије, Белгије, Холандије, Француске, Русије, Велике Британије, Словеније и Србије.

У склопу новог циклуса активности на превенцији дискриминације на тржишту рада и унапређењу равноправности, Повереник је наставио активности на промоцији Кодекса равноправности и сарадњи са послодавцима који желе да донесу овај кодекс. Тако је у 2018. години и у Америчкој привредној комори, уз присуство представника реномираних компанија, чланица Америчке привредне коморе у Србији, представљен Кодекс равноправности.

Повереник је био партнер Галерији Матице српске у Новом Саду у реализацији изложбе „Перцепције – Жена по мери друштва?“, којом је скренута пажња на целокупни женски допринос култури и уметности у Србији.

У програму 10. смотре Савеза извиђача Србије која је окупила 800 деце из бројних држава, Повереник је одржао девет радионица за децу – извиђаче у периоду од 29. - 31. јула 2018. године.

Поводом 16. новембра, Међународног дана толеранције, Повереник је организовао редовну годишњу конференцију под називом „Србија без дискриминације“ у сарадњи са Мисијом ОЕБС-а у Србији и Фондом за добру управу Владе Велике Британије, на којој је по четврти пут додељена награда за најбоље медијске текстове и прилоге на тему борбе против дискриминације и промовисања равноправности и толеранције. На иницијативу поверенице, у свим основним и средњим школама у Републици Србији одржан је први час посвећен толеранцији, међусобном поштовању и разумевању.

Већина медија у Србији препознаје значај извештавања о људским правима, равноправности и недискриминацији. Упркос томе што дневни догађаји у приличној мери диктирају одабир тема, повећава се број новинара који су спремни да својим причама указују на проблеме различитих мањинских и маргинализованих друштвених група. Приметно је, такође, да и медији на локалу, све више актуелизују теме које су мање видљиве и у јавности мање заступљене, попут положаја жена на тржишту рада, жена са инвалидитетом и живота трансродних особа у мањим срединама.

На другој страни, 2018. годину обележило је извештавање једног броја штампаних медија и портала, који су објављивали сексистичке, мизогине и шовинистичке садржаје, вређали углед и достојанство појединих личности и кршили професионалне и етичке стандарде извештавања. С тим у вези повереница је више пута реаговала упозорењима за јавност, указујући да овакво извештавање подстиче насиље и дискриминацију.

Законом о буџету Републике Србије за 2018. годину², Поверенику су опредељена средства за Програм „Унапређење и заштита људских и мањинских права и слобода“, у износу од 91.264.000 динара. Укључивањем неутрошених средстава из претходне године, као и донација из 2018. године, расположива средства у буџету за овај програм, односно износ који се налазио на текућим апропријацијама, достигао је 112.734.320 динара. Укупно утрошена средства на крају 2018. године износила су 88.889.081 динара.

У 2018. години спроведене су у целости поједине препоруке које је Повереник дао у свом годишњем извештају за 2017. годину, а поједине препоруке спроведене су у само одређеном делу.

У том смислу у извештајном периоду донети су: *Стратегија за превенцију и контролу ХИВ инфекције и АИДС-а у Републици Србији, 2018–2025. године*³, *Стратегија подстицања рађања*⁴, *Стратегија јавног здравља у Републици Србији 2018-2026. године*⁵, *Стратегија безбедности и здравља на раду у Републици Србији за период од 2018. до 2022. године са Акционим планом за њено спровођење*⁶, *Акциони план за спровођење Националне стратегије за младе за период од 2018. године до 2020.*

² Службени гласник РС, број 113/17

³ Службени гласник РС, број 61/18

⁴ Службени гласник РС, број 25/18

⁵ Службени гласник РС, број 61/18

⁶ Службени гласник РС, број 96/18

године⁷, Закон о бесплатној правној помоћи⁸ (ефекти примене овог Закона ће се видети након почетка његове примене - 1. октобра 2019. године), Закон о изменама и допунама Закона о планирању и изградњи⁹, Закон о уџбеницима¹⁰, Закон о изменама и допунама Закона о заштити права и слобода националних мањина¹¹, Закон о изменама и допунама Закона о националним саветима националних мањина¹², Закон о изменама и допунама Закона о службеној употреби језика и писма¹³, Закон о јединственом матичном броју грађана¹⁴, Закон о изменама и допунама Закона о матичним књигама¹⁵, Закон о изменама и допунама Закона о високом образовању¹⁶, Правилник о поступању установе у случају сумње или утврђеног дискриминаторног понашања и вређања угледа, части или достојанства личности¹⁷, Правилник о критеријумима и стандардима пружања додатне подршке у образовању деце, ученика и одраслих са сметњама у развоју и инвалидитетом у васпитној групи, односно другој школи или породици¹⁸, Правилник о измени правилника о стипендијама за изузетно надарене ученике и студенте¹⁹, Правилник о издавању нискотиражних уџбеника²⁰, Правилник о ближим упутствима за утврђивање права на индивидуални образовни план, његову примену и вредновање²¹, Правилник о додатној образовној, здравственој и социјалној подршци детету, ученику и одраслом²², Правилник о ближим условима, поступку и начину остваривања права на одсуство са рада или рада са половином пуног радног времена ради посебне неге детета²³, Одлука о изменама и допунама Кодекса понашања државних службеника²⁴.

Крајем 2018. године отпочела је са радом Национална СОС линија за жене жртве насиља.

На основу увида стечених у поступку по притужбама током 2018. године, као и на основу других релевантних података о проблемима у остваривању равноправности, Повереник даје следеће препоруке:

1. Приступити изради стратешких докумената и акционих планова чије је важење истекло у претходном периоду или истиче у 2019. години. То се првенствено односи на доношење стратегије превенције и заштите од дискриминације, унапређења положаја особа са инвалидитетом, развој социјалне заштите, менталног здравља, превенције и заштите деце од насиља, развоја образовања одраслих, друштвено одговорног пословања, као и стратегије о старењу. Нови стратешки документи треба да буду базирани на евалуацији претходно важећих стратегија и уз уважавање тренутног стања и потреба друштвених група на које се односе. Приликом припреме свих

⁷ „Службени гласник РС”, број 99/18

⁸ „Службени гласник РС”, број 87/18

⁹ „Службени гласник РС”, број 83/18

¹⁰ „Службени гласник РС”, број 27/18

¹¹ „Службени гласник РС”, број 47/18

¹² „Службени гласник РС”, број 47/18

¹³ „Службени гласник РС”, број 47/18

¹⁴ „Службени гласник РС”, број 24/18

¹⁵ „Службени гласник РС”, број 47/18

¹⁶ „Службени гласник РС”, број 73/18

¹⁷ „Службени гласник РС”, број 65/18

¹⁸ „Службени гласник РС”, број 70/18

¹⁹ „Службени гласник РС”, број 20/18

²⁰ „Службени гласник РС”, број 69/18

²¹ „Службени гласник РС”, број 74/18

²² „Службени гласник РС”, број 80/18

²³ „Службени гласник РС”, број 56/18

²⁴ „Службени гласник РС”, број 20/18

стратешких докумената реално дефинисати циљеве и активности, обезбедити изворе финансирања и спровести широк консултативни процес са свим релевантним актерима.

2. Програмима и плановима предвидети спровођење мера и активности на републичком, покрајинском и локалном нивоу у циљу смањења сиромаштва, подстицања руралног развоја, задржавања младих, спречавања страначког запошљавања, као и постизања пуне равноправности грађана и грађанки, нарочито рањивих и маргинализованих друштвених група укључујући и децу и жене који припадају овим групама. Приликом креирања прописа и мера посебну пажњу треба посветити статистичким показатељима и подацима из релевантних истраживања за поједине области уз сагледавање дугорочних ефеката примене у пракси и реалних ефеката на грађане и грађанке и локалне заједнице.

3. Унапредити систем социјалне заштите и финансијске подршке породици са децом у циљу побољшања ефикасности и квалитета помоћи ради савладавања социјалних и животних тешкоћа, стварања услова за задовољење основних животних потреба појединца и породице, као и мера заштите породице са децом и подршке рађању. Посебно посветити пажњу јачању материјалне подршке намењене осетљивим и сиромашним групама становништва, унапређењу доступности и разноврсности услуга подршке (дневне услуге у заједници, услуге подршке за самосталан живот, интензивне услуге подршке породици која је у кризи, саветовање и подршка родитеља, подршка породици која се стара о свом детету или одраслом члану породице са сметњама у развоју и др), као и других услуга социјалне заштите. Ојачати контролне механизме и увести праћење и оцену квалитета услуга социјалне заштите.

4. Неопходно је ојачати све (квантитативне и квалитативне) капацитете центара за социјални рад како би могли да правовремено одговоре свим пословима у области социјалне и породично-правне заштите и обезбеде квалитетно мапирање потреба, препознавање социјалне искључености и благовремено активирање свих облика подршке и помоћи.

5. Изменити или ставити ван снаге Закон о начину одређивања максималног броја запослених у јавном сектору, имајући у виду последице по функционисање јавних служби (у области здравља, просвете, социјалне заштите, друштвене бриге о деци, науке и културе) као и последице на положај жена и ефикасно и континуирано функционисање државне управе.

6. Интензивирати рад на унапређивању архитектонске и информационе приступачности и примену универзалног дизајна у свим областима, са циљем омогућавања несметаног приступа јавним објектима и површинама, превозу, информацијама, комуникацијама и услугама за особе са инвалидитетом, лица која се отежано крећу, старије суграђане и децу. Обезбедити да информације о раду свих органа јавне власти буду доступне у одговарајућим форматима, укључујући и садржаје интернет презентација, повећати број медијских садржаја који се преводе на знаковни језик, као и комуникацију преко тумача за знаковни језик. Потребно је обезбедити једнаке могућности за приступ службама за хитне интервенције, услугама обавештења, СОС линијама и јавним телефонским именицима.

7. Потребно је обезбедити особама са инвалидитетом услове за пуно остваривање свих загарантованих права, што укључује и предузимање мера за унапређење правног оквира у погледу остваривања права на приступачно бирачко место и изборни материјал, уз поштовање достојанства особа са инвалидитетом.

8. Унапредити правни оквир изменом прописа који уређују питање лишења пословне способности и старатељства над пунолетним особама уз омогућавање самосталног одлучивања и промоцију способности особа са инвалидитетом, као и доношењем прописа који се односе на радно ангажовање особа са инвалидитетом, просторно техничке услове, стручну оспособљеност запослених и друге услове за рад радног центра.

9. Наставити процес деинституционализације корисника смештених у установама, пре свега деце, младих и особа са инвалидитетом уз истовремено обезбеђивање адекватне подршке и развој услуга на локалном нивоу као и континуирано развијање сарадње система социјалне и здравствене заштите, образовања и запошљавања. Особама са инвалидитетом омогућити подршку за самосталан живот у најмање рестриктивном окружењу, несметан приступ здравственој заштити и превентивним прегледима, онемогућити присилно, односно смештање без пристанка лица у установе здравствене и социјалне заштите.

10. Унапредити нормативни оквир за заштиту права детета усаглашавањем са Конвенцијом о правима детета, а посебно у погледу дефинисања појмова и забране физичког кажњавања. Донети нови Општи протокол за заштиту деце од злостављања и занемаривања.

11. Унапредити доступност основношколског и средњешколског образовања деци из осетљивих друштвених група, предузимањем афирмативних мера нарочито усмерених према деци са инвалидитетом и сметњама у развоју, ромској деци и „деци улице“ у циљу квалитетније подршке и унапређења инклузивног образовања и предузимањем мера на правовременом обезбеђивању учбеника у прилагођеним форматима, повећању броја уписане деце али и смањењу осипања из образовног система. Предузети све неопходне радње и мере којима ће се обезбедити ангажовање педагошког асистента за децу и ученике којима је потребна додатна подршка у образовању и васпитању и наставити рад на развоју инклузивног образовања, у складу са принципима једнакости и доступности у образовању на свим нивоима. С тим у вези сагледати и ефекте примене Закона о дуалном образовању, посебно потенцијалне последице које има на осетљиве групе деце.

12. Спроводити активности усмерене ка укључивању одраслих из осетљивих друштвених група у образовни систем. Радити на обезбеђивању једнаких могућности у приступу високом образовању младима из маргинализованих друштвених група, увођењем посебних мера и допуном стандарда за акредитацију високошколских установа, а нарочито у погледу приступачности простора, обезбеђивања асистивних технологија и одговарајућих сервиса за подршку студентима.

13. Спроводити програме за децу у циљу неговања вредности које промовишу културу толеранције, разумевања и уважавања различитости, родне равноправности, међугенерациске солидарности и недискриминације. У школске програме увести здравствено и васпитање о репродуктивном и сексуалном здрављу и кроз грађанско

васпитање подстицати усвајање вредности равноправности и толеранције кроз отклањање бројних уврежених стереотила и предрасуда о различитим друштвеним групама и друштвеним појавама.

14. Наставити спровођење мера активне политике запошљавања у односу на сагледане ефекте до сада предузиманих мера и активности. Креирати нове мере и механизме активне политике запошљавања којима се постижу најбољи ефекти на запошљавање теже запошљивих лица на тржишту рада, посебно имајући у виду пол, године живота, здравствено и социјално стање и друге карактеристике незапослених лица, уз унапређење правног оквира у погледу достојанственог рада и смањења учешћа нестандартних облика рада у циљу смањења несигурности и одласка младих. Јачати институције локалне самоуправе за креирање мера и спровођење активне политике запошљавања, уз уважавање карактеристика локалног тржишта рада.

15. Интензивирати рад на побољшању положаја старијих, нарочито у руралним и неприступачним подручјима. Потребно је повећати доступност услуга здравствене и социјалне заштите за старије (кућно лечење и нега, јачање патронажних служби за обилазак и помоћ старима, даљи развој и унапређење система, саветовање путем телефона и сл, као и увођење мобилних и иновативних услуга које одговарају на специфичне потребе старијих, као што су телеасистенција, неформални неговатељи, услуге повременог и привременог смештаја и сл.). Неопходно је и боље повезивање новчаних давања са услугама, као и побољшање услуга превоза што је услов за бољи приступ услугама и спречавање социјалне искључености.

16. Предузети мере и активности за обезбеђивање услова за пружање услуга корисницима који због специфичног социјалног и здравственог статуса имају потребу и за социјалним збрињавањем и за сталном здравственом заштитом прописивањем стандарда за пружање тих услуга. Подизати информисаност о овим правима и услугама, поједноставити процедуре за њихово остваривање, побољшати коришћење информационих технологија у сврху помоћи, обезбедити доступан и приступачан приступ палијативној нези у склопу права на здравствену заштиту без дискриминације.

17. У циљу економског оснаживања жена потребно је континуирано предузимати мере за подстицање запошљавања и женског предузетништва, за заштиту жена од дискриминације на тржишту рада уз посебну пажњу на остваривање равноправности у приступу радним местима, једнаким условима за напредовање и остваривање једнаке зараде, као и унапређивању и промовисању мера за усклађивање баланса између породичних и радних обавеза, односно рада и родитељства. Предузимати мере за смањење родне диспропорције и постојећих патријархалних образаца у бављењу децом, старању о другим члановима породице и бављењу породичним обавезама уз промовисање једнаког дељења обавеза у односу на здравствене, економске и професионалне обавезе а не устаљене улоге, како би се постигло равноправно учешће жена у радној снази и равноправно учешће мушкараца у неплаћеном старању.

18. Прописати обавезу интегрисања родне перспективе у јавне политике и прописати обавезу свих органа јавне власти и послодаваца да развију интерне механизме за сузбијање и заштиту од дискриминације и вођење родно балансиране кадровске политике, као и родно осетљиве статистике. Предузети мере и активности како би се обезбедило укључивање и подстицање равномерне заступљености жена и

мушкараца у свим сферама политичког и јавног одлучивања у вршењу јавних функција, посебно на нивоу локалне самоуправе, као и укључивање и подстицање равномерне заступљености жена и мушкараца из различитих средина (урбаних и руралних) и маргинализованих група. Донети Закон о родној равноправности који ће бити усклађен са међународним стандардима, као и Законом о забрани дискриминације, изменити и допунити Закон о подстицајима у пољопривреди и руралном развоју.

19. Радити на унапређивању координисаног и ефикасног деловања свих институција система у пружању заштите од насиља у породици и других облика родно заснованог насиља уз развој сервиса за подршку жртвама насиља као и деци сведоцима насиља. Унапредити услугу Националне СОС линије за жене жртве насиља и ускладити је са Конвенцијом Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици и свим другим међународним стандардима. Спровести континуиране активности на подизању свести о препознавању и обавезности пријаве насиља, нарочито запослених у систему здравствене заштите с обзиром да потенцијално први долазе у непосредни контакт са жртвама. Увести обавезу вођења родно осетљиве статистике која се односи на пријаве насиља и процесуиране случајеве, са акцентом на посебно осетљиве групе као што су девојчице, старије жене, жене са инвалидитетом, Ромкиње и сл.

20. Интензивирати процес имплементације Акционог плана за спровођење Резолуције 1325 Савета безбедности УН – Жене, мир и безбедност у Републици Србији (2017-2020), са посебним акцентом на активностима у локалним заједницама.

21. Радити на обезбеђивању ефикаснијих терапија и лекова новије генерације на терет Републичког фонда за здравствено осигурање, посебно за особе које болују од ретких болести, хепатитиса, особе које болују од меланома, особе које живе са ХИВ-ом/АИДС-ом. Предузимати мере превентивне заштите, скрининг прегледа и посветити посебну пажњу подизању свести и информисаности о здравственим ризицима и репродуктивном здрављу, посебно деце и младих. Обезбедити већу доступност психолошке подршке.

22. Предузети све потребне мере како би састав државних органа, органа локалне самоуправе и других органа јавне власти одговарао националном саставу становништва на њиховом подручју, повећањем броја запослених припадника националних мањина и њиховим школовањем и оспособљавањем за обављање послова и предузети мере у циљу управљања националном, етничком, верском, језичком и другом разноврсношћу.

23. Активно радити на унапређивању положаја Рома, посебно Ромкиња у погледу обезбеђивања личних докумената, приступа адекватном становању, здравственим, образовним и услугама социјалне заштите, као и запошљавању уз остваривање међуресорске сарадње свих актера у систему заштите и остваривања појединих права, на свим нивоима. Реализовати активности и мере предвиђене Акционим планом за примену Стратегије за социјално укључивање Рома и Ромкиња у Републици Србији за период од 2016. до 2025. године, уз редовно мерење резултата.

24. Донети прописе којима се омогућава регистрација истополних парова и регулишу дејства, правне последице и начин престанка регистрованих партнерства, у

складу са препорукама Савета Европе, као и предузимати мере усмерене ка елиминисању дискриминације и стигматизације ЛГБТ особа.

25. Обезбедити пуну примену одредбе члана 54а Кривичног законика у смислу одмеравања казне за кривична дела учињена из мржње и изменити члан 179. овог законика.

26. Посебну пажњу посветити одговорном извештавању које не сме да карактерише говор мржње, сензационализам, сексизам, мизогинија, дискриминаторни ставови и увредљиво извештавање које је најчешће усмерено на жене и припаднике ЛГБТ популације. Подстицати интегрисање тема које развијају културу толеранције, разумевања и уважавања различитости, међугенерациске солидарности, међусобног поштовања, родне равноправности и недискриминације у медијима и на друштвеним мрежама.

27. Радити на смањењу говора мржње у јавном простору уз укључивање свих друштвених актера, са посебним акцентом на процесуирање и адекватно санкционисање.

28. Континуирано радити на едукацији запослених у државној управи и локалној самоуправи, запослених у систему образовања, запошљавања, здравствене и социјалне заштите, носилаца правосудних функција, полицијских службеника, запослених у инспекцијским службама, новинара и новинарки, из области антидискриминационог права, како би се обезбедило правилно и ујединачено тумачење и примена антидискриминационих прописа, у складу са међународним стандардима и праксом међународних институција.

29. У циљу постизања пуне усклађености са правним тековинама Европске уније и превазилажења проблема уочених у досадашњој примени закона, изменити и допунити Закон о забрани дискриминације и прописати адекватна решења за успостављање и операционализовање јединственог, централизованог и стандардизованог система за прикупљање и анализу релевантних података који служе за праћење дискриминације и ефикасности система заштите од дискриминације, уз предвиђање потребних буџетских средстава за његову имплементацију.

1. О ПОВЕРЕНИКУ ЗА ЗАШТИТУ РАВНОПРАВНОСТИ

Повереник је инокосни државни орган, установљен Законом о забрани дискриминације²⁵, самосталан и независан у обављању послова утврђених законом. Повереник има широк круг законских овлашћења која га чине централним националним органом специјализованим за сузбијање и заштиту грађана од дискриминације и унапређивање равноправности.

Самосталност и независност институције Повереника представљају основне постулате и кључне претпоставке за успешно остваривање законом прописаних надлежности. Једна од основних надлежности Повереника јесте поступање по притужбама због дискриминације. Притужбу може поднети свако физичко и правно лице, група лица, као

²⁵ „Службени гласник РС”, број 22/09

и организација које се баве заштитом људских права. У поступку по притужбама Повереник даје мишљење да ли је дошло до повреде одредаба Закона о забрани дискриминације, даје препоруке о начину отклањања повреде права и изриче законом утврђене мере за случај да дискриминатор не поступи по препоруци Повереника. Повереник није овлашћен да дискриминаторе кажњава ако не поштују препоруке, али их може уверити ауторитетом институције и снагом аргумената, односно осудом јавности.

Повереник пружа информације подносиоцу притужбе о његовом праву и могућности покретања судског или другог поступка заштите, односно о начинима заштите права, а овлашћен је да препоручи медијацију, уколико оцени да је случај подобан за медијацију.

Повереник је законом овлашћен да у јавном интересу покреће парнице за заштиту од дискриминације (стратешке парнице), најчешће у случајевима учестале и широко распрострањене дискриминације, као и оним случајевима који изазивају теже последице на припаднике маргинализованих друштвених група, а у погледу којих постоје добри изгледи за успех и потенцијал за остваривање циљева стратешког парничења. Поред тога, Повереник је овлашћен да подноси захтеве за покретање прекршајног поступка. Такође у складу са законом може поднети и кривичне пријаве, као и предлоге за оцену уставности и законитости.

Повереник је овлашћен да упозорава јавност на најчешће, типичне и тешке случајеве дискриминације, као и да препоручује органима јавне власти и другим лицима предузимање мера за остваривање равноправности. Поред тога Повереник прати спровођење закона и других прописа у области заштите равноправности и забране дискриминације, даје мишљења о нацртима закона и других прописа и иницира доношење нових прописа или измену прописа са аспекта своје надлежности.

Народној скупштини Републике Србије, Повереник подноси редован годишњи извештај о стању у области заштите равноправности, а ако постоје нарочито важни разлози, може самоиницијативно или на захтев Народне скупштине да поднесе и посебне извештаје. Сваки извештај садржи препоруке за предузимање мера чији је циљ превазилажење уочених слабости и делотворније спречавање и сузбијање дискриминације.

Део активности Повереника односи се и на успостављање и одржавање сарадње са органима надлежним за остваривање равноправности и заштиту људских права на територији аутономне покрајине и локалне самоуправе.

Повереник остварује сарадњу и са организацијама цивилног друштва, међународним и домаћим организацијама и институцијама које се баве заштитом људских права.

1.1. Стручна служба Повереника

Законом о забрани дискриминације прописано је да Повереник има Стручну службу. Од свог оснивања, Стручна служба Повереника се константно развија и јача капацитете, водећи рачуна о планском и рационалном попуњавању кадровских капацитета.

Правилником о унутрашњем уређењу и систематизацији радних места у Стручној служби Повереника систематизовано је укупно 60 државних службеника и намештеника (без лица које бира Народна скупштина - повереница). Кадровским планом Повереника за 2018. годину планирано је да до краја 2018. године у Стручној служби Повереника буде запослено укупно 44 државних службеника и намештеника (без лица које бира Народна скупштина - повереница). За реализацију Кадровског плана Повереника за 2018. годину обезбеђена су средства Законом о буџету Републике Србије за 2018. годину²⁶. У складу са Кадровским планом, у 2018. години, у Стручној служби Повереника, има укупно 39 запослених на неодређено време, од којих су два запослена распоређена у Канцеларији Повереника у Новом Пазару. У току 2018. године у радни однос на неодређено време примљено је пет новозапослених, док је четворо запослених на неодређено време престало са радом. Један оглашени конкурс за попуњавање слободних радних места у Стручној служби Повереника није успео (није било пријављених кандидата), иако је два пута поновљен.

У Стручној служби Повереника попуњеност систематизованих радних места износи 65%, односно 39 запослених на неодређено време. У циљу додатног јачања кадровских капацитета неопходно је планско и континуирано попуњавање слободних радних места.

У току 2018. године запослени у Стручној служби Повереника похађали су обуку за посреднике - медијаторе, обуку о пројектном финансирању „Хармонизовани приступ трансферу новца“ односно о тзв. ХАКТ систему пројектног финансирања које примењују УН агенције, обуку на тему заштите људских права у оквиру MATRA Rule of Law training programme, школу природног права обуку из области управљања људским ресурсима, курс енглеског језика који је организовала Служба за управљање кадровима и друго. Поред тога, у оквиру пројекта који је подржао Фонд за добру управу Владе Уједињеног Краљевства одржана је обука о методологији и спровођењу истраживања, као и обуке које су се односиле на унапређење тренерских вештина запослених у служби Повереника који, у оквиру својих редовних активности, спроводе обуке на терену, као и подизање капацитета запослених за припрему и вођење парница за заштиту од дискриминације.

Захваљујући чланству у Европској мрежи тела за равноправност (ЕКВИНЕТ) запослени који обављају стручне послове заштите и унапређења равноправности активно су укључени у рад свих радних група ове мреже, што омогућава размену искустава и упознавање са антидискриминационом праксом и стандардима рада других институција за равноправност у Европи.

Постигнут ниво знања, стручност и искуство запослених у Стручној служби Повереника омогућавају им да и сами држе обуке и семинаре из области антидискриминационог права за различите професионалне групе и најширу јавност. У току 2018. године запослени су одржали више семинара о заштити од дискриминације за службенике запослене у државној управи, у оквиру програма обуке Националне академије за јавну управу. Поред тога, одржане су обуке у области антидискриминационог законодавства за полицијске службенике, инспекторе рада, судије, као и службенике у локалним самоуправама.

²⁶ „Службени гласник РС”, број 113/17

2. НОРМАТИВНИ ОКВИР ОСТВАРИВАЊА И ЗАШТИТЕ РАВНОПРАВНОСТИ

2.1. Преглед важећих прописа

Разумевајући важност поштовања људских права и поштовања принципа равноправности, Република Србија је протеклих година изградила адекватан антидискриминациони оквир и ратификовала најважније универзалне и регионалне споразуме у области људских права и забране дискриминације.

Дискриминација је забрањена *Уставом Републике Србије*²⁷, који у члану 21. прописује да су пред Уставом и законом сви једнаки, да свако има право на једнаку законску заштиту, без дискриминације, да је забрањена свака дискриминација, непосредна или посредна, по било ком основу, а нарочито по основу расе, пола, националне припадности, друштвеног порекла, рођења, вероисповести, политичког или другог уверења, имовног стања, културе, језика, старости и психичког или физичког инвалидитета. Поред тога, Уставом је прописано да се не сматрају дискриминацијом посебне мере које Република Србија може увести ради постизања пуне равноправности лица или групе лица која су суштински у неједнаком положају са осталим грађанима.

Уставна забрана дискриминације ближе је разрађена *Законом о забрани дискриминације*²⁸, који на детаљан начин уређује општу забрану дискриминације, облике и случајеве дискриминације, као и поступак заштите од дискриминације и који је у највећој мери хармонизиран са прописима Европске уније који уређује ову област.

У Извештају за 2018. годину²⁹ Европске комисије се, у вези са заштитом људских права, наводи се да је законодавство о забрани дискриминације у складу са европским стандардима, али да је потребно даље вршити усклађивање. Измене и допуне Закона о забрани дискриминације у току 2018. године нису усвојене. Повереник је Министарству за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, као предлагачу закона, доставио мишљење на Нацрт закона о изменама и допунама Закона о забрани дискриминације.

Остварењу равноправности значајно доприносе и посебни антидискриминациони закони, као што су Закон о заштити права и слобода националних мањина³⁰, Закон о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом³¹ и Закон о равноправности полова³². Поред тога, антидискриминационе одредбе су садржане у многим законима којима се уређују поједине области друштвених односа: Закон о раду³³, Закон о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом³⁴, Закон о

²⁷ „Службени гласник РС”, број 98/06

²⁸ „Службени гласник РС”, број 22/09

²⁹ Доступно на интернет страници:

[http://www.mei.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/godisnji_izvestaji_ek_o_napretku/izvestaj_ek_o_srbiji\(1\).pdf](http://www.mei.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/godisnji_izvestaji_ek_o_napretku/izvestaj_ek_o_srbiji(1).pdf)

³⁰ „Службени лист СРЈ”, број 11/02, „Службени лист СЦГ”, број 1/03 – Уставна повеља и „Службени гласник РС”, бр. 72/09 – др. закон, 97/13 – УС и 47/18

³¹ „Службени гласник РС”, бр. 33/06 и 13/16

³² „Службени гласник РС”, број 104/09

³³ „Службени гласник РС”, бр. 24/05, 61/05, 54/09, 32/13, 75/14, 13/17 – УС, 113/17 и 95/18 – аутентично тумачење

³⁴ „Службени гласник РС”, бр. 36/09 и 32/13

здравственој заштити³⁵, Закон о основама система образовања и васпитања³⁶, Закон о основном образовању и васпитању³⁷, Закон о средњем образовању и васпитању³⁸, Закон о црквама и верским заједницама³⁹, Закон о правима пацијената⁴⁰, Закон о заштити лица са менталним сметњама⁴¹, Закон о кретању уз помоћ пса водича⁴², Закон о употреби знаковног језика⁴³ и други закони.

*Кривичним закоником*⁴⁴ прописано је више кривичних дела у вези са забраном дискриминације. Поред тога, као једина обавезна отежавајућа околност одредбом члана 54а Кривичног законика прописана је мржња због припадности раси и вероисповести, због националне или етничке припадности, пола, сексуалне оријентације или родног идентитета, осим ако није прописана као обележје кривичног дела.

Систем правне заштите од дискриминације у Републици Србији обухвата механизме грађанскоправне, кривичноправне и прекршајноправне заштите. Правни оквир садржи адекватне инструменте за заштиту од дискриминације, њено спречавање и сузбијање, у складу с међународним и европским стандардима.

За даљи развој и унапређење антидискриминационог законодавства и политика од важности је процес усаглашавања законодавства са правним тековинама Европске уније, као и стратешки документи којима су утврђени циљеви и приоритети деловања Европске уније у појединим областима.

2.2. Нормативне измене у току 2018. године

У овом делу Извештаја биће представљени поједини прописи који су донети у 2018. години, а који су од утицаја на заштиту од дискриминације и унапређивање равноправности у појединим областима. Такође Повереник је у претходним годишњим извештајима указивао на потребу доношења појединих стратегија. Неке од њих су усвојене у току 2018. године.

Примера ради, важно је напоменути да је усвојена *Стратегија за превенцију и контролу ХИВ инфекције и АИДС-а у Републици Србији, 2018–2025. године*⁴⁵ која се темељи на препорукама међународних организација у подручју превенције и контроле ХИВ инфекције/АИДС-а, узимајући у обзир актуелну епидемиолошку ситуацију у Републици Србији, искуство у превенцији и лечењу ХИВ инфекције/АИДС-а, те најновија научна сазнања на овом подручју. Стратегија описује и дефинише циљеве и активности у временски дефинисаном оквиру и улоге партнера у циљу пружања смерница за развој и спровођење заједничког националног одговора у области превенције и контроле ХИВ инфекције/АИДС-а. Наведени документ заснива се на мултидисциплинарном приступу, и препознаје улогу и значај удружења активних на

³⁵ „Службени гласник РС”, бр. 107/05, 72/09 – др. закон, 88/10, 99/10, 57/11, 119/12, 45/13 – др. закон, 93/14, 96/15, 106/15, 105/17 - др. закон, 113/17 - др. закон и 105/17 – др. закон

³⁶ „Службени гласник РС”, бр. 88/17 и 27/18 – др. закон

³⁷ „Службени гласник РС”, бр. 55/13, 101/17 и 27/18 – др. закон

³⁸ „Службени гласник РС”, бр. 55/13, 101/17 и 27/18 – др. закон

³⁹ „Службени гласник РС”, број 36/06

⁴⁰ „Службени гласник РС”, број 45/13

⁴¹ „Службени гласник РС”, број 45/13

⁴² „Службени гласник РС”, број 29/15

⁴³ „Службени гласник РС”, број 38/15

⁴⁴ „Службени гласник РС”, бр. 85/05, 88/05 – исправка, 107/05 – исправка, 72/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/14 и 84/16

⁴⁵ „Службени гласник РС”, број 61/18.

овом пољу. Као општи циљ Стратегије утврђена је превенција ХИВ инфекције и других полно преносивих инфекција, као и обезбеђење лечења и подршке свим особама које живе са ХИВ-ом.

*Стратегија подстицања рађања*⁴⁶ као општи циљ утврђује да се у року 10-15 година поново достигне ниво стопе од 1,85 детета по жени, односно пораст од минимум 10%, док ће се степен реализације овог циља утврђивати или на основу резултата Пописа 2031. године или помоћу специјалног анкетног истраживања на репрезентативном узорку који би обухватио генерације жена које су изашле или су на изласку из репродуктивног периода, по аналогији са анализом резултата пописа 2011. године. Стратегијом је такође утврђено да би успешно остварење овог општег циља значило да примењене мере поседују капацитет који, на дужи рок, може водити и ка теоријски пожељном нивоу од 2,1 детета по жени. У Стратегији је наведено да достизање општег циља неминовно захтева и претходно достизање посебних циљева, као што су ублажавање економске цене подизања детета; усклађивање рада и родитељства; снижавање психолошке цене родитељства; очување и унапређење репродуктивног здравља; решавање проблема неплодности; ка здравом материнству; популациона едукација; активирање локалне самоуправе.

*Стратегијом јавног здравља у Републици Србији 2018-2026. године*⁴⁷ утврђени су циљеви који се односе на унапређење здравља и смањивање неједнакости у здрављу; унапређење животне средине и радне околине; спречавање и сузбијање болести и водећих ризика по здравље становништва; развој акција промоције здравља у заједници; подршка развоју доступне, квалитетне и ефикасне здравствене заштите; развој система јавног здравља заснованог на доказима из истраживања; унапређење управљања, комуникације и партнерства за примену начела „здравље у свим политикама“.

*Стратегија безбедности и здравља на раду у Републици Србији за период од 2018. до 2022. године са Акционим планом за њено спровођење*⁴⁸ односи се на потребу стварања безбедне и здраве радне средине, промоције и одржавања највишег степена физичког, менталног и социјалног благостања запослених свих занимања, превенције оштећења здравља запослених чије је здравље нарушено условима рада, заштите запослених од ризика насталих услед чинилаца штетних по здравље, рада на радном месту и у радној средини који су прилагођени физиолошким и психолошким способностима запослених.

Усвојен је *Акциони план за спровођење Националне стратегије за младе за период од 2018. године до 2020. године*⁴⁹. У овом трогодишњем периоду акценат је стављен на реализацију активности младих које се односе на више области, међу којима су запошљавање и предузетништво, образовање, васпитање и обука, активизам и активно учешће, здравље и благостање, безбедност, социјална укљученост, мобилност, информисање и култура и креативност младих.

Током 2018. године Повереник је давао мишљења на нацрте аката који су наведени у делу овог извештаја *Мишљење на нацрте закона и других општих аката* и доступни

⁴⁶ „Службени гласник РС”, број 25/18

⁴⁷ „Службени гласник РС”, број 61/18

⁴⁸ „Службени гласник РС”, број 96/18

⁴⁹ „Службени гласник РС”, број 99/18

на званичној интернет презентацији Повереника.⁵⁰ Поједине примедбе које је Повереник дао у мишљењима су прихваћене и уграђене у текстове закона који су усвојени, док поједине нису. Неки закони, иако веома важни за остваривање и унапређење равноправности, Поверенику нису достављени на мишљење (Закон о бесплатној правној помоћи, Закон о изменама и допунама Закона о пензијском и инвалидском осигурању, Закон о заштити података о личности, Закон о изменама и допунама Закона о финансијској подршци породици са децом). Повереник константно указује да је приликом израде прописа потребно укључити све релевантне актере, прибавити и детаљно размотрити мишљења органа надлежних за поједине области, како би се свеобухватно сагледала материја на коју се прописи односе и избегли проблеми који могу настати у примени. Недопустиво је да се приликом доношења прописа у фази давања мишљења не поштује прописана процедура која се односи на обавезу органа да прибави мишљење од свих надлежних органа.

У 2018. години усвојен је *Закон о уџбеницима*⁵¹ којим се уређује припремање, одобравање, избор, издавање, повлачење и праћење уџбеника и уџбеничког комплета, приручника и додатних наставних средстава за основну и средњу школу. Чланом 13. Закона посебно је утврђено да уџбеник, приручник, електронски додаток уз уџбеник, додатно наставно средство, дидактичко средство и дидактичко игровно средство својим садржајем и обликом треба да обезбеде спровођење принципа једнаких могућности и уважавања различитости, као и да својим садржајем или обликом не смеју да дискриминишу или доводе у неравноправан положај групе и појединце или да подстичу на такво понашање, у складу са законом којим се уређује забрана дискриминације. Законом су дефинисани и уџбеници на језику и писму националне мањине, прилагођени уџбеници и слично. Повереник је у поступку прибављања мишљења дао мишљење и да између осталог, приликом образовања Комисије за стручну оцену квалитета рукописа уџбеника, осим чланова Комисије из реда запослених Завода за унапређивање васпитања и образовања, односно Покрајинског завода, неопходно предвидети и обавезно учешће експерта/киње из области људских права и антидискриминационог законодавства, што није усвојено. Повереник је такође истакао и да је потребно прецизирати шта се сматра видом, а шта начином прилагођавања уџбеника образовним потребама ученика са сметњама у развоју и инвалидитетом, односно која је веза између овог прилагођавања и наставног плана и програма за све ученике, што такође није усвојено.

*Законом о странцима*⁵² уређују се услови за улазак, кретање, боравак и враћање странаца, као и надлежност и послови органа државне управе Републике Србије, у вези са уласком, кретањем, боравком странаца на територији Републике Србије и њиховим враћањем из Републике Србије. Закон дефинише појам посебно угрожених лица под којим се подразумевају: особе са инвалидитетом, старија лица, труднице, самохрани родитељи малолетне деце, жртве мучења, силовања или неког другог облика тешког насиља (укључујући и насиље у породици и партнерским односима које може бити узроковано полом, родом, сексуалном оријентацијом и родним идентитетом), жртве трговине људима, особе које се у својој земљи порекла суочавају са опасношћу од мучења, нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања

⁵⁰ Доступно на интернет страници: <http://ravnopravnost.gov.rs/rs/misljenja-i-preporuke-lat/zakonodavne-inicijative-i-misljenja-o-rporisima-lat/>

⁵¹ „Службени гласник РС”, број 27/18

⁵² „Службени гласник РС”, број 24/18

због своје сексуалне оријентације или родног идентитета, малолетници и малолетници без пратње.

*Законом о јединственом матичном броју грађана*⁵³ прописано је да је јединствени матични број грађана индивидуална и непоновљива ознака идентификационих података о грађанину. Чланом 8. овог закона прописано је да, ако се подаци о грађанину који се односе на дан, месец, годину рођења и пол промене, надлежни орган управе у чијој је евиденцији извршена промена дужан је да надлежном органу најкасније у року од 15 дана од настале промене достави један примерак извода из матичне књиге рођених у који су унете промене, након чега се одређује нови матични број и пасивизира стари који се више не може се користити у правном промету.

Законом о изменама и допунама Закона о матичним књигама,⁵⁴ поред осталог, уређена је могућност уписа податка о националној припадности, као и података о промени пола у матичну књигу рођених. Податак о промени пола се у матичну књигу уноси на основу решења надлежног органа које се доноси на основу прописане потврде надлежне здравствене установе (подзаконски акт о начину издавања и обрасцу потврде донет је почетком 2019. године и веома је значајан за примену самог закона).

*Законом о изменама и допунама Закона о заштити права и слобода националних мањина*⁵⁵ прописано је да се овим законом уређује и заштита националних мањина од сваког облика дискриминације у остваривању индивидуалних права и слобода и обезбеђује остваривање колективних права националних мањина на самоуправу у култури, образовању, обавештавању и службеној употреби језика и писма. Такође, изменом члана 4. став 3. утврђено је да се неће сматрати дискриминацијом мере за унапређење пуне и ефективне равноправности у запошљавању, односно погодности у случају престанка радног односа у јавном сектору на свим нивоима територијалне организације, које су прописане одредбама посебних закона којима се уређује радно-правни статус запослених у јавном сектору, ако такве мере важе до постизања одговарајуће заступљености припадника националних мањина која је утврђена тим законима. Овим законом је утврђено да Република Србија обезбеђује услове за ефикасно учешће припадника националних мањина у политичком животу, заступљеност представника националних мањина у Народној скупштини и сразмерну заступљеност националних мањина у скупштинама аутономних покрајина и јединицама локалне самоуправе, у складу са законом. Такође, прописано је да у складу са Уставом Републике Србије зајемченом слободом изражавања националне припадности, нико не сме претрпети штету због изражавања своје националне припадности или због уздржавања од таквог чињења. Даље, Законом је утврђено да је право припадника националних мањина да се подаци о њиховој националној припадности уписују у службене евиденције и збирке података о личности, у складу са посебним законом, као и да се податак о националној припадности може користити само у сврху за коју је прикупљен и на начин предвиђен законом који уређује заштиту података о личности. Такође, прописано је да ће јединица локалне самоуправе обавезно својим статутом увести у равноправну службену употребу језик и писмо националне мањине уколико проценат припадника те националне мањине у укупном броју становника на њеној

⁵³ „Службени гласник РС”, број 24/18

⁵⁴ „Службени гласник РС”, број 47/18

⁵⁵ „Службени гласник РС”, број 47/18

територији достиже 15% према резултатима последњег пописа становништва, као и да се називи јединица локалне самоуправе, насељених места, тргова и улица и други топоними исписују и на језику националне мањине. Законом је прописано и да се припадници националних мањина чији број у укупном становништву Републике Србије не достиже 2% према последњем попису становништва могу обратити републичким органима на свом језику и имају право да добију одговор на том језику преко јединице локалне самоуправе у којој је језик те националне мањине у службеној употреби, при чему јединица локалне самоуправе обезбеђује превођење и сноси трошкове превођења дописа упућеног републичком органу и одговора тог органа. Такође, извршена је и измена којом је утврђено да народни посланик припадник националне мањине има право да на седници Народне скупштине говори и да писане документе у раду Народне скупштине, предвиђене Пословником, подноси на свом језику, а додат је и нови став којим је утврђено да је када се народни посланик у раду Народне скупштине служи својим језиком, стално или у одређеном случају, генерални секретар Народне скупштине дужан да обезбеди истовремено превођење његовог усменог излагања или документа који је поднео, на српски језик.

*Законом о изменама и допунама Закона о националним саветима националних мањина*⁵⁶ прописано је да су општа овлашћења Националног савета између осталог и да учествује у припреми закона и других прописа и иницира доношење односно измене и допуне закона и других прописа којима се уређују Уставом гарантована права националних мањина у области културе, образовања, обавештавања и службене употребе језика и писма; да иницира доношење, односно измене и допуне посебних прописа и привремених мера у областима у којима се остварује право на самоуправу, ради постизања пуне равноправности између припадника националне мањине и грађана који припадају већини; да подноси притужбу Заштитнику грађана, покрајинском и локалном омбудсману и другом надлежном органу, када процени да је дошло до повреде уставом и законом гарантованих права и слобода припадника националних мањина; да подноси притужбу у име припадника националне мањине. Такође, Законом је додат нови члан 11а којим је прописано да је установа од посебног значаја за образовање националне мањине установа образовања и васпитања чији је оснивач Република, аутономна покрајина, јединица локалне самоуправе или национални савет, у којој се традиционално или у значајној мери остварује Уставом загарантовано право припадника националних мањина на образовање и васпитање на свом језику. У овим установама национални савет учествује у управљању у складу са законом, а установом од посебног значаја за образовање националне мањине може се прогласити установа образовања и васпитања у којој се настава изводи на језику националне мањине у складу са овим законом. Између осталог, извршена је и измена члана 14. којим је утврђено да План уџбеника на језику и писму националних мањина и уџбеника за предмете од интереса за националне мањине, на предлог Завода за унапређење образовања и васпитања и националних савета, по прибављеном мишљењу Националног просветног савета, доноси министар надлежан за послове образовања и васпитања, као и да Национални савет даје претходну сагласност у поступку одобравања рукописа уџбеника, приручника, додатних наставних средстава, наставних помагала, дидактичких средстава и дидактичких игровних средстава на

⁵⁶ „Службени гласник РС”, број 47/18

језику и писму националне мањине, у складу са законом. Ове измене су обухваћене и *Законом о изменама и допунама Закона службеној употреби језика и писма*⁵⁷.

*Законом о изменама и допунама Закона о државним службеницима*⁵⁸ и *Законом о платама државних службеника и намештеника*⁵⁹ уређују се права и дужности државних службеника и поједина права и дужности намештеника, као и плате, накнаде и друга примања државних службеника и намештеника. Усвојена је примедба Повереника која се односила на оба закона, којом је указано на потребу да се приликом прописивања узме у обзир питање шта се дешава са државним службеницима чији рад није вреднован у претходне две године, а посебно са државним службеницима чији рад није вреднован у календарској години због одсуства са рада дуже од шест месеци због трудничког, породилског или одсуства са рада ради неге детета како се овим лицима не би онемогућавало право учешћа на интерном конкурсима и тиме напредовања на положај, што би представљало неједнако поступање, односно неоправдано прављење разлике у односу на њихова лична својства. Такође Повереник је указао да је потребно уредити начин давања првенства не само припадницима националних мањина, него и особама са инвалидитетом и женама, нарочито када су у питању положаји на којима су ове групе мање заступљене.

У току 2018. године донета је и *Одлука о изменама и допунама Кодекса понашања државних службеника*. Поводом ових измена и допуна Повереник је упутио иницијативу за поновну измену и допуну Кодекса из разлога што је анализом чл. 3. и 4. уочено да се државни службеници стављају у неједнак положај у односу на све остале грађане који затраже заштиту од сексуалног узнемиравања и дискриминације. Иницијатива Повереника је уважена и ове одредбе су измењене у складу са антидискриминационим прописима. О овој иницијативи биће више речи у делу извештаја који се односи на иницијативе Повереника.⁶⁰

*Законом о изменама и допунама Закона о високом образовању*⁶¹ је у члану 95. извршена измена којом је прописано да високошколска установа може организовати полагање испита и изводити поједине делове студија, као и организовати израду и одбрану завршног, мастер и специјалистичког рада и докторске дисертације на језику националне мањине и на страном језику, у складу са статутом, и остваривати студијски програм на језику националне мањине и страном језику уколико је такав програм одобрен, односно акредитован.

*Законом о изменама и допунама Закона о планирању и изградњи*⁶², у члану 31. прописано је да инвеститор није дужан да прибави локацијске услове у случају када изводи радове на инвестиционом одржавању објекта и уклањању препрека за особе са инвалидитетом. Повереник је у поступку прибављања мишљења на Нацрт закона дао мишљење да је обавезу поштовања стандарда приступачности неопходно увести у све фазе планирања и изградње објеката јавне и пословне намене, као и других објеката за јавну употребу, почев од момента издавања информације о локацији до издавања употребне дозволе, међутим ова примедба није усвојена. Поред осталог Повереник је

⁵⁷ „Службени гласник РС”, број 47/18

⁵⁸ „Службени гласник РС”, број 95/18

⁵⁹ „Службени гласник РС”, број 95/18

⁶⁰ Део извештаја: 3.6.3.3. Иницијативе за измену прописа

⁶¹ „Службени гласник РС”, број 73/18

⁶² „Службени гласник РС”, број 83/18

указао да је потребно размотрити и могућност прописивања санкција за непоштовање ових одредаба, што такође није усвојено. Такође Повереник је указао и да је потребно размотрити могућност прописивања новчане казне у вишем износу од предложене за прекршај из члана 5. Закона, уколико привредно друштво или друго правно лице не обезбеди приступ објекту особама са инвалидитетом у складу са стандардима приступачности, што такође није усвојено.

*Законом о азилу и привременој заштити*⁶³ поред осталог је прописано да је приликом спровођења одредаба овог закона, забрањена свака дискриминација по било ком основу, у складу са посебним прописима којима су уређена питања забране дискриминације, а нарочито по основу расе, боје коже, пола, рода, родног идентитета, сексуалног опредељења, националне припадности, друштвеног порекла или сличног статуса, рођења, вероисповести, политичког или другог уверења, имовног стања, културе, језика, старости или интелектуалног, сензорног, односно физичког инвалидитета. Такође, у поступку азила води се рачуна о специфичној ситуацији лица којима су потребне посебне процесне или прихватне гаранције, као што су малолетна лица, малолетна лица без пратње, особе са инвалидитетом, старија лица, труднице, самохрани родитељи са малолетном децом, жртве трговине људима, тешко болесна лица, особе са душевним поремећајима, као и лица која су била мучена, силована или изложена другим тешким облицима психолошког, физичког или полног насиља, као што су жене жртве сакаћења полних органа. Посебним процесним и прихватним гаранцијама пружа се одговарајућа помоћ тражиоцу који с обзиром на своје личне околности није способен да остварује права и обавезе из овог закона без одговарајуће помоћи.

*Законом о заштити података о личности*⁶⁴ уређује се право на заштиту физичких лица у вези са обрадом података о личности и слободни проток таквих података, начела обраде, права лица на које се подаци односе, обавезе руковалаца и обрађивача података о личности, кодекс поступања, пренос података о личности у друге државе и међународне организације, надзор над спровођењем овог закона, правна средства, одговорност и казне у случају повреде права физичких лица у вези са обрадом података о личности, као и посебни случајеви обраде. Овим законом уређује се и право на заштиту физичких лица у вези са обрадом података о личности коју врше надлежни органи у сврхе спречавања, истраге и откривања кривичних дела, гоњења учинилаца кривичних дела или извршења кривичних санкција, укључујући спречавање и заштиту од претњи јавној и националној безбедности, као и слободни проток таквих података. У поступку прибављања мишљења овај закон није достављен Поверенику.

*Законом о бесплатној правној помоћи*⁶⁵ уређује се бесплатна правна помоћ за грађане као њене кориснике и начини њеног остваривања и пружања. Чланом 10. овог закона утврђено је између осталог да се бесплатна правна помоћ заснива на начелу једнаке доступности овог права, без дискриминације пружаоца, тражиоца и корисника, као и омогућавању приступа објектима у којима се пружа. Повереник истиче да је у поступку израде и усвајања наведеног закона велики број организација које се баве заштитом људских права упутио примедбе поводом одредбе којом се прописује ко може бити пружалац бесплатне правне помоћи. Чланом 9. Закона је утврђено да бесплатну

⁶³ „Службени гласник РС”, број 24/18

⁶⁴ „Службени гласник РС”, број 87/18

⁶⁵ „Службени гласник РС”, број 87/18

правну помоћ пружају адвокатура и службе правне помоћи у јединицама локалне самоуправе, док у складу са одредбом из става 2. овог члана удружења могу пружати бесплатну правну помоћ само на основу одредби закона који уређују право азила и забрана дискриминације. Такође, чланом 9. Закона прописано је и да бесплатну правну помоћ у име удружења пружају адвокати, односно дипломирани правници, само у оквиру овлашћења која су дипломираним правницима одређена законом којим се уређује одговарајући поступак, као и да удружења могу да пружају опште правне информације и попуњавају формуларе, као облике бесплатне правне подршке само у оквиру циљева због којих су основана.

У 2018. години усвојен је *Закон о изменама и допунама Закона о финансијској подршци породици са децом*⁶⁶ који у поступку прибављања мишљења није достављен Поверенику. У току 2017. године Повереник је дао бројне примедбе на текст Нацрта закона о финансијској подршци породици са децом, које нису усвојене. Након усвајања закона, Повереник је у току 2018. године упутио две иницијативе за измену Закона о финансијској подршци породици са децом поводом више одредаба овог закона. Такође је овим поводом Повереник поднео Предлог за оцену уставности и законитости Уставном суду и придружио се иницијативи за оцену уставности и законитости коју су поднеле организације цивилног друштва. Поверенику је 556 жена поднело 104 притужбе због појединих одредаба Закона о финансијској подршци породици са децом, поводом којих је Повереник покренуо поступак пред Уставним судом за оцену уставности и законитости, о чему ће бити више речи у делу овог извештаја који се односи на предлоге поднете Уставном суду.

Поред наведених, усвојен је и низ других аката који се односе на различите области и од утицаја су на остварење принципа равноправности и забране дискриминације, попут: *Уредбе о изменама и допунама Уредбе о енергетски угроженом купцу*⁶⁷, *Уредбе о утерђивању Програма подршке спровођењу мера популационе политике у Републици Србији за 2018. годину*⁶⁸, *Правилника о ближим условима, поступку и начину остваривања права на одсуство са рада или рада са половином пуног радног времена ради посебне неге детета*⁶⁹, *Правилника о поступању установе у случају сумње или утерђеног дискриминаторног понашања и вређања угледа, части или достојанства личности*⁷⁰, *Правилника о критеријумима и стандардима пружања додатне подршке у образовању деце, ученика и одраслих са сметњама у развоју и инвалидитетом у васпитној групи, односно другој школи или породици*⁷¹, *Правилника о ближим условима и начину остваривања права на финансијску подршку породици са децом*⁷², *Правилника о изменама и допунама Правилника о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите*⁷³ и др.

⁶⁶ „Службени гласник РС”, број 50/18

⁶⁷ „Службени гласник РС”, број 59/18

⁶⁸ „Службени гласник РС”, број 36/18

⁶⁹ „Службени гласник РС”, број 56/18

⁷⁰ „Службени гласник РС”, број 65/18

⁷¹ „Службени гласник РС”, број 70/18

⁷² „Службени гласник РС”, број 58/18

⁷³ „Службени гласник РС”, број 89/18

3. ОПИС СТАЊА У ОСТВАРИВАЊУ И ЗАШТИТИ РАВНОПРАВНОСТИ

Са циљем пружања свеобухватног увида у стање остваривања и заштите равноправности, распрострањености дискриминације, њена обележја и облике, најчешће жртве, извршиоце и области где је најучесталија, у овом делу Редовног годишњег извештаја биће најпре представљени резултати истраживања која је Повереник спровео током 2018. године, а потом и извештаји Европске уније, међународних организација и уговорних тела, извештаји и истраживања домаћих институција и организација, пракса Европског суда за људска права, пракса Повереника, као и кључни проблеми у остваривању равноправности и заштити од дискриминације, на основу сазнања из поступака које је Повереник спровео по притужбама, као и из других извора.

3.1. Истраживања Повереника за заштиту равноправности

У току 2018. године, Повереник је спровео два истраживања о учесталости дискриминације и остваривању равноправности у Републици Србији - „Однос медија у Србији према дискриминацији“ и „Однос представника органа јавне власти према дискриминацији у Србији“. Спровођењем истраживања обезбеђује се континуирано праћење, односно сагледавање стања и мерљиво исказивање промена у остваривању равноправности и степену учесталости дискриминације. Резултати истраживања су од значаја за одређивање смерница и постављање приоритета у вођењу и креирању јавних политика заснованих на подацима.

3.1.1. Истраживање „Однос медија у Србији према дискриминацији“

Повереник је у оквиру пројекта „Јачање капацитета институција и организација у Србији у циљу одговарајуће примене законодавства у области људских права и борбе против дискриминације“, који подржава Фонд за добру управу (Good Governance Fund – GGF) Владе Велике Британије, спровео истраживање о ставовима представника медија према дискриминацији.⁷⁴

Истраживање је спроведено с циљем да се идентификују капацитети медија за извештавање и информисање јавности и како да се унапреди сарадња са Повереником.

С обзиром на комплексност теме, примењена је квантитативна и квалитативна методологија. Анкетирано је 164 представника медија који су постстратификовани према врсти медија у којима раде, позицији коју заузимају, као и према полу и старосном добу. Према врсти медија, анкетом је обухваћено 48% новинара/ки из штампаних медија, 44% из електронских и 8% из новинских агенција. Удео новинара/ки јесте 54%, а уредника/ца 46%. Две трећине анкетираних чине жене (67%), а једну трећину мушкарци. Три четвртине испитаника је у старосној групи од 30 до 49 година. Сваки пети анкетирани старији је од 50 година, а млађи од 60. Подједнака је

⁷⁴ Истраживање „Однос медија у Србији према дискриминацији“, Повереник за заштиту равноправности, Београд 2018 - доступно на интернет презентацији: <http://ravnopravnost.gov.rs/odnos-medija-u-srbiji-prema-diskriminaciji-cir/>

заступљеност (4%) старијих од 60 и млађих од 30 година. Истраживање је реализовано у периоду август-октобар 2018. године.

3.1.1.1. Перцепција дискриминације

Резултати истраживања су показали да највећи број испитаних новинара (41%) сматра да у последњих пет година нема промена у перцепцији распрострањености дискриминације у Србији. Међу онима који запажају промене, већина сматра да је дискриминација смањена (31%), док 20% испитаних оцењује да је дискриминација у последњих пет година учесталија.

Више од половине испитаних новинара сматра да је у Србији говор мржње углавном присутан (53%), 40% оцењује да је веома присутан, док тек 6% њих сматра да га нема.

Новинари у електронским медијима (47%) и агенцијама (43%) критичнији су према говору мржње и у већој мери сматрају да је он веома присутан у медијима, него што оцењују новинарима у штампаним медијима (33%). И уредници (91%) и новинари (95%) уочавају постојање говора мржње у Србији, али су значајне разлике у оцени степена испољавања – за новинаре је говор мржње је „веома присутан“ (44%), а за уреднике „углавном присутан“ (55%). Сваки десети уредник сматра да у Србији нема говора мржње, док је само 2% новинара сагласно са овом тврдњом.

Већина новинара (71%) сматра да говор мржње треба санкционисати и да га не треба толерисати под изговором да се тиме угрожава слобода говора, док је знатно мањи број оних (13%) који оцењују да превише строго санкционисање лако може да угрози слободу говора. Посебно је индикативан податак да релативно велики број новинара (16%) нема став по овом, за новинарску професију, виталном питању.

Такође, резултати истраживања су показали да половина новинара нема лично искуство, односно да ни они, ни њима блиске особе, нису били изложени дискриминацији.

Анализа добијених резултата показала је и да су новинари веома осетљиви (сензибилисани) на дискриминацију, да већина препознаје дискриминисане друштвене групе и дискриминаторне тврдње. Као најчешће дискриминисане друштвене групе издвојили су особе са интелектуалним потешкоћама - менталним сметњама (86%), особе са физичким инвалидитетом (85%), сиромашне особе (84%), Роме (73%), особе које живе са ХИВ/АИДС-ом (63%), старије особе (63%), жене (60%) и ЛГБТ популацију (50%). Ипак, забрињава податак у великој мери новинари не препознају дискриминацију етничких група/националних мањина, као и да 7% испитаних сматра да жене нису уопште дискриминисане, а 28% мисли да су жене мало дискриминисане.

Када је реч о областима друштвеног живота, новинари су оценили да је дискриминација најзаступљенија у области запошљавања, рада и напредовања у каријери (77%), потом у здравству (60%), у области политичког деловања (54%), у образовању и стручном усавршавању (51%) и социјалној заштити (43%). Спорт, култура, медији и јавно информисање јесу области које највећи број новинара оцењује као области у којима има најмање дискриминације.

Када је реч о перцепцији правне регулативе, половина анкетираних (52%) зна да је дискриминација забрањена законом. Нешто више од трећине (37%) сматра да је ова

област уређена само делимично и да даље треба унапређивати антидискриминаторно законодавство, док сваки осми анкетирани сматра да дискриминација није забрањена законом. Занимљиво је да су новинари боље упознати са забраном дискриминације од уредника, као и представници електронских медија у односу на штампане.

Резултати су показали и да новинари имају веома критички став по питању санкционисања дискриминације. Највећи број (78%) сматра да се дискриминација само делимично кажњава, односно да се санкције селективно примењују, док 17% сматра да се уопште не кажњава.

3.1.1.2. Ставови о дискриминацији и посебним мерама за дискриминисане групе

Анализа резултата истраживања показала је да новинари испољавају висок степен сагласности са мерама за стварање једнаких могућности за припаднике различитих маргинализованих група. Тако је, примера ради, 95% њих сагласно са тврдњом да би особама са инвалидитетом требало обезбедити несметан приступ у све државне зграде, без обзира на трошкове које би сносиле државне институције, као и да 92% испитаних сматра да је насиље над женама велики друштвени проблем и да се не сме оправдавати.

Такође, веома висок степен сагласности новинари су исказали и са тврдњом да степен заштите од дискриминације показује степен развијености друштва (93%) и да јавни радници и представници власти имају већу одговорност за дискриминаторно понашање или изјаве (92%).

Већина анкетираних подржава увођење посебних мера које би дискриминисаним групама обезбедиле једнаке могућности са већинским становништвом, а које би трајале ограничен период, колико је потребно за достизање равноправности. Против таквих мера је само 5% испитаних, док је више од четвртине (28%) анкетираних неодлучно.

Стереотипи и предрасуде о појединим дискриминисаним групама препознају се и код новинара, мада већина показује висок степен неслагања са таквим тврдњама.

3.1.1.3. Новинарска пракса

Највећи број новинара (51%) сматра да познаје тематику довољно и да о питањима равноправности и дискриминације може да извештава компетентно.

У редакцијама су ретки специјалисти за поједине области и већина је у ситуацији да извештава о различитим темама из више области. Само трећина анкетираних наводи да у редакцијама постоје новинари који се претежно баве одређеним темама, углавном друштвеним, и који су специјализовани за праћење области равноправности и дискриминације.

Анкетирани новинари не обрађују често теме о дискриминацији. Редакције имају разумевања за теме о равноправности и дискриминацији, али у пракси предност добијају теме које доносе публицитет.

3.1.2. Истраживање „Однос представника органа јавне власти према дискриминацији у Србији“

Истраживање „Однос представника органа јавне власти према дискриминацији у Србији“ спроведено је у оквиру пројекта „Јачање локалних антидискриминационих капацитета и институционалних капацитета Повереника за заштиту равноправности“, који је подржала Амбасада Краљевине Норвешке у Београду.

Прво истраживање о ставовима представника органа јавне власти према дискриминацији у Србији, Повереник је спровео 2013. године, те је један од циљева овог истраживања да анализира евентуалне промене ставова у претходних пет година, као и да пружи адекватну основу за креирање даљих активности чија би реализација у наредном периоду могла да допринесе активнијем укључивању свих релевантних друштвених актера да делотворније сузбијају дискриминацију и раде на остваривању равноправности у свим друштвеним односима и областима друштвеног живота.

Истраживањем које је спроведено у периоду мај – јул 2018. године обухваћено је 1211 представника судске, извршне и законодавне власти. Узорком су обухваћени следећи органи јавне власти: Народна скупштина Републике Србије, Скупштина АП Војводине, градске скупштине из свих 25 градова у Србији, 50 општина из свих округа, 10 министарстава, пет секретаријата Владе АП Војводине, 30 градских већа, општинска већа са највећим бројем одборника из укупно 20 округа, судови опште надлежности и сви типови тужилаштва. Истраживање је реализовано као анкетно истраживање, методом интервјуа лицем у лице.

3.1.2.1. Разумевање и перцепција заступљености дискриминације

У складу са углавном негативном перцепцијом дискриминације, 90,6% представника органа јавне власти слаже се да дискриминација повређује друге, при чему се у потпуности слаже 57% представника органа јавне власти, делимично 33,6%, са овом тврдњом се не слаже 5,6%, док је њих 3,8% неодлучно.

Три четвртине испитаника сматра да је дискриминација негативна појава, док скоро четвртина сматра да може бити и позитивна и негативна, што показује да не постоји довољно разумевање самог појма дискриминације.

Такође, само 22,9% представника органа јавне власти сматра да је дискриминација изузетно значајан проблем и да борба против ње мора бити један од приоритетних задатака, док 14,9% испитаника сматра да дискриминација није значајан проблем. Представници органа јавне власти борбу против дискриминације углавном не виде као приоритет у свом раду и у 60% случајева сматрају да је дискриминација значајан проблем, али да постоје већи проблеми са којима се грађани сусрећу.

Нешто више од половине испитаних представника органа јавне власти сматра да је дискриминација у Србији веома или углавном заступљена (55,5%), док 18,3% сматра да уопште или углавном није присутна. Разлика у погледу перцепције заступљености дискриминације постоји у односу на врсту органа јавне власти, па тако представници Скупштине Аутономне покрајине Војводине у најмањем проценту сматрају да је дискриминација распрострањена (20,8%), као и представници извршне власти на нивоу

Аутономне покрајине Војводине (41,7%), док став да је дискриминација распрострањена најчешће заступају запослени у министарствима (74,3%).

Значајна разлика у односу на истраживање из 2013. године уочена је код перцепције испитаника о вишем степену заступљености дискриминације у Србији у односу на земље Западне Европе (2013: 45% - 2018: 32,9%).

Такође, трећина представника органа јавне власти сматра да се учесталост дискриминације у Србији смањила у протеклих пет година (31,5%), 31,7% испитаника сматра да је на истом нивоу, док 22,6% сматра да се повећала, а 14,1% не зна. Мушкарци (43,4%) у значајно већем проценту у односу на жене (25,8%) сматрају да се учесталост дискриминације смањила у односу на период од пре пет година.

Резултати истраживања показали су да 43,4% представника органа јавне власти сматра да су особе са физичким инвалидитетом дискриминисане у највећој мери, затим особе са сметњама у интелектуалном развоју (41,9%), сиромашне особе (40,5%), старије особе (32,3%) и особе ромске националности (35,1%). Упоредивањем ових резултата са резултатима Истраживања јавног мњења из 2016. године⁷⁵, које је спровео Повереник, уочава се да представници органа јавне власти у мањем проценту сматрају да су Роми и припадници ЛГБТ особа дискриминисани (28,3%), у односу на ставове грађана и грађанки. Исто се може закључити и када су у питању националне и верске мањине.

Области рада и запошљавања су према мишљењу представника органа јавне власти области у којима су грађани и грађанке најчешће изложени дискриминацији (61,9%), док у осталим областима испитаници сматрају да постоји мање дискриминације. Поредивањем наведених резултата са подацима из истраживања спроведеног 2013. године, уочавају се идентични трендови, док се ставови представника органа јавне власти делимично разликују у односу на резултате Истраживања о односу грађана и грађанки према дискриминацији из 2016. године. Уколико се упореде ставови представника органа јавне власти и ставови грађана и грађанки, уочава се да се и једни и други слажу да је у области рада и запошљавања највећи степен дискриминације, јер и 72,4% грађана и грађанки сматра да је дискриминација најчешћа у овим областима. Међутим, грађани и грађанке у знатно већој мери у односу на представнике органа јавне власти, сматрају да је дискриминација присутна и у области социјалне заштите (30,5%), здравства (25,2%), образовања (23,2%)

Осим тога, резултати су показали и да 28,2% испитаника сматра да је било лично изложено дискриминацији, док је 37,7% навело да је њима блиска особа била дискриминисана. Као основ дискриминације због којег су били изложени неједнаком третману, представници органа јавне власти најчешће су наводили верско или политичко убеђење (43,8%), пол, родни идентитет или сексуалну оријентацију (20,6%), а затим расу, националну припадност или етничко порекло (18,9%). Слични резултати добијени су након истраживања које је спроведено 2013. године, када је 51% испитаника навело као основ верско или политичко убеђење, 23% расу, националну припадност или етничко порекло, а 19% пол, родни идентитет или сексуалну оријентацију.

⁷⁵ Извештај о истраживању јавног мњења „Однос грађана и грађанки према дискриминацији у Србији”, Повереник за заштиту равноправности, Београд 2016 - доступно на интернет презентацији: <http://ravnopravnost.gov.rs/izvestaj-o-istrazivanju-javnog-mnjenja/>

3.1.2.2. *Познавање антидискриминационих прописа*

Нешто мање од три четвртине представника органа јавне власти зна да је дискриминација у Србији законом забрањена, што ниво познавања законодавног оквира чини нешто вишим у односу на грађане и грађанке, али је разлика мала и износи 7%. У односу на резултате истраживања спроведеног 2013. године, проценат представника органа јавне власти који сматра да у Србији дискриминација није забрањена, благо је смањен са 14% у 2013. на 11,7% у 2018. години, али је проценат оних који нису сигурни да ли је дискриминација законом забрањена, порастао са 8% на 15,3%.

Три четвртине (77,3%) представника органа јавне власти, осим испитаника запослених у органима судске власти, наводи да зна да постоји Закон о забрани дискриминације. Будући да је 2013. године 50% испитаника знало да наведе конкретан закон којим се забрањује дискриминација, може се закључити да постоји значајан напредак у погледу упознатости представника органа јавне власти са правном регулативом у овој области. Са конкретним одредбама закона упознато је 26,2% представника органа јавне власти, 47,6% сматра да и јесте и није упознато, 21,9% да није упознато, док 4,3% није дало одговор.

Такође, представници органа јавне власти који су упознати са одредбама Закона о забрани дискриминације овај закон најчешће оцењују као добар, али исто тако сматрају да се не примењује у довољној мери.

3.1.2.3. *Препознавање дискриминаторног понашања*

Анализом резултата истраживања може се закључити да је степен препознавања дискриминације код представника органа јавне власти већи у односу на период од пре пет година, и то у односу на скоро све наведене ситуације. Највећи степен препознавања је у односу на дискриминацију засновану на родном идентитету, националној припадности, здравственом стању, старосном добу и сексуалној оријентацији и проценат тачних одговора се креће од 81% до 93%.

Међутим, даљом анализом је уочено да, иако је дошло до одређеног напретка, представници органа јавне власти, слично резултатима истраживања из 2013. године, нешто ређе препознају говор мржње као један од облика дискриминације.

Највећи напредак у односу на период од пре пет година, уочен је у односу на разликовање дискриминације од мобинга.

3.1.2.4. *Ставови према говору мржње и његово препознавање*

Ако се изузму представници правосудних органа, две трећине испитаника (62,5%) сматра да је говор мржње забрањен законом, што је исти проценат као и након истраживања спроведеног 2013. године. Посебно забрињава податак да су са чињеницом да је говор мржње забрањен законом, у најмањој мери упознати представници Народне скупштине Републике Србије (39%) и министарстава Владе Републике Србије (40%).

Што се тиче заступљености говора мржње, нешто више од трећине испитаника сматра да је говор мржње присутан у Србији, док приближан број (23%) сматра да није.

Представници органа јавне власти имају подељено мишљење у односу на питање да ли престрого санкционисање говора мржње може да угрози слободу говора. Тако да се са овом констатацијом не слаже 47,6% испитаника, док се 31,3% слаже. Такође, већина испитаника сагласна је са изјавом да је угрожавање слободе говора само изговор за толерисање говора мржње (44,4%), док се 23,6% са овом тврдњом не слаже.

3.1.2.5. Ставови о дискриминацији

Представници органа јавне власти у 16,5% случајева сматрају да се ставови и мишљења којима се омаловажавају или вређају групе грађана, често или веома често чују у органима у којима раде, док 51,7% њих наводи да се ретко чују, а да се такве ситуације никада не дешавају наводи 30,5% испитаних. Даљом анализом резултата уочено је да је дискриминишуће понашање у органима јавне власти заступљено ређе од изражавања дискриминаторних ставова, па тако 47,8% представника органа јавне власти наводи да се никада не дешава да неко од њихових колега врши неки облик дискриминације, 41,2% испитаника је навело је да се то ретко дешава, а 11% да се дешава веома често. Значајне разлике у перцепцији учесталости дискриминације постоје у односу на поједине органе јавне власти, па тако да дискриминишуће ставове никада нису чули најчешће наводе запослени у Влади Аутономне покрајине Војводине (50%) и Скупштине Аутономне покрајине Војводине (45,8%).

Највећи степен предрасуда, према мишљењу испитаника, присутан је према Ромима, ЛГБТИ популацији, особама које живе са ХИВ/АИДС-ом и припадницима малих верских заједница. Иако подаци нису потпуно упоредиви, могуће је у односу на резултате истраживања из 2013. године закључити да су предрасуде присутне према истим групама, али да су значајно мање изражене него што су биле 2013. године.

Такође, резултати истраживања указују да знатно мањи број представника органа јавне власти сматра да институције дискриминишу грађане и грађанке у односу на 2013. годину.

Испитаници у 81% случајева сматрају да представници органа јавне власти који иступају у јавности морају имати већу одговорност од грађана и грађанки, док се 13% са овом тврдњом не слаже.

Иако и даље само половина испитаника сматра да запослени у органима јавне власти осуђују дискриминацију, смањен је број испитаника који сматра да се дискриминација толерише.

Резултати истраживања су показали да иако више од половине испитаника наводи да би генерално реаговала у случају дискриминације, око трећине њих је спремно да се активно супротстави у ситуацији када се запослени у органу јавне власти дискриминаторно понаша према странци (38,3%), као и да особу која врши дискриминацију пријави надлежним органима (34,8%).

3.1.2.6. Ставови према одговорности и улози институција у борби против дискриминације

Представници органа јавне власти најчешће сматрају (41,4%) да су за промену свести грађана подједнако одговорни и грађани и држава, 32,1% испитаника оцењује да је

одговорна држава, док око једне четвртине (23,5%) сматра да је за промену свести већа одговорност на самим грађанима.

Забрињавају резултати истраживања који показују да чак 40,1% представника органа јавне власти сматра да су дискриминисане групе саме одговорне за свој положај. Такође, две трећине испитаника (66,6%) сматра да се држава не бави довољно проблемом дискриминације.

Међу онима који сматрају да се држава дискриминацијом бави мање него што је потребно, као основни разлог за то наводе постојање приоритетнијих проблема који су важнији за државу од борбе против дискриминације (30,3%), непостојање политичке воље као разлог наводи 29,4% испитаника, док 21,9% сматра да држава не препознаје значај дискриминације у довољној мери.

Испитаници и даље виде Народну скупштину Републике Србије (49,3%) и Владу Републике Србије (49,2%) као органе јавне власти који су у највећој мери одговорни за борбу против дискриминације. Затим следе судови (32,7%), медији (28,3%), породица (27,7%) и школа (26,5%). Ови подаци указују да није дошло до промена у перцепцији одговорности различитих органа за борбу против дискриминације у односу на период у којем је спроведено претходно истраживање, као и да испитаници и даље очекују од органа јавне власти на националном нивоу да се баве овим проблемом. Ипак, веома често, сматрају да одговорност за борбу против дискриминације лежи и на судовима, медијима и породици. Повереника, као државни орган који је одговоран за борбу против дискриминације, наводи свега 16,5% представника органа јавне власти.

Са друге стране, представници органа јавне власти сматрају да је Повереник орган који највише доприноси борби против дискриминације (43,3%), затим следе породица (38%), судови (30,9%), медији (26,8%) и школа (25,9%). Такође, испитаници препознају и допринос Владе Републике Србије (23,5%), Заштитника грађана (22,2%), као и организација цивилног друштва (21,3%) у борби против дискриминације. Резултати истраживања су показали да представници органа јавне власти оцењују да је Повереник државни орган који има највећи допринос у борби против дискриминације и коме би се највећи број представника органа јавне власти (29%) обратио у случају да доживи дискриминацију.

Такође, рад Повереника као добар, односно одличан оцењује 52,2% представника органа јавне власти, а неутралну оцену даје 19,9% представника.

Као кључне разлоге зашто се особе које су доживеле дискриминацију не обраћају надлежним органима, испитаници наводе недостатак поверења у рад институција (48,7%), страх од негативних последица (37,1%) и неинформисаност о томе коме могу да се обрате (35,8%).

Такође, представници органа јавне власти наводе да медији у највећој мери подстичу дискриминацију (36,8%), затим политичке странке (17,1%) и државне институције (14%). Овај резултат сличан је резултату истраживања јавног мњења спроведеног 2016. године, при чему и грађани и грађанке медијима приписују велики утицај у подстицању дискриминације у друштву.

Највећи број представника органа јавне власти подржава увођење мера афирмативне акције (80,6%), што је у складу са резултатима добијеним и након истраживања које је спроведено 2013. године. Међутим, иако би велики број испитаника генерално подржао ове мере, проценат сагласности зависи од конкретне циљне групе ка којој су мере усмерене.

3.2. Извештаји и други акти ЕУ, међународних организација и уговорних тела

У Извештају Европске комисије за 2018. годину⁷⁶, у погледу напретка Републике Србије у процесу европских интеграција, оцењено је да је у области заштите људских права успостављен законодавни и институционални оквир, али да је потребно обезбедити његову доследну и ефикасну примену широм земље. У наредном периоду Србија би требало да: ојача институције за људска права и гарантује њихову независност, што укључује и доделу потребних финансијских средстава и људских ресурса; појача активности на заштити права група које се суочавају са дискриминацијом, као што су припадници ЛГБТИ популације, особе са инвалидитетом, особе које живе са ХИВ/АИДС-ом и друге угрожене групе; обезбеди приоритет у остваривању права детета и да осигура ефикасно спровођење постојећег правног оквира; реши кршења права корисника у институцијама; развије свеобухватан приступ за заштиту националних мањина и измени правни оквир кроз инклузиван, транспарентан и ефикасан процес; ефикасно спроводи и прати стратегију и акциони план за инклузију Рома⁷⁷.

У овом извештају је наведено и да је у Србији ратификовано осам од девет основних споразума о људским правима, те да тек треба да се ратификује Међународна конвенција о заштити права свих радника миграната и чланова њихових породица. И даље је потребно унапређивати спровођење ових међународних инструмената. У овом извештају се скреће пажња на говор мржње и дискриминаторну терминологију у медијима.⁷⁸ Србија је остварила изванредан ниво припремљености у вези са слободом изражавања. Међутим, у извештајном периоду није остварен никакав напредак и овај недостатак напретка све више изазива забринутост. Укупно окружење и даље није погодно за остваривање овог права. Случајеви претњи, застрашивања и насиља над новинарима и даље представљају разлог за забринутост, док су истраге и правноснажне пресуде и даље ретке. Српски органи власти морају неодложно да реагују и јавно осуде говор мржње и претње новинарима. Законодавство о медијима и даље треба у потпуности спровести.⁷⁹

Говор мржње и дискриминаторна терминологија се често толеришу у медијима и регулаторни органи и тужиоци ретко реагују на те случајеве. Савет за штампу је забележио пораст кршења Кодекса новинара Србије у штампаним медијима (пораст од око 7% у 2017. години). Политички и економски утицаји на медије доводе до широко распрострањене аутоцензуре. Изјаве високих државних званичника о истраживачком

⁷⁶ „Република Србија - Извештај за 2018. годину који прати Саопштење Комисије упућено Европском парламенту, Савету, Европском економском и социјалном комитету и Комитету региона Саопштење о политици проширења ЕУ за 2018. годину“, Европска комисија - Доступно на интернет страници: [http://www.mei.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/godisnji_izvestaji_ek_o_napretku/izvestaj_ek_o_srbiji\(1\).pdf](http://www.mei.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/godisnji_izvestaji_ek_o_napretku/izvestaj_ek_o_srbiji(1).pdf)

⁷⁷ Исто, стр. 25

⁷⁸ Исто, стр. 26

⁷⁹ Исто, стр. 27

раду новинара нису допринеле стварању окружења у којем се слобода изражавања може остварити без препрека. Српске власти треба да пруже активну подршку независним телима, активистима за људска права и независним новинарима, и да правовремено реагују и јавно осуде говор мржње и претње.⁸⁰

Правни оквир о забрани дискриминације је у складу с европским стандардима, али је потребно даље вршити усклађивање. Позитивно је оцењено одржавање обука за полицију, судове и јединице локалне самоуправе које је спровео Повереник, као и објављивање Кодекса равноправности којим се дају смернице за креирање антидискриминационе политике за послодавце. Изражава се, међутим, забринутост у вези са спровођењем Стратегије превенције и заштите од дискриминације (2014–2018) која је истекла, а нова још увек није усвојена. Као највише дискриминисане групе, препознају се жене, особе с инвалидитетом, Роми, ЛГБТИ, особе које живе са ХИВ/АИДС-ом и старије особе. Активисти за заштиту људских права и ЛГБТИ особе се често суочавају са говором мржње, претњама и насиљем, што је потребно правовремено и адекватно истражити, гонити и санкционисати. Подаци Републичког завода за статистику о положају жена и мушкараца у Србији показују велике родне разлике, а дискриминацији су нарочито изложене жене са инвалидитетом, старе жене, жене са села и Ромкиње. Остварен је изванредан напредак у вези права особа са инвалидитетом, али је ситуација и даље веома тешка.⁸¹ Усвајање стратешког оквира о инвалидитету је још увек у току. Смештај и лечење особа са психосоцијалним и интелектуалним сметњама у социјалним установама још увек нису уређени у складу с међународним стандардима. Потпуно лишење пословне способности на основу оштећења је и даље уобичајена пракса, иако је дошло до одређеног напретка у вези са делимичним лишењем.⁸²

У Саопштењу Комисије о политици проширења ЕУ за 2018. годину упућеном Европском парламенту, Савету, Европском економском и социјалном комитету и Комитету региона⁸³ у погледу стања у Републици Србији се, када је реч о основним правима, наводи да је неопходно осигурати доследну примену успостављеног правог и институционалног оквира што укључује и заштиту мањина. Иако Србија има одређени степен припремљености за придруживање, предмет забринутости је непостојање напретка у погледу слободe изражавања. Такође, потребни су даљи континуирани напори како би се побољшала ситуација особа које припадају најдискриминисанијим групама (Роми, ЛГБТИ, особе са инвалидитетом, особе које живе са ХИВ/АИДС-ом и друге социјално угрожене групе), а потребно је усвојити и пропис о родној равноправности. У овом саопштењу се наводи и да је Србија наставила да управља ефектима миграционе и избегличке кризе, да су усвојени прописи о азилу и привременој заштити, о странцима и о граничној контроли, док је потребно усвојити стратегију и акциони план у овој области. У том контексту, Србија треба да успостави механизам за повратак нерегуларних миграната, да постепено усклади визну политику са прописима ЕУ, као и да осигура јачу координацију између различитих државних органа укључених у управљање миграцијама. Уочен је наставак сарадње са суседним

⁸⁰ Исто, стр. 28

⁸¹ Исто, стр. 29-30

⁸² Исто, стр. 31

⁸³ „Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions - 2018 Communication on EU Enlargement Policy”, COM(2018) 450 final, Strasbourg, 17.4.2018 - доступно на интернет страници: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2018%3A450%3AFIN>

земљама и државама чланицама, посебно на техничком нивоу, а уложени су и значајни напори у пружању склоништа и хуманитарне помоћи мигрантима.

Такође, у *Извештају о тренутном стању у поглављима 23 и 24 за Србију*⁸⁴ позитивно су оцењене усвојене измене и допуне закона којим се уређује положај националних мањина, израда и штампа школских уџбеника на већини мањинских језика, као и повећан број ромских ученика у систему образовања. Забринутост је изражена због чињенице да годишњи извештаји Повереника и других независних органа за заштиту људских права већ четврту годину заредом нису разматрани на пленарној седници Народне скупштине Републике Србије.

У јуну 2018. године Европска комисија је донела *Препоруку о стандардима за тела за равноправност*⁸⁵ позивајући државе на оснаживање националних тела за равноправност и унапређење њихових капацитета за сузбијање дискриминације и унапређење равноправности. Овим препорукама Европска комисија изражава подршку институцијама за равноправност у остваривању њиховог пуног потенцијала и пружању доприноса заштити грађана од дискриминације, као и унапређењу равноправности у европском друштву. Европска комисија је, између осталог, државама чланицама препоручила сет мера у вези са гарантовањем независности ових тела, унапређењем кадровских и техничких капацитета, као и обезбеђивањем финансијских, просторних и инфраструктурних потреба, како би у пуној мери могли да спроводе законом поверене надлежности.

Стање у области остваривања основних права у државама чланицама ЕУ, анализирано је у *Извештају за 2018. годину*⁸⁶ Агенције за основна права Европске уније (ФРА) – у којем је наведено да је остварен извесан напредак у промовисању равноправности и недискриминације у Европској унији. Пре свега, прокламован је Европски стуб социјалних права који се заснива на принципу недискриминације. Предмет пажње су била ограничења ношења одеће и симбола који имају религиозан предзнак на послу или на јавним местима. Такође, у овом извештају је констатовано да у области остваривања једнакости ЛГБТИ особа постигнут одређени напредак, нарочито у погледу грађанског статуса истополних парова у Европској унији. Међутим, налази који се ослањају на широк спектар података о једнакости, укључујући податке добијене тестирањем дискриминације, показују да неједнак третман и дискриминација остају реалност у европским друштвима. Тако се, мигранти и мањинске етничке групе и даље суочавају са дискриминацијом, узнемиравањем и расним профилисањем широм Европске уније (иако је више чланица ЕУ разматрало своје законодавство против расизма, у 2017. години само њих 14 је донело акционе планове и стратегије за борбу против расизма, расне дискриминације и ксенофобије). У овом извештају се констатује да остваривање основних права подразумева једнак третман свих, без обзира на године старости, сагледавајући и уважавајући индивидуалне потребе управо грађана старије генерације. Такође, у извештају је констатовано и да се Роми и даље суочавају са дискриминацијом у приступу образовању, запошљавању, становању и здравственој

⁸⁴ *Non-paper on the state of play regarding chapters 23 and 24 for Serbia*, новембар 2018 - доступно на интернет страници: http://www.mei.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/non_paper_23_24/Non-paper_on_the_state_of_play_regarding_chapters_23_and_24_for_Serbia.pdf

⁸⁵ *Commission Recommendation of 22.6.2018 on standards for equality bodies*, C(2018) 3850 final, Brussels, 22.6.2018 - доступно на интернет страници: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/2_en_act_part1_v4.pdf

⁸⁶ *Fundamental Rights Report 2018*, European Union Agency for Fundamental Rights, Luxembourg 2018 - доступно на интернет страници: <http://fra.europa.eu/en/publication/2018/fundamental-rights-report-2018>

заштити, те да би земље чланице ЕУ требало да се активно укључе у борбу против етничке неједнакости и сиромаштва, као и у борбу против социјалне искључености и сиромаштва деце обезбеђивањем услова за њихов одговарајући смештај, образовање, психолошку подршку и свеукупну интеграцију (око 25 милиона деце у ЕУ је у ризику од сиромаштва и искључености). У овом извештају се посматра и положај особа са инвалидитетом, те констатује изванредан напредак, али и даље постојећи проблеми приступачности и остваривања независног живота.

У извештају међународне организације *Human Rights Watch (HRW)*⁸⁷ дат је приказ кључних изазова у остваривању људских права у више од 90 земаља и територија широм света, укључујући и Републику Србију, за период од краја 2017. до новембра 2018. године. У овом извештају се истиче да је у Србији током претходне године остварен изванредан напредак у погледу трајног решавања питања избеглица и интерно расељених лица пореклом са простора бивше Југославије. Позитивно је оцењено одржавање Параде поноса без већих инцидената, али је изражена и забринутост због учесталих претњи које активисти за заштиту људских права добијају путем интернета, као и због спорог процесуирања ових случајева. У извештају се указује и да је током 2018. године Влада Републике Србије наставила да унапређује приступ образовању за сву децу са инвалидитетом, али да је потребно усвојити план са јасно дефинисаним временским оквиром за деинституционализацију и додатну подршку за самосталан живот особа са инвалидитетом у заједници.

Организација *Save the Children*, је уочи обележавања Међународног дана детета, објавила годишњи извештај *„Индекс о прекинутом детињству“*⁸⁸ осврћући се на све случајеве спречавања остваривања пуног потенцијала деце и лишавања детињства. Приликом рангирања појединих земаља у овом извештају су у обзир узимани различити фактори, попут лошег здравља, неухрањености, искључивања из образовања, дечијег рада, малолетничких бракова и трудноћа, екстремног насиља и смрти пре пете године. Према овом извештају Република Србија заузима 46. место међу 175 држава света⁸⁹. По подацима из 2018. године за Србију, број деце који се налази ван образовног система је порастао и износи 4,4% (у односу на 3,9% из 2017. године), а напредак је видљив према подацима који се односе на смањење броја деце која су преминула пре пете године живота услед узрока који су могли бити спречени и 2018. године износи 5,8% (у односу на 6,7% из 2017. године), као и податак да је 3,1% деце жртва екстремног насиља (3,3% из 2017. године).⁹⁰ Државе би требало да обезбеде равноправно поступање према деци и онемогуће понашања попут спречавања девојчица да приступе здравственим услугама или ускраћивања образовања због етничке припадности или пола, уз успостављање система регистрације сваког детета по рођењу. Поред ових општих препорука, неопходне су посебне акције усмерене на решавање сиромаштва и родних неједнакости, са фокусом на девојчице и децу избеглице. Родна неједнакост је распрострањена широм света, што угрожава и маргинализује девојчице, а посебну пажњу је потребно посветити окончању дечијих бракова.

⁸⁷ *World Report 2019 - Events of 2018*, Human Rights Watch, New York 2019 - доступно на интернет страници: https://www.hrw.org/sites/default/files/world_report_download/hrw_world_report_2019.pdf

⁸⁸ *The Many Faces of Exclusion - End of Childhood Report 2018*, Save the Children - доступно на интернет страници: https://campaigns.savethechildren.net/sites/campaigns.savethechildren.net/files/report/EndofChildhood_Report_2018_ENGLISH.pdf

⁸⁹ Исто, стр. 31

⁹⁰ Исто, стр. 34

Родна равноправност је предмет *Стратегије родне равноправности 2018 – 2023*⁹¹ Савета Европе. У овој стратегији је као важан изазов препозната потреба да се осигура да све жене, укључујући и угрожене групе, имају користи од политике родне равноправности и заштите коју пружају релевантни инструменти. Нова стратегија свој фокус за наведени период ставља на шест стратешких области: спречавање и борба против родних стереотипа и сексизма, спречавање и борба против насиља над женама и насиља у породици, осигурање равноправног приступа жена правди, постизање уравнотеженог учешћа жена и мушкараца у политичком и јавном одлучивању, заштита права жена и девојчица избеглица, мигранткиња, као и оних које траже азил и постизање родне равноправности у свим политикама и мерама.

У извештају припремљеном у оквиру програма Агенције УН за родну равноправност и оснаживање жена *„Хиљаду начина да решимо наше проблеме – анализа постојећих приступа насиљу над женама из маргинализованих група на Западном Балкану и Турској”*⁹², у оквиру кога је сагледавано и стање и у Републици Србији, дају се бројне препоруке за унапређење родне равноправности, од којих су као кључне издвојене оне које се односе на потребу свеобухватнијег разумевања феномена родно заснованог насиља над женама и девојчицама као комбинације неједнаког положаја жена и мушкараца у друштву, али и њихове припадности појединим маргинализованим групама. Уз потребу да се вишеструко маргинализованим женама у сваком погледу – физичком, инфраструктурном, комуникацијском и професионалном – обезбеди већа доступност услуга уколико су преживеле родно засновано насиље, потребно је створити услове и средства за рад специјализованих организација у локалним заједницама за пружање услуга у складу са потребама вишеструко маргинализованих жена. Такође, у поступку лиценцирања услуга организација које пружају услуге женама са искуством родно заснованог насиља потребно је обезбедити и лиценцирање специјализованих пакета услуга за жене из вишеструко маргинализованих група. Изазови препознати у овом извештају односе се и на слабу имплементацију постојећег законодавства, различито тумачење појединих норми и препреке за приступ правној помоћи.

Када је реч о положају ромске заједнице, према *Извештају Високог комесаријата ОУН за људска права 2017*⁹³, закључак је да је Влада Србије остварила значајан напредак у погледу њиховог укључивања усвајањем Закона о становању, који је у складу са стандардима људских права. Такође, у Србији је, након спроведених тренинг радионица о релевантним међународним стандардима људских права којима је присуствовало скоро 100 судија, развијен приручник о примени међународног права о људским правима. На овај начин је, спровођењем различитих активности које су имале за циљ да помогну у повећању знања судских и полицијских снага о концептима и методологијама људских права, деловано на изградњи капацитета за остваривање људских права утврђених конвенцијама УН.

⁹¹ *Council of Europe Gender Equality Strategy 2018-2023*, Council of Europe - доступно на интернет страници: <https://rm.coe.int/ge-strategy-2018-2023/1680791246>

⁹² *A thousand ways to solve our problems: An Analysis of Existing Violence Against Women and Girls (VAWG) Approaches for Mincritized Women and Girls in the Western Balkans and Turkey*, UN Women 2018 - доступно на интернет страници: http://www2.unwomen.org/-/media/field%20office%20eca/attachments/publications/2018/unw_imkaan-report_fa-web.pdf?la=en&vs=3237

⁹³ *UN Human Rights Report 2017*, Office of the High Commissioner for Human Rights, Geneva 2018 - доступно на интернет страници: https://www2.ohchr.org/english/OHCHRreport2017/allegati/Downloads/1_Whole_Report_2017.pdf

Трећи извештај о имплементацији Акционог плана за унапређење положаја Рома⁹⁴ посебно се фокусира на повећање учешћа Рома у јавном и политичком животу наглашавајући право да без дискриминације учествују у јавним пословима, гласају, кандидују се на изборима и формирају политичке странке. У извештају се наводи да су, када је реч о документима о регистрацији и идентификацији бирача у Србији, питања која се односе на лична документа решена за више од 25.000 Рома у последњих пет година. На све расположиве начине, кроз посете неформалним насељима, медијским кампањама и организовањем округлих столова, активно је деловано на подизању свести о потреби регистрације ових грађана. У Завршном извештају ОДИХР-ове Мисије за процену избора, након председничких избора одржаних у 2017. години, је констатовано да „ромска заједница остаје подложна притисцима и манипулацијама, са пријављеним случајевима куповине гласова кроз дистрибуцију хране и хигијенских пакета, као и обећања о бесплатном лечењу и организованом превозу на дан избора⁹⁵.

У истраживању „Дискриминација сексуалних мањина у образовању и становању: докази из два теренска експеримента у Србији“⁹⁶ наведено је да већина земаља укључујући и Србију нема поуздане и детаљне квантитативне податке о природи и степену дискриминације ЛГБТИ грађана, те су у овом извештају по први пут документовани експериментални докази о дискриминацији ЛГБТИ особа у погледу приступа образовању и становању у Републици Србији. Ове две области су одабране из разлога што представљају значајне кораке у циклусу искључености са којом се суочавају ЛГБТИ особе. У оквиру експеримента је узорковано 184 основне школе у 37 градских средина.⁹⁷

Тако је, у истраживању је наведено да је 35% феминизираних дечака прихваћено без оклевања, као и 74% истополних парова. У идеалним околностима уопште не би било дискриминације, али из одговора се види да постоје грађани који не дискриминишу ЛГБТИ особе, те би такве позитивна мишљења требало искористити као прилику да се оствари утицај на ставове остатка популације.⁹⁸

У оквиру Европске мреже тела за равноправност (ЕКВИНЕТ) израђен је извештај „Вера у равноправност: вероисповести и уверења у Европи“⁹⁹, који представља анализу унапређења прописа и праксе у области спречавања дискриминације на основу вероисповести и верских уверења од 2011. године, са прегледом најинтересантнијих случајева у појединим земљама. Резимирајући достављене податке уочено је да су тела за равноправност на основу овог личног својства доставила највећи број случајева о дискриминацији у области запошљавања. С тим у вези су обрађене теме које се односе на ношење марама и других верских симбола на радном месту, верско узнемиравање на радном месту, оправдани услови за запослење, одбијање одређених радних задатака на основу верског уверења и сл. Такође, као нарочито осетљива идентификована је и област образовања, те је у овом извештају наглашена обавеза

⁹⁴ *Third Status Report - Implementation of the Action Plan on Improving the Situation of Roma and Sinti within the OSCE Area*, OSCE/ODIHR, Warsaw 2018 - доступно на интернет страници:

https://www.praxis.org.rs/images/praxis_downloads/OSCE_ODIHR_Third_status_report_on_Roma.pdf

⁹⁵ Исто, стр. 25

⁹⁶ World Bank Group (IPSOS, ERA, the Williams Institute, 2018,

доступно на интернет страници: <http://documents.worldbank.org/curated/en/509141526660806689/Discrimination-against-sexual-minorities-in-education-and-housing-evidence-from-two-field-experiments-in-Serbia>

⁹⁷ Исто, стр. 8

⁹⁸ Исто, стр. 20

⁹⁹ *Faith in Equality: Religion and Belief in Europe*, An Equinet Report, EQUINET, Brussels 2017 - доступно на интернет страници: http://www.equineteurope.org/IMG/pdf/wg_religion_report_final_web.pdf

сагледавања права детета и његових најбољих интереса у свим законским или политичким одлукама. Тренутно се у Европи на различите начине размишља о ограничавању слободе вероисповести у образовању, услед историјских разлога и односа између државе и верских заједница. Неке државе чланице дозвољавају широку и обимну религиозну разноврсност док су у другим приоритети религиозна неутралност и секуларно образовање. Премда државе чланице уживају самосталност у овом погледу, постоје аргументи који се тичу неопходности веће усаглашености прописа како би се обезбедила једнака и адекватна заштита слободе вероисповести и успостављање одговарајућег баланса између религиозне различитости и религиозне неутралности.

Поред наведених, тела за равноправност пријављују и дискриминацију на основу верских убеђења у области набавке робе и пружања услуга која обухвата одбијање пружања услуге клијентима који носе верске симболе, узнемиравање муслиманских клијената током пружања услуга, прилагођавање верским захтевима приликом пружања услуга и ограничавање услуживања на одређене групе клијената.

3.3. Извештаји и истраживања домаћих институција и организација

Савет за људска права Уједињених нација, јуна 2018. године, усвојио је извештај Радне групе за Универзални периодични преглед за Републику Србију. Наша земља је добила 190 препорука, од којих је прихватила 175, а нотирала 15 препорука. У *Одговорима Републике Србије на препоруке – Трећи циклус УПР¹⁰⁰* се наводе дате препоруке, међу којима се налазе и оне које се односе на спречавање дискриминације и унапређивање равноправности, попут препорука: Наставити борбу против свих облика дискриминације, укључујући имплементацију Стратегије за превенцију и заштиту од дискриминације; ојачати анти-дискриминационе механизме, укључујући оне за ЛГБТИ особе, и наставити напоре за унапређење људских права особа које припадају осетљивим друштвеним групама, посебно ромској националној мањини; наставити јачање напора на унапређењу и заштити људских права, посебно права осетљивих друштвених група, укључујући жене и децу; ојачати мере за промоцију толеранције и плурализма у циљу спречавања дискриминације по основу националне припадности; наставити са организацијом кампања подизања свести усмерених на оснаживање једнакости полова и превазилажење родних стереотипа; предузети неопходне мере у циљу унапређења учешћа жена на тржишту рада у повећаном обиму врста занимања; иницирати примену иновативних приступа и технолошких иновација за ефикасно, одговорно и транспарентно пружање јавних услуга; појачати напоре у борби против говора мржње; наставити са напорима у циљу унапређења приступа едукацији и обукама о људским правима; учинити даље напоре за промоцију могућности за једнак приступ образовању свих; појачати напоре ка постизању инклузивног образовања све деце; ојачати мере за спречавање свих облика насиља над женама; радити у правцу деинституционализације деце са инвалидитетом и уклањању препрека које спречавају ефикасан приступ образовању; наставити са напорима за гарантовање недискриминације особа са инвалидитетом и усвојити одговарајуће мере за обезбеђивање једнаких могућности за особе са инвалидитетом у образовању, запошљавању и приступу становању; наставити са радом у области

¹⁰⁰ „Одговори Републике Србије на препоруке државе чланица УН из III циклуса Универзалног периодичног прегледа”, Канцеларија за људска и мањинска права, Београд 2018 - доступно на интернет страници: http://www.ljudskaprava.gov.rs/sites/default/files/dokument_file/8_odgovori_rs_na_preporuke_-_iii_ciklus_upr.doc

борбе против дискриминације припадника националних мањина; појачати напоре у промоцији толеранције према особама које припадају етничким, верским и другим мањинама, посебно Ромима. У Одговорима Републике Србије на препоруке се, између осталог, наводи да ће се у наредном периоду унапредити политике усмерене на спречавање и борбу против расне дискриминације и изменама и допунама Закона о забрани дискриминације, која је у току, ојачати независни институт Повереника, који брине о заштити права становника од било којег вида дискриминације, укључујући и расну дискриминацију¹⁰¹, да ће се појачати напори у циљу превенције и сузбијања дискриминације по основу сексуалне оријентације и родног идентитета¹⁰², да ће се наставити напори на хармонизацији постојећих законских и подзаконских прописа и стратегијских и планских докумената за остваривање једнаких права за мушкарце и жене, као и да ће Србија наставити да ради на унапређењу заштите права ЛГБТИ особа¹⁰³.

Извештај о примени препорука број 15, 33 и 39 Комитета за људска права из Закључних запажања у вези са Трећим периодичним извештајем о примени Међународног пакта о грађанским и политичким правима¹⁰⁴, усвојен је јуна 2018. године. Наша држава је имала обавезу да извести Комитет о спровођењу препорука које се односе на: Искљученост Рома (преорука 15), Избеглице и тражиоце азила (преорука 33) и Слободу изражавања (преорука 39). У овом извештају се, у вези повећања напора за унапређење недискриминаторног приступа могућностима и услугама у свим областима за припаднике ромске заједнице, наводи: да ће се број педагошких асистената са 175 (мера подршке којом се Република Србија убраја у земље са добром праксом) повећати за још 50; да је школске 2017/18. године одобрено 303 стипендије ученицима са одличним успехом у средњој школи; да предмет Ромски језик са елементима националне културе постоји у 72 основне школе; да су у систему социјалне заштите развијене две нове услуге намењене породицама са децом у ризику од измештања - породични сарадник и повремено хранитељство; да је географски информациони систем за подстандардна ромска насеља успостављен и функционалан; да је у периоду јануар-октобар 2017. године са евиденције Националне службе за запошљавање запослено укупно 3.644 Рома (37% жене); да је поједностављена процедура уписа беба у матичне књиге рођених, пријава држављанства и пребивалишта, као и пријава на здравствено осигурање; да у оквиру 48 градских/општинских управа постоји запослено лице које координира, надгледа и извештава о спровођењу мера за социјалну инклузију Рома и Ромкиња, док важеће локалне акционе планове поседује 26 градова и општина. У вези са положајем избеглица и тражиоца азила се, између осталог, наводи да ова лица не подлежу прекршајној одговорности и да се поштује начело забране протеривања или враћања лица на територију где би његов живот или слобода били угрожени; да се примењује принцип „сигурне треће земље“; да се смештајни капацитети даље унапређују; да је обезбеђен и простор за ОЦД које пружају бесплатну правну помоћ или психосоцијалну подршку овим лицима. У вези са слободом изражавања, у овом извештају се наводи да

¹⁰¹ „Одговори Републике Србије на препоруке државе чланица УН из III циклуса Универзалног периодичног прегледа“, стр. 18

¹⁰² Исто, стр. 19

¹⁰³ Исто, стр. 20

¹⁰⁴ „Извештај о примени препорука број 15, 33 и 39 Комитета за људска права из Закључних запажања у вези са Трећим периодичним извештајем о примени Међународног пакта о грађанским и политичким правима“, Канцеларија за људска и мањинска прав, Београд 2018 - доступно на интернет страници:

http://www.ljudskaprava.gov.rs/sites/default/files/dokument_file/izvestaj_o_primeni_preporuka_15_33_39_pakt.doc

се континуирано ради на спровођењу Споразума о сарадњи и мерама за подизање нивоа безбедности новинара и спроводе различите мере у сарадњи са јавним тужилаштвом; да постоји Регистар медија који је доступан заинтересованима и редовно се ажурира; да се из буџета издваја део средстава за остваривање јавног интереса у области јавног информисања и др.

У Трећем националном извештају о социјалном укључивању и смањењу сиромаштва у Републици Србији¹⁰⁵ - Преглед и стање социјалне искључености и сиромаштва за период 2014–2017. године са приоритетима за наредни период, наведено је да је број становника у Републици Србији смањен за 111.000 у периоду 2014–2017. а на смањење становништва, поред негативног природног прираштаја, утиче и емиграциона компонента, која ће и у наредном периоду одређивати популационе тенденције становништва. Негативан природни прираштај забележен је у чак 163 од укупно 169 градова и општина. Година 2017. јесте 26. година заредом како се у Републици Србији бележи негативан природни прираштај. У овом извештају је наведено да је настављен тренд пораста очекиваног трајања живота при рођењу за оба пола али, и поред достигнутог историјског максимума, животни век је за преко пет година краћи у односу на просек ЕУ и преко седам година у односу на Италију и Шпанију, земље с најдужим очекиваним трајањем живота за оба пола у ЕУ.¹⁰⁶ У извештају је наведено да је основни показатељ за праћење спровођења Стратегије „Европа 2020“ у домену социјалног укључивања и смањења сиромаштва стопа ризика од сиромаштва или социјалне искључености, као и да је, посматрано према факторима ризика, укупно 25,5% (1,79 милиона) становништва Републике Србије у ризику од сиромаштва, 19,5% (1,37 милиона) изразито је материјално депривирано и 15,7% живи у домаћинствима с ниским интензитетом рада (1,01 милион).¹⁰⁷ Посебно су рањива деца, вишечлана домаћинства, становници/е руралних подручја, незапослени и особе са нижим нивоом образовања. Током извештајног периода стопа ризика сиромаштва или социјалне искључености смањила се за 4,4 процентна поена, а смањила се и у односу на ниво који је забележен према подацима SILC (2013) када је износила 42%. Према подацима SILC (2016), у Републици Србији је 15,7% становника било у трајном ризику сиромаштва, што је више него у већини земаља ЕУ, осим у Румунији (20,2%). Према показатељима субјективног сиромаштва, скоро две трећине (63,9%) становништва Републике Србије је субјективно сиромашно, што је 2,5 пута више од удела становништва у ризику сиромаштва (25,5%). Стопа апсолутног сиромаштва незнатно се смањује у посматраном извештајном периоду, иако је и даље нешто виша него током периода 2008–2012. године.¹⁰⁸

У погледу остваривања људских права у вези са преговорима за приступање ЕУ, између осталог је наведено да је у Извештају за 2018. годину оцењено да је хитно потребна доследна и ефикасна примена законодавства и политика у области људских права. Поред тога, неопходно је да Србија ојача институције за људска права и гарантује њихову независност и појача активности на заштити права група које се

¹⁰⁵ „Трећи национални извештај о социјалном укључивању и смањењу сиромаштва у Републици Србији“, усвојен 27. децембра 2018. године, Београд 2018. Доступно на интернет страници: <http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2019/02/Treci-nacionalni-izvestaj-o-socijalnom-ukljucivanju-i-smanjenju-siromastva-2014%E2%80%932017.pdf>

¹⁰⁶ „Трећи национални извештај о социјалном укључивању и смањењу сиромаштва у Републици Србији“, стр. 16

¹⁰⁷ Исто, стр. 23

¹⁰⁸ Исто, стр. 24

суочавају с дискриминацијом, укључујући припаднике ЛГБТИ, особе са инвалидитетом, особе са HIV-ом, AIDS-ом и друге.¹⁰⁹

У вези са документом *Интеграција Рома 2020* и реализацијом Акционог плана за спровођење стратегије за социјално укључивање Рома и Ромкиња у Републици Србији 2016-2025 за период од 2017. до 2018. године, сачињен је Образац за годишње извештавање земаља учесника о примени Акционог плана за спровођење стратегије за социјално укључивање Рома и Ромкиња у Републици Србији 2016-2025 за период од 2017. до 2018. године¹¹⁰. У овом документу су наведене активности спроведене у периоду 2017-2018. године са утрошеним средствима, у областима образовања, запошљавања, здравља, становања и социјалне заштите. У овом извештају је, између осталог, наведено да је у мере активне политике запошљавања укључено 3.058 Рома и 2.421 Ромкиња, у односу на 154.236 лица из укупне популације у Србији.

У публикацији *„Дискриминација у Србији – пракса и изазови“*¹¹¹ Комитета правника за људска права - YUCOM, обрађује се правни оквир и институционални механизми заштите од дискриминације: институција Повереника за заштиту равноправности и судска заштита (право на подношење тужбе) укључујући и прекршајно-правну заштиту од дискриминације. У публикацији се наводи да је Закон о забрани дискриминације допринео развијању знатније и богатије судске праксе у области заштите од дискриминације, али се наводи и да је у првим годинама примене овог Закона дошло до стварања неуједначене судске праксе, односно да је уочена појава различитих ставова поступајућих судова код тумачења и примене одредаба овог закона. Такође, истраживање YUCOM-а о примени механизма предвиђених овим Законом из 2013. године је показало недовољно познавање материје не само грађана и грађанки, већ и адвоката и судова, као и анализа судске праксе у области заштите од дискриминације у одлукама апелационих судова на територији Републике Србије коју је спровела Правосудна академија у сарадњи са Мисијом ОЕБС-ом у Србији 2015. године.¹¹²

У овој публикацији је наведено да је забрана дискриминације последњих година у Србији представљала заиста динамичну област у сфери подизања свести како самих грађана, тако и институција које спроводе закон. Ипак, у публикацији се указује да је потребно предузети бројне активности ради пуног остваривања начела равноправности у правном систему Србије, што се пре свега односи на: измене и допуне Закона о забрани дискриминације, усвајање Закона о родној равноправности, усвајање нове Стратегије превенције и заштите од дискриминације, потпуну имплементацију начела заштите националних мањина, интегрисање Рома у друштво, регулисање положаја интерно расељених лица, доношење Закона о заштити лица са менталним сметњама у установама социјалне заштите, али и супротстављање статистичких података у области жртава злочина из мржње и родно заснованог насиља, као и бројне друге.¹¹³

¹⁰⁹ Исто, стр. 80

¹¹⁰ Извештај представљен 26. јуна 2018. године у Народној скупштини Републике Србије, на скупу „Национална платформа о интеграцији Рома у Републици Србији“

¹¹¹ *„Дискриминација у Србији – пракса и изазови“*, Комитет правника за људска права – YUCOM, доступно на интернет страници: <http://www.yucom.org.rs/wp-content/uploads/2019/02/Diskriminacije-u-Srbiji-praksa-i-izazovi.pdf>

¹¹² *„Дискриминација у Србији – пракса и изазови“*, стр. 22

¹¹³ Исто, стр. 30

Стање у погледу остваривања људских права у Републици Србији сагледавао је и Комитет правника за људска права - YUCOM, који је објавио публикацију *Студија о примени Закона о забрани дискриминације у Србији*¹¹⁴. Ова студија представља анализу примене антидискриминационих прописа засновану на репрезентативном узорку од 87 предмета прикупљених из Повереника за заштиту равноправности и из судске праксе. Процењује се да је, од 2009. године када је усвојен Закон о забрани дискриминације, пред судовима у Србији покренуто око 150 поступака, од којих се већина тиче дискриминације из области радног права и социјалног осигурања.

Студија указује да недостатак знања и искуства доводи до ситуације у којој постоје приметне недоследности у примени антидискриминационог права, чак и унутар истог суда. У студији је наведено и да судови не примењују правила о пребацивању терета доказивања у предметима дискриминације и не позивају се на ова правила приликом саопштавања својих одлука. Од свих анализираних судских одлука, само шест се позивало на доказни поступак и детаљно објаснило пребацивање терета доказивања установљавајући могућност незаконитог понашања туженог. У већини предмета, судови наводе да тужилац јесте, или није, доказао/ла вероватноћу дискриминације, односно да тужилац није поткрепио/ла своје тврдње било каквим доказима, не улазећи у даље детаље о томе како и зашто пребацивање јесте или није извршено. На основу података из анализираних предмета, привремене мере нису уобичајене у парници, а тужиоци их, изгледа, углавном не захтевају.¹¹⁵

Такође, у овој студији се наводи да су судови погрешно схватили улогу „тестера“ у питањима везаним за утврђивање дискриминације, а посредна дискриминација није препозната у судским одлукама. У анализираном узорку нема предмета који су укључивали виктимизацију, инструирање или подстицање на дискриминацију, стварни и одлучујући услов обављања посла. Говор мржње био је предмет једног анализираног предмета.

У радном извештају „Улога и положај Заштитника грађана и Повереника за заштиту равноправности“¹¹⁶ Центра за истраживање, транспарентност и одговорност-Црта и А11- Иницијативе за економска и социјална права, указује се да су грађани, у заштити својих људских права, највише упућени на Заштитника грађана и Повереника за заштиту равноправности, како због делокруга рада ових институција, тако и због чињенице да су поступци пред овим органима бесплатни и лишени строгих формалних захтева. У овом извештају се наводи да је значај ових тела у томе што се баве и контролом рада других државних органа, због чега је неопходно да се обезбеди одсуство притисака и утицаја на њихов рад и поступање, као и финансијска независност (у погледу буџета и особља). У извештају се наводи да ови предуслови још увек не постоје јер је за свако радно место потребно тражити одобрење, а обе институције у својим извештајима указују на неопходност додатног јачања кадровских капацитета. Премало је извршилаца који раде на притужбама. У овом извештају се

¹¹⁴ „Студија о примени Закона о забрани дискриминације у Србији“, Комитет правника за људска права - YUCOM, Београд 2017, доступно на интернет страници: <http://www.yucom.org.rs/wp-content/uploads/2018/03/Studija-o-primeni-Zakona-o-zabrani-diskriminacije-u-Srbiji-Mano-Reljanovic.pdf>

¹¹⁵ Исто, стр. 6

¹¹⁶ „Улога и положај Заштитника грађана и Повереника за заштиту равноправности“, Центар за истраживање, транспарентност и одговорност-Црта и А11- Иницијатива за економска и социјална права, Милијана Трифковић, Данило Ђурчић и Марко Василевић, Београд, јануар 2019 - доступно на интернет страници: <https://cрта.rs/wp-content/uploads/2019/01/Uloga-i-polo%C5%BEaj-Za%C5%A1titnika-gra%C4%91ana-i-Poverenika-za-%C5%A1titu-ravnopravnosti.pdf>

указује на могућност измене начина избора како заштитника тако и повереника, уз предвиђање дужег мандата него тренутних 5 година, без могућности реизбора. Број препорука и релативно висок степен њиховог извршавања представљају значајан успех институција, али се поставља питање колико поступање по притужбама доводи до системске промене праксе, јер примери говоре у прилог томе да се неправилности отклоне у конкретним случајевима, али да се настави иста негативна пракса у другим сличним случајевима. Са становишта потребе заштите специфичних рањивих група, нарочито велику тежину могу имати посебни извештаји и иницијативе за измене прописа. Због неприхватања предлога које је у вршењу својих овлашћења дао Повереник приликом усвајања Закона о финансијској подршци породици са децом, након усвајања закона поднет је и предлог за оцену уставности појединих одредаба овог закона. Као додатни проблем препозната је и чињеница да поједини овлашћени предлагачи ни не достављају на мишљење прописе овим институцијама. Тако се у извештају о раду Повереника за 2016. годину истиче да овом органу није достављен на мишљење Закон о спречавању насиља у породици, иако је управо повереница давала препоруке да тај закон мора да се измени. Као добри примери сарадње са извршном влашћу истичу се континуиране обуке за спровођење антидискриминационих прописа које се организују за службенике Министарства унутрашњих послова, инспекторе рада или у јединицама локалне самоуправе.

У истраживању „*Сива књига јавних услуга*“¹¹⁷ сагледани су ефекти реформе јавне управе која, како је у самој публикацији наведено, представља не само један од кључних стубова процеса европских интеграција, већ и свеобухватан процес који треба да унапреди квалитет услуга које јавна управа пружа грађанима - главним корисницима и финансијерима јавних услуга. У истраживању су сагледаване услуге издавања личних докумената, услуге домова здравља и уписа деце у предшколске установе и основне школе. Резултати овог истраживања су, између осталог, обухватили и постојање дискриминације у раду служби које пружају наведене услуге, која је један од разлога незадовољства грађана радом појединих служби. Тако су, када је у питању рад служби полиције, испитаници перципирали да политичари, односно рођаци и пријатељи запослених, лакше долазе до тражених услуга. Истовремено, из добијених резултата у овом истраживању произилази да не постоји свест грађана о тешкоћама са којима се суочавају особе са инвалидитетом приликом прибављања неопходних докумената, тако да тек свака четврта особа сматра да они теже долазе до неопходних услуга административне службе полиције, док готово половина становништва (49%) сматра да особе са инвалидитетом лакше остварују ове услуге.¹¹⁸ Корупција је перципирана као најзаступљенија злоупотреба у раду домова здравља, док је на другом месту дискриминација.¹¹⁹ Када је у питању перцепција грађана у погледу потенцијалних дискриминисаних група у друштву, Роми, незапослени и сиромашни грађани се виде као категорије које теже долазе до неопходних здравствених услуга у односу на просечне грађане, док је мишљење готово половине грађана (46%) да особе са инвалидитетом лакше долазе до потребних здравствених услуга. Слично је стање и са ставовима медицинских радника, који такође у још већем броју (78%) сматрају да особе са инвалидитетом лакше долазе до услуга примарне здравствене заштите у

¹¹⁷ „*Сива књига јавних услуга*“, Европски покрет у Србији и Центар за европске политике, Београд 2018 - доступно на интернет страници: http://www.emins.org/wp-content/uploads/2018/05/2018_Siva-knjiga-javnih-usluga.pdf

¹¹⁸ „*Сива књига јавних услуга*“, стр. 13

¹¹⁹ Исто, стр. 20

односу на просечне грађане.¹²⁰ Иако се присуство дискриминације у домовима здравља не издваја међу најчешћим узроцима незадовољства грађана, забрињавају поједина сведочења о дискриминацији грађана друге етничке припадности, као и особа са инвалидитетом, која указују на неједнак третман и приступ јавним услугама у области примарне здравствене заштите.¹²¹ Такође, деца незапослених су перципирана као категорија деце која се најтеже уписује у предшколске установе и основне школе у односу на другу децу, а због непостојања приступачности установа, деца са сметњама у развоју и инвалидитетом су имала потешкоћа приликом уписа.¹²²

Пресек стања у Републици Србији у вези напретка и испуњавања обавеза из процеса преговора са Европском унијом, сачињен је у публикацији *„Књига препорука Националног конвента о Европској унији 2017/2018“*¹²³ Европског покрета у Србији. Једна од препорука упућених Влади и Народној скупштини односи се на хитно усвајање прописа о родној равноправности и изменама и допунама Закона о забрани дискриминације. У области забране дискриминације у запошљавању и социјалној политици се наводи да је Европска комисија похвалила рад поверенице за заштиту равноправности због усвајања „Кодекса равноправности“ за израду антидискриминационе политике послодаваца у Србији.

У циљу праћења ефеката реформи у процесу европских интеграција Републике Србије, чланице прЕУговор-а су у публикацији *„Институционални барометар“*¹²⁴ анализирале рад појединих институција које имају надлежности у областима у оквиру Поглавља 23 (Правосуђе и основна права) и Поглавља 24 (Правда, слобода, безбедност). Између осталих, анализиран је и рад Повереника за заштиту равноправности, те закључено да је видљивост ове институције значајно порасла (са 33% у 2013. години на 51% у 2016. години) као и проценат грађана који би се обратили овој институцији (са 2% у 2013. години на 18% у 2016. години), али да би убудуће требало нарочито радити са младима и припадницима различитих националности на повећању знања о дискриминацији, појачати јавну пажњу на оне који не поштују препоруке Повереника, оснажити жене за препознавање вишеструке дискриминације и подстаћи их да на дискриминацију реагују притужбама, али и додатно радити на препознавању дискриминације и разликовању дискриминације од других повреда права међу свим грађанима, те наставити са парничним поступцима због њиховог стратешког значаја.¹²⁵

О потреби деловања у различитим системима – попут система образовања, социјалне заштите, здравствене заштите, запошљавања, приступачности, партиципације и укупног развоја различитих услуга социјалне заштите нарочито на локалном нивоу указано је у публикацији *„Људска права у Србији 2018 – право, пракса и међународни стандарди људских права“*¹²⁶. Овај извештај обухвата анализу Устава Србије и

¹²⁰ Исто, стр. 20

¹²¹ Исто, стр. 23

¹²² Исто, стр. 30

¹²³ *„Књига препорука Националног конвента о Европској унији 2017/2018“*, Европски покрет у Србији, Београд 2019 - доступно на интернет страници: <http://eukonvent.org/wp-content/uploads/2019/01/Knjiga-preporuka-Nacionalnog-konventa-o-EU-2017-2018.pdf>

¹²⁴ *„Институционални барометар“*, Београдски центар за безбедносну политику, Београд 2018 – доступно на интернет страници: http://preugovor.org/upload/document/preugovor_institucionalni_barometar.pdf

¹²⁵ *Институционални барометар*, стр. 88-100

¹²⁶ *„Људска права у Србији 2018 – право, пракса и међународни стандарди људских права“*, Београдски центар за људска права, Београд 2019. година, доступно на интернет страници: <http://www.bgcentar.org.rs/bgcentar/wp-content/uploads/2014/01/Ljudska-prava-u-Srbiji-2018.pdf>

важећих закона у односу на грађанска, политичка, економска, социјална и културна права зајемчена међународним уговорима који обавезују Србију, анализу праксе државних органа у примени одредаба које имају утицаја на остваривање људских права, извештаја домаћих и међународних невладиних организација и професионалних удружења, као и извештаја независних тела. У овом извештају је указано да су представници европских институција уочили застој у реформама и погоршање стања у неким областима евроинтеграција, као и да је Европска комисија, која прати испуњавање акционих планова за поглавља 23 и 24 и извештава државе чланице ЕУ о напретку у овим областима два пута годишње, у интерном извештају о Србији (*non-paper*) усвојеном у новембру 2018, констатовала да нема значајног напретка у овим областима, посебно у реформи правосуђа, борби против корупције, суочавању са ратним злочинима и кажњавању починилаца ових злочина и слободи медија.¹²⁷ У овом извештају је поред осталог наведено и да је битан услов за успостављање и консолидацију демократије и унапређења људских права у Србији изградња и јачање институција и независних државних тела тако да су у служби заштите права свих грађана. Привредни раст Србије у 2018. години значајно заостаје у поређењу с привредним растом земаља у региону, наведено је у овом извештају, а то негативно утиче на стандард грађана Србије пошто велики проценат становништва не може да задовољи основне животне потребе. Србија има и даље веома високу стопу апсолутног сиромаштва као и стопу ризика од сиромаштва и социјалне искључености, што је изразито распрострањено међу ромском популацијом, поготово у неформалним ромским насељима. Према последњим доступним подацима, четвртина становништва у Србији је у ризику од сиромаштва, а пола милиона грађана, односно око 7,2 % имало је мање од 12.045 динара месечно - што је граница апсолутног сиромаштва. У посматраном периоду 268.000 грађана су били примаоци новчане социјалне помоћи, а око 35.000 грађана су корисници народне кухиње, од чега трећину чине деца.¹²⁸ Иако по статистичким подацима долази до благог смањивања броја лица која су сиромашна то је последица смањивања броја становника Србије, а мањим делом смањивања учесталости сиромаштва. У овом извештају је наведено и да је средином 2018. године пред Европским судом за људска права било 1.841 представки у односу на Републику Србију које су чекале на одлучивање, као и да је за 2018. годину Србија издвојила укупан износ од око 18.000.000,00 динара као накнаду штете лицима која су се обратила Суду због повреде права гарантованих Европском конвенцијом о заштити људских права и основних слобода.¹²⁹ У извештају је такође указано и да систем бесплатне правне помоћи и даље није функционалан, иако је његово успостављање већ годинама декларативно било на листи приоритета доносилаца одлука. После 12 година, колико се чекало његово усвајање, Народна скупштина је почетком новембра усвојила Закон о бесплатној правној помоћи који ће почети да се примењује од 1. октобра 2019. године, а једна од главних замерки овом закону је практично онемогућавање невладиних организација да пружају бесплатну правну помоћ које немају ангазоване адвокате.¹³⁰ Овим извештајем је детаљно обухваћен положај нарочито осетљивих група становништва, попут Рома, ЛГБТИ особа, особа са инвалидитетом, као и дискриминација по основу пола и по основу националне припадности. Делови ове публикације који се односе на наведене друштвене групе и

¹²⁷ Исто, стр. 21

¹²⁸ Исто, стр. 171

¹²⁹ „Људска права у Србији 2018 – право, пракса и међународни стандарди људских права”, стр. 36-37

¹³⁰ Исто, стр. 69-70

основе дискриминације обрађени су у делу овог извештаја који се односи на дискриминацију по различитим основама. У овом извештају је наведено и да од 2014. године Народна скупштина није разматрала извештаје независних државних институција (Заштитник грађана, Повереник за информације од јавног значаја и заштиту података о личности и Повереник за заштиту равноправности) иако би независне државне институције требале да буду кључни партнер парламента.¹³¹

У публикацији *„Извештај о напретку у увођењу родно одговорног буџетирања у систем планирања јавних финансија у Републици Србији у буџету за 2018. годину“*¹³², трећи по реду пут сагледавана је примена родно одговорног буџетирања (РОБ) у Републици Србији. Закључак након трећег циклуса подршке је да примена РОБ-а у Србији напредује задовољавајућим темпом. У извештају је наведено да застоји и несавршености у увођењу РОБ-а се односе на техничке несавршености у погледу избора циљева и/или индикатора, недостатка података за базу годину разложених по полу и слично, због чега је потребно развијати знања и вештине буџетских корисника које се односе на постављање циљева и дефинисање индикатора, а које би требало да имају не само извршиоци који раде финансије, већ пре свега они који су задужени за планирање и креирање политика и мера које ће се касније наћи у буџету.

*„Истраживање о утицају мера штедње на положај жена у Србији“*¹³³, које су спровели Фондација за развој економске науке (ФРЕН), UN Women и Амбасада Канаде, указује да мере штедње у јавном сектору које су уведене од 2015. године, а које подразумевају смањење плата и забрану запошљавања у јавном сектору, нису подједнако утицале на економски положај мушкараца и жена, јер су већи терет реформи понеле жене. Наиме, ово истраживање је показало да су мере штедње у јавном сектору доследно примењене у секторима образовања, здравствене и социјалне заштите, као и јавној управи где већину запослених чине жене, али не и у јавним предузећима где већину запослених (скоро 70%) чине мушкарци. У овом истраживању је наведено да мере штедње у јавном сектору нису у фокусу имале жене, због чега су изостали резултати у планираном смањењу разлика у зарадама између жена и мушкараца. У овом истраживању је, на основу сагледавања основних показатеља на тржишту рада, указано да су мере штедње у јавном сектору утицале на незапосленост и неактивност и млађих и старијих жена, док на мушкарце нису имале значајан ефекат. Према подацима наведеним у овом истраживању, стопа запослености жена је за око 15 процентних поена нижа од стопе запослености мушкараца, а жене, иако имају исти ниво образовања и године радног искуства, зарађују око 12% мање од мушкараца. Као једна од мера штедње у јавном сектору предвиђено је и да ће се запосленост смањивати 5% годишње, од чега се углавном одустало, али је утицало на подстицање одласка у пензију, на основу чега се вероватноћа да жене које су пред пензионисањем оду раније у пензију повећала за 20%, а код жена млађих од 30 година се за 10% повећала вероватноћа да постану незапослене. Такође, у овом истраживању се наводи да жене и даље тешко постају предузетнице, изложене су дискриминацији када аплицирају за руководећа места и приликом запошљавања, а друштвене норме,

¹³¹ Исто, стр. 246

¹³² *„Извештај о напретку у увођењу родно одговорног буџетирања у систем планирања јавних финансија у Републици Србији у буџету за 2018. годину“*, UN Women, Београд 2018 - доступно на интернет страници: <http://rs.one.un.org/content/dam/unct/serbia/docs/Publications/GRB%20report.pdf>

¹³³ *„The effects of austerity on gender gaps in the labour market outcomes“*, Partnership for Economic Policy (PEP), July 2018 - доступно на интернет страници: <https://portal.pep-net.org/document/download/32270>

традиционални ставови и стереотипи утичу на ограничавање напредовања жена у друштву и на тржишту рада.

Институт за филозофију и друштвену теорију Универзитета у Београду је спровео истраживање „Универзитети између меритократије и патријархата: жене и моћ делања“¹³⁴ које је имало за циљ да укаже на положај жена у високом образовању. Резултати до којих се овом приликом дошло указују да постоји висок родни дисбаланс у броју жена и мушкараца на руководећим позицијама у систему високог образовања, који функционише по принципу склапања неформалних савеза у директној вези са родном димензијом, подржавајући мушкарце у каријерном напредовању. Такође, ова студија је указала на постојање неравноправне поделе породичних обавеза, па се највеће разлике између мушкараца и жена на руководећим позицијама виде у „помирењу“ професионалног и породичног живота. Немогућност остварења равноправности унутар сфере домаћинства довела је до дупле оптерећености, па иако жене формално заузимају лидерске позиције, истовремено носе и већи терет административних послова „нижег ранга“ у поређењу са мушкарцима, са друге стране њихова подређеност у домаћинству је остала нетакнута.

Темом сексуалног узнемиравања, као облика дискриминације, бавио се Аутономни женски центар кроз истраживање „Перцепција и искуство младих у вези са сексуалним узнемиравањем“¹³⁵. Ово истраживање је спроведено са циљем да се сагледа проценат младих који су доживели неки облик сексуалног узнемиравања и генерална перцепција младих о овој појави како би се подигле мере безбедности. У истраживање су били укључени мушкарци и жене у размери 30:70 и та расподела је плански урађена у корист жена јер су жене културолошки генерално изложеније сексуалном узнемиравању од мушкараца. Резултати истраживања показали су да млади сматрају да одређене врсте понашања спадају у сексуално узнемиравање. Највећи број испитаних оцењује да угрожавање личног простора сексуалним понашањем (95,3%) и самододиривање по интимним деловима тела (92,3%) представља вид сексуалног узнемиравања. Такође, као непримерено и узнемиравајуће млади су оценили нежељене позиве и поруке са сексуалном конотацијом (90,7%), потом слање пољубаца, облизивање, звиждање (84,6%), као и обраћање непримереним надимцима (53,3%).¹³⁶

Положај младих на тржишту рада сагледан је у публикацији „Млади и достојанствен рад“¹³⁷ Фондације Центар за демократију. Наиме, положај младих на тржишту рада у Србији сагледаван је на узорку од 799 младих, запослених и незапослених, испитујући могућности за запошљавање, сигурност посла, адекватност зараде, остваривање радних и социјалних права. Оно што је у Србији постало изузетно заступљено када је реч о структури запослености младих у погледу начина ангажовања и услова рада јесте високо учешће нестандартних облика рада као што су рад на одређено, рад у неформалном сектору, привремени и повремено рад. Такође, млади оцењују да је

¹³⁴ „Универзитети између меритократије и патријархата: жене и моћ делања“, Институт за филозофију и друштвену теорију Универзитета у Београду, Београд 2018, доступно на интернет страници: <http://www.perform.network/upload/resources/documents/3AcbNGuD.pdf>

¹³⁵ „Перцепција и искуство младих у вези са сексуалним узнемиравањем“, Аутономни женски центар, Београд 2018 - доступно на интернет страници: https://www.womenngo.org.rs/images/publikacije-nasijje/Percepcija_i_iskustvo_mladih_u_vezi_sa_seksualnim_uznemiravanjem_2018.pdf

¹³⁶ Исто, стр. 6

¹³⁷ „Млади и достојанствен рад“, Фондација Центар за демократију, Београд 2018 - доступно на интернет страници: <http://www.centaronline.org/sr/publikacija/1785/mladi-i-dostojanstven-rad>

наше друштво неправедно јер не води рачуна о сиромашнима, успех је резултат веза и познанстава, а на тржишту рада немају сви једнаке шансе. Општи је закључак у овом истраживању да ограничене могућности запошљавања и висока незапосленост остављају младима мало избора па тако они прихватају несигурне послове на којима су слабо плаћени или послове за које су преквалификовани, што доводи до ограниченог приступа социјалном осигурању, па и ускраћеним загарантованим правима из рада. Један од показатеља приступа тржишта рада јесу подаци о трајању незапослености, па је тако на евиденцији НСЗ-а дуже од годину дана 34,5% испитаних младих, односно више од једне трећине. Поред тога, у овој публикацији се наводи да је податак који забрињава дугорочна незапосленост која је највиша међу младима са највишим образовањем, где је скоро половина незапослених на евиденцији дуже од годину дана.¹³⁸ Кључне разлоге своје незапослености млади виде на страни потражње за радом у смислу ниске зараде, непотизму као последици слабе понуде и тражње, као и лоших услова рада, док са друге стране креатори политика сматрају да су главни узроци на страни понуде радне снаге у смислу недостатка компетенција потребних тржишту рада и недостатка радног искуства. Подаци о усаглашености квалификација које запослени млади имају са захтеваним квалификацијама показују да трећина запослених испитаника, 33%, ради на радним местима која захтевају ниже квалификације.¹³⁹ Адекватна зарада је следећи кључан елемент достојанственог рада, али већина запослених испитаника је навела да на располагању има веома мале финансијске ресурсе што доводи до немогућности осамостаљивања као и оснивања породице, али и извора бриге за већину запослених. Осам од десет испитаника прима зараду која је нижа од републичког просека, док 20,6% зарађује мање од минималне зараде. Још један од података јесте да се запослени млади по висини зараде значајно разликују према полу, па тако је двоструко веће учешће младих жена - 27,4 % него мушкараца у најнижој доходовној категорији.¹⁴⁰

Форум за етничке односе је објавио публикацију „Изазови мањинске политике у билатералној и регионалној сарадњи“¹⁴¹ у којој су обрађени односи Србије са суседним земљама као и положај заједница припадника представника тих земаља, и то Хрватске, Мађарске, Румуније, Бугарске, Босне и Херцеговине, Црне Горе и Македоније. У овој публикацији су дате и препоруке које се односе на унапређење мањинске политике и билатералне и регионалне сарадње Србије са суседним државама, подршка српској заједници и унапређење положаја националних мањина у суседним државама. Међу датим препорукама могу се издвојити: омогућавање сразмерне заступљености представника националних мањина на свим нивоима власти путем реформе изборног система који би пружио једнаку и фер могућност свим грађанима да одаберу своје представнике на свим нивоима; унапређивање могућности употребе мањинског језика у институцијама државне управе, локалне самоуправе, у образовним и осталим институцијама; дефинисање преузимања одговорности свих државних органа и институција Републике Србије у подршци очувању националног идентитета и заштити права припаднике српске заједнице изван Србије; интензивирање дијалога између институција у Републици Србији на највишем нивоу са

¹³⁸ Исто, стр. 7

¹³⁹ Исто, стр. 10

¹⁴⁰ Исто, стр. 12 и 13

¹⁴¹ „Изазови мањинске политике у билатералној и регионалној сарадњи“, Форум за етничке односе, Београд 2018 - доступно на интернет страници: <http://fer.org.rs/wp-content/uploads/2018/05/IZAZOVI-MANJINSKE-POLITIKE-U-BILATERALNIM-ODNOSIMA.pdf>

представницима других националних мањина; ефикасно процесуирање случајева етничке дискриминације и етнички мотивисаног насиља; остваривање сталног дијалога са националним саветима националних мањина у циљу размене искустава у процесу остваривања мањинских права и спровођења интегративне мањинске политике; отклањање недостатака у употреби језика и писма на нивоу локалних самоуправа у којима су мањине значајно заступљене; побољшање медијског приступа мањинама; подржавање образовања на српском језику и писму у земљама окружења; вођење кампање јачања националног и културног идентитета Срба и промовисати вредности заједничког живота у земљама окружења и др.¹⁴²

О правима интерно расељених лица у Републици Србији, најзначајнијим проблемима са којима се још увек суочавају, као и препорукама за њихово отклањање представљено је у публикацији *„Интерно расељена лица у Србији: како до права на достојанствен живот?“*¹⁴³. У овој публикацији се истиче да су присутни бројни проблеми у приступу правима са којим се суочавају интерно расељена лица, у поступцима пријаве пребивалишта на адресама центара за социјални рад, као и приликом пријаве пребивалишта нових чланова породица корисника социјалних станова или станова намењених њиховом стамбеном збрињавању. Проблем је и мали број извештаја и анализа о интерном расељењу, што је предуслов за формулисање и спровођење прилагођених и ефикасних мера за унапређење положаја интерно расељених лица. Као последња ставка, која уједно представља највећи изазов, истиче се постизање трајних решења, јер дуготрајно расељеништво неминовно појачава маргинализацију, неједнакост, сиромаштво и рањивост ове категорије становништва, што уједно доводи до спречавања одрживог развоја земље у целини.¹⁴⁴

Дискриминацији у великој мери доприноси подстицање стереотипа и предрасуда које се исказује у медијима и другим начинима комуникације, о чему се говори у публикацији Београдског центра за људска права *„Анонимна мржња – Механизми заштите од говора мржње на интернету“*¹⁴⁵. Циљ ове публикације је подизање свести стручне и шире јавности о заступљености говора мржње као једног облика дискриминације на информативним интернет порталима и друштвеним мрежама, као и да представи расположиве механизме заштите од говора мржње и њихову ефикасност. У публикацији је истакнуто да се слобода изражавања на интернету често злоупотребљава, а тај простор користи на начин којим се угрожавају права других. Детаљном анализом вести и коментара (у периоду од новембра 2017. до септембра 2018. године прегледано је укупно 65.493 вести које су интернет портали - Блиц, Б92, Информер и Курир, делили на својим званичним странама), у овом истраживању је закључено да су најчешћи основ дискриминације били национална припадност или етничко порекло, сексуална оријентација, чланство у политичким, синдикалним или другим организацијама или политичко убеђење. Такође, примећена је и дискриминација на основу пола, изгледа, расе и старосне доби.¹⁴⁶ Као један од механизма заштите од говора мржње упућује се на поступак пред Повереником за

¹⁴² Исто, стр. 67

¹⁴³ *„Интерно расељена лица у Србији: како до права на достојанствен живот?“*, Организација А11 – Иницијатива за економска и социјална права, Београд 2018 - доступно на интернет страници: http://www.a11initiative.org/wp-content/uploads/2018/11/Advocacy-Brief_SR_Web.pdf

¹⁴⁴ Исто, стр. 14

¹⁴⁵ *„Анонимна мржња – Механизми заштите од говора мржње на интернету“*, Београдски центар за људска права, Београд 2018 - доступно на интернет страници: <http://www.bccentor.org.rs/bccentor/wp-content/uploads/2018/12/Anonimna-mrznja-FINAL-S.pdf>

¹⁴⁶ Исто, стр. 16

заштиту равноправности, мада се истичу ограничене могућности вођења поступка против лица чији идентитет није могуће утврдити, што је у случају говора мржње на интернету чест случај¹⁴⁷. Препоруке које се овом приликом дају, између осталог се односе на настављање проактивног деловања у борби против дискриминације посебно кроз механизме упозоравања јавности на типичне случајеве говора мржње које спроводи Повереник за заштиту равноправности. Такође, препоручује се успостављање формалнијег вида сарадње између различитих тела која у различитим капацитетима разматрају случајеве говора мржње, нарочито истичући потписивање протокола о сарадњи између институције Повереника и надлежног тужилаштва, као и између Повереника и Савета за штампу¹⁴⁸.

Друга истраживања и публикације које се претежно односе на поједине основе дискриминације, обрађена су у деловима извештаја који се односе на тај основ дискриминације.

3.4. Пракса Европског суда за људска права у области заштите од дискриминације

У предмету *Леонов против Русије* (*Leonov v. Russia*, представка бр. 77180/11, пресуда од 10. априла 2018. године), Европски суд је ценио легитимност мотива за додељивање детета једном од родитеља након развода. Подносилац представке и његова супруга су 2007. године добили сина, а након што је супруга 2009. године напустила подносиоца представке и са дететом прешла да живи у кући својих родитеља, оба некадашња супружника су у поступку пред судом тражила да им припадне старатељство над дететом. На захтев супруге подносиоца представке, суд је донео привремену меру да током трајања судског спора дете борави код мајке, а да подносилац представке не остварује контакт са дететом. Против одлуке суда о привременој мери подносилац представке је поднео жалбу у којој је навео да је привремена мера заснована искључиво на уверењу да дете треба да одгаја мајка а не отац, те да је супротна најбољем интересу детета. Домаћи суд није уважио захтев подносиоца представке и донео је пресуду у корист његове бивше супруге. У образложењу пресуде суд је навео да се руководио најбољим интересима детета које у моменту доношења пресуде није напунило 4 године. Суд је даље указао да дете већ дуже време живи са мајком и да у њеном месту пребивалишта похађа вртић, те да би промена места пребивалишта и одвајање детета од мајке негативно утицало на његово здравствено стање. Према одлуци домаћег суда, подносилац представке ће моћи да проводи време са својим сином сваког првог и трећег викенда у месецу, укључујући и по две недеље током зимског и летњег периода. У свом обраћању Европском суду, подносилац представке је тврдио да је током трајања судског поступка повређено његово право на поштовање породичног живота гарантовано чланом 8. Европске конвенције. Према мишљењу подносиоца представке, додељивање старатељства над дететом његовој бившој супрузи представља и дискриминацију на основу пола, односно повреду члана 14. Европске конвенције (забрана дискриминације). Анализирајући овај случај, Европски суд је утврдио да руски закон не прави разлику између полова, те да и мушкарац и жена могу да добију старатељство над својим дететом (без обзира на његов узраст). Како је Европски суд указао, домаћи

¹⁴⁷ Исто, стр. 71

¹⁴⁸ Исто, стр. 73

судови морају проценити све релевантне околности и способности оба родитеља како би пронашли прикладно решење које ће бити у најбољем интересу детета. Подносилац представке је, међутим, тврдио да су одлуке домаћих судова биле засноване на општој претпоставци која преовладава у Русији, а према којој је у интересу деце до одређеног узраста да живе са мајком, а не са оцем. Европски суд је стао на становиште да је у конкретном случају одлука о додељивању старатељства над дететом мајци заснована на процени најбољих интереса детета, а не на општој претпоставци да дете треба да живи са мајком. Наиме, домаћи судови су утврдили да је дете дуго времена живело са мајком, те да би због свог узраста и дужине боравка код мајке, промена начина живота негативно утицала на његово здравствено стање. Европски суд у овом предмету није утврдио повреду члана 8. (право на поштовање приватног и породичног живота) односно члана 14. Европске конвенције.

Подносилац представке се у предмету *Петров и Х против Русије (Petrov and X v. Russia)*, представка бр. 23608/16, пресуда од 23. октобра 2018. године) Европском суду обратио у своје име и у име свог малолетног сина. Наиме, подносилац представке је са супругом и њиховим сином живео у Санкт Петербургу. Током 2013. године, подносиоца представке је због честих свађа супруга напустила и повела сина са собом у Нижњи Новгород. Подносиоцу представке је супруга дозвољавала да посети сина у просеку шест дана месечно. Међутим, понекад му није дозвољавала да недељама види свог сина. Покренувши судски поступак за развод брака, супруга подносиоца представке је затражила да добије старатељство над сином. Суд је донео одлуку о разводу брака и пресудио у корист мајке по питању доделе старатељства, сматрајући да је то у најбољем интересу детета. У образложењу своје одлуке суд је навео да мајка још увек доји дете, те да стан у којем живи поседује све што је детету неопходно. Суд је додао да подносилац представке може да посећује своје дете у Нижњем Новгороду, будући да му његова месечна зарада то омогућава. Подносилац представке се жалио на одлуку суда да старатељство над дететом додели мајци, наводећи да суд није детаљно испитао случај и да је узраст детета био једини разлог због којег је одлучио на тај начин, али у жалбеном поступку није имао успеха. На захтев подносиоца представке, суд је донео одлуку о начину одржавања његовог контакта са сином, која међутим није уредно извршавана. У поступку пред Европским судом, подносиоци представке су указали на повреду члана 8. Европске конвенције до које је према њиховом мишљењу дошло доделом старатељства мајци. Европски суд је у току поступка анализирао да ли су домаће власти детаљно испитале све релевантне факторе и целокупну породичну ситуацију у конкретном случају. Европски суд је констатовао да домаћи судови нису узели у обзир доказе који иду у прилог подносиоцу представке и закључио да нису довољно темељно испитали конкретан случај. Из тога произлази да је процес доношења одлука био мањкав, те да није омогућио утврђивање најбољег интереса детета. Не придржавајући се принципа пропорционалности и делотворности, домаће власти према мишљењу Европског суда нису испуниле своју дужност да осигурају практичну и делотворну заштиту подносилаца представке, како то захтева члан 8. Европске конвенције. У складу са наведеним, Европски суд је утврдио повреду члана 8. Европске конвенције. Подносилац представке је у поступку пред Европским судом такође указао на повреду члана 14. у вези са чланом 8. Европске конвенције, те да је у погледу доделе старатељства над дететом његовој бившој супрузи био дискриминисан на основу пола. Европски суд је указао да руски закон не прави никакву разлику између полова, те да и жене и мушкарци имају могућност да

добију старатељство над дететом (без обзира на његов узраст). Како је Европски суд указао, домаћи судови морају да утврде све релевантне околности и способности странака да буду родитељи, како би пронашли прикладно решење које ће бити у најбољем интересу детета. Подносилац представке је међутим тврдио да су одлуке донете у његовом случају биле засноване на општој претпоставци која преовладава у Русији, а према којој је у интересу деце одређеног узраста да живе са мајком, а не са оцем. Анализирајући конкретан случај, Европски суд је указао да је одлука о додели старатељства заснована на процени најбољег интереса детета у конкретним околностима случаја, а не на наведеној општој претпоставци. Европски суд је указао да су домаћи судови сматрали да је у најбољем интересу детета да остане да живи са мајком, с обзиром на његов узраст и чињеницу да се она о њему старала након што се одвојила од дететовог оца. Европски суд је стога закључио да у погледу одлуке о старатељству, у предмету подносиоца представке није дошло до прављења разлике на основу пола.

Предмет *Мола Сали против Грчке (Molla Sali v. Greece*, представка бр. 20452/14, пресуда од 19. децембра 2018. године) односио се на примену шеријатског закона од грчких судова у поступку расправљања заоставштине, супротно вољи тестатора (грчког држављанина исламске вероисповести - преминулог супруга подносиоце представке), који је у складу са грчким грађанским правом целокупну имовину завештао својој супрузи. Грчки судови су сматрали да тестамент супруга подносиоце представке није пуноважан будући да је шеријатско наследно право требало да буде примењено на овај случај. Став грчких судова био је да се шеријатско наследно право примењује на Грке исламске вероисповести. Подносиоца представке која је непризнавањем пуноважности тестаментa њеног супруга била лишена три четвртине наследства, указала је у поступку пред Европским судом да је претрпела разлику у третману на основу вере. Како је подносиоца представке навела, у случају да њен супруг није био исламске вероисповести, она би наследила његову целокупну имовину. Разматрајући овај предмет, Европски суд је утврдио да различит третман према подносиоцима представке као наследници одређеног тестаментом који је у складу са Грађанским закоником сачинио грчки тестатор исламске вероисповести, у поређењу са наследником/цом одређеним тестаментом који је у складу са Грађанским закоником сачинио грчки тестатор који није исламске вероисповести, нема објективно и разумно оправдање. Како је Европски суд указао, непризнавањем права припадницима верских мањина да се добровољно одреде за примену грчког закона и коришћење могућности које им оно пружа, довело је не само до дискриминаторног третмана, већ и до кршења права од кључног значаја у области заштите мањина, тј. права на самоидентификацију. Европски суд је приметио да је Грчка једина држава у Европи која је до тог тренутка примењивала шеријатски закон на један део својих грађана, противно њиховим жељама. Ово је у конкретном случају било посебно проблематично будући да је примена шеријатског закона довела до ситуације која је неповољно утицала на појединачна права удовице која је у складу са правилима грађанског права наследила имовину свог супруга, али која се касније нашла у ситуацији коју ни она ни њен супруг нису планирали. Европски суд је у конкретном случају утврдио повреду члана 14. у вези са чланом 1. Протокола 1 Европске конвенције (заштита имовине).

Седам руских држављана поднело је Европском суду педесет једну представку у предмету *Алексејев и други против Русије (Aleksyev and Others v. Russia*, представка

бр. 14988/09 и 50 других, пресуда од 27. новембра 2018. године). У периоду од 2009. до 2014. године подносиоци представке доставили су локалним властима обавештења о својој намери да одрже јавне скупове на тему ЛГБТ права. У сваком од ових случајева, локалне власти одбиле су предложени датум и локацију за одржавање скупа. Домаћи судови којима су се подносиоци представке обраћали по овом питању, потврдили су одлуке локалних власти. Одлуке домаћих судова су у сваком од ових случајева достављане подносиоцима представки након предложеног датума за одржавање скупа. Подносиоци представке су у поступку пред Европским судом указали да је забраном одржавања јавних ЛГБТ скупова, одсуством делотворног правног лека против ове забране и дискриминаторним поступањем локалних власти према њиховим захтевима дошло до повреде члана 11. (слобода окупљања и удруживања), 13. (право на делотворни правни лек) и 14. Европске конвенције. Европски суд је током 2010. године донео пресуду у предмету Алексејев против Русије (*Alekseyev v. Russia*, представка бр. 4916/07, 25924/08 и 14599/09) који је покренут по представи првог подносиоца у овом предмету. У пресуди из 2010. године, Европски суд је закључио да одбијање локалних власти да дозволе скуп на тему ЛГБТ права представља кршење члана 11, 13. и 14. Европске конвенције. Наиме, Европски суд је утврдио да одлука московских власти да забране ЛГБТ скупове и тиме ограниче слободу окупљања подносиоца представке, није испунила услов „неопходности у демократском друштву“. Ризик од узнемирења јавности због „контраскупа“ није био довољан да оправда забрану одржавања ЛГБТ скупа, поготово узимајући у обзир околност да московске власти нису предузеле адекватне мере како би се избегло узнемирење јавности. Такође, супротстављање већег дела становништва одржавању ЛГБТ скупа не би се могло сматрати легитимним основом за његову забрану. Суд је такође приметио да је до ускраћивања дозволе за одржавање ЛГБТ скупа првенствено дошло због моралног неодобравања, на шта указују јавне изјаве градоначелника Москве којим је исказао своје лично противљење ЛГБТ скуповима. Одлука локалних власти да се ЛГБТ скупови не одрже, према мишљењу Европског суда, директан су резултат теме на коју се односе, чиме је подносилац представке подвргнут дискриминаторном поступању, противно члану 14. Европске конвенције. Европски суд није нашао никакве битне разлике између предмета Алексејев против Русије из 2010. године и предмета Алексејев и други против Русије из 2018. године. Због свега наведеног, Европски суд је утврдио повреду члана 11, 13. и 14. Европске конвенције и у предмету Алексејев и други против Русије из 2018. године.

У предмету *Бурлиа и други против Украјине* (*Burlya and others v. Ukraine*, представка бр. 3289/10 од 6. новембра 2018. године), подносиоци представке су украјински држављани ромске етничке припадности који су пре 10. септембра 2002. године живели у селу Петривка, Одеса. Након убиства тинејџера украјинске националности 7. септембра 2002. године за које је осуђено лице ромске етничке припадности, група становника села Петривка затражила је да се Роми иселе из тог места. Поводом овог догађаја окупио се сеоски савет који је разматрао могућност да се припадници ромске националности протерају из села. Одлука савета била је да би од полицијских органа требало тражити да обезбеде протеривање друштвено опасних појединаца из села, без обзира на њихово етничко порекло. У вечерњим сатима 9. септембра 2002. године локална полиција саветовала је подносиоце представке да напусте село јер почиње „погром“. Снабдевање електричном енергијом и гасом у њиховим кућама је прекинуто. Током ноћи између 9. и 10. септембра 2002. године, неколико стотина људи је

опљачкало куће које су припадале припадницима ромске националне мањине, уништавајући њихове ствари. Један број полицајаца је присуствовао овом чину, али ништа није предузео како би спречио пљачку, већ је своју пажњу усмерио на спасавање људских живота. Након овог инцидента формиран је истражни тим који је више пута покретао и затварао истрагу, али учиниоци нису идентификовани. Европски суд је анализирајући овај случај утврдио повреду члана 3. и члана 8. у вези са чланом 14. Европске конвенције. Наиме, Европски суд је указао да су подносиоци представке који су били упозорени на напад стављени у ситуацију у којој им је било јасно да због своје етничке припадности и породичних односа нису могли да рачунају на правну заштиту у месту у којем су живели. Одлука подносилаца представке да напусте своје домове није била резултат њихове слободне воље већ је представљала начин на који би ова лица заштитила свој физички интегритет. Европски суд је указао да је одлуком полиције да не пружи заштиту подносиоцима представке већ да их посаветује да напусте своје домове пре „погрома“ повређено њихово достојанство које се може сматрати понижавајућим поступањем. Како је Европски суд утврдио, напад на куће подносилаца представке био је мотивисан нетрпељивошћу према Ромима; полиција није предузела никакве мере да заштити домове подносилаца представке од напада; одлуком сеоског савета, а посебно присуством полиције и њеном пасивношћу током трајања напада стекао се утисак да је исти био „званично одобрен“. Стога, Европски суд је закључио да је у конкретном случају дошло до повреде члана 3. (забрана мучења) у вези са чланом 14. Европске конвенције. Анализирајући да ли је у овом случају дошло и до повреде права на поштовање приватног и породичног живота подносилаца представке, Европски суд није прихватио аргумент Украјине да је напад довео само до тога да ова лица буду расељена на кратко време јер су касније била у могућности да се врате у село, а онда и да се одлуче да продају своје куће и одселе се. Према мишљењу Европског суда, штета нанета кућама је несумњиво представљала озбиљно и неоправдано мешање у право на поштовање приватног и породичног живота подносилаца представке. Европски суд је закључио да је у овом случају дошло и до повреде члана 8. у вези са чланом 14. Европске конвенције.

У предмету *Лакатошова и Лакатош против Словачке (Lakatošová and Lakatoš v. Slovakia)*, представка бр. 655/16, пресуда од 11. децембра 2018. године), Европски суд је разматрао пропуст словачких власти да истраже могуће расистичке мотиве поводом извршења кривичног дела убиства чланова једне ромске породице. Полицајац који није био на дужности узео је илегално купљено оружје и одвезао се до града Хурбаново у којем живи велики број припадника ромске националне мањине. Зауставио се испред једне куће и пуцао на чланове ромске породице који су се налазили у дворишту куће. Три члана ове породице су преминула, док су преостала два члана породице (подносиоци представке у овом предмету) били тешко повређени. Полицајац који је починио овај злочин признао је полицији да је у моментима припремања пиштоља за употребу размишљао „како да се носи“ са Ромима из Хурбанова. Проглашен је кривим за убиство и осуђен је на деветогодишњу казну затвора. Он међутим није оптужен да је убиство починио из расистичких побуда. Подносиоци представке су се обратили Уставном суду жалећи се на кршење људских права проузрокованих пропустима у судском поступку, посебно имајући у виду да полицајцу није стављено на терет да је злочин починио из мржње. Како у поступку пред Уставним судом нису имали успеха, подносиоци представке су обратили Европском суду за људска права. У поступку пред Европским судом подносиоци представке су указали да током истраге, кривичног

гоњења и суђења пажња није била усмерена на расистичке мотиве убистава, као и да су били спречени да активно учествују у поступку. Европски суд је пресудио у корист подносилаца представке и утврдио повреду члана 14. у вези са чланом 2. (право на живот) Европске конвенције. Према мишљењу Европског суда, словачке власти су пропустиле да истраже могуће расистичке мотиве за извршење овог кривичног дела и да сходно томе процесуирају извршиоца. У циљу очувања поверења припадника мањинских група у спремност власти да им пружи заштиту од расистички мотивисаног насиља, Европски суд је указао на потребу да се друштвена осуда расизма континуирано потврђује.

Дискриминација на основу пола у области рада и запошљавања била је тема предмета *Хулиа Ебру Демирел против Турске (Hülya Ebru Demirel v. Turkey, представка бр. 30733/08 пресуда од 19. јуна 2018. године)*. Подносиатељка представке је полагала испит како би постала државна службеница. Након што је испит положила, од Управе за кадрове (Управа за кадрове при канцеларији премијера) обавештена је да је добила посао службенице за безбедност у килишком огранку ТЕДАС-а (турске електропривредне компаније). ТЕДАС је међутим обавестио подносиатељку представке да неће добити посао јер не испуњава конкурсне услове – „особа мушког пола” и „завршена војна служба”. Тим поводом подносиатељка представке је поднела тужбу Управном суду који је поништио одлуку ТЕДАС-а уз образложење да није неопходно да тај посао обавља мушкарац, а да се услов који се тиче војне службе односи само на мушкарце који обављају посао службеника за безбедност. ТЕДАС је на пресуду Управног суда уложио жалбу Врховном управном суду који је пресудио у корист ове компаније. Будући да је „завршена војна служба” био услов на конкурс за радно место службеника за безбедност, Врховни управни суд је сматрао да се ради о радном месту резервисаном за мушкарце. У поступку пред Европским судом, Турска је тврдила да је за ускраћивање могућности подносиатељке представке да обавља посао службенице за безбедност постојало објективно и разумно оправдање. Наиме, према наводима Турске, радило се о послу који је био резервисан за мушкарце који су завршили војну службу, а такав услов се не може сматрати дискриминаторним с обзиром на природу дужности службеника за безбедност, која је укључивала употребу ватреног оружја и рад ноћу. Подносиатељка представке је у поступку пред Европским судом указала да једини разлог због којег није добила посао јесте њена припадност женском полу. Она је оспорила аргументе Турске да се разлика у поступању према кандидатима и кандидаткињама за овај посао може оправдати ако се узму у обзир ризици које обављање посла службеника за безбедност са собом носи. С тим у вези, како је подносиатељка представке додала, „опасним” занимањима као што су војни пилот, затворски чувар и полицајац, успешно се баве многе жене у Турској. Европски суд је у овом поступку указао на пресуду коју је донео у предмету *Емел Бојраз против Турске (Emel Boyraz v. Turkey, представка број 61960/08, пресуда од 2. децембра 2014. године)* у којој је закључио да се одлукама управних и судских органа којима се утврђује да је посао службеника за безбедност резервисан искључиво за мушке кандидате правила јасна разлика у поступању према лицима која се налазе у аналогним ситуацијама, на основу њиховог пола, у којем је закључио да је одлукама управних и судских органа прекршен члан 14. у вези са чланом 8. Европске конвенције. Након што је темељно испитао да ли је било објективног и разумног оправдања за разлику у поступању, Европски суд је у том предмету закључио да се спорном разликом није тежило легитимном циљу. Сходно томе и из разлога детаљно наведених у пресуди у предмету

Емел Бојраз против Турске, Европски суд је утврдио повреду истих чланова конвенције и у овом предмету.

Питање заштите имовине на Малти разматрано је и у предмету *Бредшо и други против Малте (Bradshaw and others v. Malta, представка бр. 37121/15, пресуда од 23 октобра 2018. године)*. Подносиоци представке у овом предмету је 24 малтешких држављана и једна компанија са седиштем на Малти. Предмет се тичао вишеспратне зграде која је у власништву подносилаца представке и која се издавала за потребе „band cluba”. Подносиоци представке су наследили ову непокретност, а према малтешком закону којим је прописана контрола висине закупнине, у обавези су да сваке године обнављају уговор о закупу (који су њихови преци закључили 1946. године) и не смеју захтевати повећање износа закупнине. Током 2011. године, подносиоци представке покренули су судски поступак тврдећи да им је ускраћено право на коришћење имовине без одговарајуће накнаде. Првостепени суд је пресудио у корист подносилаца представке, али је ова одлука преиначена 2014. године у жалбеном поступку. Суд је наиме нашао да права подносилаца представке нису повређена будући да су њихови преци добровољно закључили уговор о закупу, знајући последице закључења овог уговора. Сматрајући да је у конкретном случају дошло до кршења члана 1. Протокола 1 Европске конвенције, подносиоци представке су у поступку пред Европским судом тврдили да Малта није успела да успостави правичну равнотежу између њиховог права на уживање имовине и интереса заједнице да заштити „band clubove”, будући да је износ закупнине који су добијали био знатно нижи од тржишне вредности предметне непокретности. Подносиоци представке су указали да је у конкретном случају дошло и до повреде члана 14. у вези са чланом 1. Протокола 1 Европске конвенције, сматрајући да су наметањем обавезе да сваке године обнове уговор о закупу дискриминисани, док ће друга лица која су своје непокретности издала у комерцијалне сврхе, у складу са изменама закона из 2009. године, бити ослобођени ове обавезе 2028. године. Анализирајући овај предмет, Европски суд је указао да би државе требало да обезбеде да се мерама које спроводе не намеће прекомеран терет на власнике непокретности, док се станарима дозвољава да остваре велики профит. Како је Европски суд навео, имајући у виду изузетно ниску закупнину и недостатак процедуралних гаранција у примени закона, несразмеран и прекомеран терет је наметнут подносиоцима представке, који морају да сnose и настављају да сnose значајан део финансијских трошкова омогућавајући „band clubu” да користи њихове просторије. Из наведеног произлази да Малта није успела да успостави правичну равнотежу између општих интереса заједнице и заштите права подносилаца представке на уживање имовине, због чега је дошло до повреде члана 1. Протокола 1 Европске конвенције. Разматрајући да ли је у конкретном случају дошло до повреде члана 14. Европске конвенције, Европски суд је указао да су подносиоци представке, чија се имовина „под контролисаним условима” издаје за потребе „band cluba”, у упоредивој ситуацији са другим лицима чија се имовина „под контролисаним условима” издаје у комерцијалне сврхе. Међутим, подносиоци представке су третирани на другачији начин у односу на лица чија је имовина „под контролисаним условима” издата у комерцијалне сврхе, будући да нису имали користи од измене закона којом би њихова имовина од 2028. године била „ослобођена” наметнутих услова. Европски суд је прихватио да је држава морала однекуд да почне са побољшањем положаја власника наведених непокретности. Суд је приметио да је приоритет Малте био побољшање положаја власника непокретности које се издају и користе у комерцијалне

сврхе, будући да су ова лица била у веома неповољном положају. Према мишљењу Европског суда, описана разлика у третману тежила је легитимном циљу и постојао је разуман однос пропорционалности између уопштебљених средстава и циља који је требало остварити. У конкретном случају, подносиоци представке су указали да њихова имовина, према тренутним законским одредбама, неће бити „слободна“ 2028. године, док ће другој групи власника описаних непокретности бити. Према томе, очекивана промена у односу на другу групу власника непокретности ће наступити тек за 10 година. На основу поднесака странака у овом поступку, Европски суд није могао да закључи да до побољшања положаја подносилаца представке неће доћи до 2028. године, поготово имајући у виду повреду члана 1. Протокола 1 Европске конвенције коју је утврдио у овом поступку. Због свега наведеног, Европски суд сматра да се постојећа законска разлика у третману између две групе власника непокретности, на коју су указали подносиоци представке, може сматрати оправданом. Европски суд је закључио да у овом случају није дошло до повреде члана 14. у вези са чланом 1. Протокола 1 Европске конвенције.

У предмету *Александар Александров против Русије (Aleksandr Aleksandrov v. Russia, представка бр. 14431/06, пресуда од 27. марта 2018. године)* подносиоца представке је Окружни суд у Москви осудио на казну затвора у трајању од годину дана јер је ударио полицајца у алкохолисаном стању. Окружни суд је у образложењу пресуде навео следеће: „Приликом одмеравања казне окривљеном, суд узима у обзир природу и степен друштвене опасности од кривичног дела, као и све околности случаја и информације о личности оптуженог: против окривљеног никада није вођен кривични или управни поступак, није регистрован (као зависник од дроге или особа са психичким поремећајима); добио је позитивне референце од својих суседа и послодаваца; његова војна регистрација је поништена због болести бубрега. Суд прихвата да услед наведених околности треба ублажити кривицу оптуженог. Међутим, суд не налази никакве основе за изрицање условне осуде или изрицање новчане казне, с обзиром на специфичне околности под којима је кривично дело почињено, као и с обзиром на чињеницу да оптужени нема стално пребивалиште у Москви или у њеној регији“. Подносилац представке се жалио на ову одлуку суда наводећи да је био дискриминисан будући да му је казна затвора изречена јер није имао пребивалиште у Москви или Московској регији (а постојале су околности за ублажавање казне). Како у овом поступку није имао успеха, подносилац представке се обратио Европском суду. Европски суд је указао да се питање изрицања адекватних казни у принципу налази ван оквира конвенције и улога Европског суда није да одреди трајање казне које ће бити прикладно одређеном кривичном делу. Међутим, када политика кажњавања или одлука о казни дискриминаторно делује према појединцу (на пример, када се казном изреченом у складу са домаћим законским одредбама међу осуђеницима прави разлика на основу њихове старости или пола), Европски суд је прихватао могућност појаве доказиве тврдње о кршењу члана 14. Европске конвенције, заједно са чланом 5. став 1. (а) Европске конвенције (право на слободу и безбедност). Суд је указао да место пребивалишта представља аспект личног статуса у смислу члана 14. Европске конвенције. Европски суд је даље навео да домаћи суд ни на који начин није објаснио зашто је место пребивалишта од значаја за доношење одлуке о изрицању затворске казне, нити је указао зашто би корист од изрицања казне која не укључује лишење слободе била условљена околношћу да окривљени има стално пребивалиште у близини места где му је суђено и у којем је осуђен. Како је Европски

суд даље навео, домаћи суд који је поступао у жалбеном поступку није узео у разматрање аргумент о постојању дискриминације подносиоца представке нити је пружио било какво оправдање за разлику у поступању. Према мишљењу Европског суда, нису пружени докази да се наведеном разликом у третману тежило легитимном циљу нити да је за њу постојало објективно и разумно оправдање. Због свега наведеног, Европски суд је закључио да је дошло до повреде члана 14. у вези са чланом 5. Европске конвенције.

3.5. Пракса Повереника за заштиту равноправности

Током 2018. године Повереник је поступао у 1.407 предмета. Поверенику је поднето 947 притужби, а поред поступања по притужбама грађана, Повереник је, у складу с овлашћењима и инструментима за борбу против дискриминације, дао 300 препорука мера за остваривање равноправности, у 88 случајева предложено је покретање поступка посредовања (мирења), поднета је једна тужба за заштиту од дискриминације, четири предлога Уставном суду за оцену уставности, три кривичне пријаве и један захтев за покретање прекршајног поступка. У току 2018. године Уставни суд је по предлогу Повереника за оцену уставности и законитости донео Одлуку у којој је утврдио да Одлука о коефицијентима ЈКП ГСП Београд, није у сагласности са Уставом и законом. У току 2018. године упућено је и девет иницијатива за измену прописа, као и 37 мишљења на нацрте закона и других општих аката. Такође, издато је 17 упозорења јавности и 24 саопштења за јавност. У поступку по 115 притужби донета су мишљења, од чега је у 81 притужби донето мишљење којим је утврђена повреда одредаба Закона о забрани дискриминације и дата препорука мера, у шест случајева је утврђено да није дошло до повреде одредаба Закона, али су дате препоруке мера за остваривање равноправности, а у 28 случајева није утврђена повреда одредаба Закона о забрани дискриминације. По препорукама Повереника поступљено је у 61 случају (78,2%), док у 17 случајева није поступљено (21,8%), а у три случаја рок за поступање по препоруци није још увек истекао. У 46 случаја донето је мишљење којим је утврђена дискриминација групе лица (особа са инвалидитетом, жена, припадника ромске националне мањине, ЛГБТ, избеглица, мигранта, тражиоца азила, и интерно расељених лица), док се у осталим случајевима радило о дискриминацији појединаца. Настављен је тренд поступања по препорукама Повереника, што између осталог може водити ка закључку да, иако намера у поступку за заштиту од дискриминације није елемент одлучивања, дискриминаторно поступање је ретко производ намере. По препорукама мера за остваривање равноправности органима јавне власти и другим лицима, поступљено је у 98,3%, што укупно са поступањем по препорукама датим у појединачним случајевима у просеку износи 88,2%. Примера ради, по препорукама за отклањање последица повреда одредаба Закона о забрани дискриминације по основу инвалидитета као личног својства поступљено у свим случајевима.

Физичка лица су Поверенику поднела 638 притужби због дискриминације, што чини 67,4% од укупног броја поднетих притужби. За разлику од претходних година, жене су се обраћале Поверенику чешће него мушкарци, па су жене поднеле 58,5% од свих притужби које су поднела физичка лица, а мушкарци 41,5%, с тим што је у овим случајевима дат проценат у односу на број притужби. Ако би се рачунао проценат у односу на број подносилаца, тај проценат би далеко више био у корист жена као подносиоца притужби. Наиме, 104 притужбе поднело је 556 жена а поводом примене

појединих одредаба Закона о финансијској подршци породици са децом. Током 2018. године, организације цивилног друштва су поднеле 293 притужбе (30,9%), чиме се бележи значајан пораст у односу на претходну годину када су организације цивилног друштва поднеле 105 притужби. У току 2018. године Повереник је примио већи број грађана у пријемној канцеларији, а повећан је и број грађана који су тражили информације путем телефона или електронском поштом. Разлози за то су, пре свега, потребе грађана који траже заштиту од различитих повреда права, њихова већа информисаност, делом и веће препознавање дискриминације, проблеми у примени бројних закона и, на крају, и активности које предузима Повереник у смислу отворености, доследности и раду на повећању видљивости.

Повереник је ове године спровео низ обука и предавања из области препознавања и реаговања на дискриминацију, као и примене антидискриминационих прописа, којима су обухваћени полицијски службеници, инспектори рада, представници локалних самоуправа, медија и организација цивилног друштва, а одржани су и семинари на тему грађанско-правне заштите од дискриминације за судије све четири апелације. Такође, Повереник је присуствовао бројним домаћим и међународним конференцијама и округлим столовима намењеним унапређењу људских права маргинализованих друштвених група, као и на трибинама, радним састанцима и радионицама посвећеним сагледавању стања у појединим областима, попут оснаживања жена, виктимизацији, положаја радника и синдикалних организација, креирања одговарајућих услуга у заједници, положаја предузећа за професионалну рехабилитацију и запошљавање особа са инвалидитетом, положају особа са инвалидитетом у поступцима пред органима јавне власти и бројним другим. Током 2018. године, одржани су састанци и са представницима појединих компанија које су се обратиле Поверенику ради помоћи у вези са доношењем Кодекса равноправности. Повереник је издао два приручника: *Приручник за спровођење антидискриминационих прописа: Како препознати случајеве дискриминације пред органима јавне власти* и *Приручник за спровођење ситуационог тестирања*, као и Смернице за стратешке парнице. Као и претходних година Повереник је наставио праксу спровођења различитих истраживања, те су ове године спроведена истраживања: Однос представника органа јавне власти према дискриминацији у Србији и Однос медија у Србији према дискриминацији. Такође је објављено друго издање Кодекса равноправности: Смернице за израду кодекса антидискриминационе политике послодаваца у Србији.

Највише притужби ове године поднето је због дискриминације на основу инвалидитета, 265 притужби, што представља 26,4% од укупног броја основа наведених у притужбама. Инвалидитет као основ дискриминације је и у претходној години по броју притужби био на првом месту, а већ годинама се налази у врху по броју поднетих притужби. Приметан је тренд раста броја притужби по овом основу из године у годину. Током 2017. године је поднето 114 притужби, а током 2016. године 82 притужбе због дискриминације на основу инвалидитета.

Овај податак потврђују и резултати појединих истраживања, међу којима и резултати истраживања које је спровео Повереник у 2018. години¹⁴⁹, а који су примера ради показали да 43,4% представника органа јавне власти сматра да су особе са физичким

¹⁴⁹ „Однос представника органа јавне власти према дискриминацији у Србији“

инвалидитетом дискриминисане у највећој мери, а затим особе са сметњама у интелектуалном развоју (41,9%).

Највећи број притужби због дискриминације на основу инвалидитета у 2018. години поднето је због дискриминације приликом пружања јавних услуга или при коришћењу објеката и површина 205 притужби (79,8%), што указује на велике проблеме са којима се особе са инвалидитетом суочавају када је у питању доступност објеката и услуга, информација и комуникација. Затим, у поступцима пред органима јавне власти поднето је 24 притужбе због дискриминације по овом основу (15,9%), у поступку запошљавања или на послу 18 (10,3%), у образовању и стручном оспособљавању пет притужби (8,8%), а у области социјалне заштите, као и у области јавног информисања и медија поднето је по четири притужбе. У другим областима је поднето преосталих пет притужби.

Области које су подносиоци наводили у притужбама уједно су и области које су релевантна истраживања идентификовала као друштвене сфере у којима су највећи изазови за равноправно укључивање особа са инвалидитетом у друштвене токове. Истраживања међународних тела и организација и домаћих организација цивилног друштва и институција, као и пракса Повереника показују да су особе са инвалидитетом најчешће дискриминисане у области приступачности јавних објеката, површина и услуга. Један од разлога за повећање броја притужби по овом основу је чињеница да је организација Центар за самостални живот особа са инвалидитетом Србије у оквиру пројекта „Равноправно: ОСИ у политичком животу“, истраживала приступачност бирачких места за особе са инвалидитетом на територији неколико градских општина у Београду, Крагујевцу и Сомбору. Ова организација је поднела притужбе против Градске изборне комисије Града Београда, Градске општине Нови Београд, Градске општине Врачар, Градске општине Савски венац и објеката у којима су била одређена бирачка места због неприступачности ових бирачких места особама са физичким и сензорним инвалидитетом, као и због непостојања паркинг места за особе са инвалидитетом и неравна и стрмих прилаза појединим објектима. Сви учесници сем Градске општине Нови Београд су на предлог Повереника прихватили поступак медијације. Као резултат овог поступка Градска изборна комисија, Град Београд, Градска општина Савски Венац и Градска општина Врачар потписали су Споразум о разумевању. По притужбама против Градске општине Нови Београд поступци су окончани мишљењем Повереника и датим препорукама за отклањање последица дискриминаторног поступања у случајевима где је утврђено да је дошло до повреде одредаба Закона о забрани дискриминације.

Поводом притужби које су поднете због неприступачности бирачких места у Крагујевцу и Сомбору, поступак је обустављен због чињенице да нису достављене допуне притужби које су биле неопходне за поступање, што се одразило и на број донетих закључака због недостатака који нису отклоњени, а који онемогућавају даље поступање по притужбама. Међутим имајући у виду важност приступачности свих јавних објеката, Повереник је приступио прибављању доказа да ли су објекти приступачни или не, а у циљу упућивања препорука мера за остваривање равноправности.

Поред поступања по притужбама грађана, Повереник је у току 2018. године дао и више мишљења на нацрте закона и других аката у којима је указао на потребу усаглашавања

појединих одредаба са антидискриминационим прописима у погледу остваривања права и положаја особа са инвалидитетом, као на пример на: Нацрт закона о учбеницима, Нацрт закона о националном оквиру квалификација Републике Србије, Нацрт закона о изменама и допунама Закона о планирању и изградњи, Нацрт закона о изменама и допунама Закона о социјалној заштити, Нацрт закона о Централном регистру становништва и др.

У току 2018. године Повереник је упутио и више иницијатива за измену прописа, и то Иницијативу за измену Правилника о медицинско-техничким помагалима која се обезбеђују из средстава обавезног здравственог осигурања; Иницијативу за измену стандарда у поступку за акредитацију високошколских установа, као и иницијативе за измену Закона о финансијској подршци породици са децом, поводом којих су поднети и предлози за оцену уставности и законитости појединих одредаба овог закона. Такође у 2018. години, на иницијативу Повереника, одржана је седница Одбора за рад, социјална питања, друштвену укљученост и смањење сиромаштва Народне скупштине, уз присуство цивилног сектора, на којој је кључна тема била постојећа пракса потпуног лишења пословне способности, о чему је дат критички осврт, те констатована неопходност измене прописа који уређују то питање, као и питање стављања под старатељство у циљу омогућавања особама са инвалидитетом да одлучују о сопственом животу. Говорило се и о потреби хитног доношења нове Стратегије унапређења положаја особа са инвалидитетом, посебно имајући у виду да је претходна стратегија истекла 2015. године.

Повереник је у току 2018. године, у складу са својим надлежностима, поднео и један захтев за покретање прекршајног поступка због дискриминације девојчице коју нису хтели да приме у играоницу због њеног инвалидитета. Парница за заштиту од дискриминације коју је Повереник покренуо прошле године због дискриминације жене која је отпуштена с посла због свог здравственог стања и инвалидитета и даље није окончана.

Такође у 2018. Повереник је упутио и препоруке мера за остваривање равноправности особа са инвалидитетом ради отклањања постојећих физичких баријера које онемогућавају особама са инвалидитетом које се отежано крећу да користе јавне објекте, као и препоруку мера Министарству финансија, у вези примене члана 21. Закона о порезу на доходак грађана који ствара проблеме у раду предузећа за професионалну рехабилитацију и запошљавање особа са инвалидитетом и доводи до бројних судских поступака, неједнаког поступања у погледу зараде, минималне зараде, висине пензије и других права која проистичу из радног односа лица запослених у овим предузећима. У току 2018. године упућена је и препорука мера Републичком фонду за пензијско и инвалидско осигурање ради обезбеђивања координације између органа вештачења у поступцима о процени радне способности како се не би дешавало да се за иста лица која су вештачена у поступку за остваривање права на инвалидску пензију утврди да не постоји потпуни губитак радне способности, док се у поступку утврђивања радне способности и могућности запослења или одржања запослења за иста лица утврди степен радне способности који подразумева немогућност запошљавања ни под општим ни под посебним условима.

На другом месту по бројности притужби је старосно доба, које је као основ дискриминације наведено у 166 притужби, што према учесталости овог основа чини

16,5% од укупног броја наведених личних својстава у притужбама које су поднете Поверенику. Број притужби које су Поверенику упућене због дискриминације на основу старосног доба у 2018. години већи је од броја поднетих притужби у 2017. години, када је било поднето 75 притужби по овом основу, као и 2016. године.

У 2018. највећи број притужби (73,5%) односио се на дискриминацију деце, 18,7% притужби је поднето због дискриминације старијих од 18 а млађих од 65 година, док је 7,8% притужби по овом основу поднето због дискриминације старијих од 65 година. На повећање броја притужби поднетих због дискриминације деце утицао је број притужби које су поднете због примени одредаба Закона о финансијској подршци породици са децом. Највећи број притужби на основу старосног доба се односио на област социјалне и породичне заштите у којој је поднето 109 притужби (47,6%). Затим следи област рада и запошљавања у којој је поднето 24 притужби по овом основу што представља 13,8%. У области образовања и стручног усавршавања поднето је 12 притужби (21,1%), у поступцима пред органима јавне власти 8 притужби (5,3%), у области пружања услуга и/или коришћења јавних површина и објеката четири притужбе (1,6%), а затим следе друге области са мањим бројем притужби.

На основу анализе поднетих притужби може се констатовати да се старосно доба, као основ дискриминације, често појављује у комбинацији са још неким личним својством – инвалидитет, здравствено стање и др. Ово је нарочито случај код вишеструке дискриминације деце са сметњама у развоју и инвалидитетом у области образовања. Један број притужби се и даље односи на проблеме који се дешавају у инклузивном образовању и потреби пружања адекватне подршке. Са друге стране, важно је напоменути да Поверенику и даље подносе притужбе особе између 50 и 65 година старости наводећи да су дискриминисани на основу старосног доба у поступку запошљавања и рада. Као разлог обраћања подносиоци притужби наводе да су примера ради распоређени на ниже радно место, да им је отказан уговор о раду или да исти није закључен само због година живота и недопустивог односа према „старијим“ радницима, предрасудама о њиховој неефикасности и непродуктивности. У последње време се ови проблеми повећавају и постају велики изазов за решавање у актуелној неповољној демографској структури и стању на тржишту рада. Тако се Поверенику обратило више радника због распоређивања на нижа радна места у болници уз навођење разлога да због година старости нису способни да уче и савлађују нове технологије. Поред ове категорије грађана и грађанки, притужбе се подносе и због дискриминације старијих од 65 година живота. Старији суграђани се, према истраживањима Повереника, и даље без обзира на бројне проблеме, не обраћају надлежним органима, иако трећина испитаних сматра да је дискриминација на основу старосног доба учестала и да не могу да остваре своја права само због година старости.¹⁵⁰ У притужбама се углавном као проблем истиче да велику сметњу за равноправно укључивање у све друштвене токове особа старијих од 65 година и особа које се отежано крећу, као и особа са инвалидитетом, представља неприступачност јавних објеката и површина.

Такође, пракса Повереника показује да су и по овом личном својству, као и прошле године, физичка лица поднела највећи број притужби, и то углавном жене због дискриминације деце, како у области образовања, тако и у области социјалне и

¹⁵⁰ Истраживање „Старење у градовима – изазови савременог друштва“, Повереник и Црвени крст Србије, 2017. године

породичне заштите, а у вези са применом одредаба Закона о финансијској подршци породици са децом.

Поред поступања по притужбама грађана, Повереник је у току 2018. године дао и више мишљења на нацрте закона и других аката у погледу остваривања права и положаја грађана у односу на старосно доба, као на пример: мишљења на сет прописа из области образовања, на Нацрт закона о изменама и допунама Закона о планирању и изградњи, Нацрт закона о изменама и допунама Закона о социјалној заштити, Нацрт закона о Централном регистру становништва и др. Повереник је упутио и препоруку мера Министарству за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, као и Министарству здравља а поводом унапређења социјално-здравствених услуга и палијативног збрињавања у циљу унапређења квалитета живота пацијената и очувања достојанства у последњим данима живота. Повереник је упутио и препоруку мера за остваривање равноправности која се односи на чишћење снега у свим улицама у Инђији, нарочито у оним у којима живе теже покретна лица, особе са инвалидитетом као и старији суграђани.

У току 2018. године Повереник је упутио и иницијативу за измену и допуну Закона о социјалној заштити која се односила на релаксирање услова за остваривање права старијих суграђана на материјалну подршку, имајући у виду да због прописаног ограничења у погледу површине земљишта, велики број грађана не може да оствари право на новчану социјалну помоћ или им је остваривање овог права отежано, а помоћ им је неопходна. Овим су посебно погођена старачка домаћинства, која располажу површином земљишта већом од прописане, при чему је то земљиште углавном лоше структуре и није подобно за обраду, због чега су уложени без могућности остваривања подршке. Поред ове иницијативе важно је истаћи и иницијативу и предлоге за оцену уставности и законитости појединих одредаба Закона о финансијској подршци породици са децом који се односе на остваривање права родитеља и деце, о којима ће бити више речи у даљем тексту извештаја.

Пол као основ дискриминације ове године, као и претходне, заузима треће место по броју притужби и са 108 притужби чини удео од 10,7% од укупног броја притужби по свим основима дискриминације. Иако жене и даље у већем броју подnose притужбе због дискриминације на основу пола, приметно је да и све више мушкараца то чини, а сви подносиоци притужби због дискриминације на основу пола у области здравствене заштите били су мушкарци. У односу на области у којима су ове притужбе поднете, приметно је да је, као и претходних година, највећи број притужби због дискриминације на основу пола поднет у области рада и запошљавања. Жене су, као и претходних година, и током 2018. године подносиле притужбе због промена положаја на раду након повратка са породилског одсуства и одсуства са рада ради неге детета. Најчешће се радило о радном односу на одређено време који због одређеног максималног трајања прописаног Законом о раду, као и немогућности прерастања радног односа на одређено време у радни однос на неодређено време због забране запошљавања у јавном сектору у складу са Законом о начину одређивања максималног броја запослених у јавном сектору, далеко више погађа жене. Након области рада и запошљавања, следе притужбе поднете због дискриминације због поступања органа јавне власти, што је скоро двоструко више у односу на претходну годину. Повереник је примио притужбе у којима су очеви исказивали незадовољство поступањем центара за социјални рад приликом давања мишљења на захтев судова у

поступцима за развод брака и поверавања детета. Један део притужби се односио и на поступање здравствених установа приликом хоспитализације деце и одређивања да само мајке могу бити одређене као пратиље детета, због чега је Повереник упутио препоруке мера свим здравственим установама указујући на неопходност равноправног поступања у овом погледу. У раду по притужбама уочено је да постоји пракса да су жене дискриминисане приликом напредовања због чињенице да су одсуствовале са посла због трудничког, породилског или одсуства са рада ради неге детета. Овим поводом Повереник је упутио и препоруку мера за остваривање равноправности судовима у вези са напредовањем државних службеница које су одсуствовале са посла због трудничког, породилског или одсуства са рада ради неге детета да приликом одлучивања о напредовању државних службеница узимају у обзир као узастопне оне оцене добијене за године у којима су државне службенице оцењиване, односно да се не прекида низ оцена подобних за напредовање због тога што државне службенице због коришћења трудничког, породилског одсуства и одсуства са рада ради неге детета, нису биле оцењене.

Такође, уочен је пораст у броју притужби које су поднете у области пружања услуга и/или коришћења јавних површина и објеката због дискриминације на основу пола (13). Тако су, на пример, поднете притужбе због коришћења одређеног термина у теретани само за жене или је женама забрањен улаз у берберницу, затим да станодавци пре издају непокретности женама него мушкарцима, док контролори у возилима градског саобраћаја чешће контролишу да ли жене имају карту у односу на мушкарце и сл.

У току 2018. године Повереник је дао неколико мишљења на нацрте прописа, који се односе на овај основ дискриминације, као на пример, поред већ наведених прописа, на Нацрт закона о изменама и допунама Закона о војној, радној и материјалној обавези, Нацрт закона о војном образовању, Нацрт закона о платама државних службеника и намештеника и др. Поред тога, упућено је и више иницијатива, од којих посебно издвајамо Иницијативу за допуну Закона о подстицајима у пољопривреди и руралном развоју у циљу прописивања подстицаја за младе, жене или друге осетљиве групе становништва у руралним подручјима, као и Иницијативу за измену одредаба Одлуке о изменама и допунама Кодекса понашања државних службеника. У иницијативи је указано да државним службеницима који пријаве дискриминацију, односно сексуално узнемиравање, а надлежни орган у конкретном случају не утврди дискриминацију, „прети“ опасност да ће бити позвани на одговорност. Такође у извештајном периоду Повереник је подржао и иницијативу Аутономног женског центра да је потребно ускладити текст Нацрта закона о родној равноправности са међународним документима, и то првенствено са Конвенцијом Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици, као и Конвенцијом о елиминисању свих облика дискриминације жена, а посебно у погледу дефинисања појмова. Повереник је у току 2018. године посебну пажњу посветио указивању на то да говор мржње подстиче насиље и дискриминацију, а честа мета говора мржње су биле жене и припадници ЛГБТ популације, због чега је издато више упозорења. Говор мржње се током 2018. године у јавном простору чуо и од представника јавних функција и политичара. Резултати поменутог истраживања „Однос представника органа јавне власти према дискриминацији у Србији“ које је Повереник спровео 2018. године, указују да, ако се изузму представници правосудних органа, две трећине испитаника (62,5%) сматра да је говор мржње забрањен законом, али забрињава податак да су са

чињеницом да је говор мржње забрањен законом у најмањој мери упознати представници Народне скупштине Републике Србије (39%) и запослени у министарствима Владе (40%).

Повереник је у својој пракси уочио и да одређени интернет портали, кроз различите канале комуникације онлајн медија и онлајн издања, на својим профилима на друштвеним мрежама објављују садржаје, као и коментаре корисника, који по свој природи могу да подстичу мржњу или насиље против лица или група лица због њиховог личног својства или изазивају страх или непријатељско, понижавајуће и увредљиво окружење, због чега је упућена препорука мера за остваривање равноправности интернет порталима којима је препоручено да предузму потребне мере у циљу спречавања објављивања садржаја и коментара корисника на интернет порталу и профилима на друштвеним мрежама, као и уклањања оних коментара који су већ објављени, а који по својој природи могу да подстичу мржњу, насиље или изазивају страх или непријатељско, понижавајуће и увредљиво окружење.

Поводом убистава и физичких повређивања жена, повереница је апеловала на све надлежне органе да примењују Закон о спречавању насиља у породици, као и да примене све расположиве мере заштите како би се зауставио тренд пораста насиља над женама, што и даље представља велики проблем у нашем друштву. У току 2018. године Повереник је поднео и једну кривичну пријаву против корисника Фејсбук профила због коментара којима се заговара насиље према женама.

Што се тиче парничног поступка који је покренут у 2017. години због дискриминације жена и ЛГБТ особа, Виши суд је у 2018. години донео пресуду којом је у потпуности усвојио тужбени захтев Повереника, али је Апелациони суд преиначио пресуду у корист туженог. Поступак по ревизији је у току.

Следећи основ дискриминације према учесталости током 2018. године било је рођење као лично својство. По овом основу поднето је 107 притужби (10,6%), што га ставља на четврто место по учесталости, иза инвалидитета, старосног доба и пола. Ово је знатно повећање броја притужби на основу рођења у односу на претходне године. Разлог за овакво значајно повећање броја притужби по овом основу у 2018. години је доношење новог Закона о финансијској подршци породици са децом, због чега се највећи број притужби по овом основу (104) односио на област социјалне заштите. Ове притужбе је поднело 556 жена указујући да су поједине одредбе Закона о финансијској подршци породици са децом дискриминаторне. У појединим притужбама у зависности од одредбе овог закона на које су се притужбе односиле, ово лично својство се појављивало у комбинацији са још неким личним својством (примера ради брачно и породично стање, имовинско стање).

Пети основ по учесталости појављивања током 2018. године било је здравствено стање са поднетом 61 притужбом (6,1%). Што се тиче области у којима се дискриминација на основу здравственог стања појављује, највећи број притужби поднет је у области рада и запошљавања (19) што представља 10,9%, затим у поступцима пред органима јавне власти (10), у области пружања услуга и коришћења јавних површина и објеката (9), у области образовања и стручног усавршавања (9), у области здравствене заштите (7), у области јавног информисања и медија (4), док је у другим областима поднет мањи број притужби.

У поступању по притужбама уочено је да се здравствено стање, као један од основа дискриминације најчешће јавља код вишеструке дискриминације, и то најчешће у комбинацији са инвалидитетом, старосним добром и генетским особеностима. Један број притужби је поднет и због неоправданог прављења разлике с обзиром на психичко и ментално стање. Указивано је и на стигматизацију и предрасуде према особама које имају аутизам, посебно деце са аутизмом. Такође, током године један број притужби је поднет и због положаја особа које болују од меланома, особа које живе са ХИВ/АИДС-ом, које имају Хепатитис и то због потребе лечења адекватним лековима, односно лековима новије генерације. У притужбама је указивано и на стигматизацију и предрасуде према особама које живе са ХИВ/АИДС-ом.

Повереник је током 2018. године дао више мишљења на нацрте прописа, међу којима издвајамо мишљење на Предлог националне стратегије за превенцију и контролу са ХИВ инфекције и АИДС-а у Републици Србији (2018-2025) са Акционим планом за спровођење и Нацрт закона о изменама и допунама Закона о социјалној заштити. Указано је на потребу доношења стандарда услуга социјално-здравствене заштите, односно унапређења палијативног збрињавања. С тим у вези Повереник је упутио и препоруку мера Министарству за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, као и Министарству здравља, која се односи на потребу доношења стандарда услуга социјално-здравствене заштите, односно значај и потребу унапређивања палијативног збрињавања у циљу унапређења квалитета живота пацијената и очувања достојанства у последњим данима живота, о чему ће бити више речи у делу текста који се односи на дискриминацију на основу здравственог стања, како је поменуто и код сагледавања стања по притужбама на основу старосног доба.

У току 2018. године није донета првостепена одлука у парници за заштиту од дискриминације коју је у 2017. години покренуо Повереник, а која се односила на дискриминацију по основу здравственог стања, у области рада и запошљавања.

Дискриминација на основу националне припадности и етничког порекла је шести основ по учесталости појављивања у притужбама које су поднете Поверенику, са 59 притужби, што чини 6% од укупног броја притужби по различитим основима дискриминације. У току 2018. године Поверенику је поднет нешто мањи број притужби, у којима је наведен овај основ. Највећи број притужби као и претходне године поднет је због дискриминације припадника ромске националне мањине (28), што чини 47,5% од свих притужби које су поднете због дискриминације по овом основу. И поред чињенице да у Републици Србији постоји добар законодавни и институционални оквир за заштиту права националних мањина, пракса Повереника потврђује бројна истраживања међународних и домаћих организација која показују да у одређеним областима друштвеног живота још увек постоје проблеми када је реч о припадницима ромске националне мањине.

Од укупног броја притужби по овом основу, највећи број односио се на поступке пред органима јавне власти (14), затим следи област образовања и стручног усавршавања (12), област рада и запошљавања (11), област јавног информисања и медија (7), област пружања услуга или коришћења јавних површина и објеката (5), затим следе друге области са мањим бројем притужби. Највећи број притужби поднела су физичка лица, затим следе организације цивилног друштва. У току 2018. године приметан је пораст притужби у области образовања и стручног усавршавања које су се углавном

односиле на дискриминацију ромске деце. Овом повећању су допринеле и мере које су предузете на препознавању дискриминације у образовном систему.

У току 2018. године организација цивилног друштва спровеле су два ситуациона тестирања у области рада и запошљавања припадника ромске националне мањине у угоститељству као и у области пружања услуга. У наведним тестирањима случајеви дискриминације нису забележени.

Такође, у 2018. години Повереник је поднео и једну кривичну пријаву због кривичног дела изазивања расне, националне и верске мржње и нетрпељивости. Парнични поступак који је покренут у 2017. години због дискриминације ромске националне мањине није окончан до краја 2018. године. У другом поступку, који је покренут 2012. године такође због дискриминације ромске националне мањине, а у којем је пред Вишим судом утврђена дискриминација, пресудом Апелационог суда у 2018. години укинута је пресуда Вишег суда и предмет враћен на поновни поступак.

У току 2018. Повереник је дао и мишљења на Нацрт закона о изменама и допунама Закона о матичним књигама, Нацрт закона о изменама и допунама Закона о државним службеницима, Нацрт закона о централном регистру становништва и др.

Седми основ по учесталости навођења је брачни и породични статус. Наиме, у 49 притужби наведен је овај основ дискриминације што чини 4,9% у односу на укупан број основа. Овај број је готово идентичан броју из претходне године (48). Као и претходне године највећи број притужби поднела су физичка лица, од чега је приметно да су жене као и претходних година поднеле већи број притужби у односу на мушкараце. Ове године највећи број притужби по овом основу поднет је због дискриминације у поступку пред органима јавне власти - 20 притужби (13,2%). Након тога, следе притужбе поднете у области рада и запошљавања - 18 (10,3), затим следи област образовања и стручног усавршавања (4), док је у другим областима поднет незнатан број притужби. Пракса Повереника показује да се брачни и породични статус као основ дискриминације ређе појављује у притужбама као једини основ дискриминације, већ најчешће у комбинацији са још неким личним својством нпр. полом, што је очекивано посебно када су у питању жене, због уврежених патријархалних образаца понашања и на њему заснованих родних улога. Тако није редак случај да се због положаја жена по повратку са трудничког, породилског или одсуства са рада ради неге детета подносе притужбе у области рада и запошљавања.

Дискриминација на основу сексуалне оријентације је осми основ по учесталости појављивања у притужбама које су поднете Поверенику, са 42 притужбе, што представља 4,2% од укупног броја поднетих притужби. Укупан број притужби по овом основу у 2018. години није се мењао у односу на 2017. годину. Као и претходних година највећи број притужби због дискриминације на основу сексуалне оријентације поднеле су организације цивилног друштва (31), док су 11 притужби поднела физичка лица. У погледу области дискриминације, чак 26 притужби по овом основу односи се на дискриминацију у области јавног информисања и медија, што је близу половине укупног броја поднетих притужби у овој области. Затим следе области које се односе на јавну сферу као и на поступање органа јавне власти, у којима је овај основ наведен у по пет притужби. Оно што представља изазов јесте да је, када је у питању поступање по препорукама Повереника по овом основу дискриминације, приметан највећи број

непоступања по препорукама, што посебно забрињава када су у питању лица која обављају јавну функцију.

У односу на претходну годину може се приметити да је смањен број притужби у којима је као лично својство наведен родни идентитет поред сексуалне оријентације као основа дискриминације. У току 2018. године поднето је укупно шест притужби у којима је као лично својство наведен родни идентитет, што изражено у процентима чини 0,6% у односу на укупан број наведених основа.

У току 2018. године Поверенику је поднето и 33 притужбе у којима је наведено чланство у политичким, синдикалним и другим организацијама, што је исти број притужби које су Поверенику по овом основу поднете током 2017. године. Притужбе по овом основу подносе синдикалне организације због положаја организације, као и остваривања права њихових чланова. Као и у области рада и запошљавања, приликом извођења доказа у појединим поступцима по притужбама, може се уочити да је код подносилаца притужбе или појединих сведока присутан страх од губитка посла, мобинга или касније виктимизације, због чега појединци одустају од даљег вођења поступка односно у датом року не изврше долуну притужбе или предложени сведоци одбију да дају исказ. Из истих разлога и након датих упутстава приликом разговора за пружање информација у погледу заштите, грађани одустају од подношења притужби.

Затим следе основи притужбе у којима је као основ дискриминације наведено верско или политичко убеђење (14) и имовно стање (14), код којих је приметан пад у односу на претходну годину, као и држављанство (12) код којег је приметан благи пораст.

Иако су сиромашни грађани у истраживањима перципирани као једна од три највише дискриминисане друштвене групе, број притужби по основу имовног стања је занемарљиво мали и подносе их и даље само физичка лица, што указује на потребу пружања неопходне подршке овој групи грађана и у погледу заштите њихових права.

У току 2018. године Поверенику је поднето и 12 притужби у којима је као основ дискриминације наведен статус избеглице, интерно расељеног лица, миграната или тражиоца азила, што је незнатно повећање броја притужби у односу на 2017. годину. Ово повећање је узроковано повећањем броја притужби које је поднела организација цивилног друштва због дискриминације интерно расељених лица са Косова и Метохије.

Затим следе притужбе у којима је као лично својство наведена осуђиваност (9), преци (8), изглед (7), родни идентитет (6), генетске особености (3), језик (2), раса (1). Поред тога, у 39 притужби је као основ дискриминације наведено лично својство које у закону није експлицитно наведено. У ову групу спадају, примера ради притужбе због дискриминације у којима је као основ наведено пребивалиште, односно припадност групама као што су азиланти/тражиоци азила и сл.

У погледу области друштвених односа у којима се најчешће подносе притужбе, на првом месту се ове године налази област пружања јавних услуга или коришћења објеката и површина са уделом од 27,6%, односно 261 поднетом притужбом, док је прошле године ова област била на трећем месту са 64 поднете притужбе. На другом месту налази се област рада и запошљавања, која се претходне године налазила на првом месту, иако је у 2018. години поднет већи број притужби по овом основу него

2017. Наиме, у области рада и запошљавања поднето је 197 притужби у 2018. години, док је у 2017. години поднето 166 притужби. Поступак пред органима јавне власти јесте област која се са 168 поднетих притужби налази на трећем месту са уделом од 17,7%, док је 2017. године овај основ био наведен у 114 притужби и имао удео од 21,4% због укупног броја поднетих притужби.

Имајући у виду положај особа са инвалидитетом у нашем друштву и неприступачност појединих јавних и других објеката који служе најразличитијим наменама и задовољавању разноврсних потреба, пораст боја притужби у области пружања јавних услуга или коришћења објеката и површина није изненађујућа, а производ је и рада на информисању о праву на слободан приступ објектима и услугама, без дискриминације. Са друге стране, разлог за ово повећање јесте и чињеница да је организација „Центар за самостални живот особа са инвалидитетом Србије“ истраживала приступачност бирачких места за особе са инвалидитетом на територији неколико градских општина у Београду, Крагујевцу и Сомбору, због чега је Поверенику поднет већи број притужби.

Имајући у виду области друштвених односа у којима је поднето највише притужби (област пружања јавних услуга или коришћења објеката и површина, област рада и запошљавања и област пружања јавних услуга), Повереник је током 2018. године наставио са спровођењем обука за инспекторе рада у области антидискриминационог законодавства, тако да су програмом едукације сада обухваћени сви инспектори рада у Републици Србији. Такође, одржане су и обуке за судије, као и низ семинара намењених службеницима у локалним самоуправама, где су грађани највише упућени на остваривање различитих права и где је могуће креирати и различите мере подршке конкретним осетљивим друштвеним групама, те оснажити и мотивисати локалне самоуправе да негују и унапређују принцип равноправности. Са циљем промоције примера најбоље праксе и подстицаја локалној самоуправи да креира и спроводи афирмативне мере у различитим областима у оквиру својих надлежности, Повереник је крајем 2018. године установио награду под називом „Општина/град једнаких могућности“. Ова награда се додељује ради промовисања и јачања равноправности и стварања бољих и праведнијих услова за живот свих грађана у локалним заједницама.

Следећа област у којој грађани најчешће подносе притужбе због дискриминације јесте област социјалне заштите, која је, са уделом од 13,1%, у порасту у односу на претходну годину (4,5%), када је била седма по реду по броју поднетих притужби. Следи област јавног информисања и медија, са уделом од 6,1%, што је готово идентично као и прошле године. Број поднетих притужби у области образовања и стручног оспособљавања у 2018. години има удео од 5,3% (50 поднетих притужби), док је у 2017. години било поднето 42 притужбе. Следе област здравствене заштите са 2,5% и јавне сфере са 2%, док је број притужби појединачно у осталим областима друштвених односа заступљен у мањем проценту.

Као и претходних година, највећи број притужби поднет је против државних органа, односно органа јавне власти - 55,5%, након тога следе правна лица - 23,1% и физичка лица - 12,2%. Остало чине групе лица, организације и институције, у значајно мањем проценту.

Највећи број притужби примљен је из Београдског региона (52,8%), што је процентуално нешто више него претходне године, затим следи Регион Шумадије и

Западне Србије (14,4%), Регион Војводине (14,1%), Регион Јужне и Источне Србије (10,9%), Регион Косова и Метохије (0,6%) и непознати регион (7,2% - регион је непознат када је притужба поднета електронском поштом, а подносилац не назначи општину пребивалишта). Подаци о броју поднетих притужби по регионима указују да постоји велики диспарат по броју поднетих притужби у оквиру региона, те да и даље предњачи Београдски као регион са највише поднетих притужби, што указује на потребу даљег рада на информисаности грађана о постојећим механизмима заштите.

С обзиром да у судском и у другим поступцима доказивање дискриминације стандардним доказним средствима често не даје задовољавајуће резултате, законом је успостављен посебан метод добровољног испитивања дискриминације (ситуационог тестирања), који олакшава доказивање дискриминације. Имајући у виду да су ситуациона тестирања значајна за доказивање дискриминаторног поступања у појединачним случајевима, а користе се и за подизање свести јавности и развој јавних политика, Повереник је у току 2018. године израдио „Приручник за спровођење ситуационог тестирања“. Поред тога реализоване су и тродневне обуке за организације цивилног друштва за извођење ситуационог тестирања, као и тренинг за тренере.

Поред ситуационог тестирања, потребно је поменути и стратешке парнице које Повереник покреће у општем интересу, с циљем да допринесе доследној примени прописа и унапређењу правне праксе, да додатно охрабри и подстакне жртве дискриминације на покретање антидискриминационих парница, као и да правно едукује и сензибилише јавност за проблем дискриминације. Сврха стратешких парница јесте и обезбеђење правилног тумачења или правилне примене антидискриминационих прописа, а да би се постигли сви циљеви, Повереник је издао поменути публикацију Смернице за стратешке парнице.

3.6. Кључни проблеми у остваривању равноправности и заштити од дискриминације

За успешно сузбијање дискриминације и остваривање равноправности неопходно је ефикасно функционисање свих механизма за заштиту од дискриминације, пре свега институције Повереника и судова, али и пуна примена антидискриминаторног правног оквира од стране свих органа јавне власти, вођење централне и јединствене евиденције о случајевима дискриминације у свим областима друштвеног живота, увид у сва релевантна истраживања, информације о распрострањености ове појаве, као и праћење међународне и домаће антидискриминационе праксе и политика. Од изузетног значаја је и висок ниво информисаности и свести грађана о забрани дискриминације, али и о значају остваривања принципа равноправности за друштвени и економски развој и побољшање квалитета живота свих грађана. Такође, као не мање важно неопходно је стварање таквог културног обрасца и друштвеног дискурса у коме се дискриминација осуђује а равноправност поштује и подржава.

Као што се из претходно дате праксе Повереника и дела овог извештаја који се односи на поједине основе дискриминације види, највише притужби током 2018. године поднето је због дискриминације на основу инвалидитета, као и претходних година, затим на основу старосног доба, пола, рођења и здравственог стања, након којих следе други основи дискриминације. У погледу области друштвених односа у којима се најчешће подносе притужбе, на првом месту се ове године налази област пружања

јавних услуга или коришћења објеката и површина, у поступку запошљавања или на послу, у поступку пред органима јавне власти, након којих следе друге области, о чему је такође дата детаљна анализа у одговарајућим деловима овог извештаја.

На основу сагледаног стања, као кључни проблеми за остваривање равноправности у 2018. години, поред општих проблема издвајају се и проблеми који погађају поједине друштвене групе.

Друштво се и даље суочава са бројним изазовима на плану унапређења равноправности иако је евидентан помак у погледу заштите од дискриминације. Постојећим антидискриминационим законодавством у Србији постављен је темељ за унапређење равноправности и сузбијање дискриминације, али је тај правни оквир потребно унапређивати и усклађивати са правним тековинама Европске уније и међународним стандардима. Тако је Акционим планом за Поглавље 23, поред осталог, предвиђена потреба измене Закона о забрани дискриминације. Изменама, односно допунама Закона о забрани дискриминације потребно је обухватити и успостављање јединственог, централизованог и стандардизованог система за прикупљање, бележење и анализу релевантних података за праћење појаве дискриминације и начине функционисања система правне заштите од дискриминације, са циљем побољшања стања у овој области и омогућавање креирања и вођења јавних политика заснованих на подацима. Повереник је због тога у овом али и у претходним годишњим извештајима, између осталог, давао препоруку да је неопходно успоставити и операционализовати стандардизовани систем прикупљања података који се односе на ову област. Коначни текст Нацрта закона који је Влада усвојила није достављен Поверенику на мишљење. Из текста који је доступан на званичној интернет презентацији Владе утврђена је обавеза за судове да Поверенику достављају анонимизоване правноснажне одлуке које су у вези са заштитом од дискриминације. За израду електронске евиденције и потребан број запослених који би обављали ове послове у Поверенику, нису предвиђена додатна финансијска средства.

У Извештају Европске комисије за 2018. годину¹⁵¹, у погледу напретка Републике Србије у процесу европских интеграција, оцењено је да је у области заштите људских права потребно обезбедити доследну и ефикасну примену законодавног и институционалног оквира широм земље. У овом извештају је, између осталог, наведено да би Србија у наредном периоду требало да ојача институције за људска права и гарантује њихову независност, што укључује и обезбеђивање потребних финансијских средстава и људских ресурса и јачање активности на заштити права група које се суочавају са дискриминацијом.

Како би се унапредио правни оквир за повећање ефикасности заштите од дискриминације и усагласио са прописима Европске уније потребно је донети нове или унапредити постојеће прописе који могу бити од утицаја на остваривање равноправности и унапређење положаја појединих група становништва (примера ради потребно је изменити Закон о ванпарничном поступку, Породични закон, Закон о социјалној заштити, Закон о финансијској подршци породици са децом, Кривични

¹⁵¹ „Република Србија - Извештај за 2018. годину који прати Саопштење Комисије упућено Европском парламенту, Савету, Европском економском и социјалном комитету и Комитету региона Саопштење о политици проширења ЕУ за 2018. годину”, Европска комисија - Доступно на интернет страници: [http://www.mei.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/godisnji_izvestaji_ek_o_napretku/izvestaji_ek_o_srbiji\(1\).pdf](http://www.mei.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/godisnji_izvestaji_ek_o_napretku/izvestaji_ek_o_srbiji(1).pdf)

законик, Закон о спречавању насиља у породици, Закон о заштити лица са менталним сметњама, као и донети Закон о родној равноправности и др).

Током 2018. године уочено је да се прописана процедура у погледу прибављања мишљења свих надлежних органа као и учешћа јавности, не спроводи доследно, што касније може довести до усвајања прописа који међусобно нису усклађени или нису усклађени са Уставом. С тим у вези треба водити рачуна о доследном креирању и спровођењу јавних политика, као и јачању правне сигурности и избегавању различитог или двоструког нормирања, што збуњује грађане и потенцијално доводи до неравноправности и непримењивости појединих одредаба. О овоме сведоче и предлози за оцену уставности и законитости које је Повереник упутио у току 2018. године и који су ближе представљени у каснијем делу овог извештаја.

Када говоримо о институцијама и механизмима за заштиту од дискриминације, поред Повереника као централног државног органа за заштиту од дискриминације и унапређење равноправности, изузетно важну улогу имају судови. Поштовање законске норме која прописује хитност у поступању и даље представља велики изазов у поступцима за заштиту од дискриминације пред судовима. Зато је неопходно посебно евидентирати предмете у случајевима дискриминације, на којима би се назначила законска обавеза хитности у поступању. Такође, на тај начин би се обезбедило и лакше праћење и евиденција случајева дискриминације. У вези са судском заштитом од дискриминације, поред парничних поступака, важно је указати и на значај прекршајних и кривичних поступака. Један број поступака које је Повереник иницирао пред прекршајним судом окончан је наступањем апсолутне застарелости, што умањује ефикасност и обесмишљава прекршајно правну заштиту од дискриминације. Што се тиче кривичних пријава у појединим случајевима јавни тужилац је нашао да нема дела за које се гони по службеној дужности, што умањује значај ове врсте заштите и дестимулише грађане да траже кривично правну заштиту од дискриминације. Повереник је израдио и публикацију „Смернице за стратешке парнице“ и реализовао радионицу за судије апелационих и виших судова у циљу подизања свести о постојећем антидискриминационом законодавству и стратешком парничењу.

Имајући у виду да су у претходним годинама грађани и грађанке најчешће подносили притужбе у области рада и запошљавања, да је током 2018. године ова област била друга по броју поднетих притужби Поверенику, као и да се у истраживањима указује на неједнак третман и проблеме у запошљавању појединих група становништва (нарочито особа са инвалидитетом, старијих, жена у појединим делатностима, припадника националних мањина), потребно је радити на подстицању равноправности и друштвене одговорности послодаваца. Охрабрује чињеница да се све већи број послодаваца јавља Поверенику у циљу пружања помоћи при изради кодекса недискриминаторног поступања. С тим у вези Повереник је у току 2018. године објавио друго издање Кодекса равноправности.

На основу података о случајевима насиља од доношења Закона о спречавању насиља у породици као и према резултатима истраживања, може се закључити да је проблем насиља и даље озбиљан проблем који треба решавати. Иако је Закон постигао одређене ефекте, и унапредио координисано деловање институција система у пружању заштите од насиља у породици и других облика родно заснованог насиља, и

даље није довољно урађено на јачању система подршке жртвама, као ни на јачању институција које су за ову подршку надлежне. Крајем 2018. године започела је са радом Национална СОС линија за жене жртве насиља. Неопходно је обезбедити пружање ове услуге у складу са стандардима утврђеним Конвенцијом Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици и другим међународним стандардима. Анонимност лица мора бити загарантована, док подршку треба да пружају обучена лица која имају искуство у раду са жртвама насиља.

Србија је преузела обавезу доношења Закона о родној равноправности, међутим он још увек није донет иако, је у овој области потребно извршити усклађивање са свим релевантним међународним документима. Имајући у виду далеко мању заступљеност жена у свим областима одлучивања, потребно је прописати обавезне веће квоте, као и обавезу вођења родно осетљиве статистике у свим областима, нарочито статистике која се односи на насиље са посебним акцентом на угрожене групе, као што су девојнице, старије жене, Ромкиње, жене са инвалидитетом и сл.

Поверенику су се у току 2018. године обратили синдикати социјалне заштите указујући на недовољан број запослених, даље слабљење капацитета центара за социјални рад као и немогућност унапређења њиховог рада, првенствено због примене Закона о начину одређивања максималног броја запослених у јавном сектору. Према анализама и истраживањима овај проблем погађа и друге надлежне органе. Неопходност јачања квантитативних и квалитативних капацитета центара за социјални рад омогућио би квалитетно мапирање потреба, благовремено активирање свих облика подршке и помоћи угроженим грађанима, али и унапређење подршке и помоћи онима који су у ризику од насиља или су претрпели неки вид насиља. Такође, потребно је обезбедити спровођење обука за све релевантне актере који су надлежни за превенцију насиља и поступање у случајевима насиља.

Велики број истраживања указује да је у медијима и јавном простору и даље присутан говор који карактерише говор мржње, сензационализам, дискриминаторни ставови и увредљиво извештавање, нарочито о женама и припадницима ЛГБТ популације. Говор мржње подстиче насиље и дискриминацију, те је потребно посветити посебну пажњу одговорном извештавању о насиљу у породици и партнерским односима.

Имајући у виду значај сузбијања говора мржње, увредљиву и понижавајућу реторику која може да подстакне мржњу или насиље против лица или група лица због њиховог личног својства или изазове страх или непријатељско, понижавајуће и увредљиво окружење, Повереник је у току 2018. године упутио препоруку мера интернет порталима и издао више упозорења јавности указујући на последице које овакав говор може да произведе, уколико се не санкционише. Слобода говора је јасно одвојена од говора мржње и не сме да буде алиби за ширење мржње. Овим обликом дискриминације Повереник се бавио и у истраживању *„Однос медија у Србији према дискриминацији“*. Резултати овог истраживања показали су да више од половине испитаних новинара сматра да је у Србији говор мржње углавном присутан (53%), 40% оцењује да је веома присутан, док тек 6% њих сматра да га нема.

У току 2018. године настављен је тренд поступања по препорукама Повереника. Међутим забрињавајуће је што поједини медији и јавни функционери не поступају по препорукама за отклањање последица повреда одредаба Закона о забрани

дискриминације када је у питању дискриминација на основу сексуалне оријентације, док се по препорукама које се, примера ради односе на особе са инвалидитетом, поступа у потпуности.

Према резултатима истраживања Повереника „Однос представника органа јавне власти према дискриминацији у Србији“, више од 80% испитаника сматра да представници органа јавне власти који иступају у јавности морају имати већу одговорност од грађана и грађанки по питању дискриминаторних ставова, као и да медији у највећој мери подстичу дискриминацију, а после медија политичке странке и након тога државне институције.

Што се тиче кључних проблема који се односе на остваривање равноправности појединих друштвених група, када су у питању особе са инвалидитетом, али и друге групе становништва попут старијих, деце и других лица која се отежано крећу, издваја се проблем приступачности објектима, површинама, услугама и информацијама, као предуслов за остваривање равноправности у свим областима. Немогућност приступа објектима или разумевања различитих садржаја, представља истовремено и немогућност остваривања права и неравноправност. Поред приступачности, присутни су и изазови у погледу запошљавања и одржања запослења особа са инвалидитетом, разумног прилагођавања радних места и послова, приступа образовању и стручном оспособљавању, равноправног учешћа у изборном процесу, броја и обухвата услуга здравствене и социјалне заштите, онемогућавања самосталног одлучивања и др. Истовремено, особе са инвалидитетом су изложене и вишеструкој дискриминацији, најчешће у комбинацији са другим личним својствима као што су здравствено стање, старосно доба, пол, национална припадност и сл. Посебно је тежак положај жена са инвалидитетом којима је остваривање појединих права нарочито отежано, а недовољно пажње се посвећује и репродуктивном здрављу али и праву на родитељство и породицу. Такође потребно је изменити и члан 179. Кривичног законика који се односи на кривично дело обљубе над немоћним лицем како у погледу дискриминаторне терминологије, тако и у погледу квалификације дела. Наиме, Повереник је 2016. године поднео иницијативу за измену овог члана у погледу висине запрећене казне и њеног усаглашавања са чланом 178. Кривичног законика, као и у погледу разматрања квалификације дела. С тим у вези Кривични законик је измењен у погледу висине казне, али није у погледу неодговарајуће терминологије и квалификовања овог дела као тежег облика кривичног дела силовања.

Деца са инвалидитетом се и даље сусрећу са проблемима који су нарочито везани за област образовања, где приступачност школа и других васпитних и образовних установа није на задовољавајућем нивоу, изложена су предрасудама у погледу капацитета којима располажу и проблемима код прихватања од стране заједнице. Потребно је сагледати и ефекте примене Закона о дуалном образовању, посебно последице у односу на осетљиве групе деце, као што су деца са инвалидитетом, имајући у виду да је на формулацију појединих одредаба овог закона Повереник указивао и приликом давања мишљења.

У 2018. години Закон о финансијској подршци породици са децом, првенствено у погледу породица са децом са инвалидитетом, није остварио потребне ефекте, већ је напротив утицао на смањивање обима достигнутих права због чега је Повереник упутио више иницијатива и предлога за оцену уставности овог закона. Још увек није

развијена одговарајућа подршка намењена деци са ретким болестима и њиховим родитељима.

Такође, прописи којима се регулише лишење пословне способности представљају ограничавање људских права, због чега је важеће прописе потребно ускладити са чланом 12. Конвенције о правима особа са инвалидитетом. Према истраживањима особе са инвалидитетом припадају групи лица која је у већем ризику од насиља, те је посебну пажњу потребно посветити њиховој заштити. Такође, потребно је обезбедити доступан и ефикасан систем пријављивања хитним службама као што су хитна помоћ, полиција и ватрогасна служба, службе подршке, СОС телефони и сл. Институционализација особа са инвалидитетом доводи до њихове стигматизације и друштвене маргинализације и представља повреду права на самосталан живот у заједници, а потребно је појачати и контролу и надзор над радом установа. Стратегија деинституционализације још увек није донета, као ни стратегије за унапређење положаја особа са инвалидитетом, развој социјалне заштите, унапређење заштите менталног здравља и др.

Имајући у виду да је гласачки материјал и даље неприступачан за особе са сензорним инвалидитетом, а поједина бирачка места су недоступна или делимично приступачна, положај ових особа је, и поред извесних помака, још увек потребно унапређивати у погледу права да бирају и буду бирани. Чињеница да је одређен алтернативни начин гласања, тј. да постоји могућност гласања ван бирачких места, не ослобађа обавезе надлежне органе у поступку предлагања и утврђивања објеката који се одређују за бирачка места. Охрабрује чињеница да је поступајући по препоруци Повереника, Градска изборна комисија Града Београда усвојила закључак којим се обавезала да ће предузети све активности из своје надлежности како би се избори у будућности организовали тако да се омогући слепим и слабовидим особама да гласају на приступачним гласачким листићима. Поред тога, Градска изборна комисија је окончала поступак пред Повереником постигнутом медијацијом и потписивањем Споразума о разумевању са организацијом која се бави заштитом права особа са инвалидитетом и две градске општине, а који се односи на обезбеђивање приступачности, како бирачких места, тако и изборног материјала.

Анализом стања, резултата истраживања и праксе Повереника, уочено је да је дискриминација на основу старосног доба, нарочито деце присутна у великој мери, због чега је потребно предузети конкретне активности на унапређењу свих видова подршке нарочито деци са инвалидитетом и сметњама у интелектуалном развоју, на инклузији и равноправном укључивању деце у процес образовања, ангажовању стручњака и шире јавности за искуства и права деце која живе и раде на улици, превенцији и заштити деце од сваке врсте насиља која подрзумева и дечији рад, дечији брак и друге врсте експлоатације и социјалне искључености, као и забрани телесног кажњавања. Посебно је потребно радити на спровођењу мера популационе политике, као и пружању подршке младима како би се утицало на управљање миграцијама и задржавање младих у земљи. Посебну пажњу потребно је посветити доступности свих нивоа образовања, спречавању раног напуштања школовања, подршци деци и младима у руралним крајевима, запошљавању на одговарајућим пословима. С тим у вези Повереник је у току 2018. године упутио иницијативу за допуну Закона о подстицајима у пољопривреди и руралном развоју, као и иницијативу за допуну стандарда за акредитацију установа у високом образовању.

Са друге стране, важно је обратити пажњу на положај запослених старости између 50 и 65 година, с обзиром да је према истраживањима и пракси Повереника присутан неоправдано неједнак третман ових лица у области запошљавања и рада. Због тога треба радити на креирању и доступности одговарајућих програма обука, као и указивању на потребу коришћења капацитета и искустава ових лица. Што се тиче положаја старијих, велики број физичких, друштвених и економских баријера, уврежене предрасуде и стереотипи, али и недостатак инклузивних јавних политика које укључују представнике свих узраста и група у планирање и развој насеља, отежавају старијим особама да у потпуности уживају своја права. Иако налази истраживања показују да се старији сусрећу са бројним проблемима, ређе се обраћају надлежним органима. Продужен животни век и повећан удео старијих у становништву треба да буду праћени значајним променама у схватању процеса старења, могућностима и потребама старијих особа, као и програмима који подржавају квалитетан живот у старијим животним фазама.¹⁵²

Пол је као основ дискриминације ове, као и претходне године, у врху основа дискриминације. Према истраживањима и пракси Повереника жене су и током 2018. године истицале да им се мењао положај на раду након повратка са породилског одсуства и одсуства са рада ради неге детета. Жене су, као и претходних година, подносиле притужбе због промена радно-правног статуса након повратка са породилског одсуства и одсуства са рада ради неге детета. Уочавајући да постоји пракса да су жене дискриминисане приликом напредовања због чињенице да су одсуствовале са посла због трудничког, породилског или одсуства са рада ради неге детета, Повереник је упутио и препоруку мера за остваривање равноправности свим судовима у вези са напредовањем државних службеница. Такође, примена Закона о начину одређивања максималног броја запослених у јавном сектору далеко више погађа жене, имајући у виду да у јавном сектору, нарочито у јавним службама, ради неупоредиво више жена него мушкараца. Применом овог закона и Закона о раду који ограничава максималну дужину трајања радног односа на одређено време, практично је онемогућено прерастање радног односа на одређено у радни однос на неодређено време, што нарочито погађа жене након повратка са трудничког, односно породилског одсуства, а поред тога ствара и правну несигурност и отежава трансфер знања и искустава врло важних за ефикасно и континуирано функционисање државне управе.

На другом самиту женског лидерства посвећеном економском оснаживању жена кроз иновације и технологију у организацији Асоцијације за афирмацију жена и њихово повезивање (АФА) истакнуто је да ће информационе технологије, поред бројних предности, у неповољнији положај ставити жене у односу на мушкарце, јер ће нестати многа занимања којима се данас оне баве, те да би компаније, али и државни органи требало да воде рачуна и о овом проблему.

Један од кључних проблема је и даље потреба ускађивања рада и родитељства, недовољно коришћење флексибилног радног времена, јачање очинства и охрабривање очева на коришћење одсуства са рада ради неге детета, потреба за отварањем предшколских установа и усклађивањем радног времена ових установа са радним временом родитеља, креирање различитих видова финансијске подршке и др.

¹⁵² „Социјална укљученост старијих особа (65+) у Србији“, Црвени крст Србије, Београд 2018 - доступно на интернет страници: <https://www.redcross.org.rs/media/4437/socijalna-ukljucenost-starijih-u-srbiji-e-kniga.pdf>

Такође треба посветити пажњу отклањању узрока који доводе до подређености или надређености полова, односно стереотипних улога полова.

Да је неравноправност жена дубоко укореењена у свим сферама јавног и приватног живота, а дискриминација над женама присутна и друштвено прихватљива те нераскидиво повезана са другим факторима који утичу на њихове животе од којих је најзначајнија економска зависност од мушких чланова породице, указују и бројна истраживања спроведена током 2018. године, а посебно забрињава чињеница великог броја случајева насиља у породици и партнерског насиља, о чему је већ било речи.

Са друге стране, пракса Повереника је показала да су у току 2018. године мушкарци исказивали незадовољство поступањем центара за социјални рад приликом давања мишљења на захтев судова у поступцима за развод брака и поверавања детета, имајући у виду да се деца најчешће, због стереотипних улога, поверавају мајкама. Такође, мушкарци су подносили притужбе које се односе на поступање здравствених установа приликом хоспитализације деце и одређивања да само мајке могу бити пратиле детета, због чега је Повереник упутио препоруке мера свим здравственим установама.

Такође, досадашња пракса Повереника као и бројна истраживања су показали да је у пракси родну равноправност тешко остварити без сразмерног и непосредног учешћа жена у процесу доношења одлука у свим областима јавног живота и на свим нивоима. Питање родне равноправности је глобално питање. Савет Европе је донео *Стратегију родне равноправности 2018 – 2023*¹⁵³, у којој је као важан изазов препозната потреба да се осигура да све жене, укључујући и угрожене групе, имају користи од политике родне равноправности и заштите коју пружају релевантни инструменти. Препознајући важност укључивања жена у друштвени и у политички живот, Повереник је претходне године општинама/градовима у Републици Србији упутио препоруку мера за остваривање равноправности ради предузимања мера и активности у циљу обезбеђивања укључивања и подстицања равномерне заступљености жена и мушкараца у свим сферама политичког и јавног одлучивања у вршењу јавних функција у органима јединица локалне самоуправе. У току ове године, према резултатима спроведених истраживања, евидентно је да и даље постоји висок родни дисбаланс у броју жена и мушкараца на руководећим позицијама. Примера ради, на изборима за националне савете националних мањина који су одржани у 2018. години, право гласа имало је 507.183 припадника мањинских заједница¹⁵⁴, док је на место председнице националних савета изабрано свега пет жена, што посматрајући укупан број конституисаних националних савета националних мањина, значи да су на највишим позицијама жене заступљене у свега 21,7% случајева.

Према броју поднетих притужби у току 2018. године грађани су као основ дискриминације наводили и националну припадност или етничко порекло. Као и претходне године свака друга притужба због дискриминације на основу националне припадности односила се на дискриминацију Рома и Ромкиња. Бројна истраживања указују да су посебно угрожене Ромкиње, да мали број ромских девојчица заврши

¹⁵³ Council of Europe Gender Equality Strategy 2018-2023, Council of Europe - доступно на интернет страници: <https://rm.coe.int/ge-strategy-2018-2023/1680791246>

¹⁵⁴ Minority News - месечни билтен о животу мањинских заједница у Србији, Центар за истраживање миграција, број 51, новембар/децембар 2018 – доступно на интернет страници: http://www.ljudskaprava.gov.rs/sites/default/files/fajlovi/minority_news_51.pdf

основне и средње школе, као и да је број Рома без личних докумената знатно смањен али да их још увек има, те да треба радити на запошљавању Рома, као и на побољшавању услова становања и социјалне заштите. Поред тога у истраживањима је наведено да су афирмативне мере допринеле већој заступљености ромске деце у систему образовања, као и да је повећан број деце која се уписују у предшколске програме, али да и даље треба радити на спречавању њихове сегрегације.

Значајни су позитивни помаци у погледу положаја националних мањина како у нормативном смислу тако и институционалном смислу. У току 2018. године усвојене су измене и допуне *Закона о националним саветима националних мањина*¹⁵⁵ као и измене и допуне *Закона о заштити права и слобода националних мањина*¹⁵⁶. Треба даље радити на унапређењу међуресорне сарадње и адекватној примени постојећих прописа.

У протеклој години дискриминација на основу здравственог стања била је шести основ по учесталости. Такође, извештаји међународних организација и организација које се баве заштитом људских права указују на потребу унапређења стања у овој области, нарочито када је реч о сузбијању стигматизације особа које живе са ХИВ/АИДС-ом. У истраживањима је наведено да је један од основних проблема са којима се суочава ова рањива група стигма и дискриминација, не само код нас већ и у свету, као и да отежавајућу околност представља то што жртве дискриминације често нису вољне да уђу у процес доказивања почињене дискриминације, посебно услед ризика да ће њихов статус постати познат широј заједници, чиме ће се повећати ризик да буду изложени виктимизацији. Анализом праксе Повереника уочено је да се здравствено стање, најчешће јавља код вишеструке дискриминације, и то углавном заједно са старосним добом, инвалидитетом или полом, генетским особеностима. Такође, уочен је значај и потреба унапређивања палијативног збрињавања у циљу унапређења квалитета живота пацијената и очувања достојанства у последњим данима живота, као и потреба веће информисаности грађана о спровођењу како превентивних, тако и скрининг прегледа у циљу раног откривања болести и унапређења општег здравља становништва. Посебно се издваја потреба уједначавања праксе када је реч о обезбеђивању пратње деци на болничком лечењу, те омогућавања и мајкама и очевима деце да буду уз дете у болници. Стратешки оквир је током 2018. године у овој области унапређен усвајањем *Стратегије за превенцију и контролу ХИВ инфекције и АИДС-а у Републици Србији, 2018–2025. године*¹⁵⁷, *Стратегије јавног здравља у Републици Србији 2018-2026. године*¹⁵⁸ и *Стратегије безбедности и здравља на раду у Републици Србији за период од 2018. до 2022. године са Акционим планом за њено спровођење*¹⁵⁹.

У току 2018. године, као и претходних година, у првих шест основа грађани су наводили и сексуалну оријентацију као лично својство. Као и претходних година највише притужби поднето је због дискриминације ЛГБТ особа у области јавног информисања и медија, а у највећем броју случајева подносиоци притужби биле су организације цивилног друштва, што говори о њиховом значају и улози у заштити

¹⁵⁵ „Службени гласник РС”, број 47/18

¹⁵⁶ „Службени гласник РС”, број 47/18

¹⁵⁷ „Службени гласник РС”, број 61/18

¹⁵⁸ „Службени гласник РС”, број 61/18

¹⁵⁹ „Службени гласник РС”, број 96/18

права припадника ЛГБТ популације. Резултати истраживања „Однос медија у Србији према дискриминацији“ које је Повереник спровео у току 2018. године, показали су да новинари имају одређени степен социјалне дистанце према овој мањинској групи, иако препознају да према ЛГБТ популацији постоји изражена дискриминација, те одговорно извештавање које не сме да карактерише говор мржње, сензационализам, дискриминаторни ставови и увредљиво извештавање о особама другачије сексуалне оријентације и родног идентитета, и другим маргинализованим друштвеним групама, утиче на смањење дискриминације.

У току 2018. године је унапређен и правни оквир који се односи на промену ознаке пола приликом издавања личних докумената трансродним особама, усвајањем Закона о јединственом матичном броју грађана¹⁶⁰ и изменама и допунама Закона о матичним књигама¹⁶¹, чиме је унапређено стање у вези могућности промене личног имена у званичним документима. Такође доношењем Правилника о начину издавања и обрасцу потврде надлежне здравствене установе о промени пола, крајем 2018. године, битно је унапређен правни положај трансродних особа.

Међутим, према извештајима и истраживањима, и даље су присутни примери дискриминаторних инцидената и злочина мотивисаних хомофобијом и трансфобијом. Иако је у току 2018. године добијен први случај пред судом због злочина из мржње на основу члан 54а Кривичног законика, и даље треба радити на обуци полиције, тужилаца и судија у циљу обезбеђивања пуне примене овог члана и одмеравања казне за кривична дела учињена из мржње.

Брачни и породични статус као лично својство је следећи основ по броју поднетих притужби Поверенику током 2018. године. Евидентно је да се неколико година уназад највећи број притужби по овом основу подноси у области рада и запошљавања, а велики број притужби по овом основу поднет је и због поступака пред органима јавне власти. Из објављених истраживања може се закључити да је, као и у Европској унији, и даље присутан проблем усклађивања родитељства са обавезама које проистичу из рада и запошљавања, о чему је већ било речи.

Сиромашни грађани су, такође у истраживањима перципирани као једна од три највише дискриминисане друштвене групе, међутим број притужби по основу имовног стања је занемарљиво мали и подnose их углавном физичка лица. Рад на социјалном укључивању сиромашних захтева добру повезаност свих система заштите, почев од система социјалне до здравствене заштите и система образовања, уз усаглашавање републичког и локалног нивоа и интензивнију сарадњу државних институција и цивилног сектора уз бољу повезаност услуга подршке, развијање солидарности и толеранције нарочито од ране младости. Још се не могу сагледати ефекти донетог Закона о бесплатној правној помоћи, чији циљ свакако треба да омогући сиромашним грађанима бољи приступ правди. Овај закон у фази доношења није достављен Поверенику на мишљење.

Иако су афирмативне мере запошљавања дале одређене резултате, остваривање равноправности свих осетљивих група лица, поред предузимања афирмативних мера

¹⁶⁰ „Службени гласник РС”, број 24/18

¹⁶¹ „Службени гласник РС”, број 47/18

у области запошљавања и пажљивог сагледавања њихових ефеката, захтева и мере сталног инспекцијског надзора, као и брзу и ефикасну судску заштиту у случају повреде права. У циљу промовисања толеранције и равноправности Повереник је у 2018. години установио и награду под називом „Општина/град једнаких могућности“.

У оквиру прегледа по основима дискриминације биће приказан опис стања кроз истраживања, извештаје релевантних организација и институција и праксу и поступање Повереника у сузбијању дискриминације и унапређењу равноправности. Ради приближавања проблема дискриминације и бољег сагледавања стања народних посланика дати су и примери појединих мишљења, препорука мера, издатих упозорења и саопштења датих у 2018. години. У делу извештаја под називом Препоруке за сузбијање дискриминације и унапређење равноправности, дате су препоруке у циљу побољшања положаја маргинализованих друштвених група и унапређења равноправности.

У извештају ће посебно бити речи о активностима Повереника које су се односиле на подношење предлога за оцену уставности; иницијативе за измену закона; мишљења на нацрте закона и других општих аката; судским поступцима (парнични, прекршајни, кривични), као и о исходима поступака које је Повереник водио. Детаљнији статистички подаци о раду Повереника дати су на крају овог извештаја, под насловом *Статистички приказ рада Повереника у 2018. години*. Осим у овом делу извештаја, у којем су представљени случајеви у којима је Повереник поступао, мишљења и препоруке, као и други акти које је Повереник донео, објављени су на интернет презентацији Повереника.

3.6.1. Дискриминација на основу инвалидитета

Особе са инвалидитетом у Републици Србији, слично као и у ЕУ представљају једну од најугроженијих група становништва у свим областима друштвеног живота. Да су проблеми са којима се суочавају особе са инвалидитетом бројни истиче се и у великом броју извештаја и публикација, а то потврђује и пракса Повереника.

Велику важност за остваривање равноправности особа са инвалидитетом у свим аспектима друштвеног живота има доследно спровођење Конвенције о правима особа са инвалидитетом УН, коју је Република Србија међу првима потписала (2007) и потврдила (2009), нарочито имајући у виду да се тиме остварује „унапређење, заштита и осигурање пуног и једнаког уживања свих људских права и основних слобода свим особама са инвалидитетом и унапређење поштовања њиховог урођеног достојанства“, како је то чланом 1. Конвенције и утврђено.

Због важности Конвенције о правима особа са инвалидитетом, Агенција за сарадњу, едукацију и развој - АЦЕД је израдила „Смјернице и препоруке за хармонизацију законодавства у Босни и Херцеговини, Србији и Црној Гори са УН Конвенцијом о правима лица са инвалидитетом“¹⁶². У овој публикацији је наведено да је законодавни оквир Републике Србије за приступачност физичког окружења у значајној мери усклађен са одредбама Конвенције УН, али да одредбе о механизмима надзора нису

¹⁶² „Смјернице и препоруке за хармонизацију законодавства у Босни и Херцеговини, Србији и Црној Гори са УН Конвенцијом о правима лица са инвалидитетом“, Агенција за сарадњу, едукацију и развој – АЦЕД, Бања Лука 2018 - доступно на интернет страници: <http://aced.ba/site/wp-content/uploads/2015/10/Smjernice-i-preporuke-za-harmonizaciju-zakonodavstva-u-BIH-SRB-i-CG-sa-UNCRPD.pdf>

довољно разрађене. Истакнуто је да законодавни оквир за приступачност друског саобраћаја није усклађен, као и да још увек нису довољно увезани системи образовања са системима социјалне заштите, здравства и запошљавања. Даље је наведено да се у свим документима из области здравства користе медицински термини, са дијагнозама и/или стањима, да су често поједине категорије особа са инвалидитетом дискриминисане у остваривању права из области здравства у примарној и секундарној здравственој заштити, као и да у здравственим установама нема посебних процедура за пријем и поступање са особама са инвалидитетом, нема сервиса подршке, нити обезбеђених савремених асистивних технологија. Истакнуто је да је један од основних проблема у запошљавању особа са инвалидитетом процена радне способности посебно када је реч о трећем степену радне способности који има око 5% особа са инвалидитетом. Програми за стручно усавршавање и програми стручне и професионалне рехабилитације често нису прилагођени особама са процењеним другим степеном радне способности, нити су прилагођени особама са различитим ограничењима у функционисању. Већина радних места није прилагођена особама са инвалидитетом. Наведено је да су социјалне услуге различито развијене и упућене на локалне заједнице које имају различите економске, социјалне и културне могућности, што доводи до дискриминације у приступу социјалним услугама према месту становања.

Истраживање „Анализа спровођења препорука Комитета за права особа са инвалидитетом у Републици Србији“¹⁶³ усмерено је спровођење препорука Комитета за права особа са инвалидитетом датим након разматрања Иницијалног извештаја о спровођењу Конвенције о правима особа са инвалидитетом у Републици Србији и анализе алтернативних извештаја (Комитет је усвојио Закључне опсервације са 32 препоруке дате Србији). Република Србија је током 2017. године поднела извештај о мерама предузетим на спровођењу две препоруке - у областима запошљавања и пословне способности, које су препознате као приоритетне. Према резултатима овог истраживања Србија је предузела низ мера на спровођењу 25 препорука које изискују континуирану реализацију, уз непрекидно предузимање одговарајућих мера. Више препорука није спроведено у задовољавајућој мери, а нису спроведене препоруке из параграфа 34. (која се односи на забрану могућности вршења медицинских мера без претходне сагласности особе са инвалидитетом), 58. (приступ гарантованој квоти од 10% приступачних станова) и 62. (ратификација Споразума из Маракеша о олакшавању приступа објављеним делима за особе које су слепе, слабовиде или са другим тешкоћама у читању) Закључних опсервација Комитета за права особа са инвалидитетом. У завршном делу истраживања, наведено је да треба предузети мере међу којима су: усвојити Стратегију унапређења положаја особа са инвалидитетом и пратеће акционе планове; изменити правни оквир у областима процене инвалидности и сервиса подршке, као и из области образовања и здравствене заштите где је потребно предвидети и да ускраћивање разумних прилагођавања представља акт дискриминације; посебну пажњу посветити заштити права жена са инвалидитетом, повећати улагања у подстицање запошљавања жена са инвалидитетом и обезбеђивање приступачне здравствене заштите; усвојити Стратегију деинституционализације и осигурати да деца са инвалидитетом млађа од 3 године не

¹⁶³ „Анализа спровођења препорука Комитета за права особа са инвалидитетом у Републици Србији“, Национална организација особа са инвалидитетом Србије (НООИС), Београд 2018 - доступно на интернет страници: http://noois.rs/images/Analiza_sprovodjenja_preporuka_Komiteta_za_prava_osoba_sa_invaliditetom_u_Republici_Srbiji.pdf

буду више смештана у установе; сачинити свеобухватан план за обезбеђивање приступачности; изменити прописе о пословној способности; обезбедити развој сервиса подршке у локалним заједницама; јачати капацитете у области инклузивног образовања и др.¹⁶⁴

У публикацији „Људска права у Србији 2018 – право, пракса и међународни стандарди људских права“¹⁶⁵, када је реч о особама са инвалидитетом општи закључак је да деца са сметњама и инвалидитетом и њихови родитељи настављају да се суочавају са препрекама у остваривању права као и у претходним годинама, да су жене са инвалидитетом у резиденцијалним установама и даље посебно рањива и вишеструко дискриминисана друштвена група.¹⁶⁶ Заштита деце са инвалидитетом и њихових породица од сиромаштва није адекватна, а наведено је и да је нови Закон о финансијској подршци породици са децом пропустио да унапреди положај ових породица и додатно их гура у сиромаштво. У овом извештају је указано и да у Србији не постоји Стратегија унапређења положаја особа са инвалидитетом, иако је иста израђена и јавна расправа одржана у току октобра 2016. године. Претходна Стратегија је важила за период од 2007. до 2015. па су грађани више од три године ускраћени за документ јавне политике којим се уређују правци деловања, што значајно угрожава напредак у остваривању права свих особа са инвалидитетом.¹⁶⁷

Податак на који се у извештају скреће пажња односи се на област рада и запошљавања, где се наводи да према подацима Националне службе за запошљавање у Србији има више од 13.000 особа са инвалидитетом које су незапослене, док у овај број не улазе особе које су привремено спречене за рад којих има око 7.000 као и особе лишене пословне способности и оне над којима је продужено родитељско право, а процена је да је њихов број 15.000.¹⁶⁸ Један од проблема са којима се ова лица сусрећу је остваривање права на живот у заједници, па се у овом извештају упозорава да се, иако се Србија начелно определила за деинституционализацију, број особа на резиденцијалном смештају повећава из године у годину. Жене са инвалидитетом у резиденцијалним установама су и даље посебно рањива и вишеструко дискриминисана група. Угрожавање права на лични интегритет и породични живот наставља да буде уобичајена пракса, а нормативни оквир и даље не прописује мере против одвајање деце од мајки са инвалидитетом и давања контрацепције без сагласности, упркос препорукама УН Комитета за права особа са инвалидитетом. Недостатак услуга и подршке у заједници, неопходне за самосталан живот неких особа са инвалидитетом, остаје хроничан проблем који није адекватно адресиран, а није израђена ни Стратегија деинституционализације, наведено је у овом извештају.¹⁶⁹ Упркос и даље устаљеној пракси потпуног лишења пословне способности, у претходним годинама примећен је пораст удела случајева делимичног лишења у укупном броју лишења пословне способности, што представља позитиван помак.¹⁷⁰ У претходном извештају ове организације је између осталог наведено да у погледу обезбеђивања приступачности државним установама, постоје унапређења,

¹⁶⁴ „Анализа спровођења препорука Комитета за права особа са инвалидитетом у Републици Србији“, стр. 69

¹⁶⁵ „Људска права у Србији 2018 – право, пракса и међународни стандарди људских права“, Београдски центар за људска права, Београд 2019. година - доступно на интернет страници: <http://www.bgcentar.org.rs/bgcentar/wp-content/uploads/2014/01/Ljudska-prava-u-Srbiji-2018.pdf>

¹⁶⁶ Исто, стр. 286

¹⁶⁷ Исто, стр. 284

¹⁶⁸ Исто, стр. 298

¹⁶⁹ Исто, стр. 287

¹⁷⁰ Исто, стр. 293

али да још увек има доста установа које немају помоћне рампе на улазу, као и да је добар део школа и даље неприступачан. Здравствене установе би морале бити потпуно приступачне због свих људи са здравственим проблемима који их користе. У извештају је наведено да је јавни градски превоз такође проблем, те да рампе које су поједини аутобуси имали на средњим вратима, углавном више не раде, док је у трамвај могуће ући само на неколико станица у граду, где је тротоар рађен са свешћу о постојању грађана у инвалидским колицима.¹⁷¹ У овој публикацији се наводи и да с обзиром да је држава, као највећи послодавац, у потпуности изузета од афирмативне мере запошљавања особа са инвалидитетом, пропуштена је прилика да се овај вид подршке промовише и да сама држава буде пример добре праксе, тако да не изненађује да се и други послодавци чешће одлучују да плаћају прописане пенале него да запосле особу са инвалидитетом.¹⁷²

У публикацији „Запошљавање особа са интелектуалним и психосоцијалним тешкоћама“¹⁷³ указује се на тренутно стање у вези запошљавања особа са интелектуалним и психосоцијалним тешкоћама о чему не постоје поуздани подаци, без обзира да ли се ради о запосленим или незапосленим лицима. У овој публикацији је наглашена потреба да се: што пре започне са процесом измена законског оквира који се тиче процене пословне способности (Породичног закона, Закона о општем управном поступку и др.) у правцу усклађивања са чланом 12. Конвенције о правима особа са инвалидитетом, обезбеде материјални и други ресурси за додатну образовну подршку деци/особама са инвалидитетом, успоставе различите услуге које ће омогућити да особе са интелектуалним и психосоцијалним тешкоћама добију адекватну помоћ и подршку у тражењу посла, асистенцију током рада, подршку за одржање запослења.

Покрајински заштитник грађана – омбудсман је спровео истраживање „Репродуктивно здравље жена са инвалидитетом у АП Војводини“¹⁷⁴, чији резултати показују да су жене са инвалидитетом изложене дискриминацији и предрасудама у вези са њиховим родним улогама, сексуалношћу, посебно у вези са брачним и породичним односима и родитељством. Резултати истраживања указују да су жене са инвалидитетом дискриминисане у остваривању права на сексуално и репродуктивно здравље и то на много нивоа – од предрасуда и стереотипа до неприступачних и недоступних услуга. Оне су невидљиве у јавном животу, често су жртве насиља и сусрећу се са препрекама у образовању, здравственој и социјалној заштити. Сиромашније су и чешће незапослене од мушкараца са инвалидитетом. Даље је у истраживању наведено да посебан проблем представља приступачност здравствених објеката и заштита права на приватност, јер жене са инвалидитетом у здравствене установе долазе уз помоћ пратиоца, који стиче увид у њихове приватне податке. Поред тога, постоје и комуникацијске баријере, јер се медицинско особље не обраћа непосредно жени, него њеном пратиоцу, а не постоје ни тумачи за знаковни језик. Присутан је недостатак протокола којима би се регулисао боравак персоналних асистената у болници док су жене са инвалидитетом на лечењу, као и обука лекара и медицинског особља о правима жена са инвалидитетом, а у вези са заштитом њиховог репродуктивног

¹⁷¹ Исто, стр. 294

¹⁷² Исто, стр. 297

¹⁷³ „Запошљавање особе са интелектуалним и психосоцијалним тешкоћама“, МДРИ-С, Београд 2018. – доступно на интернет страници: https://www.mdri-s.org/wp-content/uploads/2018/09/policy-brief_zaposljavanje-OSI.pdf

¹⁷⁴ „Репродуктивно здравље жена са инвалидитетом у АП Војводини“, Покрајински заштитник грађана – омбудсман, Нови Сад 2018 - доступно на интернет страници: <https://www.ombudsmanapv.org/riv/index.php/istrazivanja/2125-istrazivanje-reproduktivno-zdravlje-zena-sa-invaliditetom.html>

здравља. Систем не препознаје у довољној мери жене са инвалидитетом, па зато и нема података о прегледаним женама, о броју жена које посећују гинекологе, о порођајима и другим интервенцијама.

Истраживање „*Ми смо једнаки зар не?*“¹⁷⁵ које су спровели Заштитник грађана Града Новог Сада и Удружење грађана „Вера љубав нада“ говори о положају особа са инвалидитетом и правима детета, вршњачко прихватање и препознавање, са циљем анализе тренутног стања када је реч о прихватању деце са инвалидитетом и испитивања могућности за стварање услова за њихову већу видљивост и рушење стереотипних мишљења. Сви резултати до којих се дошло указују на недовољну прихваћеност деце са инвалидитетом од стране вршњака. Резултати указују да чак 97% ученика у основним школама мисли да је инвалидност болест, види своје вршњаке као јадне, незаштићене, мање способне.¹⁷⁶ Више од две трећине испитаника не зна шта значи реч инклузија, 89% не би седело у истој клупи са вршњаком који има неку потешкоћу, док 35% испитаника сматра да је срамота имати инвалидитет, а њихови старији вршњаци, средњошколци, сматрају да је то тако у дупло већем проценту.¹⁷⁷ Оно што се овом приликом показало јесте чињеница да ђаци који имају контакта са особама са инвалидитетом имају другачије схватање о теми, што је потврђује став да лично искуство мења перспективу гледања на инвалидност.

Кратак и прецизан преглед положаја деце и младих са инвалидитетом у Србији дат је у публикацији „*Положај деце и младих са инвалидитетом у систему социјалне заштите – Изазови и прилике*“¹⁷⁸. У Србији постоји 20 установа за смештај деце и младих, од тог броја 11 је за децу и младе без родитељског старања, три установе су за васпитање деце и младих и шест установа за децу и младе са сметњама у развоју. Према последњем извештају Републичког завода за социјалну заштиту (2017), како се наводи у овој публикацији, у установама за децу и младе са сметњама у развоју било је смештено укупно 1455 корисника (деце, младих и одраслих).¹⁷⁹ У овим домовима деца и млади су најчешће смештени са одраслима што повећава ризик од злостављања млађих корисника и додатно угрожава њихов боравак, а деца смештена у једну институцију често на истом месту постану пунолетна, а некада и остаре у истој институцији. У овој публикацији која је писана у току рада на изменама и допунама закона који регулише област социјалне заштите, посебна пажња је посвећена појединим законским одредбама, њиховим даљим импликацијама. Тако се препоручује промена са медицинског модела инвалидности на приступ којим ће се процењивати пре свега ограничења за учешће у друштву на једнакој основи са другима, забрана даљег примања корисника у установе, као и дефинисање обавезе пребацивања корисника у друге видове смештаја у заједници где могу уз подршку или без ње уживати аутономију и суштински се укључити у живот локалне заједнице. Наглашава се и потреба увођења афирмативних мера које ефикасно промовишу запошљавање особа са интелектуалним инвалидитетом.

¹⁷⁵ „*Ми смо једнаки зар не?*“, Заштитник грађана Града Новог Сада и Удружење грађана „Вера љубав нада“, Нови Сад 2018 - доступно на интернет страници: http://zastitnikgradjana.novisad.rs/sites/default/files/izvestaj_zastitnika_gradana_2017_vera_liubav_nada.pdf

¹⁷⁶ Исто, стр. 7

¹⁷⁷ Исто, стр. 8

¹⁷⁸ „*Положај деце и младих са инвалидитетом у систему социјалне заштите – Изазови и прилике*“, МДРИ-С тим, Београд 2018 - доступно на интернет страници: https://www.mdri-s.org/wp-content/uploads/2018/07/policy-brief_bo%25%A1.pdf

¹⁷⁹ Исто, стр. 1

У публикацији „Улога центара за социјални рад у систему заштите жена жртава насиља“¹⁸⁰ наведено је да је правни оквир у области спречавања насиља у Србији унапређен, али број страдалих жена указује да и даље постоје проблеми у примени донетих прописа. Оно што је препознато као посебан проблем јесте чињеница да постојећим прописима није препознат нарочито рањив и осетљив положај жена са инвалидитетом жртава насиља. Када су у питању жене са инвалидитетом које су већ осетљиве због самог инвалидитета, као жртве насиља постају још рањивије због чега им је потребно обезбедити додатну заштиту. Као једно од могућих решења истиче се увођење неке врсте обавезног пакета услуга социјалне заштите за жене са инвалидитетом жртве насиља, које без услуге помоћи у кући или персоналне асистенције не могу самостално да функционишу уколико је њиховом партнеру – учиниоцу насиља, изречена мера привременог удаљења из стана.

Имајући у виду да приступачност, како архитектонска тако и информациона и комуникациона, представља један од основних предуслова за пуно и равноправно учешће особа са инвалидитетом у свим областима друштвеног живота, ова тема је обрађена у публикацији Центра за самостални живот особа са инвалидитетом „Анализа приступачности бирачких места у Београду, Крагујевцу и Сомбору“¹⁸¹. Ова анализа је показала је да је одређени број бирачких места неприступачан за особе са инвалидитетом. У анализи је наведено да у просеку, у сва три града, улази у објекте у којима се налазе бирачка места су неприступачни у 65,2% случајева, а прилази до објеката у којима су бирачка места су неприступачни у 32,2 % случајева¹⁸². Ова ситуација још је неповољнија ако се има у виду да се велики број бирачких места налази у јавним објектима. Охрабрује то што се у неким случајевима ови објекти могу учинити приступачним на врло једноставне и финансијски не посебно захтевне начине, што треба искористити. Најлошија је ситуација када говоримо о ИКТ приступачности за следе, слабовиде, глуве и наглуве особе, јер је 97% бирачких места неприступачно¹⁸³. У вези са приступачношћу бирачких места, Центар за самостални живот особа са инвалидитетом упутио је Поверенику један број притужби, о чему ће бити више речи у делу који се односи на праксу Повереника.

Такође је и Заштитник грађана израдио Посебан извештај „Приступачност за све“¹⁸⁴ у вези са обезбеђивањем приступачног окружења у 26 градова и општина на територији Републике Србије.

Организација за европску безбедност и сарадњу издала је „Приручник за спровођење изборних препорука“¹⁸⁵ због пружања помоћи државама учесницама у спровођењу њихових опредељења и обавеза које су у вези са изборима. Овај приручник укључује одредбе о недискриминацији и промоцији инклузивног учешћа у политичком и јавном животу недовољно заступљених група, односно оних који су традиционално

¹⁸⁰ „Улога центара за социјални рад у систему заштите жена жртава насиља“, Тим „Из круга“, Београд 2018 – доступно на интернет адреси:
<https://ombudsman.rs/attachments/article/4540/1%20Uloga%20CSR%20u%20zastiti%20zrtava%20nasilja.docx>

¹⁸¹ „Анализа приступачности бирачких места у Београду, Крагујевцу и Сомбору“, Центар за самостални живот особа са инвалидитетом, Београд 2018 – доступно на интернет страници:
http://www.cilsrbija.org/ebip/201807241412210.analiza_pristupacnosti_birackih_mesta_beoograd_kragujevac_sombor%20.pdf

¹⁸² Исто, стр. 116

¹⁸³ Исто, стр. 7

¹⁸⁴ „Посебан извештај Заштитника грађана: Приступачност за све“, Заштитник грађана, Београд 2018 - доступно на интернет страници:
<https://www.ombudsman.rs/attachments/article/5893/Poseban%20izvestaj%20PRISTUPACNOSTI%20final.pdf>

¹⁸⁵ „Приручник за provedbu izbornih preporuka“, OSCE – ODIHR, Varšava 2018 - доступно на интернет страници:
<https://www.osce.org/bs/odihr/elections/384723?download=true>

маргинализовани у политичким процесима. Ове препоруке се односе првенствено на учешће жена, националних мањина и особа с инвалидитетом у изборним процесима. Приручник се надовезује на „Приручник о посматрању и промоцији учешћа особе са инвалидитетом на изборима“¹⁸⁶. Наведено је да постоје изазови за осигурање ефикасног учешћа особе са инвалидитетом у изборним процесима, али и да је свест о овим изазовима у порасту. Указано је да особе са различитим врстама инвалидитета могу захтевати различите облике помоћи и подршке како би могли да уживају права на равноправној основи са другима. На пример, за особе са физичким инвалидитетом, приступачност јавних простора и зграда је од највеће важности, док је за особе са интелектуалним и сензорним инвалидитетом од виталне важности да примају и достављају информације у приступачним форматима. Разумевање разноликости заједнице особа са инвалидитетом је први корак ка обезбеђивању мера за инклузивније друштво које одговара стварним потребама особа са инвалидитетом.

Резултати истраживања „Однос представника органа јавне власти према дискриминацији у Србији“¹⁸⁷ које је Повереник спровео у току 2018. године, показали су да испитаници препознају особе са инвалидитетом као најдискриминисанију групу. Највећи број представника органа јавне власти (43,4%) сматра да су особе са физичким инвалидитетом најчешће изложене дискриминацији, а да потом следе особе са сметњама у интелектуалном развоју (41,9%).

Проблеме који су истакнути у наведеним извештајима и публикацијама, а са којима се суочавају особе са инвалидитетом потврђује и пракса Повереника. У току 2018. године у 265 притужби инвалидитет је наведен као основ дискриминације, што представља 26,4% од укупног броја основа наведених у притужбама. Инвалидитет као основ дискриминације је и у претходној години по броју притужби био на првом месту, а већ годинама се налази у врху по броју поднетих притужби. Приметан је тренд раста броја притужби по овом основу из године у годину. У 2016. години поднето је 82 притужбе, а у 2017. години 114 притужби у којима је као основ дискриминације наведен инвалидитет. Највећи број притужби као и прошле године поднеле су организације које се баве заштитом људских права (201), док су преостале притужбе (64) поднела физичка лица и то 35 мушкараца и 29 жена. Највећи број притужби због дискриминације на основу инвалидитета у 2018. години поднето је због дискриминације приликом пружања јавних услуга или при коришћењу објеката и површина - 205 притужби (79,8%), што указује на велике проблеме са којима се особе са инвалидитетом суочавају када је у питању доступност објеката и услуга, информација и комуникација. Један од разлога за повећање броја притужби по овом основу је чињеница да је организација *Центар за самостални живот особа са инвалидитетом Србије* у оквиру Пројекта „*Равноправно: ОСИ у политичком животу*“ истраживала приступачност бирачких места за особе са инвалидитетом на територији неколико градских општина у Београду (Савски венац, Врачар и Нови Београд), као и у Крагујевцу и Сомбору. У поступку по 88 притужби на предлог Повереника спроведен је поступак медијације-посредовања и закључен Споразум о разумевању између Центра за самостални живот особа са инвалидитетом Србије, Градске изборне комисије, градских општина Врачар и Савски венац. У саопштењу учесника медијације је наведено да су се Споразумом сагласили да ће убудуће сарађивати и предузимати

¹⁸⁶ *Handbook on Observing and Promoting the Electoral Participation of Persons with Disabilities*, OSCE – ODIHR, Warsaw 2018 - доступно на интернет страници: <https://www.osce.org/odihr/elections/339571?download=true>

¹⁸⁷ Резултати истраживања детаљније су приказани у поглављу 3.1.2. овог Извештаја

активности ради унапређења свих облика приступачности како бирачких места, тако и других објеката за јавне намене, укључујући физичку али и функционалну приступачност за особе оштећеног вида, слуха и друге облике инвалидитета, уз пуну посвећеност реализацији договорених активности и остварењу заједничких циљева.¹⁸⁸ Градска општина Нови Београд није прихватила медијацију због чега је донето мишљење које је детаљно представљено у делу *Мишљења и препоруке*. Поводом притужби које су поднете због неприступачности бирачких места у Крагујевцу и Сомбору, поступак је обустављен због чињенице да ова организација није доставила допуну притужби које су биле неопходне за поступање, што се одразило и на број донетих закључака због недостатака који нису отклоњени, а који онемогућавају даље поступање Повереника по притужбама. Међутим имајући у виду важност приступачности свих јавних објеката, Повереник је приступио анализи приступачности ових објеката, а у циљу упућивања препорука мера за остваривање равноправности.

Затим, према броју притужби у којима је инвалидитет наведен као основ дискриминације следи област која се односи на поступке пред органима јавне власти. У овој области је поднето 24 притужбе (15,9%). Трећа област у којој су поднете притужбе је у области запошљавања или на послу - 18 (10,3%), у образовању и стручном оспособљавању – 5 (8,8%), док су у области социјалне заштите, као и у области јавног информисања и медија поднете по четири притужбе. У другим областима је поднето преосталих пет притужби.

Притужбе указују и на проблеме са којима се сусрећу деца са инвалидитетом у области образовања, нарочито у погледу њихове инклузије и обезбеђивања одговарајуће подршке. Поред тога сагледан је и проблем са којим се суочавају особе са инвалидитетом приликом процене радне способности, или у поступку рада, премештајем на друго радно место, на послове који не одговарају пословима које особа може обављати на основу преостале радне способности и сл.

Поред поступања по притужбама грађана, Повереник је у току 2018. године дао и више мишљења на нацрте закона и других аката у којима је указао на потребу усаглашавања појединих одредаба са антидискриминационим прописима у погледу остваривања права и унапређења положаја особа са инвалидитетом, као на пример на: Нацрт закона о уџбеницима, Нацрт закона о националном оквиру квалификација Републике Србије, Нацрт закона о изменама и допунама Закона о планирању и изградњи, Нацрт закона о изменама и допунама Закона о социјалној заштити, Нацрт закона о Централном регистру становништва и др.

У току 2018. године Повереник је упутио и више иницијатива за измену прописа, као на пример Иницијативу за измену Правилника о медицинско-техничким помагалима која се обезбеђују из средстава обавезног здравственог осигурања; Иницијативу за измену стандарда у поступку за акредитацију високошколских установа, као и иницијативе за измену Закона о финансијској подршци породици са децом, поводом којих је Повереник поднео и предлоге за оцену уставности и законитости појединих одредаба овог закона.

¹⁸⁸ Више информација на интернет страници: <http://www.beograd.rs/cir/gradska-vlast/1756443-potpisan-sporazum-oz-razumevanju-radi-unapredjenja-pristupacnosti-birackih-mesta-i-objekata-javne-namene-saopstenje/>

Повереник је такође подржао иницијативу удружења Национална организација за ретке болести Србије, Мрежа организација за децу Србије, Савез удружења пацијената Србије и удружења „Храбриша“ за оцену уставности и законитости Закона о финансијској подршци породици са децом поводом одредбе закона која се односи на остваривање права на накнаду зараде, односно накнаду плате за време одсуства са рада ради посебне неге детета у случајевима када је за дете већ остварено право на додатак за помоћ и негу другог лица. Повереник се тим поводом обратио Уставном суду, након чега је покренут поступак за оцену уставности и законитости. С обзиром на број примедба на Закон о финансијској подршци породици са децом и важност циљева које овај закон треба да постигне у области не само популационе већ и социјалне политике, Повереник сматра да би било целисходно да се приступи измени овог закона и пре одлуке Уставног суда. О иницијативама и предлозима за оцену уставности и законитости биће више речи у каснијем делу овог извештаја.

У току 2018. године, поднет је и један захтев за покретање прекршајног поступка због дискриминације девојчице коју нису хтели да приме у играоницу због њеног инвалидитета, односно, постављали су додатан услов да девојчица може да борави у играоници само уз присуство мајке. О овом поступку биће више речи у делу извештаја који носи назив: *Судски поступци*. У овом делу извештаја такође ће бити више речи и о парници за заштиту од дискриминације коју је Повереник покренуо прошле године због дискриминације жене која је отпуштена с посла због свог здравственог стања и инвалидитета.

Сагледавајући потешкоће са којим се сусрећу особе са инвалидитетом, Повереник је упутио и препоруке мера за остваривање равноправности особа са инвалидитетом ради отклањања постојећих физичких баријера које онемогућавају особама са инвалидитетом које се отежано крећу да користе јавне објекте: Граду Крагујевцу и градској библиотеци због неприступачности библиотеке, као и Задужбини Илије М. Коларца. Затим, упућена је и препорука мера Министарству финансија, у вези са предузимањем мера и активности како би се отклониле недоумице приликом примене члана 21. Закона о порезу на доходак грађана, као и препорука мера Републичком фонду за пензијско и инвалидско осигурање ради обезбеђивања координације између органа вештачења у поступцима у којима се одлучује о радној способности појединца, која утиче на могућност запослења или одржања запослења и у поступцима у којима се одлучује о остваривању права на инвалидску пензију на основу губитка радне способности.

Тakoђе у 2018. години на иницијативу Повереника је одржана седница Одбора за рад, социјална питања, друштвену укљученост и смањење сиромаштва Народне Скупштине, на којој је указано да и даље постоји пракса потпуног лишења пословне способности те да је у циљу омогућавања особама са инвалидитетом да одлучују о сопственом животу неопходно изменити прописе који уређују то питање, као и питање стављања под старатељство.

3.6.1.1. Мишљења и препоруке

Члан 10. Закона о раду, члан 10. Закона о раду, члан 10. Закона о раду

Притужбу је поднела жена са инвалидитетом против комисије за процену радне способности и могућности запослења или одржања запослења особа са

инвалитетом Републичког фонда за пензијско и инвалидско осигурање. У притужби је наведено да су јој чланице комисије, током поступка процене радне способности, постављале понижавајућа и увредљива питања (на пример: „Зашто су ми је послали, ово је за Центар за социјални рад?“, „Зашто није урађен IQ?“, „Имаш ли ти живе родитеље? Зашто тражиш посао када можеш да наследиш њихову пензију?“, „Да ли знаш када ти се иде у WC? Кад' ћеш пишкити?“, „Коју си школу завршила, је л' специјалку? [...] А то је оно убрзано...!“, „А шта би ти то као хтела да радиш и где?“), као и да се у току поступка процене радне способности председница комисије обраћала претежно персоналној асистенткињи подносиоце притужбе и поред инсистирања асистенткиње да она не може давати одговоре на питања која се тичу лично подносиоце. У току поступка, Повереник је прибавио изјаву личне асистенткиње подносиоце притужбе која је била присутна током поступка процене радне способности и која је у својој изјави поткрепила наводе притужбе. У изјашњењима председнице и чланица комисије оспорено је да је њихово поступање, приликом оцењивања радне способности подносиоце притужбе, било увредљиво и понижавајуће, односно да је вређало њено достојанство. Међутим, ни у једном од изјашњења ови наводи нису поткрепљени доказима, нити су оспорени конкретни наводи из притужбе да је у највећем делу процене радне способности подносиоце притужбе игнорисана. Повереник донео је мишљење да је председница и чланице комисије која је вршила процену радне способности подносиоце притужбе, прекршиле одредбе Закона о забрани дискриминације и Закона о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом. Због тога је председници и чланицама комисије препоручено да упуте писано извињење подносиоце притужбе што су у поступку процене радне способности повредиле њену личност и достојанство, као и да у оквиру својих редовних послова и активности не крше законске прописе о забрани дискриминације.

По препоруци је поступљено, односно Поверенику су достављене копије извињења које су председница и чланице комисије упутиле подносиоце притужбе.

Градска изборна комисија дискриминисана слепо и слабовидно

Подносиоце притужбе је навела да је слепа и да је покушала да на изборима за одборнике Скупштине града Београда, који су одржани 4. марта 2018. године, на свом бирачком месту гласа захтевајући листу кандидата на Брајевом писму, али да су јој чланови бирачког одбора саопштили да немају листу одштампану на Брајевом писму и да може да се ослони на свог пратиоца, као и да јој је након препирке истргнут листић из руке, због чега сматра да је дискриминисана на основу инвалидитета као личног својства. У изјашњењу ГИК-а наведено је да ГИК на својој седници, одржаној 21. фебруара 2018. године, разматрао иницијативу Удружења слепих и слабовидних за могућност увођења шаблона за гласање слепих и слабовидних, да је иницијатива у потпуности прихваћена и подржана, али да у том тренутку није постојала могућност да се у техничком смислу иницијатива реализује у пракси, с обзиром да није био тренутак да се усред изборног процеса уводи таква новина и мењају изборна правила; да је на истој седници констатовано да ће ГИК поднети иницијативу Народној скупштини Републике Србије за измену изборних закона; да се ГИК у поступку спровођења избора за одборнике Скупштине града старао да, у складу са расположивим могућностима, слепа и слабовида лица могу да остваре своје законом загарантовано бирачко право,

гласањем уз помоћ другог лица, као и да гласачки листићи коришћени за спровођење избора нису били штампани на Брајевом писму. По спроведеном поступку Повереник је дао мишљење да је ГИК ставио подносиоци притужбе у неповољнији положај у односу на друге бираче на основу њеног личног својства – инвалидитета, чиме је повредио одредбе Закона о забрани дискриминације. ГИК-у је препоручено да предузме све неопходне мере и активности из своје надлежности како би се убудуће организовали избори на начин да се омогући слепим и слабовидим особама да гласају на приступачним гласачким листићима, односно на приступачан начин, као и да у својим будућим актима ближе уреди поступак спровођења гласања слепих и слабовидних уз поштовање достојанства особа са инвалидитетом.

ГИК је обавестио Повереника да је усвојио закључак којим се обавезује да ће предузети све неопходне мере и активности из своје надлежности како би се убудуће организовали избори за одборнике Скупштине града Београда на начин да се омогући слепим и слабовидим особама да гласају на приступачним гласачким листићима, односно на приступачан начин, да ће убудуће приликом спровођења избора за одборнике Скупштине града Београда ближе уредити поступак спровођења гласања слепих и слабовидних уз поштовање достојанства особа са инвалидитетом, као и да ће у случају истовременог спровођења избора за народне посланике и избора за одборнике Скупштине града Београда о овом закључку обавестити Републичку изборну комисију.

ПРИТУЖБА ПРОТИВ БИРАЧКИХ МЕСТА У ГРАДСКОЈ ОПШТИНИ НОВИ БЕОГРАД

Организација цивилног друштва поднела је 41 притужбу против Градске општине Нови Београд, ГИК-а и институција и установа чији су објекти одређени за бирачка места на изборима за одборнике Скупштине града Београда, а у којима су бирачка места била неприступачна за особе са инвалидитетом. Имајући у виду исти правни основ и чињенично стање поступци су спојени. Повереник је предложио учесницима у поступку спровођење поступка мирнога. Подносилац притужбе и ГИК су прихватили поступак посредовања, док се Градска општина Нови Београд изјаснила да не прихвата поступак посредовања. У току поступка Повереник је пошао од предмета притужби које су се односиле на приступачност предложених, односно одређених бирачких места особама са инвалидитетом, и установио да установе и институције, чији су објекти одређени за бирачка места нису биле надлежне за предлагање нити утврђивање места која ће у изборном процесу представљати бирачка места. Градска општина Нови Београд је у изјашњењу навела да је већина објеката у којима су била бирачка места грађено пре 30 и више година, као и да је ГИК донео Правила о раду бирачких одбора за одборнике Скупштине града Београда, у којима је, између осталог, прописан и поступак бирачког одбора у случају када бирач није у стању да гласа на бирачком месту (из здравствених разлога, особе са инвалидитетом, немоћна стара лица) и да је тим бирачима омогућено гласање тако што су чланови бирачког одбора ишли код бирача на кућну адресу. У току поступка је утврђено да је Градска општина Нови Београд, у складу са изборним прописима, имала обавезу да ГИК предложи приступачне објекте који ће бити одређени за бирачка места. Чињеница да је одређен алтернативни начин гласања, тј. да постоји могућност гласања ван бирачких места, не ослобађа од обавезе надлежне органе у поступку предлагања и утврђивања бирачких места да воде рачуна о њиховој приступачности. На основу утврђеног чињеничног

стања, Повереник је дао мишљење да у 18 објеката који су одређени за бирачка места, у делу притужби које су се односиле на то да конкретна бирачка места нису била приступачна особама са сензорним инвалидитетом јер нису омогућене „посебне комуникације и информације са бирачима“, као и у делу притужби који се односио на обезбеђивање паркинг места за особе са инвалидитетом, на неравнине и стрме прилазе појединим објектима у којима су се налазила бирачка места, Градска општина Нови Београд није повредила одредбе Закона о забрани дискриминације јер превазилажење наведених баријера није у надлежности градске општине. У притужбама које су се односиле на 22 објекта који су били одређени као бирачка места, Повереник је дао мишљење да је Градска општина Нови Београд пропуштањем да предложи бирачка места која су физички неприступачна особама са инвалидитетом, повредила одредбе Закона о забрани дискриминације и Закона о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом, док је поступајући по притужби која се односила на физичку неприступачност једног бирачком места у дому здравља, Повереник дао мишљење да нису повређене одредбе Закона о забрани дискриминације. У делу притужби које су се односиле на то да конкретна бирачка места нису била приступачна особама са сензорним инвалидитетом јер нису омогућене „посебне комуникације и информације са бирачима“, као и у делу притужби који се односио на обезбеђивање паркинг места за особе са инвалидитетом, на неравнине и стрме прилазе појединим објектима у којима су се налазила бирачка места, Градска општина Нови Београд није повредила одредбе Закона о забрани дискриминације јер превазилажење наведених баријера није у надлежности градске општине. Градској општини Нови Београд је препоручено да у наредним изборним поступцима, ГИК-у предлажи приступачне објекте који ће бити одређени за бирачка места, као и да организује састанак са подносиоцем притужбе у циљу упознавања са проблемима и тешкоћама са којима се сусрећу особе са инвалидитетом у погледу приступачности бирачких места.

Градска општина Нови Београд обавестила је Повереника да ће водити рачуна о предлагању приступачних објеката за бирачка места као и да су упутили позив за састанак подносиоцу притужбе.

Rent a Car агенција дискриминисала глувог возача

Притужбу је поднела особа са инвалидитетом против агенције за изнајмљивање возила. У притужби је навео да је, користећи услуге превођења тумача за знаковни језик позвао агенцију са намером да изнајми аутомобил, да је разговарао са запосленом у агенцији, који је инсистирао на питањима: „Глува особа вози?“ и „Глува особа хоће возило?“ и који му је рекао да је политика куће да глумим особама изнајмљују само возила са аутоматским мењачем, а да тренутно немају слободна таква возила. Наводе притужбе је потврдила сведокиња. У изјашњењу је наведено да није политика куће да глумим особама изнајмљују само возила са аутоматским мењачем и да запослени није дао прецизна упутства због чега је дисциплински одговарао, док је запослени у изјашњењу навео да му ја жао што је дошло до неспоразума, да је био у великој гужви тог дана, да је био изненађен јер никада није разговарао путем тумача, као и да се извињава ако је проузроковао непријатности. У току поступка је утврђено да је запослени у агенцији подносиоцу притужбе поставио додатни услов, који не поставља другим корисницима услуге, а то је да може да

изнајми само возило са аутоматским мењачем, чиме је подносилац притужбе стављен у неравноправан положај у односу на друге кориснике на основу свог личног својства – инвалидитета, као и да је инсистирање запосленог на питањима: „Глува особа вози?“ и „Глувој особи треба возило?“ узнемирило подносиоца притужбе и створило понижавајуће и увредљиво окружење. По спроведеном поступку Повереник је дао мишљење да је, поступањем запосленог подносилац притужбе стављен у неповољнији положај у односу на друге кориснике услуга овог привредног друштва на основу његовог личног својства – инвалидитета. Повереник препоручио је агенцији за изнајмљивање возила да упути писано извињење подносиоцу притужбе, као и да убудуће води рачуна да у оквиру својих редовних послова и активности, не крши законске прописе о забрани дискриминације.

Агенција за изнајмљивање возила је обавестила Повереника да је упутила писано извињење подносиоцу притужбе и доставило копију извињења.

3.6.1.2. Препоруке мера за остваривање равноправности

Повереник је дошао до сазнања да постоји могућност да се у пракси догоди случај у којем орган вештачења Републичког фонда за пензијско и инвалидско осигурање, у два различита поступка покренута по захтеву истог лица, односно поступку за остваривање права из система пензијског и инвалидског осигурања и поступку за остваривање права на основу Закона о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом, донесе налаз, оцену и мишљење у складу са којим исто лице не може да оствари право на инвалидску пензију, с једне стране и истовремено у поступку процене радне способности буде процењено као лице са 3. степеном тешкоћа и препрека у раду, односно лице које се не може запослити ни под општим, ни под посебним условима, са друге стране. На овај начин се лице ставља у положај у којем не може бити радно ангажовано, односно запослено, али ни остваривати право на пензију по основу губитка радне способности. Због тога је Повереник упутио Препоруку Републичком фонду за пензијско и инвалидско осигурање да предузме све неопходне мере у циљу обезбеђивања координације између органа вештачења у поступцима у којима се на основу налаза, оцене и мишљења одлучује о радној способности појединца, која утиче на могућност запослења или одржања запослења, односно остваривања права на рад, као и у поступцима у којима се одлучује о остваривању права на инвалидску пензију на основу губитка радне способности.

Републички фонд за пензијско и инвалидско осигурање је обавестио Повереника да је са Националном службом за запошљавање успоставио блиску сарадњу која подразумева размену информација и додатну контролу решења, те да је договорена и припрема предлога за измену одговарајућих подзаконских аката, а одржано је и саветовање лекара вештака у вези са наведеним проблемом. Посебно је договорено и да се чињеница о претходним вештачењима обавезно назначава већ приликом подношења захтева у овим поступцима.

Поверенику се обратило предузеће за професионалну рехабилитацију и запошљавање особа са инвалидитетом, са захтевом да се размотри примена члана 21. Закона о порезу на доходак грађана, имајући у виду да наведена законска одредба у практичној примени доводи до неједнаког третмана у вези обрачунавања висине зараде особа са инвалидитетом запослених у предузећима за професионалну рехабилитацију и запошљавање особа са инвалидитетом, износа минималне зараде, накнаде зараде, права из пензијског и инвалидског осигурања и друга права запослених која произлазе по основу остваривања права на зараду. У допису су истакли да је наведена одредба проузроковала и велики број судских спорова, те да је очигледно да у свеобухватној примени са другим прописима који се односе на област рада и запошљавања доводи до различитог поступања и бројних недоумица. Због тога је Повереник препоручио Министарству финансија да свеобухватно, у сарадњи са представницима Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања и представницима предузећа за професионалну рехабилитацију и запошљавање особа са инвалидитетом, сагледа усаглашеност одредаба закона који се непосредно или посредно односе на права особа са инвалидитетом у области рада и запошљавања, и последица примене члана 21. Закона о порезу на доходак грађана, и да у сарадњи са представницима Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања и представницима предузећа за професионалну рехабилитацију и запошљавање особа са инвалидитетом, предузме мере и активности како би се отклониле недоумице у вези са применом члана 21. Закона о порезу на доходак грађана и омогућила доследност и једнообразност у погледу остваривања права која проистичу из радног односа особа са инвалидитетом (износа зараде, минималне зараде, обрачуна зараде, накнаде зараде и слично), ради спречавања евентуално неједнаког третирања особа са инвалидитетом које су запослене у различитим предузећима за професионалну рехабилитацију и запошљавање особа са инвалидитетом, као и евентуално неједнаког третмана особа са инвалидитетом које су запослене у предузећима за професионалну рехабилитацију и запошљавање особа са инвалидитетом у односу на особе са инвалидитетом које су запослене у отвореној привреди.

Министарство финансија је обавестило Повереника да су успоставили сарадњу са Министарством за рад, запошљавање, борачка и социјална питања и да су спремни да размотре законско решење у сарадњи са другим заинтересованим учесницима. Поступак је у току.

3.6.1.3. *Иницијативе за измену прописа*

Иницијатива за измену стандарата у погледу на акредитацију, еколошко-техничких услова

Поверенику се обратила народна посланица као координаторка Радног пакета 3 у оквиру ЕМПУС пројекта „Једнак приступ за све – оснаживање социјалне димензије у циљу јачања Европског простора високог образовања“, EQUIED, који је реализован у периоду 2012-2015. године, а у оквиру којег је сагледана приступачност високошколских установа у Републици Србији. Закон о високом образовању¹⁸⁹ као и

¹⁸⁹ „Службени гласник РС”, бр. 88/17, 27/18-др.закон и 73/18

подзаконска акта још увек не обухватају поштовање принципа универзалног дизајна, што студентима са инвалидитетом и другим особама смањене покретљивости онемогућава, односно отежава похађање наставе, а самим тим и високо образовање.

Имајући у виду наведено Повереник је извршио анализу Правилника о стандардима и поступку за акредитацију високошколских установа и студијских програма¹⁹⁰, Правилника о стандардима за почетну акредитацију високошколских установа и студијских програма¹⁹¹, Правилника о стандардима и поступку за акредитацију студијских програма¹⁹², Правилника о стандардима за самовредновање и оцењивање квалитета високошколских установа¹⁹³ и Правилника о стандардима и поступку за спољашњу проверу квалитета високошколских установа¹⁹⁴ и упутио Националном савету за високо образовање и Националном телу за акредитацију и проверу квалитета у високом образовању иницијативу за измену и допуну ових правилника са конкретним предлозима. Ови предлози се односе на измену и допуну стандарда у вези простора и опреме, односно организациона и материјална средства високошколских установа и уграђивања прописаних стандарда приступачности у стандарде неопходне за квалитетно извођење свих облика наставе, односно студијских програма високошколских установа. Такође, Повереник је указао да је ради омогућавања информационе и комуникационе приступачности потребно изменити и стандарде који се односе на приступачне веб презентације, прилагођене уџбенике, учила и помоћна наставна средства, односно одговарајућа помагала асистивне технологије.

Национални савет за високо образовање обавестио је Повереника да је разматрао иницијативу за измену стандарда и да је, подржавајући је, упутио иницијативу Националном акредитационом телу и Комисији за акредитацију и проверу квалитета високошколских институција на разматрање и конструктивну имплементацију у постојеће стандарде.

Иницијатива за измену Правилника о медицинско-техничким помагалима која се обезбеђују из средстава обавезног здравственог осигурања

Чланом 59. Правилника о медицинско-техничким помагалима која се обезбеђују из средстава обавезног здравственог осигурања¹⁹⁵ прописано је да осигурано лице које има обострани трајни губитак слуха преко 40 децибела, односно 65 дБ у најмање две испитиване фреквенције говорног подручја (1000-4000) има право на одговарајући слушни апарат (амплификатор) ако се њиме постиже задовољавајући ниво говорне комуникације и слушне рехабилитације. Са друге стране, Листа помагала (табела 1) под тачком 5. Слушна помагала под шифром 192 сужава круг лица којима је омогућено да остваре право на слушни апарат уколико имају трајни обострани губитак слуха преко 40 dB који обухвата најмање две испитиване фреквенције говорног подручја 1000 -4000 Hz и то ако је апарат неопходан за обављање послова занимања по основу кога је лице здравствено осигурано, односно искључује лица којима је овај апарат неопходан, а који не обављају послове занимања по основу којих су здравствено осигурани. Због тога је Повереник упутио Републичком фонду за здравствено

¹⁹⁰ „Службени гласник РС”, број 88/17

¹⁹¹ „Службени гласник РС”, број 88/17

¹⁹² „Службени гласник РС”, број 88/17

¹⁹³ „Службени гласник РС”, број 88/17

¹⁹⁴ „Службени гласник РС”, број 88/17

¹⁹⁵ „Службени гласник РС”, бр. 52/12, 62/12 - испр., 73/12 - испр., 1/13, 7/13 - испр., 112/14, 114/14 - испр., 18/15, 19/17 и 29/17 - испр.

осигурање иницијативу да измени Листу помагала тако што ће је ускладити са чланом 59. Правилника о медицинско-техничким помагалима која се обезбеђују из средстава обавезног здравственог осигурања, а који не предвиђа ова ограничења.

Републички фонд за здравствено осигурање је обавестио Повереника да ће приликом наредне измене и допуне Правилника бити размотрена иницијатива за измену индиција за обезбеђивање заушног апарата (иза уха) – базног дигиталног за лица старија од 18 година (са најмање 2 канала повећања) који се обезбеђује из средстава обавезног здравственог осигурања, и с тим у вези измена Листе помагала, а у складу са мишљењем струке и расположивим финансијским средствима за ове намене. У међувремену усвојене су измене и допуне Правилника и Листе као његовог саставног дела, тако што је Листа помагала усклађена са одредбом Правилника, али постојеће ограничење није укинута већ је измењена одредба Правилника која обухвата ужи круг лица.

3.6.1.4. Саопштења

Савремена међународна пракса у области здравственог осигурања

Поводом Међународног дана особа са инвалидитетом, повереница је истакла да је заштита особа са инвалидитетом један од најбитнијих елемената развојне, економске и социјалне политике, а однос према угроженим групама осликава достигнути ниво поштовања људских права и напретка самог друштва. Указано је да је однос према особама са инвалидитетом и даље пун предрасуда и неразумевања, што додатно отежава њихов социјални и економски положај, стављајући их на маргине друштва. Инвалидитет је годинама међу најчешћим основима дискриминације у притужбама које грађани подnose Поверенику и то у областима пружања услуга или коришћења јавних површина и рада и запошљавања. У нарочито неповољном положају налазе се деца и жене са инвалидитетом, који су неретко жртве вишеструке дискриминације.

На иницијативу Повереника на овај дан је одржана седница Одбора за рад, социјална питања, друштвену укљученост и смањење сиромаштва Народне скупштине.

3.6.2. Дискриминација на основу старосног доба

Дискриминација на основу старосног доба је присутна у нашем друштву у свим областима, и један је од честих облика дискриминације на шта указују бројни извештаји и публикације, али и пракса Повереника.

Положајем старијих у нашем друштву се бавио Црвени крст Србије, који је у истраживању „Социјална укљученост старијих особа (65+) у Србији”¹⁹⁸, на основу статистичких података из званичних евиденција као и из других доступних података, сагледавао ниво социјалног укључивања старијих особа узимањем у обзир материјалне услове живота, приступ ресурсима и услугама, друштвену партиципацију и социјалне мреже, слободно време, животни стил, културу и комуникације, квалитет живота и субјективно задовољство. Подаци показују да становништво у нашој земљи спада међу најстарије популације глобално, са прогнозом даљег интензивног старења

¹⁹⁸ „Социјална укљученост старијих особа (65+) у Србији”, Црвени крст Србије, Београд 2018 - доступно на интернет страници: <https://www.redcross.org.rs/media/4437/socijalna-ukljucenost-starijih-u-srbiji-e-knjiga.pdf>

услед ниског наталитета, фертилитета и миграција млађег становништва. У истраживању се наводи да слика о старијим женама и мушкарцима у Србији, различитим аспектима њиховог положаја и условима живота говори да је њихов статус релативно неповољан, у поређењу са старијим особама које живе на подручју Европске уније. Продужен животни век и повећан удео старијих у становништву у развијеним државама благостања праћени су значајним променама у схватању процеса старења, могућности и потреба старијих особа, као и програмима који подржавају квалитетан живот у старијим животним фазама. Такође, у овом истраживању је указано да Србија, суочена са тешкоћама постсоцијалистичких промена, реформи ограничених домета и промена економских и социјалних услова, није створила услове за квалитетан живот старијих, па се старије особе суочавају са бројним економским, социјалним и здравственим изазовима. У овом истраживању су испитана и искуства старијих особа када је реч о дискриминацији и предрасудама, а резултати указују да се старији осећају дискриминисано нарочито од стране институција и младих. Старији напомињу и осећај потпуне изолованости од друштва, јер сматрају да их други виде као особе на крају живота, које више нису вредне пажње и неге, те да више не могу да допринесу друштву.¹⁹⁷

На основу овог истраживања кључне области у којима је приоритетно унапредити стање јесу: унапређење институционалних механизма за праћење услова живота старијих особа, праћење спровођења политика и мера и оцена њихових ефеката, унапређење услуга социјалне и здравствене заштите, унапређење дигиталне инклузије старијих, као и смањење родног јаза међу старијима кроз унапређење заштите старијих жена.

У публикацији „Слобода да одлучујемо сами – Шта старије особе говоре о својим правима на аутономију и независност, дуготрајну и палијативну негу“¹⁹⁸ које су спровели HelpAge International и Црвени крст Србије, указано је да се многе старије особе суочавају са ускраћивањем права на аутономију и независност у смислу доношења сопствених одлука и управљања сопственим свакодневним животом у сваком животном добу, што произлази из стереотипа да старије особе нису у стању да самостално доносе одлуке. Извештај је сачињен на основу одговора 450 особа из 24 земље међу којима је и Србија. Из одговора испитаника и испитаница произилази да је свест о праву старијих особа на аутономију, независност, дуготрајну и палијативну негу ниска, како међу самим старијим особама, тако и међу члановима њихових породица па и међу пружаоцима услуга. Један од одговора наведених у овој публикацији који је дао осамдесетогодишњи испитаник из Србије односи се на чињеницу да он има приступ кућној нези и терапији, али да то покрива само мали део његових потреба. Из овог истраживања произилази и да иако нема значајне разлике међу половима у пруженим одговорима, неки од учесника сматрају да старији мушкарци имају више аутономије и контроле над породичним питањима од старијих жена. Такође, многе старије особе немају приступ или немају могућност избора и контроле услуга неге и подршке које им могу бити потребне како би водиле независне животе, а у оквиру међународног законодавства везаног за људска права не постоје експлицитни стандарди о праву на негу и подршку за независно живљење.

¹⁹⁷ Исто, стр. 58

¹⁹⁸ „Слобода да одлучујемо сами – Шта старије особе говоре о својим правима на аутономију и независност, дуготрајну и палијативну негу“, HelpAge International и Црвени крст Србије – доступно на интернет страници: <https://www.redcross.org.rs/media/4441/sloboda-da-odlucujemo.pdf>

Положај старијих жена сагледан је у публикацији *„Алтернативни извештај Комитету за елиминацију свих облика дискриминације жена о дискриминацији старијих жена у Републици Србији“*¹⁹⁹ који је припремило Удружење „Снага пријатељства“ – Amity, истиче се да је постоји значајан родни јаз у стопама активности и запослености старијих жена. У Републици Србији се спроводи низ мера у областима запошљавања теже запошљивих лица у која спадају и жене старије од 50 година, али је питање ефеката тих мера имајући у виду да је према информацијама Националне службе за запошљавање, у 2017. години, у мере активне политике запошљавања било је укључено кумулативно 13.164 жена старијих од 50 година, а да је од овог броја, радни однос засновало: 843 старије жене (на јавним радовима у трајању од неколико месеци), субвенције за запошљавање незапослених из категорије теже запошљивих добила је 731 старија жена, а субвенције за samozapošljavanje добило је њих 406.²⁰⁰ Такође, извештај указује да су старије жене, нарочито оне које живе на селу, дискриминисане искључивањем из доношења одлука чак и у својим породицама, да су ретко власнице имовине, као и да су најчешће без пензије и других примања. Највећи проценат неписмености је међу Ромкињама (од укупног броја Ромкиња, око 80% је формално неписмено или без икакве квалификације), а комбинација сиромаштва и патријархалне традиције често доводи до тога да Ромкиње остају у зачараном кругу сиромаштва.²⁰¹

Кровна организација младих Србије је објавила *„Алтернативни извештај о положају и потребама младих у Републици Србији за 2018. годину“*²⁰², који има за циљ да представи положај младих и њихове ставове о узроцима и последицама најактуелнијих друштвених дешавања и положаја младих у Србији. Једно од питања се односило на изложеност видовима дискриминације на шта је 56% младих изјавило да је било изложено неком од облика дискриминације, а чак 79% њих да је било сведок дискриминације. Ови подаци доприносе осећају несигурности младих, паду вредности, као и њиховој жељи да напусте своју средину. Као препоруке у овом извештају се издвајају промовисање мултикултуралности, људских права, равноправности и инклузије међу младима градећи културу солидарности и заједништва, као и увођење конкретних програма превенције и реакције на физичко, вербално и дигитално насиље и дискриминацију.

У публикацији *„Миграције студената“*²⁰³ наведено је да се Србија већ више деценија суочава са проблемом одлива младих образованих људи, што има озбиљне демографске и економске последице на целокупну друштвену заједницу. Србија је водећа земља у региону по исељавању младог становништва - према резултатима Пописа 2011, само у периоду од 2002. до 2011. године у иностранство је отишло око 175.000 грађана просечне старости од око 29 година, а у последњих неколико година прекограничне миграције младих су интензивирание²⁰⁴. У овом истраживању је

¹⁹⁹ *„Алтернативни извештај Комитету за елиминацију свих облика дискриминације жена о дискриминацији старијих жена у Републици Србији“*, Удружење „Снага пријатељства“ – Amity, Београд 2018 - доступно на интернет страници: <http://www.amity-yu.org/wp-content/uploads/2018/07/Amity-Alternativni-Izvestaj-o-diskriminaciji-starijih-zena-u-Srbiji.pdf>

²⁰⁰ Исто, стр. 5

²⁰¹ Исто, стр. 8

²⁰² *„Алтернативни извештај о положају и потребама младих у Републици Србији за 2018. годину“*, Кровна организација младих Србије, Београд 2018 - доступно на интернет страници: <http://koms.rs/wp-content/uploads/2018/08/Alternativni-izves%CC%8Ctaj-o-polo%C5%BEajiu-i-potrebama-mladih-2018..pdf>

²⁰³ *„Миграције студената“*, Кабинет министра без портфеља задуженог за демографију и популациону политику спровео у сарадњи са Министарством просвете, науке и технолошког развоја и Републичким заводом за статистику, Београд 2018 - доступно на интернет страници: <http://www.mdpp.gov.rs/doc/Migracije-studenata.pdf>

²⁰⁴ Исто, стр. 7

учествовало укупно 11.013 студената од којих сваки четврти жели да настави школовање/усавршавање у иностранству. Резултати овог истраживања показују да већина студената (58,5%) планира да након завршетка школовања напусти своје место пребивалишта, односно да се пресели у друго место у Републици Србији (26,1%) или да оде у иностранство (32,4%), док 41,5% планира да своју професионалну каријеру гради у свом месту уобичајеног становања²⁰⁵. Незапосленост, лоше економске и опште друштвене прилике у локалној средини, неповољни услови за лични и професионални развој само су неки од фактора који утичу на то да млади људи донесу одлуку о пресељењу. Главни разлози за одлазак у иностранство јесу: немогућност налажења посла у струци (27,3% студената), слабо плаћен посао у струци (21,3%) и низак животни стандард (20,1%). Посебно су занимљиви подаци из овог истраживања према којима више од половине студената (51,6%) не би напустило Србију ако би им био обезбеђен посао у струци, а око 15% остало би у земљи када би добили новац за покретање сопственог бизниса.²⁰⁶ Као закључак овог истраживања наведено је, између осталог, да је неопходно променити околности које терају младе да одлазе, односно повећати њихову мотивацију да остану у Србији, што се може постићи једино стварањем повољног амбијента за живот, омогућавањем младима да користе стечена знања, да остваре успешну професионалну каријеру, да имају адекватне услове за научно-истраживачки рад, а, пре свега, да могу да живе од свог рада.

У публикацији *„Препоруке УН Комитета за права детета - Како их можемо остварити из угла Коалиције за мониторинг права детета у Републици Србији”*²⁰⁷ Центра за права детета, издвојене су поједине препоруке Комитета за права детета УН и дати предлози за њихово спровођење. У овој публикацији се наводи да је у Србији тренутно у примени преко 100 законских текстова од значаја за права детета, али се због њихове неусклађености јављају правне празнине и правна несигурност, због чега се препоручује доношење Закона о правима детета²⁰⁸, Националног плана акције за децу, стратегије за превенцију насиља над децом као и прецизно дефинисање надлежности Савета за права детета и обезбеђење континуитета у његовом раду, уз успостављање институције заштитника права детета/дечијег омбудсмана која ће бити надлежна искључиво за заштиту права детета и којој ће деца моћи да се обраћају, у прилагођеном поступку²⁰⁹.

Да би се унапредило стање у погледу права детета, потребно је обезбедити и јачање услуга социјалне заштите и јачање образовних капацитета, као и креирање нових услуга које су неопходне ради омогућавања живота у породичном окружењу. Такође, потребно је успоставити и интензивирати међуресорну сарадњу и координацију у циљу обезбеђивања пуне социјалне инклузије деце.²¹⁰ Ради унапређења положаја ромске деце, израдити информатор о правима ромске деце у здравственој заштити и здравственом осигурању, у форми кратког и сажетог упутства намењеног пружаоцима здравствених услуга и запосленима у РФЗО са инструкцијама за поступање, уз институционализацију здравствених медијаторки унутар здравственог система²¹¹. Сву

²⁰⁵ Исто, стр. 25

²⁰⁶ Исто, стр. 51

²⁰⁷ *„Препоруке УН Комитета за права детета - Како их можемо остварити из угла Коалиције за мониторинг права детета у Републици Србији”*, Центар за права детета, Београд 2017 - доступно на интернет страници: http://cpd.org.rs/wp-content/uploads/2017/11/Preporuke_SRB_web.pdf

²⁰⁸ Исто, стр. 6

²⁰⁹ Исто, стр. 7 и 9

²¹⁰ Исто, стр. 16

²¹¹ Исто, стр. 17

децу мигранте уписати и интегрисати у образовни систем, без сегрегације, увести додатну подршку за учење српског језика уз увођење додатне подршке у образовању за децу која дуже време не иду у школу због путовања током миграција²¹².

Србија још увек нема специјализовано склониште за ургентни смештај деце жртава трговине људима, нити постоје специјализовани програми подршке за децу, због чега треба развијати и употребљавати индикаторе за идентификовање деце и одраслих жртава у свим фазама и за све облике трговине људима, те спроводити обуке из ове области за припаднике надлежних служби.²¹³ У вези дечје проституције, дечје порнографије и продаје деце, изменити Кривични законик и инкриминисати ова дела²¹⁴.

О положају деце у систему образовања издато је више публикација, попут „Ставови грађана о задовољству услугама предшколског и основног образовања у Србији: Сажетак резултата истраживања“²¹⁵. Општи закључак из ове анализе је да задовољство грађана услугама предшколског и основног образовања преовлађује над незадовољством. Резултати истраживања показују да већина грађана користи пре свега услуге државних предшколских установа и основних школа и да су задовољни процедурама уписа, да сматрају да ове установе добро функционишу, али да у појединим аспектима њихов рад треба мењати, а као проблеме издваја се мањак простора и превелике групе²¹⁶. Када су у питању основне школе, родитељи у највећој мери истичу преопширне програме као највећи проблем²¹⁷. Међутим, забрињавајуће је да истраживање показује да грађани сматрају да се деца која имају сметње у развоју, односно неки степен инвалидитета, као и ромска деца и деца сиромашних родитеља, уписују теже и у предшколске установе и основне школе, што говори о недостатку инклузивности установа и присуству дискриминације.²¹⁸ Ово су разлози због којих се предлаже додатни рад на информисаности грађана о доступним механизмима заштите приликом кршења њихових права, односно права њихове деце, како не би долазило до дискриминације и неједнаког поступања нарочито у поступку уписа деце у установе.

Истом тематиком се бавио и Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва, у документу „Анализа утицаја политика: Пружање додатне подршке ученицима из осетљивих група у предуниверзитетском образовању“²¹⁹, који пружа преглед институционалног и законског оквира, политика и мера усмерених на унапређење образовања сиромашне деце и деце из рањивих група у Србији, са посебним освртом на мере у оквиру система образовања и социјалне заштите. Када је реч о обухвату ученика на различитим нивоима образовања и васпитања, обавезни припремни предшколски програм обухвата мање од 90% ученика, док само 8% деце из ромских насеља узраста 36–59 месеци похађа организован програм раног образовања деце. Основно образовање и васпитање (чије је похађање обавезно) обухвата скоро 96%.

²¹² Исто, стр. 19

²¹³ Исто, стр. 22

²¹⁴ Исто, стр. 23

²¹⁵ „Ставови грађана о задовољству услугама предшколског и основног образовања у Србији: Сажетак резултата истраживања“, Европски покрет у Србији и Центар за европске политике - доступно на интернет страници: <http://www.mojaprava.rs/wp-content/uploads/2017/11/USAID-Skolstvo-analiza-rezultata.pdf>

²¹⁶ „Ставови грађана о задовољству услугама предшколског и основног образовања у Србији: Сажетак резултата истраживања“, стр. 2

²¹⁷ Исто, стр. 3

²¹⁸ Исто, стр. 8

²¹⁹ „Анализа утицаја политика: Пружање додатне подршке ученицима из осетљивих група у предуниверзитетском образовању“, УНИЦЕФ и Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва - доступно на интернет страници: <http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2014/05/Analiza-uticaja-politika-Pruzanje-dodatne-podrske-ucenicima-iz-osetljivih-grupa-u-preduniverzitetskom-obrazovanju.pdf>

Стопа осипања деце из школског система на свим нивоима, а посебно код осетљивих група, представља озбиљан проблем за Србију, јер су последице незавршавања школе озбиљне и скупе и за друштво и за ученике појединачно. На основу анализе тренутног стања пре свега породица ниског социоекономског статуса (укључујући и Роме), дате су препоруке груписане су у три категорије - прва се тиче јачања материјалне подршке намењене деци из осетљивих и сиромашних група (дечији додатак, обезбеђивање исхране и одеће, бесплатни уџбеници, боља таргетираност стипендирања, менторство), друга се односи на унапређење образовне подршке (укључивање осетљиве деце у предшколско образовање и васпитање, модернизација допунске наставе, школске библиотеке и ИКТ ставити у функцију подршке, развојно планирање) а трећа се односи на унапређење активне инклузије и теренских услуга подршке (систематско обезбеђивање теренских услуга за сиромашне, приоритизација образовних потреба угрожене деце у оквиру интервенција центара за социјални рад, обуке родитеља)²²⁰.

У анализи Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва и УНИЦЕФ-а „Прилог 3: преглед мера усмерених на сиромашне ученике и ученике ромске националности које спроводе организације цивилног друштва“²²¹, напомиње се да свеобухватан и теренски оријентисан приступ раду са ученицима из осетљивих група подразумева локалне мере које могу да пруже организације цивилног друштва. Ове организације веома активно раде са осетљивим групама и посебно Ромима, а као главне проблеме у мерама подршке сиромашном становништву наводе се: недостатак стратегије и сарадње на свим нивоима и између ресора, неуједначеност спровођења предвиђених мера, запосленост родитеља као услов за упис у предшколске установе, недостатак личних исправа, недостатак база података и системских мера за родитеље који не упишу децу, низак обухват програма раног образовања деце, дискриминација, немотивисаност и занемаривање. У овој анализи је наведено и да просветни радници немају воље и вештине да раде са децом из осетљивих група, да је и даље присутно одбијање заједнице да прихвати сиромашне и ромске породице и децу као легитимне учеснике у школском животу и животу заједнице, да у јавности и медијима нема довољне подршке интеграцији и социјалном укључивању, те да је потребно посебну пажњу посветити заштити ученика од дискриминације и стигматизације.²²² У овом истраживању је наведено да су једна од угрожених група и лезбејке и геј, бисексуални, трансродни и интерсексуални адолесценти, који су често изложени прогону, насиљу, стигматизацији и дискриминацији.

Пракса Повереника показује да је старосно доба као основ дискриминације у 2018. години наведен у 166 притужби, што према учесталости овог основа чини 16,5% и други је основ дискриминације по броју основа у овој години. Број притужби које су Поверенику упућене због дискриминације на основу старосног доба у 2018. години већи је од броја поднетих притужби у 2017. години, када је било поднето 75 притужби по овом основу, као и 2016. године.

²²⁰ Исто, стр. 15 и 16

²²¹ „Анализа утицаја политика: Пружање додатне подршке ученицима из осетљивих група у предуниверзитетском образовању - Прилог 3: преглед мера усмерених на сиромашне ученике и ученике ромске националности које спроводе организације цивилног друштва“, УНИЦЕФ и Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва, доступно на интернет страници: <http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2014/05/Prilog-3-Pruzanje-dodatne-podrske-ucenicima-iz-osetljivih-grupa-u-preduniverzitetskom-obrazovanju.pdf>

²²² Исто, стр. 9

У 2018. највећи број притужби (73,5%) односио се на дискриминацију деце, 18,7% притужби је поднето због дискриминације старијих од 18 а млађих од 65 година, док је 7,8% притужби по овом основу поднето због дискриминације старијих од 65 година. На повећање броја притужби поднетих због дискриминације деце утицао је број притужби које су поднете због примени одредаба Закона о финансијској подршци породици са децом. У области социјалне и породичне заштите поднето је 109 притужби у којима је старосно доба наведено као лично својство што чини 47,6%. Затим следи област рада и запошљавања у којој је поднето 24 притужби по овом основу што представља 13,8%. У области образовања и стручног усавршавања поднето је 12 притужби (21,1%), у поступцима пред органима јавне власти 8 притужби (5,3%), у области пружања услуга и/или коришћења јавних површина и објеката четири притужбе (1,6%), а затим следе друге области са мањим бројем притужби.

На основу анализе поднетих притужби може се констатовати да се старосно доба, као основ дискриминације, често појављује у комбинацији са још неким личним својством – инвалидитет, здравствено стање и др. Ово је нарочито случај код вишеструке дискриминације деце са сметњама у интелектуалном развоју и инвалидитетом у области образовања. Један број притужби се и даље односи на проблеме који се дешавају у инклузивном образовању и потреби пружања адекватне подршке. У притужбама које су поднете због дискриминације лица старости од 18 до 65 година живота (18,9%) посебно се издвајају притужбе које се односе на лица старости од 50 до 65 година живота које су углавном поднете у области рада и запошљавања. Процентуално је најмање притужби поднето због дискриминације лица старости преко 65 година живота (8,3%) али је број притужби лица старијих од 65 година приближно исти као и претходне године.

Притужбе поднете у области рада и запошљавања су повезане са остваривањем појединих права из радног односа, мада је ово област у којој подносиоци неретко наводе да се суочавају са бојазнима да ће, због подношења притужбе, доживети непријатности или мобинг, а понекад су и у страху од губитка посла. Углавном је разлог обраћања, распоређивање на ниже радно место, отказивање или незакључивање уговора о раду због година живота. Тако се Поверенику обратило више радника због распоређивања на нижа радна места код послодавца уз навођење разлога да због година старости нису способни да уче и савлађују нове технологије. Поједини послодавци схватају значај спровођења принципа једнаких шанси у поступку запошљавања и на раду, који унапређује сам процес рада код послодавца, о чему сведочи и чињеница да се ове године један број великих компанија обратио Поверенику са идејом да донесу сопствени Кодекс равноправности.

Поред ове категорије грађана и грађанки, притужбе се подносе и због дискриминације старијих од 65 година живота. Старији суграђани, се и даље без обзира на бројне проблеме ређе обраћају Поверенику, а када се обрате то углавном чине лично и ретко преко организације која се бави заштитом људских права. У притужбама се углавном као проблем истиче да велику сметњу за равноправно укључивање у све друштвене токове особа старијих од 65 година и особа које се отежано крећу, као и особа са инвалидитетом, представља неприступачност јавних објеката и површина, али и услуга.

Поред поступања по притужбама грађана, Повереник је у току 2018. године дао и више мишљења на нацрте закона и других аката у којима је указао на потребу уасглашавања појединих одредаба са антидискриминационим прописима у погледу овог основа дискриминације. Примера ради дата су мишљења на сет прописа из области образовања, као и на Нацрт закона о изменама и допунама Закона о планирању и изградњи, Нацрт закона о изменама и допунама Закона о социјалној заштити, Нацрт закона о Централном регистру становништва и др. Повереник је упутио и препоруку мера Министарству за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, као и Министарству здравља а поводом унапређења социјално-здравствених услуга, које су нарочито важне и за старије особе и квалитет њиховог живота. Поред тога на потребу унапређивања услуга социјално-здравствене заштите указано је и приликом давања мишљења на Нацрт закона о изменама и допунама Закона о социјалној заштити, с обзиром да је у Нацрту закона о изменама и допунама Закона о социјалној заштити предвиђено брисање одредбе која се односи на ову врсту услуга. О наведеном ће бити више речи у делу извештаја који се односи на дискриминацију на основу здравственог стања. Поред ове препоруке мера Повереник је упутио и препоруку мера за остваривање равноправности која се односи на чишћење снега у свим улицама, нарочито у оним у којима живе теже покретна лица, особе са инвалидитетом као и старији суграђани.

У току 2018. године Повереник је упутио и иницијативу за измену и допуну Закона о социјалној заштити која се односила на релаксирање услова за остваривање права старијих суграђана на материјалну подршку. Поред ове иницијативе важно је истаћи и иницијативу и предлоге за оцену уставности и законитости појединих одредаба Закона о финансијској подршци породици са децом које се односе на остваривање права родитеља и деце, о којима ће бити више речи у даљем тексту извештаја.

3.6.2.1. *Мишљења и препоруке*

Мишљење је донето у поступку по притужби коју су поднели родитељи дечака са развојним потешкоћама који похађа старију групу у вртићу против предшколске установе. У притужби је наведено да предшколска установа одбија да изради ИОП за дечака, да дете неструктурирано проводи време у вртићу препуштено личном пратиоцу која не добија упутства од васпитачица, да су родитељи неадекватно и неблаговремено обавештени о условима одласка на рекреативну наставу, да је за прославе дечијих рођендана у вртићу могуће донети само сок и кекс „Плазма“ чиме су дискриминисана сва деца која имају посебне захтеве у исхрани на основу здравственог стања, као и да у припреми за завршну представу за родитеље дечак није био укључен од почетка. У току поступка утврђено је да је мишљење Стручног тима за инклузивно образовање да није неопходна израда ИОП-а, с обзиром да су става да су исходи и очекивања испуњени индивидуализованим начином рада, као и да је мишљење Комисије за процену потреба за пружањем додатне образовне, здравствене или социјалне подршке детету да постоји потреба за израдом ИОП-а тек за похађање припремног предшколског програма. Даље, је утврђено да предшколска установа није доставила израђен план мера за отклањање физичких и комуникацијских препрека у складу са Правилником о ближим упутствима за утврђивање права на индивидуални

образовни план, његову примену и вредновање, односно попуњен Образац 1 којим би доказали да је план израђен, нити неки други документ из којег би се могло утврдити које методе и начин рада су планирани ради остваривања потребне подршке, као ни период реализације планиране мере и одговорно лице које прати реализацију мере подршке. Даље је утврђено да је дете учествовало у припреми завршне приредбе само последње недеље, као и да су информације о рекреативној настави биле доступне родитељима путем друштвене мреже Вибер, да је дечак био на листи пријављене деце за рекреативну наставу и да је мајка дан пред пут, обавестила ПУ да дете неће путовати. Такође, утврђено је да је ограничење доношења хране у установу само на храну која се већ налази на јеловнику вртића оправдано законитим циљем здравствене безбедности деце, међутим ограничење само на сок и „Плазма“ кекс није примерено и нужно за остваривање овог циља. Са јеловника установе могла је бити изабрана и нека друга намирница коју би деца која имају специфичне захтеве у исхрани могла да конзумирају, односно коју би могла да конзумирају сва деца без ризика по њихово здравље. По спроведеном поступку дато је мишљење да установа није повредила одредбе Закона о забрани дискриминације тиме што за дечака није израдила индивидуално образовни план у старијој вртићкој групи, као и да му није ускратила могућност присуствовања рекреативној настави, а да је увођењем правила да се за прославу дечијих рођендана у вртић може донети само сок и „Плазма“ кекс, ПУ ставила у неповољнији положај децу са специфичним захтевима у исхрани приликом прославе дечијих рођендана у вртићу, као и да је пропуштањем да пружи сву потребну подршку дечаку кроз индивидуализован начин рада и адекватан приступ детету, ПУ повредила Закон о забрани дискриминације. Због тога је предшколској установи препоручено да испланира мере отклањања физичких и комуникацијских препрека (индивидуализовани начин рада) у предшколској установи са навођењем потребних мера/врста подршке, кратким описом ових мера, лицима која реализују и прате ове мере и роковима за реализацију и праћење мера за дечака уз уважавање мишљења интерресорне комисије, као и да предузме друге потребне мере на правовременом планирању и пружању подршке дечаку у складу са његовим узрастом и развојним потребама, да поводом доношења хране ради прославе дечијег рођендана у вртићу, одобри доношење намерница које се налазе на јеловнику вртића и које могу да конзумирају сва деца или да установи правило да се ради прославе дечијег рођендана у вртић не може доносити храна, као и да убудуће води рачуна да у оквиру својих редовних послова и активности, не крши законске прописе о забрани дискриминације.

Предшколска установа је обавестила Повереника да је, у сарадњи са родитељима детета и Тима за додатну подршку детету, започела израду индивидуалног образовног плана, да су, на предлог родитеља, одржани и консултативни разговори са дефектологом логопедом код кога дете одлази на приватне третмане, као и да је заказан састанак са родитељима детета, сарадником за превентивну здравствену заштиту, нутриционистом и медицинском сестром на превентивној здравственој заштити, са циљем налажења компромисног решења поводом доношења хране ради прославе дечијег рођендана у вртићу.

Мишљење је донето у поступку по притужбама више лица против в.д. директора Опште болнице у Пријеполу, због дискриминације на основу старосног доба.

Мишљење је донето у поступку по притужбама више лица против в.д. директора Опште болнице у Пријеполу, због дискриминације на основу старосног доба. У притужбама је наведено да су подносиоци притужби анексима уговора о раду распоређени на нижа радна места, наводно због поступка реорганизације као и да је начелник хирушког одељења, питао директора о разлогу смене подносиоца притужби, на шта је директор одговорио да је један од разлога старосно доба, односно да због година старости нису способни да уче нове електронске технологије и евиденције које се уводе у здравству. Имајући у виду да су све притужбе поднете поводом исте правне ствари, вођен је јединствен поступак. У току поступка је утврђено да су подносиоци притужби били запослени на радним местима главних, односно одговорних сестара и медицинског техничара, те да су анексима уговора о раду распоређени на нижа радна места медицинских сестара, односно медицинског техничара. Затим, према наводима из изјаве начелника Службе за хирушке болести у Општој болници Пријеполје, в.д. директор болнице му је рекао да су подносиоци притужбе „смењени“, јер сматра да због својих година старости нису способни да савладају нове електронске евиденције. Такође, увидом у образац притужбе, утврђено је да су подносиоци притужби у тренутку потписивања анекса уговора о раду, имали преко 50 година живота, док је једна подносиатељка притужбе навршила 42 године живота. Повереник је, у складу са правилом о прерасподели терета доказивања из члана 45. Закона о забрани дискриминације²²³, дао мишљење да је в.д. директор Опште болнице Пријеполје прекршио одредбе Закона о забрани дискриминације, те му је препоручено да предузме све потребне мере из своје надлежности у циљу отклањања последица дискриминаторног поступања према подносиоцима притужбе, као и да убудуће, у оквиру обављања послова из своје надлежности, не крши антидискриминационе прописе.

По препоруци Повереника није поступљено, па је у складу са законом о томе обавештена јавност.

Није утврђена дискриминација у поступку по притужби поднетој против Повереника удружења, који вадине чланарине у удружењу одређује према старости чланова.

Мишљење је донето по притужби која је поднета против ловачког удружења, због дискриминације на основу старосног доба. У притужби је наведено да чланарина у ловачком удружењу за упис кандидата до 20 година живота износи 25.000 динара, за особе од 20 до 30 година износи 50.000 динара, а за лица преко 30 година 120.000 динара. Подносилац притужбе сматра да је на овај начин извршена дискриминација особа које имају преко 30 година живота. У току поступка утврђено је да разликовање које је направило ловачко удружење, прописивањем нижег износа прве чланарине за новопримљене чланове старости до 30 година, има објективно и разумно оправдање. Наиме, социјално-економски положај младих у Србији, као и потреба за већим учешћем и одговорношћу младих у заштити и очувању животне средине, те потреба за подмлађивањем чланства у ловачким организацијама, на коју је указао и Ловачки савез Србије, определиле су се да ловачко удружење за младе новопримљене

²²³ „Службени гласник РС”, број 22/09

чланове, старости до 30 година, пропише нижи износ прве рате чланарине, што је у складу и са циљевима прописаним Стратегијом за младе. Имајући у виду наведено, одлука ловачког удружења, представља примену посебне (афирмативне) мере, прописану Уставом Републике Србије и Законом о забрани дискриминације. Повереник је, по спроведеном поступку, дао мишљење да ловачко удружење, одређивањем да новопримљени чланови удружења старости до 30 година плаћају нижу прву рату чланарине у односу на новопримљене чланове старије од 30 година, није повредило одредбе Закона о забрани дискриминације.

3.6.2.2. Препоруке мера за остваривање равноправности

Поверенику су се обратили старији грађани и грађанке који живе ван центра општине Инђија, наводећи да се у њиховој улици не чисти снег, због чега је њихов положај додатно отежан. Навели су да је у питању мала улица на периферији града коју чине претежно старачка домаћинства, те да су стављени у неповољнији положај у односу на становнике који живе у центру општине Инђија, а да плаћају исту цену комуналних услуга, због чега се осећају као „грађани другог реда“. Законом о комуналним делатностима²²⁴ прописано је да су комуналне делатности пружања комуналних услуга од значаја за остварење животних потреба физичких и правних лица, код којих је јединица локалне самоуправе дужна да створи обезбеђење одговарајућег квалитета, обима, доступности и континуитета, као и надзор над њиховим извршењем. Чланом 105. Одлуке о комуналном реду²²⁵ прописано је да се уклањање снега и леда са саобраћајних површина (тротоара, коловоза), врши у складу са Програмом рада зимске службе. Одредбом члана 106. ове одлуке између осталог прописано је да Програм рада садржи распоред дежурстава радника који ће уклањати снег и лед; ангажованост радника и механизације на уклањању снега и леда по степену приправности; списак саобраћајница са редом првенства по коме се уклања снег и лед и слично. Повереник је у препоруци указао да је у условима када је задовољавање неких од основних животних потреба могуће искључиво посредством предузећа која врше комуналну или сличну делатност од општег интереса, вршење ове делатности од великог општег интереса за све грађане и грађанке подједнако. Свако непоступање може имати тешке последице, нарочито по старије кориснике који су у већем ризику од повреда уколико снег и лед нису очишћени са улица којим се крећу, што је управо случај са становницима улице у којој су претежно старачка домаћинства. Повереник је препоручио Јавно комуналном предузећу „Комуналац“ Инђија да је потребно да ово јавно предузеће предузме све мере и активности из своје надлежности у циљу унапређења пружања комуналне услуге – одржавање чистоће на површинама јавне намене (чишћење снега) на локалним путевима и улицама које се налазе изван центра општине Инђија.

Јавно комунално предузеће „Комуналац“ није доставило Поверенику обавештење о поступању по препоруци, иако је уредно примило препоруку Повереника.

²²⁴ „Службени гласник РС“, бр. 88/11 и 104/16

²²⁵ „Службени лист општине Инђија“, број 3/13

3.6.2.3. Иницијативе за измену прописа

Иницијативе за измену и допуне Закона о социјалној заштити у делу који се односи на новчану социјалну помоћ појединаца, односно породица

Министарству за рад, запошљавање, борачка и социјална питања упућена је Иницијатива за измене и допуне Закона о социјалној заштити у делу који се односи на прописану површину земљишта као општи услов за остваривање права на новчану социјалну помоћ појединаца, односно породица. Циљ ове иницијативе је да се заштити социјално угрожено сеоско становништво у старачким домаћинствима. Због прописаног ограничења у погледу површине земљишта, велики број грађана не може да оствари право на новчану социјалну помоћ или им је остваривање овог права отежано. У иницијативи је указано да је поред повећања прописане површине земљишта приликом одлучивања о праву на новчану социјалну помоћ потребно узети у обзир и квалитет земљишта, могућност његове обраде, давања у закуп, као и продаје.

Разлог за покретање ове иницијативе је пре свега чињеница да су старачка породична домаћинства, која располажу површином земљишта већом од прописане, често на ивици сиромаштва и да им је неопходна помоћ.

Иако је Србија једна од земаља са најстаријим становништвом не само у европским, већ и у светским оквирима, број старијих грађана и грађанки које остварују право на новчану социјалну помоћ, према подацима из извештаја Републичког завода за социјалну заштиту, готово је занемарљив у односу на укупан број корисника овог права и износи око 5%.

Усвајањем ове иницијативе Република Србија би испунила и преузету обавезу утврђену Програмом реформе политике запошљавања и социјалне политике у процесу приступања ЕУ који је Влада усвојила у мају 2016. године, а којим је утврђено да је у циљу повећања обухвата и унапређења адекватности новчаних давања потребно предузети мере релаксирања имовинских услова који се узимају у обзир приликом остваривања права на новчану социјалну помоћ, пре свега повећања земљишног максимума у зависности од квалитета земљишта нарочито код старачких домаћинстава.

3.6.2.4. Саопштења

Саопштење председнице Међународног дана борбе против насиља над старијима

Поводом Међународног дана борбе против насиља над старијима, повереница је истакла да усамљеност, здравствено стање или зависност од туђе помоћи чине старије особе подложнијим ризику од злостављања, посебно када имамо у виду да насиље над старијима често остаје непримећено, због тога што их је срамота да га пријаве.

Она је навела да су злостављању, у свим формама, више изложени старији који имају нижи ниво социјалних активности, који су функционално зависни, хронично болесни, старије особе са инвалидитетом, дијагностикованом деменцијом, као и да су старије жене такође под већим ризиком од злостављања. Број пријављених случаја насиља је

у порасту од када се о овом проблему више говори, али то није циљ сам по себи, већ је суштина да се насиље над старијима сведе на минимум.

Борба против сваког насиља, па и насиља над старијима, даје резултате само у благовременој, свеобухватној и системској сарадњи свих делова државног система. Ефикасна заштита и пуно поштовање права старијих треба да буду тема сталних едукација запослених у у систему социјалне и здравствене заштите, полиције и правосуђа, као и један од приоритета креатора јавних политика, чији је задатак да обезбеде све неопходне услове за достојанствен живот старијих особа. То подразумева и ширење позитивне слике о старењу и односу према старијима, њиховом огромном доприносу друштву и улози коју и данас имају.

3.6.3. *Дискриминација на основу пола*

Подаци из извештаја и истраживања објављених у току 2018. године потврђују да су жене у Републици Србији и даље у неповољнијем положају у односу на мушкарце у свим областима друштвеног живота, а посебно је изражена дискриминација жена на тржишту рада, у ућешћу у одлучивању, у економској сфери и образовању, као и родно засновано насиље према женама. Ову годину као и претходне, обележио је велики број убистава жена у породичном насиљу. На конференцији поводом 25. новембра, Међународног дана борбе против насиља над женама, министар унутрашњих послова изјавио је да је у породичном насиљу убијено 30 жена, као и да је због насиља у породици изречено је укупно 23.118 хитних мера, од чега око 7.000 привременог удаљења починиоца из стана.²²⁶

Проблем родно заснованог насиља, као један од незаобилазних када се говори о родној равноправности, обрадила је Мисија ОЕБС-а у Србији у истраживању „Кривично дело насиља у породици у судској пракси – нове тенденције и изазови“²²⁷. У овом истраживању се наводи да је, међу процесуираним делима насиља у породици у Републици Србији, у оквиру сагледаних случајева, најзаступљенији облик физичко насиље и то у 78% случајева, док се психичко насиље чешће врши кумулативно са физичким (16% случајева), а знатно ређе као самостално кривично дело (6% случајева). Такође, подаци прикупљени из списка судских предмета показују да у судској пракси преовладава лакши облик извршења кривичног дела насиља у породици, тј. дела која се квалификују као основни облик кривичног дела насиља у породици (62,38%).²²⁸ Поред тога, учиниоци кривичног дела насиља у породици су најчешће мушкарци – у преко 95% случајева, док је међу 5% жена које се јављају као учиниоци, само једна извршила дело партнерског насиља, што указује на родну заснованост насиља у породици. Истраживање показује и да се насиље у породици често врши у присуству чланова породице, углавном деце.²²⁹ Још један од јасних показатеља родне заснованости кривичног дела насиља у породици јесте да су доминантне жртве жене (преко 75%). Такође, знатан је број жртава које су старије од 65 година (19,67%) што је повећан број у односу на раније стање. Партнерско насиље и

²²⁶ Више информација на званичној интернет страници Министарства унутрашњих послова, саопштење од 24.11.2018.

²²⁷ „Стефановић: Заједнички циљ нам је постизање нулте толеранције према насиљу над женама“: <https://bit.ly/2EhGd9A>
²²⁷ „Кривично дело насиља у породици у судској пракси – нове тенденције и изазови“, Мисија ОЕБС-а у Србији, Београд 2018, доступно на интернет страници: <http://mediareform.rs/wp-content/uploads/2018/11/Krivicno-delo-nasilja-u-porodici-u-sudskoj-praksi-nove-tendencije-i-izazovi-.pdf>

²²⁸ Исто, стр. 136

²²⁹ Исто, стр. 137

даље преовлађује у односу на друге видове насиља у породици (50% случајева), али је за разлику од ранијих истраживања на ову тему заступљено у мањем обиму.²³⁰ Из образложења судских одлука у испитиваном узорку може се закључити да је након уобличавања правног оквира у овој области дошло до извесних позитивних помака у погледу разумевања самог феномена насиља у породици и потребе да оно буде санкционисано, евидентно је смањење дужине трајања судског поступка у односу на ранији период, а и знатно је мањи удео условних осуда.

Република Србија је прва држава ван Европске уније која је увела праћење родне равноправности применом Индекса родне равноправности 2016. године. Према резултатима извештаја *„Индекс родне равноправности у Републици Србији“*²³¹ домен насиља је једини домен за који није израчуната вредност индекса за Републику Србију, с обзиром да је истраживање о благостању и безбедности жена спроведено тек током лета 2018. године. Оно што се према том истраживању може навести као податак јесте да је у Србији свака пета жена доживела физичко и/или сексуално насиље након што је навршила 15 година. Најчешћи облик насиља над женама је психичко насиље и чак 44% жена је пријавило да је било изложено овом облику насиља садашњег или бившег партнера од своје 15. године. Искуство сексуалног узнемиравања је пријавило 42% жена, а 23% наводи да је било изложено једном од најтежих облика сексуалног узнемиравања.²³²

*Годишњи извештај 2017-2018*²³³ Агенције Уједињених нација за родну равноправност и оснаживање жена (UN Women) скреће пажњу на родно буџетирање. У 2018. години 47 националних и покрајинских владиних институција је укључило родну равноправност у своје буџетске циљеве. Један од примера добре праксе како родна анализа јавних буџета мења ток јавних финансија, као и програме и услуге који зависе од тога, јесте пример из Србије, града Ужица, где су се локална удружења жена, након што су увидела да су пољопривредне субвенције углавном усмераване на сточарство, где доминантну улогу имају мушкарци, успешно залагала за промену политике тако да су се градске власти сложиле да ће више средстава усмерити на субвенције за повртарство, где жене пољопривреднице теже да се групишу.²³⁴

Република Србија је 2013. године ратификовала Конвенцију Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици (Истанбулска конвенција), која је постала саставни део правног поретка земље и непосредно се примењује. *„Извештај Републике Србије“*²³⁵ представља први извештај који је Република Србија поднела ГРЕВИО комитету - међународном телу које је надлежно за праћење реализације ове конвенције. У извештају су наведене све важне законодавне и стратешке мере које држава предузима у борби против родно заснованог насиља, поткрепљене релевантним статистичким подацима. Сам процес прикупљања података

²³⁰ Исто, стр. 138

²³¹ „Индекс родне равноправности у Републици Србији - Мерење родне равноправности у Републици Србији 2016“, Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва, Београд 2018 - доступно на интернет страници: http://socijalnouklucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2018/12/Indeks_rodne_ravnopravnosti_u_Republici_Srbiji_2018.pdf

²³² Исто, стр. 54

²³³ „Годишњи извештај 2017-2018“, UN Woman 2018 - доступно на интернет страници: <http://www.unwomen.org/-/media/annual%20report/attachments/sections/library/un-women-annual-report-2017-2018-en.pdf?la=en&vs=2849>

²³⁴ Исто, стр. 29

²³⁵ „Извештај Републике Србије поднет у складу са чланом 68. став 1. Конвенције Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици (Студија почетног стања)“, Влада Републике Србије, Београд 2018 - доступно на интернет страници: <https://www.rodnaravnopravnost.gov.rs/sites/default/files/2018-08/ГРЕВИО%20извештај.pdf>

за потребе припреме извештаја омогућио је да се стекне целовит увид у остварене резултате, као и да се препознају кључни недостаци, изазови и правци даљег рада на унапређењу нормативног и стратешког оквира борбе против родно заснованог насиља. *„Извештај из сенке о примени Конвенције о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици“*²³⁶ припремио је Савез удружења Мрежа СОС Војводина.

У публикацији *„Људска права у Србији 2018 – право, пракса и међународни стандарди људских права“*²³⁷ између осталог је наведено је да је Србија у области родне равноправности постигла одређени напредак у погледу усвајања прописа, уведена је обавеза увођења родно одговорног буџетирања, усвојена је Национална стратегија за родну равноправност за период од 2016. до 2020. године, почео је да се примењује Закон о спречавању насиља у породици, а усвојен је и Национални акциони план за примену Резолуције 1325 Савета безбедности УН – Жене, мир и безбедност у Републици Србији, забележен је напредак у смањењу родног јаза на тржишту рада и политичкој партиципацији. Међутим, као и претходних година рад жена и мушкараца се неједнако вреднује, у многим срединама се подразумева да мушкарци буду власници имовине и доносиоци одлука у домаћинству. Патријархалне родне улоге су распрострањене и друштвено прихватљиве што доприноси лошијем положају жена у друштву па и изложености жена тешким облицима насиља. Насиље према женама је чест облик кршења права жена у Србији, а процењује се да свака друга жена у Србији трпи неки вид насиља. Незапослене и економски зависне жене су под већим ризиком да буду злостављане. Од почетка 2018. године до краја новембра у породичном насиљу убијено је 30 жена, а у протеклих 10 година више од 350 жена. Такође, у Србији нема званичне статистике о фемициду, па се подаци о броју убијених жена у породично-партнерском контексту углавном прикупљају из медија.²³⁸ Жене у политичком и јавном животу Србије нису довољно заступљене. Од 158 јединица локалне самоуправе, само 7,6% жена се налази на позицији председнице општине или градоначелнице.²³⁹

У *Извештају из сенке Комитету за елиминисање дискриминације жена у вези са четвртим периодичним извештајем Србије - „Положај жена на селу у Србији“*²⁴⁰ фокус је био положај жена на селу у Србији, као једној од група жена која је изложена вишеструкој дискриминацији. У овом извештају је наведено да је Србија и даље патријархално и традиционално друштво, што има директан утицај на родну равноправност, а без обзира на чињеницу да је дискриминација забрањена, и даље је пристуна како у јавном тако и у приватном животу. Одређене групе жена, укључујући и жене у руралним подручјима, су вишеструко дискриминисане и у посебно неповољном положају, не учествују подједнако у власти и одлучивању на свим нивоима, немају адекватан приступ здравственим, образовним, социјалним и другим услугама, финансијама и другим ресурсима. Ради побољшања положаја жена у руралним

²³⁶ *„Извештај из сенке о примени Конвенције о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици“*, Савез удружења Мрежа СОС Војводина, Кикинда 2018 - доступно на интернет страници: <http://sosvoivodina.org/wp-content/uploads/2019/01/SOSN-Independent-GREVIO-REPORT-2018-.pdf>

²³⁷ *„Људска права у Србији 2018 – право, пракса и међународни стандарди људских права“*, Београдски центар за људска права, Београд 2019 - доступно на интернет страници: <http://www.bqcenter.org.rs/bqcenter/wp-content/uploads/2014/01/Ljudska-prava-u-Srbiji-2018.pdf>

²³⁸ Исто, стр. 313-314

²³⁹ Исто, стр. 318

²⁴⁰ *Извештај из сенке Комитету за елиминисање дискриминације жена у вези са четвртим периодичним извештајем Србије - „Положај жена на селу у Србији“*, Женски центар Ужице, Femina Creativa Суботица, Женска иницијатива Прибој и Терниле Пирот, јун 2018 - доступно на интернет страници: https://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CEDAW/Shared%20Documents/SRB/INT_CEDAW_ICO_SRB_31556_E.pdf

подручјима, у овом извештају се указује на потребу прописивања обавезне укњижбе заједничке имовине супружника и ванбрачних партнера (на име оба партнера), писмене сагласности брачног друга пре било каквог располагања имовином или њеног оптерећења, уз промовисање уписа имовине на име жена, између осталог и кроз посебно креиране програме за смањење накнада и других трошкова везаних за упис власништва. Ова препорука произилази из чињенице да се због традиционалних вредности, имовина углавном уписује на име мушкарца, а и већина породичних пољопривредних газдинстава је регистрована на мушкарце. Тако је 2011. године само 17,3% газдинстава било регистровано на жене, од којих већина користи веома мало пољопривредног земљишта, док је тај број 2015. године порастао на 26,7%. Поред тога, учешће жена у одлучивању о пољопривредном газдинству је веома ниско, са само 15,9% жена које управљају имањима. Према подацима из овог извештаја, мушкарци имају око 3/5 укупне имовине на селу, проценат мушкараца власника пољопривредног земљишта је двоструко већи од процента жена, са чак 88% кућа у руралним подручјима у власништву мушкараца, док 84% жена не поседује пољопривредно земљиште²⁴¹. Такође, када је реч о сфери образовања и професионалног усавршавања подаци говоре да 18,5% жена са села није завршило средњу школу због притиска породице да остану и раде у домаћинству или на имању, 26% због става породице да жене не морају да постигну виши ниво образовања, 18% због недостатка финансијских средстава, а 10% због раног брака и бриге о породици²⁴². Труднице и мајке, које су носиоци или чланови пољопривредних газдинстава, налазе се у посебно неповољном положају јер нису признате као запослене или предузетнице, због чега не остварују право на накнаду зараде за време привремене спречености за рад због болести детета или компликација у вези са трудноћом. Поред тога, жене у руралним срединама су често и жртве насиља које се не пријављује. Подаци о ставовима према насиљу у породици показују да 3,8% жена верује да је оправдано да муж туче жену, пре свега ако занемарује децу²⁴³, због чега је потребно предузети мере за подизање свести о дискриминацији жена и механизмима заштите од дискриминације, као и за повећање знања о постојећим механизмима заштите од насиља и помоћи жртвама.

О изузетно тешком положају жена на селу, упркос успостављеном законодавном и институционалном оквиру и механизмима за родну равноправност на националном и локалном нивоу у Србији, наводи се и у публикацији Фондације Центар за демократију „Жене на селу – од невидљивости до развојног потенцијала“²⁴⁴. Становништво руралних подручја у Србији је и даље у знатно већем ризику од сиромаштва и искључености. Овај извештај представља анализу локалних планова запошљавања кроз три локалне самоуправе – Ужице, Зрењанин и Књажевац. Анализа је показала да се, иако ове три локалне самоуправе имају донете локалне планове за остваривање родне равноправности, локалне политике запошљавања карактерише одсуство родне перспективе – не користи родно осетљива статистика, нема анализе родних неједнакости на тржишту рада, као ни родно сензитивних циљева и акција. Један од разлога за овакво стање лежи у родно неутралним националним политикама запошљавања. Квалитативно истраживање упућује на непостојање могућности за

²⁴¹ Исто, стр. 5

²⁴² Исто, стр. 9

²⁴³ Исто, стр. 17

²⁴⁴ „Жене на селу – од невидљивости до развојног потенцијала“, Фондација Центар за демократију, Београд 2018 - доступно на интернет страници: <http://www.centaronline.org/userfiles/files/publikacije/fcd-zene-na-selu.pdf>

алтернативно запошљавање ван пољопривреде, што има за последицу искљученост жена са тржишта рада и ангажовање на неплаћеним кућним или породичним пословима. Незадовољство животом на селу је последица немогућности да приходима од пољопривреде као најважније делатности жене обезбеде достојанствен живот за себе и своју породицу, док искључивање из одлучивања у заједници чини њихове потребе невидљивим. Узроци трајне миграције из села, пре свега младих жена леже у немогућности запошљавања у руралним срединама и недоступности или ограничености доступности услуга јавних служби (здравствена заштита, образовање, социјална заштита, предшколска заштита деце, специјализована заштита посебно осетљивих друштвених група, специјализоване активности као што је бесплатна правна помоћ и сл.). Као једна од препорука за унапређење положаја жена на селу, у овој публикацији се наводи да је потребно проценити ефекте досадашњих интервенција на положај жена и мушкараца, на основу чега је потребно увести родне перспективе у локалне политике као предуслов за успостављање родне једнакости уопште, а нарочито на селу²⁴⁵.

*Заједничка информација Комитету за елиминисање дискриминације жена*²⁴⁶ скреће пажњу на утицај који имају мере штедње на женска права у Србији. Иако су значајне економске реформе и мере штедње уведене и спроведене у претходним годинама, постоји потпуни недостатак процене утицаја мера штедње на родна питања. У овој информацији је наведено да мере попут забране запошљавања у јавном сектору имају знатно више негативног утицаја на жене него на мушкарце, посебно на жене из вишеструко угрожених група (Ромкиње, жене са инвалидитетом, самохране мајке, жене у руралним подручјима, итд.). С друге стране, мере као што су смањење плата у јавном сектору такође утичу на жене више него на мушкарце, јер жене представљају већину свих запослених у јавном сектору, што је поткрепљено подацима Републичког завода за статистику из 2017. године - готово 80% жена је запослено у центрима за социјални рад, више од 70% у образовању и око 70% у правосуђу. Стопа запослености жена је 38,1% у односу на 52,8% мушкараца, а стопа неактивности жена 54,5% наспрам 38,2% стопе неактивности мушкараца.²⁴⁷ Овим извештајем се скреће пажња и на недовољно учешће жена у политичком и друштвеном животу истичићи да су искључене из активног дијалога и креирања политика које се тичу њиховог живота, нарочито жене са инвалидитетом, Ромкиње, самохране мајке, старије жене, жене са села, итд. Такође, у извештају се указује и на насиље над женама са инвалидитетом и њихов положај у резиденцијалним и психијатриским установама, као и на право жена на здравље и приступ одговарајућим услугама у вези са трудноћом, стављајући акценат на Ромкиње.

*Мушкарци у Србији: промене, отпори и изазови - Резултати истраживања о мушкарцима и родној равноправности*²⁴⁸ Центра Е8, је истраживање које се бави кључним питањима мушкараца и родне равноправности, укључујући партнерске односе, динамику породичних односа и главне здравствене и социјалне аспекте мушкараца. Резултати истраживања указују на пораст патријархалних и

²⁴⁵ „Жене на селу – од невидљивости до развојног потенцијала”, стр. 13

²⁴⁶ „Information for the Committee on the Elimination of Discrimination against Women, Pre-sessional Working group for the 72nd session on reviewing the Republic of Serbia”, Асоцијација жена ФемПлатз и А11 - Иницијатива за економска и социјална права, јун 2018 - доступно на интернет страници:

https://bitinternet.ohchr.org/Treaties/CEDAW/Shared%20Documents/SRB/INT_CEDAW_ICO_SRB_31783_E.pdf

²⁴⁷ Исто, стр. 2

²⁴⁸ „Мушкарци у Србији: промене, отпори и изазови - Резултати истраживања о мушкарцима и родној равноправности”, Центар Е8, Београд 2018 - доступно на интернет страници: <http://images.edu.rs/wp-content/uploads/2018/05/IMAGES-Srbija-SRB-print-1.pdf>

традиционалних образаца као последице вишедеценијског деловања негативних чинилаца - сиромаштва, ратова, ниске економске развијености, високе стопе емиграције образованих младих људи и старења становништва. Овакав тренд има негативне последице и по жене и по мушкарце, а посебно млађе генерације, које су изложене изразито јаком ризику од штетних животних стилова. Мушкарци су често под притиском потврде имагинарног идеала „правог мушкарца“, укључујући и прихватање опасних екстремних идеологија²⁴⁹.

Мушкарци су одрастали у породицама у којима очеви, или неки други мушкарци, нису најчешће „никада“ обављали послове припреме хране, чишћења куће, прања одеће и сл. У 25% породица деца су сведочила физичком насиљу које је над њиховом мајком вршио отац или партнер²⁵⁰. У истраживању је наведено да је нешто мање од 10% дечака било изложено нежељеним додирима, док су девојчице оваквим ситуацијама биле изложене чешће, те да је око 10% свих испитаника било под претњом натерано на сексуалне односе²⁵¹. Поред тога је наведено да су дечаци били жртве физичког кажњавања у школи чак у 25% случајева. Код куће је физичко кажњавање било и чешће. Занимљиво је, међутим, да су девојчице биле мање физички кажњаване у школи, а више код куће, док је код дечака било обрнуто. Забрињавају и резултати о раширености различитих облика партнерског насиља који показују да је најчешћи облик насиља везан за увреде и понижавања, које је примењивала скоро трећина мушкараца према својим партнеркама. Шамарање и бацање предмета на партнерку се догађало у 20% случајева. Веома раширен облик насиља је и економско насиље, и то у форми забране запошљавања. У закључцима истраживања наводе се мере које се пре свега односе на подизање свести о родној равноправности кроз образовање (формално и неформално), адекватно уредњавање образовних институција и садржаја на свим нивоима, а образовни садржаји треба да буду контекстуализовани и прилагођени конкретним животним околностима и потребама посебно млађих мушкараца.

Покрајински заштитник грађана - Омбудсман је, на основу поступака које је водио по појединачним притужбама грађана, објавио публикацију „*Право детета на болничком лечењу на пратњу родитеља*“²⁵² у којој се наводи да у болницама у АП Војводини не постоји уједначена пракса када је реч о обезбеђивању пратње деци на болничком лечењу. У ту сврху је спроведено истраживање у десет здравствених установа, које је започето 2016. године и поновљено 2018. године како би се сагледало стање у обухваћеним установама. Резултати до којих се дошло јесу да је 2016. године половина испитаних здравствених установа омогућавала само мајкама и евентуално другим женским члановима породице да буду уз дете у болници, а у 2018. години две опште болнице и даље постављају овај дискриминаторан услов обезбеђивања права детета на пратњу.²⁵³ Такође, у периоду од 2014. до 2018. године, 69% лечене деце није имало пратиоца на лечењу, док од укупног броја пратилаца током пет година очеви чине тек 2%.²⁵⁴ С обзиром да је кроз праксу Повереник дошао до истих сазнања, у току

²⁴⁹ Исто, стр. 14

²⁵⁰ Исто, стр. 54

²⁵¹ Исто, стр. 54

²⁵² „*Право детета на болничком лечењу на пратњу родитеља*“, Покрајински заштитник грађана – Омбудсман, Нови Сад 2018 - доступно на интернет страници:

<https://www.ombudsman.gov.org/riv/attachments/article/2119/ISTRAZIVANJE%20-%20PRAVO%20DETETA%20NA%20BOLNICKOM%20LECENJU-2018.pdf>

²⁵³ Исто, стр. 15

²⁵⁴ Исто, стр. 16

2018. године Повереник је упутио препоруке мера за остваривање равноправности свим здравственим установама у којима се деца налазе на стационарном лечењу. О овим препорукама биће више речи у делу извештаја који се односи на дискриминацију на основу пола као личног својства.

У истраживању „У сенци јавних политика – родне политике и родно искуство“²⁵⁵, испитује се искуство жена (мајки) у Србији обликовано постојећим друштвеним и државним односом према материнству и репродуктивности жена, а посебно искуства у погледу друштвене подршке материнству, планирање родитељства, партнерство и рађање. Циљ овог истраживања је омогућавање креирања политика које ће се заснивати на унапређењу родне равноправности, узимајући у већој мери у обзир непосредно искуство жена у Србији. Прикупљени подаци показују да низак степен образовања, несигурност и незапосленост доприносе неравноправном положају жене у породици. Истовремено, одржава се традиционална подела родних улога, оптерећеност жена кућним послом и бригом код ове генерације се не смањује. Подаци из овог истраживања даље показују да када се збирно посматрају плаћене и неплаћене активности, жене дневно раде један сат дуже од мушкараца, односно да све активности у домаћинству жене обављају много чешће од мушкараца.²⁵⁶ Такође, у овом истраживању се наводи да јачање равноправности жена, изражено кроз установљивање тела, доношење и побољшање закона и доношење стратегије о родној равноправности у Републици Србији, није координисано са мерама подршке породици, како би представљали функционалну целину, а постојећи државни ресурси за помоћ породици нису довољно искоришћени.²⁵⁷

Резултати истраживања Центра за међународну јавну политику „Ставови студената Универзитета у Београду о родној равноправности у Републици Србији“²⁵⁸, којим је сагледано колико су студенти информисани о родној равноправности и начелу недискриминације, указују да више од половине испитаних (57,32%) под термином родне равноправности сматра „једнако учешће жена и мушкараца у доношењу свакодневних одлука“. Студенти су нису довољно упознати са постојањем и радом институције Повереника за заштиту равноправности (16%), док 21,6% испитаника који су упознати са постојањем ове институције долази са факултета друштвено-хуманистичког типа²⁵⁹. Када је реч о видовима родне (не)равноправности у породици два одговора су међу испитаницима доминантна, а то су неједнака расподела кућних послова - 39,43%, и породично насиље - 32,93%²⁶⁰. На питање упућености у разлику пола и рода, одговори указују да је 39% испитаника упућено делимично, док 11% њих не поседује знање о овој теми, а када се упореде одговори студенткиња и студената намеће се закључак да су студенткиње (60,6%) упућеније у ову разлику²⁶¹. Трећина испитаника смата да је дискриминација делимично заступљена приликом аплицирања за послове који се традиционално сматрају мушким, као што су полиција, војска,

²⁵⁵ Сажетак истраживања „Култура рађања и партнерски живот у Србији“, Институт за социолошка истраживања Филозофског факултета у Београду уз подршку Центра за маме, часопис Лимес Плус – часопис за друштвене и хуманистичке науке (Но.3, 2017) - доступно на интернет страници: <http://media7.centarzamame.rs/2018/03/izvestaj-Mame-u-Srbiji-Centar-za-mame.pdf>

²⁵⁶ Исто, стр. 5

²⁵⁷ Исто, стр. 6

²⁵⁸ „Ставови студената Универзитета у Београду о родној равноправности у Републици Србији“, Центар за међународну јавну политику, Београд 2019. године - доступно на интернет страници: <http://cmjp.rs/wp-content/uploads/2019/01/izvestaj.pdf>

²⁵⁹ Исто, стр. 9 и 10

²⁶⁰ Исто, стр. 12

²⁶¹ Исто, стр. 15

пилоти авио компанија, хирурзи и возачи јавног превоза. Такође, 73,6% испитаника сматра да су мушкарци дискриминисани у појединим занимањима попут дадиле, плесача и балетана²⁶². Испитаници су препознали „сексуално узнемиравања“ као један од проблема са којима се жене у Србији суочавају, од чега то сматра 65,7% студенткиња, а 34,4% студената. Као други проблем испитаници виде неједнакост у платама, и то 54,6% студената и 45,4% студенткиња²⁶³. Такође, 47,61% испитаних сматра да је потребно формирати независно регулаторно тело чији би циљ био координисање укупне државне политике родне равноправности на свим нивоима. У вези питања о постојању дискриминације ЛГБТ популације приликом запошљавања, већина испитаника - 51,5% је одговорила да она постоји²⁶⁴, док је на питање о праву на брак ЛГБТ популације 58,3% испитаника одговорило да не подржава такво право а 52,64% њих сматра да припадници ЛГБТ популације не треба да имају право на усвајање деце²⁶⁵. Већина студената (65,8%) сматра да мушкарци у Србији нису дискриминисани, а такав став дели и 43,3% студенткиња, мада је 40% студената мишљења да су мушкарци дискриминисани приликом бракоразводних парница.

Пол као основ дискриминације ове године, као и претходне, заузима треће место по броју притужби и са 108 притужби чини удео од 10,7% од укупног броја притужби по свим основима дискриминације. У току 2018. године Поверенику се обратило више жена него мушкараца притужбама у којима су навели пол као лично својство. Наиме укупно је 101 физичко лице поднело притужбу од чега 60 жена и 40 мушкараца. Овај однос у 2017. години био је 36 жена и 22 мушкараца, док је у 2015. години разлика у броју жена и мушкараца који су Поверенику поднели притужбу по овом основу још израженија - 108 жена и 21 мушкарац. Анализирајући ко су лица која су у извештајној години поднела притужбу, уочено је да су сви подносиоци притужбе због дискриминације на основу пола у области здравствене заштите били мушкарци.

У односу на области у којима су ове притужбе поднете, приметно је да је, као и претходних година, највећи број притужби због дискриминације на основу пола (33) поднет у области рада и запошљавања, што по учесталости основа у овој области представља 19%. Жене су, као и претходних година, и током 2018. године подносиле притужбе због промена положаја на раду након повратка са породилског одсуства и одсуства са рада ради неге детета. Најчешће се радило о радном односу на одређено време који због одређеног максималног трајања прописаног Законом о раду, као и немогућности прерастања радног односа на одређено време у радни однос на неодређено време због забране запошљавања у јавном сектору у складу са Законом о начину одређивања максималног броја запослених у јавном сектору, који далеко више погађа жене. Након области рада и запошљавања, следе притужбе поднете због дискриминације због поступања органа јавне власти (23 – што по учесталости основа у овој области представља 15,2%), што је скоро двоструко више у односу на претходну годину. Повереник је примио притужбе у којима су очеви исказивали незадовољство поступањем центара за социјални рад приликом давања мишљења на захтев судова у поступцима за развод брака и поверавања детета. Поједине притужбе су се односиле и на поступање здравствених установа приликом хоспитализације деце и одређивања да само мајке могу бити одређене као пратиле детета, због чега је Повереник упутио

²⁶² „Ставови студената Универзитета у Београду о родној равноправности у Републици Србији“, стр. 29 и 31

²⁶³ Исто, стр. 19

²⁶⁴ Исто, стр. 24

²⁶⁵ Исто, стр. 25 и 26

препоруке мера свим здравственим установама. Повереник је упутио и препоруку мера за остваривање равноправности судовима у вези са напредовањем државних службеница које су одсуствовале са посла због трудничког, породилског или одсуства са рада ради неге детета.

Такође, уочен је пораст у броју притужби које су поднете у области пружања услуга и/или коришћења јавних површина и објеката због дискриминације на основу пола (13 – што по учесталости основа у овој области представља 5,1%). Тако су на пример поднете притужбе због коришћења одређеног термина у теретани само за жене или да је женама забрањен улаз у берберницу, затим да станодавци рађе издају непокретности женама него мушкарцима, док контролори у возилима градског саобраћаја чешће контролишу да ли жене имају карту у односу на мушкарце и сл. После ове области јавног информисања и медија у којој је поднето 13 притужби што према учесталости основа у овој области износи 20,6%. Иза тога следи област здравствене заштите у којој је поднето 8 притужби (13,8%), област јавна сфера, општа јавност у којој је поднето 7 притужби (38,9%), док је у другим областима поднет мањи број притужби.

У току 2018. године Повереник је дао и мишљења на нацрте прописа, као на пример, поред већ наведених прописа, на Нацрт закона о изменама и допунама Закона о војној, радној и материјалној обавези, Нацрт закона о војном образовању, Нацрт закона о платама државних службеника и намештеника и др. Поред тога упућено је и више иницијатива, од којих посебно издвајамо Иницијативу за допуну Закона о подстицајима у пољопривреди и руралном развоју у циљу прописивања подстицаја за младе, жене или друге осетљиве групе становништва у руралним подручјима, као и Иницијативу за измену одредаба Одлуке о изменама и допунама Кодекса понашања државних службеника, о чему ће бити више речи у даљем тексту извештаја. Такође у извештајном периоду Повереник је подржао и иницијативу Аутономног женског центра да је потребно ускладити текст Нацрта закона о родној равноправности са међународним документима, и то првенствено са Конвенцијом Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици, као и Конвенцијом о елиминисању свих облика дискриминације жена, а посебно у погледу дефинисања појмова. Одређени број притужби у току 2018. године поднет је и због понижавајућих и увредљивих изјава појединаца или текстова у појединим медијима. Честа мета овог говора су управо биле жене и припадници ЛГБТ. Издато је више упозорења овим поводом. Повереник је у својој пракси уочио да одређени интернет портали, кроз различите канале комуникације онлајн медија и онлајн издања, на својим профилима на друштвеним мрежама објављују садржаје, као и коментаре корисника, који по свој природи могу да подстичу мржњу или насиље против лица или група лица због њиховог личног својства или изазивају страх или непријатељско, понижавајуће и увредљиво окружење, због чега је упућена препорука мера за остваривање равноправности интернет порталима. Овим обликом дискриминације Повереник се бавио и у Истраживању *Однос медија у Србији према дискриминацији*. У току 2018. године Повереник је поднео и једну кривичну пријаву против корисника фејсбук профила због коментара којима се заговара насиље према женама.

Што се тиче парничног поступка који је покренут у 2017. години због дискриминације жена и ЛГБТ особа, Виши суд је у 2018. години донео пресуду којом је у потпуности

усвојио тужбени захтев Повереника, али је Апелациони суд преиначио пресуду у корист туженог. Поступак по ревизији је у току.

3.6.3.1. Мишљења и препоруке

Препорука и мишљење поводом случаја дискриминације на основу пола у поступку притужбе

Мишљење је донето у поступку по притужби против спортског центра у којој је наведено да у теретани овог спортског центра, постоје термини уторком и четвртком који су намењени искључиво женама и да је на овај начин повређена равноправност полова. У изјашњењу на притужбу, директорка спортског центра није оспорила да постоје термини који су намењени женама, али је појаснила да су на наведени начин желели да помогну жртвама насиља у породици. Наиме, обратило им се удружење грађана са молбом да обезбеде два термина за жене, жртве насиља, којима би та врста рекреације била подршка психичком и физичком опоравку. Током поступка анализирани су наводи из притужбе и изјашњења као и чињеница да је спортски центар одредио термине који су намењени само једном полу, како са аспекта оправданости наведене мере и сразмере између предузетих мера и циља који се овим мерама остварује, тако и са аспекта Закона о равноправности полова којима се штите жртве насиља у породици. Утврђено је да је наведена мера законита и оправдана и не представља акт дискриминације. Повереник је дао мишљење да прописивањем одвојених термина за жене, спортски центар није прекршио прописе којима се забрањује дискриминација.

Препорука и мишљење поводом случаја дискриминације на основу пола у поступку притужбе

Мишљење је донето поводом притужбе поднете против информативног портала, а поводом текстова објављених на овом порталу, под називом: „Зашто Драгана Ракић мрзи и вређа Вршац, Вршчане, Грожђебал...?“ и „Срамотан напад жуте компаније на портал еВршац“. У притужби је, између осталог, наведено да је у наведеним текстовима Драгана Ракић вређана и дискриминисана на основу више личних својстава – политичког убеђења, имовног стања, рођења и здравственог стања, те да је коментар у тексту: „Ниси ти Сремице, још увек правог срела“, Драгана Ракић доживела као крајње сексистички и мизоген. Анализирајући поруке које су послате овим текстовима, а полазећи од праксе Европског суда за људска права и антидискриминационих прописа, Повереник је мишљења да је информативни портал www.evrsac.rs изнео идеје и ставове који су узнемиравајући и понижавајући и којима се вређа достојанство Драгана Ракић само због тога што је жена. На овај начин је створено понижавајуће и увредљиво окружење, због чега је дато мишљење да је информативни портал www.evrsac.rs прекршио одредбе члана 12. Закона о забрани дискриминације, а главном и одговорном уреднику информативног портала препоручено је да објави извињење Драгани Ракић на информативном порталу у року од 15 дана од дана пријема мишљења са препоруком, као и да убудуће не објављује прилоге којима се омаловажавају жене и подржавају предрасуде и друштвени обрасци засновани на стереотипним улогама полова, те да својим прилозима доприноси

измени образаца, обичаја и праксе који условававају стереотипе, предрасуде и дискриминацију у односу на жене.

По овој препоруци није поступљено.

Судијство није одлучило о овом случају, али је препоручило да се предузму мере за уклањање предрасуда и стереотипних уверења.

Мишљење је донето у поступку поводом притужбе оца хоспитализованог детета, поднете против в.д. директора здравствене установе. Подносилац притужбе наводи да у складу са Одлуком само мајка може бити пратиља детета, те сматра да је на овај начин извршена дискриминација очева на основу пола. У току поступка је утврђено да се у одлуци наводи да мајка-пратиља детета може да борави уз дете у складу са прописаним епидемиолошким мерама (здрава мајка, са доказима о вакциналном статусу), из чега се закључује да је само мајкама дозвољено да буду пратиље пацијената. У изјашњењу здравствене установе наведено је да у редовним околностима пратиоци хоспитализованог детета могу да буду родитељи као и хранитељи и старатељи оба пола, као и да се у наведеној одлуци пре свега имало у виду да приоритет имају мајке дојиље. Затим, истакнуто је да је у циљу поштовања родне равноправности текст одлуке исправљен, те да сада у новој Одлуци стоји „пратилац детета“, чиме је омогућено да оба родитеља могу да буду пратиоци. Имајући све наведено у виду, Повереник је дао мишљење да су прописивањем услова да само мајка може бити пратиља детета у Одлуци, повређене одредбе Закона о забрани дискриминације. Повереник је указао да је веома важно имати на уму чињеницу да оба родитеља, имају права и обавезе да подједнако и активно учествују у васпитању, нези и развоју детета. Стога, приликом одлучивања о праву на боравак пратиоца у болесничким собама, нужно је обезбедити једнак третман, а све одлуке морају бити засноване на објективним критеријумима, а не на основу застарелих и стереотипних уверења или праксе.

Имајући у виду да је Одлука у току поступка измењена Повереник је препоручио в.д. директору здравствене установе да убудуће, у оквиру обављања послова из своје надлежности, поступа у складу са антидискриминационим прописима.

3.6.3.2. Препоруке мера за остваривање равноправности

Препорука мера упућена судовима у вези са напредовањем државних службеница које су одсуствале са рада због трудничког, породилског или одсуства са рада ради неге детета.

Повереник је дошао до сазнања да поједини судови, приликом одлучивања о напредовању својих запослених, државним службеницама, у ситуацијама када у складу са законом, не буду оцењене за календарску годину у којој су одсуствовале дуже од шест месеци због трудничког, породилског или одсуства са рада ради неге детета, послодавац прекида низ узастопних оцена подобних за напредовање што резултира ненапредовањем државних службеница. На овај начин одсуствовање са рада у вези са трудноћом, порођајем и негом детета се негативно одражава на радноправни статус жена по повратку са трудничког, породилског одсуства односно одсуства са рада ради неге детета.

Повереник је анализирао кључне међународне и домаће акте који се односе на ову материју, међу којима и Закон о државним службеницима и Закон о платама државних службеника и намештеника. Након спроведене анализе, Повереник је указао да приликом напредовања треба узимати у обзир оцене државних службеница у низу оцена за године у којима су оцењене, не рачунајући годину у којој нису оцењене због трудничког, породилског или одсуства са рада ради неге детета. Узастопне године представљају године у којима је државни службеник био оцењен, а које могу бити везане за календарске године у случајевима када није било прекида у оцењивању или године које непосредно претходе или следе години у којој државни службеник није био оцењен. Уколико би се приликом одлучивања о напредовању државних службеница прекидао низ оцена подобних за напредовање због тога што државна службеница због коришћења трудничког, породилског одсуства и одсуства са рада ради неге детета, није била оцењена, оваква пракса би била супротна Уставу и антидискриминационим прописима. Поред тога, уколико се државним службеницама не би рачунале оцене добијене пре и након коришћења трудничког, породилског и одсуства са рада ради неге детета, као узастопне оцене, то би довело до тога да државне службенице по повратку са одсуства не могу да напредују најмање наредне две године након повратка на рад.

Повереник је такође указао да одсуствовање са посла због трудноће и родитељства не сме да буде сметња за избор у више звање, напредовање и стручно усавшавање. Послодавац је дужан да обезбеди да се одсуствовање са посла због трудноће и родитељства не одражава негативно на радноправни статус жена, као и да доноси одлуке које су засноване на објективним критеријумима, као што су стручна спрема, знање, радна способности и слично. У супротном, како је Повереник навео, запосленим женама које се одлуче да роде дете, шаље се порука да им прети опасност да ће по повратку на рад на неки начин бити деградиране, без обзира на њихова постигнућа у послу и труд који су уложиле пре одласка на трудничко, породилско одсуство или одсуство са рада ради неге детета.

Због свега наведеног, Повереник је судовима препоручио да приликом одлучивања о напредовању државних службеница узимају у обзир као узастопне оцене оне оцене добијене за године у којима је државна службеница оцењивана, не рачунајући годину у којој није оцењивана због коришћења трудничког, породилског одсуства и одсуства са рада ради неге детета, односно да се не прекида низ оцена подобних за напредовање због тога што државна службеница због коришћења трудничког, породилског одсуства и одсуства са рада ради неге детета, није била оцењена.

3.6.3.3. Иницијативе за измену прописа

Иницијатива за измену чл. 3 и 4 Одлуке о изабрању и допунама Кодекса о изабрању и допунама државних службеника

Повереник поднео је Високом службеничком савету иницијативу за измену чл. 3 и 4. Одлуке о изменама и допунама Кодекса понашања државних службеника²⁶⁶. Анализа је показала да уколико државни службеник покрене поступак за заштиту од сексуалног узнемиравања и/или дискриминације пред судом или Повереником, па у томе не успе,

²⁶⁶ „Службени гласник РС”, број 20/18

може се догодити да ће бити изложен позивању на одговорност зато што је затражио заштиту, што није случај са осталим грађанима на које се Кодекс не примењује. С тим у вези, Повереник је истакао да је позивање на одговорност (виктимизација) изричито забрањено Законом о забрани дискриминације којим је прописано да дискриминација постоји ако се према лицу или групи лица неоправдано поступа лошије него што се поступа или би се поступало према другима, искључиво или углавном због тога *што су тражили*, односно намеравају да траже *заштиту од дискриминације* или због тога што су понудили или намеравају да понуде доказе о дискриминаторском поступању. Повереник је указао да се из наведене дефиниције може закључити да Закон о забрани дискриминације не пружа заштиту само лицима за која се у поступку утврди да су претрпела дискриминацију, већ и онима за које се у поступку утврди да нису били изложени дискриминаторном поступању. Такође, Законом о забрани дискриминације прописано је да је забрањено вршење права утврђених овим законом противно циљу у коме су призната или са намером да се ускрате, повреде или ограниче права и слободе других, док се Одлуком о изменама и допунама Кодекса понашања државних службеника захтева да државни службеник буде свестан, односно да мора бити свестан да постоје разлози за покретање поступка за заштиту од дискриминације, односно сексуалног узнемиравања, те се поставило питање да ли евентуално непознавање појма дискриминације и сексуалног узнемиравања, или евентуалан неуспех државног службеника у поступку пред надлежним органима, треба да резултира могућношћу да запослени одговара због злоупотребе права на заштиту од дискриминације, односно сексуалног узнемиравања.

Повереник је стога констатовао да спорне одредбе Одлуке о изменама и допунама Кодекса понашања државних службеника којим је прописана забрана понашања које представља „злоупотребу права на заштиту од дискриминације, односно сексуалног узнемиравања“ не доприносе заштити државних службеника од дискриминације и сексуалног узнемиравања, већ представљају препреку за тражење заштите. Наиме, наведеним одредбама државни службеници се стављају у неједнак положај у односу на све остале грађане који могу да затраже заштиту од дискриминације и сексуалног узнемиравања, без да ће трпети последице уколико се поступак пред судом или Повереником не оконча у њихову корист. Такође, државним службеницима који пријаве дискриминацију, односно сексуално узнемиравање, а надлежни орган у конкретном случају не утврди дискриминацију, „прети“ опасност да ће бити позвани на одговорност, јер су неуспешно тражили заштиту од дискриминације чиме су, примера ради, могли да нанесу штету лицу против кога је (при)тужба поднета. Ова одредба може довести до тога да се државни службеници обесхрабре да траже заштиту од дискриминације, односно сексуалног узнемиравања због страха да неће успети у поступку и да ће због тога трпети штетне последице.

Високи службенички савет обавестио је Повереника да је прихватио иницијативу и да је на седници одржаној 23. маја 2018. године донео Одлуку о изменама Кодекса понашања државних службеника.

Иницијатива Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде поднео је ради утврђивања посебних мера за младе жене и друге осетљиве групе становништва у руралним подручјима.

Повереник је Министарству пољопривреде, шумарства и водопривреде поднео иницијативу за допуну члана 3. Закона о подстицајима у пољопривреди и руралном развоју²⁶⁷ или другог одговарајућег члана овог закона којим би прописао подстицаје за младе, жене или друге осетљиве групе становништва у руралним подручјима. Потреба унапређења положаја младих на селу је већ препозната чланом 39. Закона о подстицајима у пољопривреди и руралном развоју али само за једну врсту подстицаја и то подстицаја програмима за диверсификацију дохотка и унапређење квалитета живота у руралним подручјима, док остале врсте подстицаја нису обухваћене посебним погодностима када су у питању млади. Остале осетљиве групе пољопривредника/ца нису препознате као посебне категорије којима су потребни одговарајући подстицаји ради унапређења њиховог положаја у пољопривреди.

Повереник је у иницијативи истакао да у области пољопривреде, на исти начин како је регулисана могућност утврђивања подстицаја под различитим условима и у различитом обиму уколико се ради о подручјима са отежаним условима рада, потребно омогућити подстицајне мере под повољнијим условима и/или у различитом обиму и за припаднике одређених осетљивих група становништва, попут младих и жена на тржишту рада, као и других осетљивих група, уколико су носиоци или чланови пољопривредног газдинства које се бави пољопривредном производњом. Основни циљ оваквог регулисања јесте побољшање економског положаја младих, жена и других осетљивих група становништва на селу и омогућавања једнаких шанси корисницима подстицаја из ових категорија становништва, чиме би се могло утицати и на смањење даљег погоршања демографских трендова, веће задржавање и економска активност на селу, подстицање родне равноправности и једнакости појединих осетљивих категорија пољопривредника.

Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде је обавестило Повереника да ће приликом прве измене Закона размотрити увођење мере којом се подржавају жене на селу, као и да ће се размотрити могућност да се кроз мере руралног развоја уведу и подстицаји женама, односно другим осетљивим категоријама становништва на селу, како оним који се баве пољопривредним активностима тако и оним категоријама становништва који се баве непољопривредним активностима.

3.6.3.4. Упозорења и саопштења

Упозорење поводом израза министра Зорана Ђорђевића

Повереница је као крајње увредљиве и непримерене цитате које је министар за рад, запошљавање, борачка и социјална питања Зоран Ђорђевић употребио на конференцији поводом Међународног дана жена. Без обзира што их је написао Јован Дучић, овакви ставови од пре једног века омаловажавају и вређају достојанство свих жена у нашем друштву. Уместо да се сузбијају, на овај начин се грубо подржавају родне предрасуде о неравноправности жена. Имајући у виду да су жене у великој мери

²⁶⁷ „Службени гласник РС”, бр. 10/13, 142/14, 103/15 и 101/16

изложене дискриминацији и да су у јавном простору и даље изложене дискриминаторним и сексистичким изјавама, учесници јавног и политичког живота морају да буду додатно одговорни за сваку изговорену реч и дужни су да допринесе разградњи родних стереотипа.

Упозоравање парламентарних посланика о насиљу

Поводом убиства две жене и неколико физичких повређивања жена средином априла прошле године повереница је апеловала на све надлежне органе да примењују Закон о спречавању насиља у породици, као и све друге расположиве мере заштите како би се зауставио тренд пораста насиља над женама. Партнерско и насиље у породици није нечија лична ствар, већ важно друштвено и државно питање. То међутим не укључује злоупотребу информација из приватног живота жртве у медијима, унижавање људског достојанства и кршење Кодекса новинара Србије. Тих дана смо били сведоци недопустивог и сензационалистичког извештавања о певачици Наташи Беквалац, а у прилог томе говоре и бројни коментари у појединим медијима и на друштвеним мрежама који релативизују злочин изношењем информација које нису од интереса за јавност и које штете како жртви, тако и њеној породици.

Повереница је такође нагласила да се мора променити дискриминаторни однос и партијархални став да је жена власништво мушкарца, из кога произлазе различити облици насиља. Да би се ова промена заиста десила, потребно је да се сви заједно боримо за разбијање родних стереотипа, а у том послу медији имају изузетно важну улогу. Она је апеловала и по ко зна који пут на медије да приликом извештаваја о насиљу у породичним и партнерским односима поштују професионалне и етичке стандарде, а то укључује и поштовање приватности и достојанства жртве, њихове деце и породице, без обзира да ли се ради о јавној личности или било ком другом грађанину ове земље.

Упозоравање парламентарних посланика о увреду премијерки Брнабић

Повереница је осудила увреде Жељка Веселиновића упућене премијерки Ани Брнабић, оценивши да се рад Владе и политичара може критиковати на примерен и пристојан начин, без вређања, понижавања, омаловажавања и сексистичких увреда. Поштовањем различитости, показујемо и колико поштујемо сами себе и оно за шта се боримо и залажемо. Повереница је подсетила да су жене на политичкој сцени Србије посебно изложене дискриминаторним, мизогиним, шовинистичким ставовима и да не само политички, већ и сваки јавни говор, не сме садржати овакве недопустиве поруке.

Упозоравање парламентарних посланика о увреду председнице парламентарног одбора

Повереница је осудила увреде које је на рачун председнице Народне скупштине Маје Гојковић изнео глумац Сергеј Трифуновић путем друштвених мрежа и истакла да су недопустиве све дискриминаторне и вулгарне изјаве, а нарочито оне на рачун жена у јавном и политичком животу. Свако неслагање је легитимно, али мора се изражавати без увреда, закључила је повереница.

Упозоравање парламентарних посланика о увреду председнице парламентарног одбора

Сексистичке увреде и омаловажавања којима су у појединим медијима изложене политичарке, биле су повод за ово упозорење. Овога пута натписи и текстови у локалним медијима односили су се на народну посланицу Маринику Тепић и потпредседницу ДС-а Драгану Ракић које су и раније биле мета медија у срединама у којима живе. Обавеза свих медија је да извештавају без дискриминаторних ставова и вређања. Јавни говор не сме да садржи овакве поруке. Медији су дужни да поштују професионалне и етичке стандарде извештавања, уз напомену да исти закони и прописи важе и за медије на локалном нивоу.

Увредљива изјављивања о медијима и политичарима из Српске Републике

Повереница је осудила увреде које је тренер фудбалског клуба „Напредак“ из Крушевца Милорад Косановић упутио новинарки Спортског журнала. Косановић је на крајње увредљив начин и уз грубо вербално изражавање типичног родног стереотипа о томе да је женама место у кухињи а не у тзв. мушком свету спорта, изнео дискриминаторне ставове који су недопустиви и законом забрањени. Као особа која је професионално ангажована у области спорта у коме дух толеранције и равноправности треба да буде императив, очекујем од тренера фудбалског клуба „Напредак“ да се јавно извини новинарки и да убудуће поведе рачуна о ставовима које износи у јавности истакла је повереница.

Позив на поштовање равноправности мушкараца и жена у области рада

Поштујући сваку врсту залагања за равноправност мушкараца и жена, на коју је скренуо пажњу први потпредседник Владе Ивица Дачић, повереница је указала да законодавни оквир који штити начело равноправности и забрањује сваку врсту дискриминације већ постоји у Републици Србији. Закон о забрани дискриминације изричито забрањује дискриминацију у области рада и прописује право на једнаку накнаду за рад једнаке вредности. Правна заштита у овој области прописана је и одредбама Закона о раду и других закона, као и међународним споразумима и конвенцијама које је Србија ратификовала. Пракса свих европских институција за равноправност указује да овај проблем постоји и у много развијенијим европским земљама, али и да је изузетно тешко доказати неједнакост у зарадама мушкараца и жена за исти рад. Узрок томе је, пре свега, нетранспарентност података о систему зарада и неприступачност информација о додацима, бонусима и наградама које су од кључног значаја за утврђивање дискриминације у овој области. Повереница је истакла да су неједнаке зараде за исти рад последица дискриминације жена, а не недостатка прописа. Стога је важно да се заједничким снагама, боримо за пуну примену уставног принципа равноправности и доследно поштовање антидискриминационих прописа.

Саопштење поводом Међународног дана борбе против насиља над женама

Поводом 25. новембра, Међународног дана борбе против насиља над женама, повереница је упозорила да је насиље у породици и даље огроман друштвени проблем који на најдрастичнији начин показује да систем заштите и превенције мора бити ефикаснији. Да би се допринело смањењу насиља над женама, неопходно је да се сви надлежни, интелектуалци и стручна јавност из различитих друштвених области, али и утицајни појединци и политичари из јавног живота, активно залажу за промену

друштвене климе и патријархалних образаца у којима је жена у потчињеном положају и у којима се насиље често релативизује и ставља у неодговарајући контекст. Насиље над женама је неприхватљиво и за њега нема никаквог оправдања. Потребна је пуна примена Закона о спречавању насиља у породици и свих расположивих мера за превенцију и заштиту жена, уз посебан акценат на јачању капацитета центара за социјални рад. Жене, али и сви који имају сазнања о томе, морају бити охрабрани да пријављују насилнике, а на надлежним службама је да ове пријаве испитају са крајњом озбиљношћу и правовремено реагују како би спречили фаталне исходе који нажалост нису ретки.

3.6.4. Дискриминација на основу рођења

Поред Устава и Закона о забрани дискриминације који забрањују дискриминацију на основу рођења као личног својства, у Општем коментару бр. 20. Комитета за економска, социјална и културна права наведено да је дискриминација на основу рођења обухваћена чланом 10. став 3. Пакта о економским, социјалним и културним правима који прописује да државе чланице треба да предузму посебне мере заштите и помоћи у корист деце и младих без икакве дискриминације из родбинских или других разлога.

Поверенику је током 2018. године поднето 107 притужби где је као основ дискриминације (лично својство) наведено рођење. Ово је знатно повећање броја притужби на основу рођења у односу на претходне године. Разлог за значајно повећање броја притужби по овом основу у 2018. години је почетак примене новог Закона о финансијској подршци породици са децом, као и његових измена и допуна, због чега се највећи број притужби по овом основу (104) односи на област социјалне и породичне заштите. Ове притужбе је поднело 556 жена указујући да су поједине одредбе Закона о финансијској подршци породици са децом дискриминаторне. У притужбама је наведено да је више одредби Закона о финансијској подршци породици са децом дискриминаторно, као и да нису у складу са Уставом. Између осталог је наведено и да су мајке које су до 25. децембра 2017. године родиле децу дискриминисане у односу на мајке које су родиле децу након овог датума, јер ће остварити родитељски додатак у знатно мањем износу. У појединим притужбама у зависности од тога на које су се одредбе овог закона притужбе односиле, ово лично својство се појављивало у комбинацији са још неким личним својством (старосно доба, имовно стање, пол). Као што је већ наведено поводом ових притужби Повереник је поднео иницијативе као и предлоге за оцену уставности и законитости, о чему ће бити више речи у делу под називом *Предлози за оцену уставности*.

3.6.5. Дискриминација на основу здравственог стања

На основу поднетих притужби током 2018. године може се закључити да је дискриминација на основу здравственог стања присутна у великој мери што потврђују и објављена истраживања државних органа, међународних организација за заштиту људских права као и организација цивилног друштва. Извештаји међународних организација и организација које се баве заштитом људских права указују на потребу за унапређењем стања у овој области.

У публикацији „Слобода да одлучујемо сами – Шта старије особе говоре о својим правима на аутономију и независност, дуготрајну и палијативну негу“²⁶⁸, поред осталог, наводи се и да многе старије особе немају приступ палијативној нези која би им помогла да последње дане проведу без бола и непотребне патње. У овом извештају се наводи да у оквиру међународног законодавства везаног за људска права не постоје експлицитни стандарди о праву на палијативну негу под којом се подразумева приступ којим се болесницима суоченим са смртоносном болешћу и њиховим ближњима унапређује квалитет живота. Комитет УН за економска, социјална и културна права у свом Општем коментару бр. 14 и Комитет УН за елиминацију дискриминације жена у својој Општој препоруци бр. 27 истичу да државе морају обезбедити приступ палијативној нези у склопу права на здравље. У препорукама овог извештаја се наводи да старији треба да имају право на палијативну негу без икакве дискриминације, да та нега треба да буде доступна и приступачна и заснована на искуствима старијих особа.

У публикацији „Људска права у Србији 2018 – право, пракса и међународни стандарди људских права“²⁶⁹, када је реч о ХИВ инфекцији и АИДС-у у Републици Србији, оно што је позитивно јесте да је у 2018. години усвојена нова Стратегија за превенцију и контролу ХИВ инфекције и АИДС-а у Републици Србији 2018-2025. године, као и Акциони план за њено спровођење, којом је препознат значај поштовања и промоције људских права особа које живе са ХИВ-ом и других осетљивих групација становништва. Нарочито се наглашава посебна одговорност запослених у јавним службама, са акцентом на здравственим, васпитно-образовним и установама социјалне заштите, како би се уклониле предрасуде и сузбио страх према особама које живе са ХИВ-ом. У претходном извештају ове организације је посебно указано да је дугогодишњи проблем у Србији лечење пацијената, посебно деце, који болују од ретких болести будући да здравствени систем не располаже са довољно средстава, иновативних метода и лекова за такве болести.²⁷⁰

У истраживању „Оснаживањем против дискриминације младих у ризику“²⁷¹ Удружења Превент, поред осталог, представљени су изазови са којима се млади у ризику суочавају приликом коришћења услуга социјалне и здравствене заштите, као и недостатак приступа образовању и знању о ХИВ-у. Резултати овог истраживања говоре о потреби: рада на превенцији ХИВ-а и Хепатитиса Ц, јачања постојећих служби превенције, константне едукације и кампања за подизање свести грађана и нарочито запослених у институцијама, јачања невладиних организација које се баве овим проблемима, а којима се млади најчешће и обраћају, као и свеукупном раду на спречавању дискриминације.²⁷²

²⁶⁸ „Слобода да одлучујемо сами – Шта старије особе говоре о својим правима на аутономију и независност, дуготрајну и палијативну негу“, HelpAge International и Црвени крст Србије - доступно на интернет страници: <https://www.redcross.org.rs/media/4441/sloboda-da-odlucujemo.pdf>

²⁶⁹ „Људска права у Србији 2018 – право, пракса и међународни стандарди људских права“, Београдски центар за људска права, Београд 2019 - доступно на интернет страници: <http://www.bgcentar.org.rs/bgcentar/wp-content/uploads/2014/01/Ljudska-prava-u-Srbiji-2018.pdf>

²⁷⁰ „Људска права у Србији 2017 – право, пракса и међународни стандарди људских права“, Београдски центар за људска права, Београд 2018, стр. 346 - доступно на интернет страници: <http://www.bgcentar.org.rs/bgcentar/wp-content/uploads/2018/03/Ljudska-prava-u-Srbiji-2017.pdf>

²⁷¹ „Оснаживањем против дискриминације младих у ризику“, Удружење Превент, Небојша Ђурасовић и група аутора, Нови Сад 2018

²⁷² Исто, стр. 36-38

У истраживању „Услуга подршке у заједници за особе које живе са ХИВ/АИДС-ом“²⁷³ Уније организација које се баве заштитом особа које живе са ХИВ-ом и АИДС-ом у Србији, се наводи да су услуге подршке за ПЛХИВ настале спонтано, углавном без системске подршке, а пружаоци ових услуга су најчешће особе које са живе са ХИВ-ом. Редизајнирање и дефинисање ових услуга би омогућило креирање превентивних и других програма у циљу побољшања положаја ПЛХИВ и смањења ризика за ширење ХИВ инфекције. У овом истраживању се наводи и да испитаници - особе које живе са ХИВ-ом, указују да је један од основних проблема са којима се суочавају стигма и дискриминација, па тако око 22% до 25% испитаника сматра да је имало искуство са дискриминацијом, али она углавном нису никоме пријављена. Уколико су случајеви дискриминације и пријављени, то је најчешће чињено ПЛХИВ удружењу. Основни разлог оваквог стања је чињеница да жртве нису вољне да уђу у процес доказивања дискриминације из разлога што би њихов статус постао познат читавој заједници, што би опет могло да повећа ризик од поновне изложености дискриминацији. На то указује и податак да тек око 3%-4% испитаника јавно говори о свом статусу²⁷⁴.

Такође и у ЕКВИНЕТ-овој публикацији „Годишњи извештај: Листе поступака за унапређење равноправности ЛГБТИ за 2017 годину“²⁷⁵ наводи се да је у 2017. години покренута заједничка акција која се односи на интеграцију превенције, тестирања и стратешког управљања неге заражених ХИВ-ом, оболелих од хепатитиса, туберкулозе и сексуално преносивих инфекција у Европи под називом ИНТЕГРАТЕ. У овај пројекат је укључено 29 партнера из 15 земаља широм Европе, међу којима су Молдавија и Србија, као једине земље које нису из ЕУ.

Пети основ по учесталости појављивања током 2018. године било је здравствено стање са поднетом 61 притужбом (6,1%). Што се тиче области у којима се дискриминација на основу здравственог стања појављује, највећи број притужби поднет је у области рада и запошљавања (19) што представља 10,9%, за разлику од 2017. године када је највише притужби било поднето у поступцима пред органима јавне власти. После ове области следи област која се односи на поступке пред органима јавне власти (10 – што према учесталости основа у овој области представља 9,3%), у области пружања услуга и коришћења јавних површина и објеката (9 – 3,5%), у области образовања и стручног усавршавања (9 – 15,5%), у области здравствене заштите (7 – 12,1%), у области јавног информисања и медија (4 – 6,4%), док је у другим областима поднет мањи број притужби.

У поступању по притужбама уочено је да се здравствено стање, као један од основа дискриминације најчешће јавља код вишеструке дискриминације, и то у комбинацији са инвалидитетом, старосним добром и генетским особеностима.

У току 2018. један од разлога обраћања грађана је било и указивање на потребу доношења стандарда услуга социјално-здравствене заштите, односно унапређења палијативног збрињавања. С тим у вези Повереник је упутио и препоруку мера

²⁷³ „Услуга подршке у заједници за особе које живе са ХИВ/АИДС-ом“, ауторка Слађана Барош, Унија организација које се баве заштитом особа које живе са ХИВ-ом и АИДС-ом у Србији, Београд 2018 – доступно на интернет страници: http://www.academia.edu/37068987/USLUGA_PODR%27KA_U_ZAJEDNICI_ZA_OSLOBE_KOJE_%27BDIVE_SA_HIV_AIDS-om_PROCENA_ISHODA_Community-based_Peer_Support_Service_for_People_Living_with_HIV_Outcome_Assessment

²⁷⁴ Исто, стр. 69

²⁷⁵ „Годишњи извештај: Листе поступака за унапређење равноправности ЛГБТИ за 2017 годину“, ЕКВИНЕТ - доступно на интернет страници: <http://www.equineteurope.org/Annual-Report-2017-on-the-List-of-actions-to-advance-LGBTI-equality>

Министарству за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, као и Министарству здравља. Поред тога на потребу унапређивања услуга социјално здравствене заштите указано је и приликом давања мишљења на Нацрт закона о изменама и допунама Закона о социјалној заштити, с обзиром да је у наведеном нацрту предвиђено брисање одредбе која се односи на ову врсту услуга. Повереник је током 2018. године дао више мишљења на нацрте прописа, међу којима издвајамо мишљење на Предлог националне стратегије за превенцију и контролу са ХИВ инфекције и АИДС-а у Републици Србији (2018-2025) са Акционим планом за спровођење и Нацрт закона о изменама и допунама Закона о социјалној заштити.

Такође током године притужбе су се односиле и на положај особа које болују од меланома, као и других болести које захтевају лечење адекватним лековима, односно лековима новије генерације.

Посебно је указивано и на стигаматизацију и предрасуде према особама које имају аутизам, посебно деце са аутизмом. И даље се један број притужби односио и на положај деце са тешкоћама у развоју и инвалидитетом. Овом темом се Повереник нарочито бавио приликом указивања на потребу измена појединих одредаба Закона о социјалној заштити и Закона о финансијској подршци породици са децом.

Такође, пракса Повереника показује да су као и прошле године физичка лица (51) поднела највећи број притужби, и то 18 мушкараца и 33 жене, док су организације које се баве заштитом људских права поднеле девет притужби, а једну притужбу је поднела група лица.

У току 2018. године није донета првостепена одлука у парници за заштиту од дискриминације коју је у 2017. години покренуо Повереник, а која се односила на дискриминацију по основу здравственог стања, у области ради и запошљавања.

У даљем тексту биће дати кратки прегледи појединих мишљења и препорука, препорука мера и саопштења које је Повереник дао како само по основу здравственог стања тако и у комбинацији са другим личним својствима.

3.6.5.1. Мишљења и препоруке

Оболели од меланома чији је узрочник мутација гена БРАФ траже да се на терет РФЗО

Подносилац притужбе има метастазу меланома чији је узрочник мутација БРАФ гена. У притужби против Републичког фонда за здравствено осигурање (РФЗО) наведено је да се на Листи лекова који се прописују и издају на терет средстава обавезног здравственог осигурања налази и лек Keytruda (pembrolizumab) који се користи за имунотерапију оболелих од меланома а могу га на терет средстава обавезног осигурања користити само пацијенти који немају мутацију БРАФ гена. У изјашњењу РФЗО наведено је да је лек Keytruda стављен на Листу лекова на овај начин на основу предлога у стручном мишљењу о фармакотерапијској оправданости Републичке стручне комисија за цитотоксичне и молекуларне лекове. Републичка стручна комисија за цитотоксичне и молекуларне лекове доставила је, на захтев Повереника, допис у којем је навела да не постоје медицински разлози да пацијенти са БРАФ мутираним

геном не добију имунолошки лек Keytruda, као и да је недостатак финансијских средстава определио њихов предлог Централној комисији за лекове и РФЗО. У току поступка је утврђено да не постоје оправдани разлози да се пацијенти са меланомом који имају мутацију BRAF гена ставе у неравноправан положај на основу личног својства (генетске особености) у односу на пацијенте са меланомом који немају мутацију BRAF гена, у погледу могућности да добију лек Keytruda на терет средстава обавезног здравственог осигурања. Такође, утврђено је да стручно мишљење Републичке стручне комисије није обавезујуће за РФЗО и да коначан предлог Листе лекова утврђује Централна комисија, односно правилник доноси Управни одбор РФЗО. Повереник дао је мишљење да је РФЗО, прописивањем да лек Keytruda о трошку средстава обавезног здравственог осигурања могу добијати само пацијенти са меланомом који немају мутацију BRAF гена, ставио пацијенте, као што је случај са подносиоцем притужбе који имају меланом са мутацијом BRAF гена у неравноправан (неповољнији) положај у односу на пацијенте са меланомом који немају мутацију BRAF гена у погледу могућности добијања лекова о трошку средстава обавезног здравственог осигурања. Због тога је РФЗО препоручено да предузме све неопходне радње и мере из своје надлежности којима ће обезбедити да лек Keytruda, уз испуњење услова заснованих на медицинским параметрима за прописивање и издавање овог лека, буде доступан и особама са меланомом које имају BRAF мутацију, на терет средстава обавезног здравственог осигурања, као и да убудуће води рачуна да у оквиру својих редовних послова и активности, не крши законске прописе о забрани дискриминације.

У законом прописаном року, РФЗО је обавестио Повереника да у складу са одлуком Централне комисије за лекове Републичка стручна комисија за цитотоксичне и молекуларне лекове (РСК) изјаснила се да је потребно разматрање имунотерапије и за BRAF позитивне пацијенте лековима Tafinlar (dabrafenib)+Mekinist (trametinib); Zelboraf (vemurafenib)+Cotellic (cobimetinib); Keytruda (pembrolizumab); Opdivo (nivolumab), у првој и другој линији терапије, као и да је предвиђена различита дистрибуција и повећан број пацијената за BRAF позитивне пацијенте. Комисија за оцену анализе фармакоекономске оправданости стављања лека на Листу лекова, њене измене и допуне, као и скидање лека са Листе лекова је поново разматрала захтеве за предметне лекове и прорачун трошкова терапије доставила Комисији за преговоре са носиоцима дозволе за стављање лека у промет ради закључења посебних уговора (Комисија за преговоре). У допису је наведено да Комисија за преговоре наставља поступак преговарања са носиоцима дозвола за стављање лека у промет за наведене лекове, а ради закључења посебних уговора као посебног критеријума за стављање лека на листу лекова прописаног чланом 8. Правилника о условима, критеријумима, начину и поступку за стављање лека на Листу лекова, измене и допуне Листе лекова, односно за скидање лека са Листе лекова. Након обављених преговора, РФЗО ће у складу са критеријумима за стављање лека на Листу лекова прописаним Правилником о критеријумима и расположивим финансијским средствима наставити са активностима у оквиру своје надлежности ради разматрања могућности да се поред лекова за лечење меланома који се већ обезбеђују на терет средстава обавезног здравственог осигурања (Keytruda (pembrolizumab) за оболеле од меланом који немају BRAF мутацију и Zelboraf (vemurafenib) за оболеле од меланома који имају BRAF мутацију) на Листу лекова ставе и други лекови у циљу унапређења права на лекове осигураних лица оболелих од меланома.

Увидом у последње измене Правилника²⁷⁶ лек Keytruda могу да користе сви пацијенти оболели од меланома без обзира на БРАФ ген.

Првостепена лекарска комисија филијале РФЗО дала је мишљење о притужби на продужену рехабилитацију

Мишљење је донето у поступку по притужби поднетој против Дирекције и филијале Републичког фонда за здравствено осигурање због дискриминације на основу здравственог стања. Наиме, подносиатељка притужбе је навела да је у извештајима лекара специјалисте и у отпусним листама наведено да болује од више дијагноза болести, али да је, упркос налазима и препорукама лекара специјалиста из различитих здравствених установа, првостепена лекарска комисија филијале РФЗО, донела одлуку да не испуњава услове за упућивање на продужену рехабилитацију која се обезбеђује из средстава обавезног здравственог осигурања, са образложењем да приложена дијагноза *mononeuritis multiplex (G58.7)* не подразумева обнову рехабилитације. У изјашњењима Дирекције и филијале РФЗО наведено је да подносиатељки притужбе није одобрено продужење рехабилитације, јер у Листи индикација која је саставни део Правилника о медицинској рехабилитацији у стационарним здравственим установама специјализованим за рехабилитацију, за дијагнозу *mononeuritis multiplex (G58.7)* није прописана могућност обнове рехабилитације, док је као други разлог наведено то што подносиатељка притужбе није приложила отпусну листу не старију од месец дана. Такође, у изјашњењу Дирекције РФЗО наведено је да уколико је у медицинској документацији, на основу које се остварује право на продужену рехабилитацију, наведено више дијагноза, у обзир се узима само она дијагноза по којој се остварује право, а да првостепена лекарска комисија није разматрала другу дијагнозу болести подносиатељке притужбе *G35 - sclerosis multiplex*, јер ова дијагноза није потврђена. У току поступка утврђено је да се подносиатељка притужбе током 2013. године лечила у Болници за рехабилитацију Бања Кањижка, те да јој је у отпусној листи констатована дијагноза болести *mononeuritis multiplex (G58.7)*, као и да су подносиатељки притужбе током 2017. године констатоване две дијагнозе: *sclerosis multiplex (G35)* и *polynuropathias alias (G62)* и наведено да је потребно да буде упућена у рехабилитациони центар ради интензивног физикалног третмана. Поред тога, у току поступка је утврђено да је подносиатељка притужбе у августу 2017. године добила упут за стационарно лечење у рехабилитационом центру „Врдник“ од изабране лекарке, уз навођење дијагнозе *sclerosis multiplex (G35)*. Међутим, првостепена лекарска комисија филијале РФЗО дала је мишљење којим је одбила да упути подносиатељку притужбе на продужену рехабилитацију са образложењем „да приложена дијагноза *mononeuritis multiplex (G58.7)* нема обнове рехабилитације“. Међутим, првостепена лекарска комисија, приликом одлучивања о упућивању притужиле на продужену рехабилитацију, није узела у обзир комплетно здравствено стање подносиатељке притужбе, већ је своју одлуку базирала само на једној дијагнози на основу које се не може остварити право на обнову рехабилитације. Првостепена лекарска комисија поступила је супротно правилу које је РФЗО навело у свом изјашњењу, а то је да се приликом одлучивања о праву на продужену рехабилитацију сагледава целокупна медицинска документација осигураника, али се

²⁷⁶ „Службени гласник РС“, бр. 45/18, 52/18 - испр., 63/18, 90/18 и 5/19

одлука базира на оној дијагнози по којој се може остварити право. На тај начин, притужилца је неоправдано стављена у неједнак положај у односу на друге осигуранике на основу свог личног својства – здравственог стања. Стога, Повереник дао је мишљење да су повређене одредбе Закона о забрани дискриминације, те је препоручено да Филијала РФЗО предузме све потребне мере у циљу отклањања последица дискриминаторног поступања према подносиоцима притужбе, да јој упуте писано извињење због дискриминаторног поступања, као и да убудуће воде рачуна да у оквиру својих редовних послова и активности, не крши законске прописе о забрани дискриминације.

У законом прописаном року, РФЗО је обавестила Повереника да је надлежној филијали достављен захтев да предузме све неопходне мере у циљу отклањања пропуста. Филијала се писаним путем обратила притужилци дописом да се што хитније јави првостепеној лекарској комисији у циљу решавања њеног захтева.

Понижавајуће и увредљиво поступање према особама са аутизмом и њиховој породици

Мишљење је донето у поступку поводом притужбе, коју је у име малолетног дечака поднео његов отац, против Аеродрома „Никола Тесла“, а.д. Air Serbia, Air Serbia Ground Service д.о.о, због дискриминације дечака на основу здравственог стања. У притужби је наведено да син подносиоца притужбе болује од аутизма, да се по уласку у аеродром расплакао у реду за чекирање и да су то уобичајене кризе кроз које деца са аутизмом пролазе. Даље је навео да им је пришла службеница која се није представила и да је питала зашто дечак плаче и на помен његове болести најавила да ће га „скинути са лета“, те да су се према њима све време опходили увредљиво и да су тражили изговор да дечаку забране путовање, односно да је дечаку онемогућено да се укрца на лет, због тога што има аутизам. У изјашњењу Аеродрома, наведено је да аеродром омогућава безбедно коришћење инфраструктуре и не учествује у доношењу одлука које се тичу отпреме путника, док је у изјашњењу а.д. Air Serbia наведено да послове отпреме и прихвата путника обавља Air Serbia Ground Service д.о.о. које је посебни привредни субјект. У изјашњењу Air Serbia Ground Service д.о.о наведено је да особама са аутизмом није ускраћено право на коришћење услуга ваздушног транспорта, али да је здравствено стање малолетног дечака у тренутку процене од стране аеродромског лекара било такво да није био могућ безбедан транспорт, и да су дужни да поступају у складу са прописима и утврђеним процедурама. По спроведеном поступку и утврђеним чињеницама, Повереник је дао мишљење да у поступку по притужби Аеродром и а.д. Air Serbia нису прекршили одредбе Закона о забрани дискриминације. Са друге стране, Air Serbia Ground Service д.о.о. је прекршило одредбе члана 12. Закона о забрани дискриминације тако што није доказало да начин спровођења поступка запослених приликом провере способности малолетног дечака да путује авионом није био понижавајући и увредљив за њега и његову породицу, те му је препоручено да организује састанак са једним од удружења које пружа подршку особама са аутизмом како би непосредно сазнали са каквим проблемима се суочавају и на какве све ситуације наилазе особе са аутизмом приликом коришћења услуга ваздушног саобраћаја; да предузме активности у циљу додатне едукације запослених који раде на пословима пријема и отпреме путника и подршке путницима који имају аутизам, као и активности на унапређивању система подршке особама са здравственим потешкоћама и инвалидитетом.

У законом прописаном року Повереник је обавештен да је одржан састанак са представницима Савеза удружења Србије за помоћ особама са аутизмом, а да је комплетан прихват и отпрема путника прешао у надлежност Аеродрома. Такође, утврђен је предлог обуке који се састоји из неколико тема: увод и значај обуке из угла особа са аутизмом и њихових породица, специфичност и карактер особа са аутизмом, могуће ситуације и реакције – понашања особа са аутизмом и стратегије за њихово превазилажење, визуелна подршка. Такође, договорено је да се припреми онлајн лифлет који би садржао све потребне информације везане за припрему путовања и путовање особа са аутизмом и њихову пратњу. Уз обавештење о поступању по препоруци Повереника достављен је и план обуке особља за 2018. годину.

3.6.5.2. Препоруке мера за остваривање равноправности

Повереник упутио је Министарству здравља и Министарству за рад, запошљавање, борачка и социјална питања препоруке мера за остваривање равноправности ради предузимања мера и активности из својих надлежности како би се обезбедили услови за пружање услуга корисницима који због специфичног социјалног и здравственог статуса имају потребу и за социјалним збрињавањем и за сталном здравственом заштитом или надзором, а нарочито да пропишу стандарде за пружање услуга у складу са одредбама члана 60. став 3. Закона о социјалној заштити²⁷⁷. Такође, Министарству здравља је препоручено и да предузме мере и активности у оквиру своје надлежности са циљем даљег развоја и унапређења система палијативног збрињавања пацијената и пружања подршке њиховим породицама на територији читаве Републике Србије, а нарочито да свеобухватно сагледа актуелну ситуацију у Републици Србији и у складу са могућностима предузме мере и активности како би пацијенти и њихове породице били на одговарајући начин и у потребном обиму обухваћени оваквом врстом подршке.

Из пристиглих притужби, Повереник је сазнао да се пацијенти и чланови породице пацијента који се налази у терминалној фази свакодневно сусрећу са изазовима које намеће болест, да немају готово никакву подршку од здравствене установе у којој се члан породице лечи, као и да систем здравствене и социјалне заштите не препознаје потребе ових пацијената услед недовољних капацитета болница да збрину пацијенте на адекватан начин. Поред тога је наведено да друштво није сензибилисано према овој рањивој групи, као и да у једном броју случајева пацијенти немају чланове породица да брину о њима, док су трошкови палијативног збрињавања у кућним условима велики због чега треба развијати ове услуге како би биле доступне онима којима су потребне.

Светска здравствена организација²⁷⁸ је дефинисала палијативно збрињавање као приступ који побољшава квалитет живота пацијената и породице и пружа отклањање бола и других симптома, афирмише живот и гледа на смрт као на нормалан процес, обједињује психолошке и духовне аспекте бриге о пацијенту, нуди систем подршке и помоћи пацијентима и породици да савлада проблеме током болести свог члана као и у периоду жалости због губитка члана породице. Због тога палијативно збрињавање

²⁷⁷ „Службени гласник РС”, број 24/11

²⁷⁸ За више информација погледати на интернет страници: <http://www.who.int/cancer/palliative/definition/en/>

треба да буде усмерено на пацијенте одређеног здравственог стања без обзира на старосно доба пацијента.

Влада Републике Србије је 2016. године донела Програм реформи политике запошљавања и социјалне политике (ESRP) у процесу приступања Европској унији²⁷⁹, којим се, између осталог жели постићи унапређење система дуготрајне неге због чега је неопходна међусекторска сарадња здравствене и социјалне заштите, док на конкретном плану то подразумева дефинисање мреже социјално-здравствених установа, чије је доношење предвиђено Законом о социјалној заштити 2011. године, дефинисање улоге домске заштите у систему палијативне неге и успостављање протокола о унапређењу заштите корисника којима су неопходне услуге и социјалне и здравствене заштите. Реформе у сфери здравствене заштите прописују и бољу доступност здравствене заштите старијим од 65 године и развој и јачање рада у области кућног лечења и неге и палијативног збрињавања у домовима здравља свих „старих“ општина Србије; оснивање посебних јединица за палијативно збрињавање у оквиру одељења за продужено лечење и негу у стационарним здравственим установама и боља опрема поливалентне патронажне службе за обилазак и помоћ старима оболелим од хроничних незаразних болести.

Законом о социјалној заштити²⁸⁰ у члану 60. је прописано да се за кориснике који због свог специфичног социјалног и здравственог статуса имају потребу и за социјалним збрињавањем и за сталном здравственом заштитом или надзором, могу оснивати социјално-здравствене установе, да се за ове кориснике могу оснивати и посебне социјално-здравствене организационе јединице у оквиру установа социјалне заштите односно у оквиру здравствене установе, као и да министри надлежни за социјалну заштиту и здравље прописују стандарде за пружање услуга у овим установама. Наведени стандарди који су неопходни за организовање и примену оваквих специфичних услуга још увек нису прописани иако је рок за утврђивање ових стандарда који је прописан чланом 229. Закона о социјалној заштити, давно истекао. Постојање стандарда омогућило би развој ових услуга и оснивање нових установа чиме би се допринело унапређењу положаја лица којима је ова услуга потребна.

Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања је у фебруару 2018. године обавестило Повереника да је формирало радну групу за израду Нацрта измена и допуна Закона о социјалној заштити, као и да ће проблем на који је указао Повереник бити анализиран у оквиру рада на изменама и допунама Закона. Министарство здравља није обавестило Повереника о предузетим активностима. Међутим, Нацрт закона о изменама и допунама Закона о социјалној заштити који је у поступку прибављања мишљења достављен Поверенику ради давања мишљења предвиђено је брисање члана Закона о социјалној заштити којим се уређује питање социјално-здравствених установа и правни основ за доношење стандарда за пружање ове услуге, уместо детаљнијег уређења овог веома важног питања. С тим у вези Повереник је дао мишљење на Нацрт закона у којем је поново указао на потребу поновног разматрања одредаба Нацрта закона и на неопходност пружања социјално-здравствених услуга и оснивање социјално-здравствених установа.

²⁷⁹ За више информација погледати на интернет страници: <https://minrzs.gov.rs/lat/aktuelno/program-reformi-politike-zaposljavanja-i-socijalne-politike-u-procesu-prist447cd5bb31b5d1565483b1a42.html>

²⁸⁰ „Службени гласник РС”, број 24/11

3.6.5.3. Саопштења

Саопштење о поступању Министарства здравља по препоруци поверенице у случају Специјалне болнице за интерне болести у Врњачкој Бањи

Повереница је поздравила одлуку министара здравља да смени руководство и реши проблем у Специјалној болници за интерне болести у Врњачкој Бањи, у којој већ десет година не функционишу апарати за дијализу. Одлука је уследила после препорука мера за остваривање равноправности коју је повереница крајем прошле године дала Министарству здравља, Републичком фонду за здравствено осигурање и Специјалној болници за интерне болести Врњачка Бања, како би се превазишле сметње због којих одељење за дијализу не ради годинама. Наши грађани, којима је потребна дијализа су због ових пропуста путовали у друга места, што је додатно отежавало њихов живот и вишеструко оптерећивало систем здравствене заштите. Повереница је такође истакла да је ова одлука важна за обезбеђивање права на адекватну здравствену заштиту особама које се лече дијализом, равноправно са грађанима који користе друге здравствене услуге. Функционисање овог одељења је од великог значаја, имајући у виду, и да се ради о туристичком месту тако да бубрежни болесници добијају могућност избора места за рехабилитацију и одмор. Она је навела да и овај случај показује да је поступање по препорукама у општем интересу свих грађана.

Саопштење поводом Светског дана борбе против АИДС-а

У Србији је и даље присутна дискриминација особа које живе са ХИВ-ом и АИДС-ом, а последње истраживање које је Повереник спровео о ставу медија о дискриминацији показује да и даље постоји социјална дистанца према овим нашим грађанима и грађанкама, изјавила је повереница поводом обележавања 1. децембра, Светског дана борбе против АИДС-а. Особе које живе са ХИВ/АИДС-ом у Србији изложене су дискриминаторним поступањима у различитим сферама друштвеног живота, почев од реакција околине и породице до сфере рада и запошљавања. Повереница је оценила да се с обзиром на налазе поновљених ситуационих тестирања може рећи да има благих помака, јер је уочено да је смањен дискриминаторни однос према особама које живе са ХИВ/АИДС-ом. Потребна је константна едукација здравствених и социјалних радника, и свих грађанки и грађана, са акцентом на младе. Неопходно је предузимати све расположиве мере како би се припадницима ове рањиве друштвене групе пружила једнака права на здравствену и социјалну заштиту, образовање, запослење и достојанствен живот. Не смемо дозволити да, због незнања и недовољне информисаности, ове особе живе у страху и одбачене од околине.

3.6.6. Дискриминација на основу националне припадности и етничког порекла

Према Попису становништва, домаћинства и станова из 2011. године, процењени број становника Републике Србије износи 7.258.753. Најбројније националне мањине су Мађари (253.900 или 3,5%), затим Роми (147.600 или 2,1%) и Бошњаци (145.300 или 2,0%), док све друге етничке групе имају појединачне уделе ниже од 1% (Албанци,

Ашкалије, Бугари, Буњевци, Хрвати, Египћани, Грци, Јевреји, Македонци, Румуни, Русини, Словаци, Украјинци, Власи)²⁸¹.

У новембру 2018. године одржани су избори за националне савете националних мањина, а право гласа имало је 507.183 припадника мањинских заједница²⁸². Чланове за националне савете бирале су 22 мањинске заједнице, од којих је 18 испунило услов за непосредне изборе, а четири за изборе путем електорске скупштине. Сви национални савети конституисани су у законски предвиђеном року, а први пут формиран су и савети пољске и руске националне мањине. Иако је Законом о националним саветима националних мањина²⁸³ прописано да приликом спровођења избора, на изборној листи, међу свака три кандидата по редоследу на листи мора бити најмање по један кандидат - припадник оног пола који је мање заступљен на листи, на место председнице националног савета изабрано је свега пет жена. Посматрајући укупан број конституисаних националних савета националних мањина, као и Савез јеврејских општина Србије, може се закључити да су највишим позицијама жене заступљене у свега 21,7% случајева, односно да само национални савети хрватске, словачке, буњевачке, чешке и пољске националне мањине имају председнице.

Положај припадника националних мањина у Републици Србији анализиран је у публикацији *„Алтернативни извештај о заштити права националних мањина у Републици Србији (2017. година)“*²⁸⁴. У овом извештају је наведено да је приметно да постоји дискриминација приликом запошљавања одређених националних мањина, а индикативно је и што нема података о броју припадника националних мањина запослених у државним органима. Дају се, такође, различите препоруке које се односе на унапређење уставног и законодавног оквира интегративне мањинске политике, што би требало да се заснива на Акционом плану за Поглавље 23, укључујући посебан акциони план за заштиту националних мањина у читавој Републици Србији којим би биле обухваћене мере усмерене ка демократском учешћу и одговарајућој заступљености представника националних мањина у управљању друштвеном заједницом²⁸⁵. Препоруке из овог извештаја се односе и на учешће у јавном и политичком животу и одлучивању, те прецизирању постојећих одредаба по којима се, при запошљавању, „води рачуна“ о националном саставу становништва и одговарајућој заступљености припадника националних мањина²⁸⁶.

У публикацији је наведено да је за унапређење положаја припадника националних мањина од фундаменталног значаја изграђивање повољнијег културно-социјалног амбијента међуетничког уважавања и поверења, те је потребно предузети мере и активности које ће припадницима већинског народа омогућити упознавање с културом и традицијом националних мањина, као и гарантованим правима што важи и за упознавање припадника једне националне мањине са другим националним мањинама,

²⁸¹ „Анализа утицаја политика: Пружање додатне подршке ученицима из осетљивих група у предуниверзитетском образовању“, Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва, Београд 2018, стр. 18 - доступно на интернет страници: <http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2014/05/Analiza-uticaja-politika-Pruzanje-dodatne-podrske-ucenicima-iz-osetljivih-grupa-u-preduniverzitetskom-obrazovanju.pdf>

²⁸² *Minority News - месечни билтен о животу мањинских заједница у Србији*, Центар за истраживање миграција, број 51, новембар/децембар 2018 – доступно на интернет страници:

http://www.ljudskaprava.gov.rs/sites/default/files/fajlovi/minority_news_51.pdf

²⁸³ „Службени гласник РС“, бр. 72/09, 20/14 – Одлука УС, 55/14 и 47/18

²⁸⁴ „Алтернативни извештај о заштити права националних мањина у Републици Србији (2017. година)“, Форум за етничке односе, Београд 2018 - доступно на интернет страници: <http://fer.org.rs/wp-content/uploads/2018/05/Forum-3-2018-SRP-290502018.pdf>

²⁸⁵ Исто, стр. 50

²⁸⁶ Исто, стр. 55

као и са културом, традицијом и правима припадника већинског народа²⁸⁷. У публикацији се наводи посебан значај успешног одрживог економског развоја чији нагласак треба да буде равномеран регионалан развој, као и раст запослености и могућности финансирања институција које су значајне за реализацију и заштиту права националних мањина²⁸⁸.

У публикацији „Људска права у Србији 2018 – право, пракса и међународни стандарди људских права“, када је реч о положају Рома наведено је да су они и даље једна од најугрожених категорија становништва у Србији. На изразито лош положај ромске националне мањине указује и податак да 90% ромских породица нема запосленог члана и да је око 27.000 Рома незапослено упркос постојању афирмативне мере за њихово запошљавање. Број незапослених Рома је сигурно и већи с обзиром да је претпоставка да они који су незапослени вероватно нису пријављени на евиденцији Националне службе за запошљавање.²⁸⁹ Мада је држава предузела извесне мере ради спречавања случајева дискриминације Рома, појаве дискриминаторног понашања у односу на ову популацију су и даље честе, што наводи на закључак да у односу на претходни извештај ове организације нема битнији помака. У претходном извештају је посебно указано и на проблем принудних иселјења и права на становање у целини. Директна последица сиромаштва и у великој мери услова у којима живе, али такође и традиције са којом се тешко борити честе су појаве уговорених дечијих бракова у Србији. Међу Ромима чак 57% девојчица ступа у брак пре навршене 18 године, а готово свака пета пре навршене 15 године. Прво дете пре него што напуне 15 година добија 5% ромских девојчица, а 38% пре напуњених 18 година живота, а честа је и пракса уговорених бракова²⁹⁰.

У истраживању „Укључивање омладинских перспектива и потреба младих у рад националних савета националних мањина“²⁹¹ Комитета правника за људска права – YUCOM обједињени су доступни подаци и релевантне информације о потребама младих припадника мањинских националних заједница с обзиром да је један од проблема са којима се национални савети суочавају непознавање начина дефинисања политика и активности у циљу обраћања младима из мањинских заједница, а самим тим и њихово мотивисање за укључивање у активности које доприносе унапређењу положаја заједнице. Закључци и препоруке до којих се дошло у овом истраживању, упућују да национални савети националних мањина треба да препознају омладину као део заједнице са специфичним потребама, да је омладинску перспективу потребно увести у редован рад националних савета, да се приликом планирања годишњих програма и финансијских планова узимају у обзир информације о потребама младих, да се успоставе прецизни критеријуми опредељивања средстава за пројекте у областима у којима савети имају овлашћења ради прилагођавања потребама младих, да се организују програми неформалног образовања за младе, да се обезбеди већа укљученост младих жена у креирање и спровођење активности или програма националних савета, да се уведу савремени облици комуникације путем друштвених

²⁸⁷ Исто, стр. 79

²⁸⁸ Исто, стр. 81

²⁸⁹ „Алтернативни извештај о заштити права националних мањина у Републици Србији“, стр. 270-271

²⁹⁰ Људска права у Србији 2018 – право, пракса и међународни стандарди људских права, Београдски центар за људска права, Београд 2018, стр. 313 - доступно на интернет страници: <http://www.bqcentar.org.rs/bqcentar/wp-content/uploads/2018/03/Ljudska-prava-u-Srbiji-2017.pdf>

²⁹¹ „Укључивање омладинских перспектива и потреба младих у рад националних савета националних мањина“, Комитет правника за људска права – YUCOM, Београд 2017 -доступно на интернет страници: http://www.yucor.org.rs/wp-content/uploads/2018/05/Analiza_Mladi_Nacionalni-saveti_OEBS_YUCOM_2017-2.pdf

мрежа и повећа транспарентност рада савета, као и да се унапреди унутрашња организације рада националних савета на начин да омладинска перспектива буде интегрисана у њихов рад.

Са друге стране, према подацима Тима за социјално укључивање и смањење сиромаштва, становништво ромске националности има највећи природни прираштај у Србији захваљујући високом наталитету и представља младо становништво просечне старости 27,5 година које карактеришу велике породице (у просеку 5,3 члана по домаћинству). Роми неће бити погођени процесом старења на исти начин као остатак становништва Србије. Напротив, изазов ће бити у томе како да се интегрише велики број младих ромске националности који су посебно у ризику од социјалне искључености. Роми су међу најсиромашнијим и најосетљивијим групама у Србији и имају акутне социјалне проблеме, од недостатка одговарајућег смештаја, високе стопе незапослености и неактивности, ниских квалификација, недоступности образовања, здравствене заштите, социјалног саветовања и подршке у запошљавању, а изложени су и високој несигурности, као и насиљу и криминалу.²⁹²

Положај Рома сагледаван је и у поменутој публикацији УНДП *„Регионално истраживање о Ромима“*²⁹³, која представља преглед ситуације у Албанији, Босни и Херцеговини, БЈР Македонији, Црној Гори и Србији у 2017. години. У овом извештају се, у погледу положаја Рома у Србији, наводи да се маргинализовани Роми суочавају са ограниченим приступом у готово сваком аспекту људског развоја, као што су основна права, здравље, образовање, становање, запошљавање и животни стандард. У овом извештају се наводи да иако већина Рома није још увек укључена у образовање, запошљавање, обуке и сл. што их ставља у ризик од социјалне искључености, у последње време је уочен одређен напредак. Известан напредак је постигнут и у области образовања, здравства, становања и регистрације Рома, али је потребно и даље предузимати мере у свим областима. У односу на област образовања, само 17% ромске деце старости од 3 до 6 година било је уписано у предшколско образовање, али је присутан пораст ромске деце која су уписана у школу и највиши је на подручју Западног Балкана. На тржишту рада у 2017. години је учествовала само једна трећина Рома старости 15-64 године. Ситуација је знатно лошија када је реч о запослености маргинализованих Ромкиња која је износила само 9%. У 2017. години, 99% маргинализоване ромске популације поседовало је извод из матичне књиге рођених, а 94% лица старости 16 и више година имало је личну карту. У 2017. години, проценат Рома који су пријавили да су се вратили из иностранства у Србију у протеклих 12 месеци био је 2%.²⁹⁴

Као један од резултата пројекта који је спроводило Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања уз подршку ЕУ, настала је и публикација *„Школа у заједници - заједница у школи, Свеобухватан приступ школе и заједнице у спречавању превременог напуштања школовања - водич за формалне и неформалне едукаторе, родитеље и друге актере у заједници“*²⁹⁵, са настојањем да допринесе

²⁹² „Анализа утицаја политика: Пружање додатне подршке ученицима из осетљивих група у предуниверзитетском образовању“, Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва, Београд 2018, стр. 18

²⁹³ „Regional Roma Survey 2017“, УНДП 2018 - доступно на интернет страници: <http://www.eurasia.undp.org/content/rbec/en/home/library/roma/regional-roma-survey-2017-country-fact-sheets.html>

²⁹⁴ Исто, стр. 3

²⁹⁵ „Школа у заједници - заједница у школи, Свеобухватан приступ школе и заједнице у спречавању превременог напуштања школовања - водич за формалне и неформалне едукаторе, родитеље и друге актере у заједници“,

већем обухвату ромске деце у предшколском образовању, као и да смањи стопу осипања ромске деце из основне школе. Модел успешне превенције осипања деце из основних школа у Србији у теорији и пракси (тестиран у 7 школа на југу земље), састоји се из интерсекторске сарадње, механизма за рано упозоравање на децу у повећаном ризику од осипања, тоторинг програма и рада са родитељима. У овој публикацији се, између осталог, истиче да улагање у децу и младе треба да буде основ свих других политика развоја земље, да је потребна комуникација и координација између свих релевантних институција на свим нивоима, буџетска средства за ову намену морају бити адекватна (заснована на реалним потребама) и доступна, а наставни кадар добро обучен.²⁹⁶

Ова тема обрађена је и у публикацији „Спречавање раног напуштања образовања - Модел мултисекторског система раног упозоравања у заједници за спречавање осипања ученика из образовног система“²⁹⁷, која, поред девојчица и дечака ромске националности, укључује и децу повратника по уговору о реадмисији из земаља чланица ЕУ. Спречавање осипања из образовног система препознато је као једна од приоритетних мера у обезбеђивању квалитетног образовања у низу стратегија и програма. Истраживања су показала да је рано укључивање у образовање у директној вези са дужином школовања, па се укључивање у предшколско васпитање и образовање може сматрати превентивном мером²⁹⁸. Материјална подршка породицама са децом ради укључивања у образовање је присутна, али је пре свега усмерена на екстремно сиромашне породице. У овој публикацији је наведено и да сарадња школа и центра за социјални рад није увек задовољавајућа или је временски неадекватна, те често недостају заједничко деловање и благовремена размена информација. Улога центра за социјални рад је изузетно значајна, али би сарадња центара са школама морала да буде додатно прецизирана и чвршће уобличена протоколима на нивоу локалне заједнице.²⁹⁹

Четвртина домаћинстава у ромским насељима општине Земун нема пијаћу воду, а највећи проблем за већину представља непостојање канализације или септичке јаме, неки су од резултата истраживања „Процена безбедносне ситуације у подстандардним насељима градске општине Земун“³⁰⁰ Ромског центра за жене и децу „Даје“. У овом истраживању учествовао је 241 припадник националних мањина Рома, Ашклаија и Египћана из општине Земун. У узорку је 16% испитаника који нема завршену основну школу. Највећи број испитаника има завршену основну школу (43%), док је факултет уписало или завршило свега 3% испитаника. Жене су у већем проценту напустиле основну школу, а један од узрока су рани и присилни бракови девојчица, који као најекстремнију последицу имају малолетничке трудноће и породично насиље, укључујући и сексуално насиље. Истраживање је показало да 38% испитаника наводи да у насељима постоји породично насиље према женама, док 14% њих тврди да у

Западнобалкански институт, Београд 2017 - доступно на интернет страници: https://tutoring.wb-institute.org/wp-content/uploads/2017/01/pub_Skola-u-zajednici-zajednica-u-skoli-FINAL.pdf

²⁹⁶ „Школа у заједници- заједница у школи, Свеобухватан приступ школе и заједнице у спречавању превременог напуштања школовања - водич за формалне и неформалне едукаторе, родитеље и друге актере у заједници“, стр. 67

²⁹⁷ „Спречавање раног напуштања образовања - Модел мултисекторског система раног упозоравања у заједници за спречавање осипања ученика из образовног система“, Центар за социјалну политику, Београд 2018 - доступно на интернет страници: http://csp.org.rs/sr/assets/publications/files/CSP-Spreccavanje_ranog_napustanja_obrazovanja.pdf

²⁹⁸ Исто, стр. 18

²⁹⁹ Исто, стр. 27

³⁰⁰ „Процена безбедносне ситуације у подстандардним насељима градске општине Земун“, Ромски центар за жене и децу „Даје“. Извештај је представљен 18.2.2019. године, а за више информација погледати: <http://www.mc.rs/proccena-bezbednosne-situacije-u-podstandardnim-naseljima-gradske-opstine-zemun.4.html?eventId=11079#report>

насељима постоји породично насиље према деци.³⁰¹ Лична документа не поседује 3% испитаника од којих су све жене.³⁰² Само 23% испитаника из узорка има стално запослење, велики проценат испитаника је ван легалних токова на тржишту рада, без могућности да оствари права у вези са радом. Од свих незапослених особа 82% чине жене.³⁰³ У истраживању је наведено да је општина Земун 2015. године формирала Савет за безбедност, међутим, према резултатима истраживања нико од испитаника из подстандарних насеља није упознат са радом ове институције. Становници ромских насеља у Земуну, према резултатима овог истраживања, као ефикасне службе доживљавају Хитну помоћ (95%), потом Ватрогасне службе (94%), док је за Полицију и Центар за социјални рад тај проценат знатно мањи. Велики проценат испитаних тврди да је четвртина позива упућених полицији остала без интервенције, док мање од половине испитаника процењује да полицијске патроле „не обилазе насеља довољно често“.³⁰⁴ Иста ситуација је, према резултатима овог истраживања, и са Центром за социјални рад где 38% испитаника наводи да се ретко дешава да добију тражену услугу или помоћ.³⁰⁵ Истраживање је показало и да је унутар подстандарних насеља присутно и насиље, најчешће према женама, а потом и према деци. У овом истраживању је наведено да је у циљу искорењивања предрасуда неопходно да се већинско становништво, а посебно запослени у јавним институцијама, више едукују о култури, традицији и обичајима Рома, Ашкалија и Египћана.

Резултати истраживања *„Однос медија у Србији према дискриминацији“* које је Повереник спровео у току 2018. године, показали су да су новинари сензибилисани и да у највећем броју случајева препознају дискриминацију. Међутим, када је реч о положају етничких група и националних мањина, велики број новинара сматра да ове мањинске групе уопште нису дискриминисане. Тако нпр. 39,6% испитаника сматра да према Мађарима не постоји дискриминација, 38,4% сматра то за Хрвате, а трећина за припаднике бошњачке националне мањине. Такође, анализа резултата истраживања показала је да иако постоји висок степен сагласности са мерама за стварање једнаких могућности за припаднике различитих маргинализованих група, међу представницима медија постоје стереотипи и предрасуде. Са тврдњом „Немам ништа против Рома, али они ипак воле да краду“ сагласно је 18% испитаних, док је исти број новинара неодлучан. Са друге стране, са овом тврдњом је сагласно и 10,9% учесника истраживања које је спровео Повереник на тему *„Однос представника органа јавне власти према дискриминацији у Србији“*, а 18,6% њих је неодлучно. Међутим, анализа овог истраживања показала је и да више од трећине представника органа јавне власти (35,1%) види Роме као једну од група која је најчешће изложена дискриминацији, што упућује на закључак да је број анкетираних који препознаје дискриминацију према националним мањинама, приближно једнак броју оних који имају одређену етничку дистанцу према Ромима.³⁰⁶

Дискриминација на основу националне припадности и етничког порекла је шести основ по учесталости појављивања у притужбама које су поднете Поверенику, са 59 притужби, што чини 6% од укупног броја притужби по различитим основима

³⁰¹ Исто, стр. 24

³⁰² Исто, стр. 12

³⁰³ Исто, стр. 13

³⁰⁴ Исто, стр. 16

³⁰⁵ Исто, стр. 17

³⁰⁶ Резултати истраживања које је Повереник спровео у току 2018. године детаљније су приказани у одељку 3.1. овог Извештаја

дискриминације. У току 2018. године Поверенику је поднет нешто мањи број притужби, у којима је наведен овај основ. Највећи број притужби као и претходне године поднет је због дискриминације припадника ромске националне мањине (28), што чини 47,5% од свих притужби које су поднете због дискриминације по овом основу. И поред чињенице да у Републици Србији постоји добар законодавни и институционални оквир за заштиту права националних мањина, пракса Повереника потврђује бројна истраживања међународних и домаћих организација која показују да у одређеним областима друштвеног живота још увек постоје проблеми када је реч нарочито о припадницима ромске националне мањине. По учесталости и броју поднетих притужби, следе притужбе у којима је као основ дискриминације наведена припадност мађарској националној мањини (7), влашкој (5), румунској (2), бошњачкој (2) и по једна притужба припадника чешке, украјинске, македонске, руске, црногорске и албанске националне мањине, док се једна притужба односила на све националне мањине, а у преосталим случајевима није наведено о којој је националној мањини реч.

Од укупног броја притужби по овом основу, највећи број односио се на поступке пред органима јавне власти (14), затим следи област образовања и стручног усавршавања (12), област рада и запошљавања (11), област јавног информисања и медија (7), област пружања услуга или коришћења јавних површина и објеката (5), затим следе друге области са мањим бројем притужби. Највећи број притужби поднела су физичка лица, као и организације цивилног друштва. У току 2018. године приметан је пораст притужби у области образовања и стручног усавршавања које су се углавном односиле на дискриминацију ромске деце. Овом повећању су допринеле и мере које су предузете на препознавању дискриминације у образовном систему. Када је реч о подносиоцима притужби у којима је као основ наведена национална припадност и етничко порекло, највећи број притужби поднела су физичка лица (39), од тога 21 мушкарац и 18 жена. У односу на претходну годину када су мушкарци поднели скоро 3 пута већи број притужби у односу на жене, у току 2018. године приметно је да је тај број скоро изједначен.

У 2018. години у 14 случајева притужбе су поднеле организације цивилног друштва, док су у 4 случајева подносиоци притужбе по овом основу били државни органи (примера ради Покрајински секретаријат, инспекторат и сл), а у по једном случају група лица и институција.

Из обраћања Поверенику може се закључити да су и даље присутни проблеми и неадекватни услови живота у неформалним ромским насељима. С тим у вези повереница је 2018. године посетила неформално ромско насеље на Чукарици где је разговарала о проблемима са којима се становници овог насеља свакодневно суочавају. Том приликом је истакнуто да су најчешћи проблеми упис деце у поједине школе, родне улоге правдане традицијом и ромском културом, малолетнички бракови, незапосленост, а није ретко ни насиље у породици. Такође, Поверенику се у току 2018. године обратила организација цивилног друштва поводом ситуације у неформалном ромском насељу поред депоније у Винчи, где живе ромске породице у нехуманим условима, без приступа електричној енергији и пијаћој води, у импровизованим стамбеним објектима саграђеним од отпадних материјала и које једини приход остварују од сакупљања секундарних сировина на самој депонији. Такође је истакнуто да нарочито велики проблем представља онемогућавање јединог приступа насељу асфалтираним путем који се налази у кругу депоније, а којег су радници ЈКП „Градска

чистоћа" додатно ојачали са земљаним бедемом чиме је отежано снабдевање пијаћом водом, онемогућен прилаз возилима хитне помоћи и ватрогасне службе. Наведено је и да најављени пројекат изградње спалионице предвиђа расељавање неформалног насеља, уз обавезу да се становницима који у њему живе обезбеди адекватан алтернативни смештај. Представници Повереника су 1. јуна 2018. године изашли на лице места, након чега је упућен допис ЈКП „Градска чистоћа“, у којем је предложено да се становницима неформалног ромског насеља у Винчи омогући приступ асфалтираном путу, како би могли да остваре најзначајније животне потребе (приступ пијаћој води, прилаз возилима хитне помоћи и ватрогасне службе и др.) до највљеног обезбеђивања алтернативног смештаја, свестан чињенице да депонија и простор око ње нису место за живот. ЈКП „Градска чистоћа“ је обавестила Повереника да су предузете све законом прописане мере, да је приступ насељу обезбеђен за возила хитних служби, као и да ЈКП „Градска чистоћа“ својим цистернама воду за пиће испоручује у насеље.

У току 2018. Повереник је дао и мишљења на Нацрт закона о изменама и допунама Закона о матичним књигама, Нацрт закона о изменама и допунама Закона о државним службеницима, Нацрт закона о централном регистру становништва и др.

Такође, у 2018. години Повереник је поднео и једну кривичну пријаву због кривичног дела изазивања расне, националне и верске мржње и нетрпељивости. Парнични поступак који је покренут у 2017. години због дискриминације ромске националне мањине није окончан до краја 2018. године. У другом поступку, који је покренут 2012. године такође због дискриминације ромске националне мањине, а у којем је пред Вишим судом утврђена дискриминација, пресудом Апелационог суда у 2018. години укинута је пресуда Вишег суда и предмет враћен на поновни поступак. Сprovedена су и два ситуациона тестирања.

3.6.6.1. Ситуационо тестирање

Организација која се бави заштитом љуских права *A11-Иницијатива за економска и социјална права* обавестила је Повереника да намерава да спроведе ситуациона тестирања у области рада и запошљавања припадника ромске националне мањине у угоститељству, као и у области пружања услуга. Прво ситуационо тестирање је спроведено 24. октобра 2018. године у Београду, а поводом огласа за посао у пекари. Друго тестирање је обављено 26. новембра 2018. године у Београду, а поводом испитивања да ли постоји дискриминација чланова омладинских задруга приликом упућивања на послове, док је треће ситуационо тестирање спроведено 30. новембра 2018. године у Београду поводом обављања послова аниматора у дечијој играоници. Према извештају о спроведеним ситуационим тестирањима који је поднела ова организација случајеви дискриминације нису забележени. Интересантно је да је приликом тестирања постојања дискриминације у области запошљавања, тестерки која је Ромкиња, понуђен посао у пекари, док када се након тестерке на оглас пријавила особа која није ромске националности (контролорка тестирања), која није примљена, односно дато јој је до знања да је место попуњено.

3.6.6.2. Мишљења и препоруке

Дискриминација радом узон притужби против ученице ромске националности

Мишљење је донето у поступку поводом притужбе против школе за основно и средње образовање, због дискриминације ученице ромске националности. У притужби је наведено да је наставница казнила ученицу ромске националности због тога што је наводно узела ужину из торбе дечаку из одељења, тако што јој је наредила да за време великог одмора стоји на ходнику и „придржава“ бетонски стуб који се налази у холу школе, док је другу децу из разреда пустила у двориште. Даље је наведено да је друга наставница, док је пролазила ходником, застала поред ученице и обратила јој се „брутално и са пуно мржње и гнева“, тако да се девојчица расплакала. Такође је наведено да је овакво поступање наставница карактеристично само према девојци ромске националности. У изјашњењу на притужбу директорка школе је, између осталог, навела да је наставница „затекла“ ученицу како из торбе свог друга узима ужину, те да је из разлога безбедности раздвојила децу тако што је ученицу оставила да сама поједе ужину на ходнику у холу школе, док је осталу децу пустила да изађу напоље. Школа је овакав поступак наставнице окарактерисала као неопходан ради обезбеђивања безбедности деце, а имајући у виду „специфичност школе, деце и њихових сметњи“ и да у школи није било никаквог насиља, што су потврдили и надлежни органи. У току поступка је утврђено да обезбеђивање безбедности деце представља легитиман циљ, али да мере које су наставнице предузела ради постизања овог циља, представљају повреду достојанства ученице, те да се њима ствара осећај понижености, узнемирености и одбачености, односно понижавајуће и увредљиво окружење. С тим у вези, Повереник је дао мишљење да је школа прекршила одредбе Закона о забрани дискриминације. Школи је препоручено да организује обуке за запослене на тему препознавања и спречавања дискриминације у образовању, као и да предузме активности на подстицању толеранције, подизању знања, разумевања дискриминације и заштите од дискриминације ученика и запослених у установи, у циљу превенције дискриминације и вршњачког насиља.

У року за поступање по препоруци, школа је обавестила Повереника да је на седници наставничког већа директорка школе упознала запослене са мишљењем Повереника и да је донета одлука о плану активности које ће бити предузете како би била испуњена препорука Повереника у школској 2018/19 години.

Дискриминација радом узон притужби против физичког лица против основне школе

Мишљење је донето у поступку поводом притужбе физичког лица против основне школе због дискриминације на основу припадности ромској националној мањини. У притужби коју је поднела мајка дечака ромске националности, наведено је да се она више пута обраћала учитељу, педагогу, правнику и директору школе, јер су њеног сина, од првог дана када је кренуо у школу, „српска деца звала Циганином“, да су га тукла и шутирала, као и да поред свих њених примедби школа „ништа“ није предузела. У изјашњењу директора школе наведено је да је школа реаговала одмах приликом сваке пријаве мајке дечака, као и да је школа предузела мере поводом ових пријава, о чему су доставили доказе. Након спроведеног поступка Повереник је дао мишљење да није утврђено да је школа дискриминисала дечака на основу припадности ромској националној мањини. Међутим, имајући у виду пораст броја вршњачког насиља у

школама, као и чињеницу да дискриминација често може бити узрок насиља и да школе као васпитно-образовне установе имају важну ulogu у развоју личности сваког детета, Повереник је, у складу са прописаном надлежношћу из члана 33. тачка 9. Закона о забрани дискриминације, дао препоруку мера за остваривање равноправности школи у вези даљег предузимања активности на подстицању толеранције, разумевању феномена дискриминације и механизмима заштите од дискриминације ученика, како би се спречило вршњачко насиље и дискриминација.

У прописаном року, школа је обавестила Повереника да ће у оквиру Програма за заштиту деце од дискриминације, насиља, злостављања и занемаривања за школску 2018/2019. годину планирати додатне превентивне и интервентне активности које ће, између осталог, имати за циљ подстицање толеранције, разумевању феномена дискриминације и развијање механизмима заштите од дискриминације ученика, као и да ће наставити са радом на остваривању равноправности у циљу стварања безбедног окружења за све ученике, без дискриминације и вршњачког насиља.

Притужба против Полицијске управе Нови Сад, Полицијске испоставе Детелинара, у име малолетног лица, притужбу поднело удружење које се бави заштитом људских права

Припадника ромске националности

Поверенику је против Полицијске управе Нови Сад, Полицијске испоставе Детелинара, у име малолетног лица, притужбу поднело удружење које се бави заштитом људских права. У притужби је наведено да је полицијски службеник, приликом интервенције у једној основној школи, ошамарио малолетног припадника ромске националне мањине и упутио му увреде и претње на националној основи. Према наводима из притужбе, полицијски службеник је сутрадан у просторијама школе и у полицијској станици на националној основи вређао мајку овог дечака и физички насрнуо на њу. Поред тога је наведено да је притужба поднета против полицијске испоставе будући да није ништа предузето да би се заштитила породица дечака. У изјашњењу је наведено да су након догађаја у школи, родитељи овог дечака поднели притужбу полицијској управи на рад полицијског службеника. Како је у изјашњењу истакнуто, у поступку разматрања притужбе није утврђено да је полицијски службеник задао ударац дечаку, нити да је физички насрнуо на његову мајку. У изјашњењу је такође наведено да је због агресивног и непрофесионалног понашања полицијског службеника према мајци дечака у просторијама полицијске испоставе, полицијски службеник дисциплински кажњен. Полицијска управа је доставила доказе којим је поткрепила наводе из изјашњења о мерама и активностима које је предузела. Такође, током поступка је утврђено да су Основно и Више јавно тужилаштво одбацили кривичне пријаве поднете против полицијског службеника због његовог поступања према дечаку. Имајући у виду да је притужба поднета у име дечака, а против Полицијске испоставе ПУ Нови Сад, у конкретном случају је утврђивано да ли је ова полицијска испостава поступањем, односно, пропуштањем да поступи ставила дечака у неповољнији положај на основу његовог личног својства - припадности ромској националној мањини. Циљ овог поступка није било утврђивање да ли је полицијски службеник дискриминисао дечака, имајући у виду да је Повереник пре вођења овог поступка поднео кривичну пријаву против овог полицијског службеника. На основу изведених доказа утврђено је да је Полицијска управа предузела радње и мере у циљу утврђивања шта се догодило приликом полицијске интервенције, те да је предузела и мере против полицијског службеника. Стога, Повереник је дао мишљење да није утврђено да је полицијска

управа прекршила одредбе Закона о забрани дискриминације. Међутим, иако у конкретном случају није утврђено да је Полицијска управа дискриминисала дечака у чије име је поднета притужба, поступање полицијског службеника, запосленог у Полицијској испостави према мајци дечака показало је да је полицијски службеник оглашен одговорним због догађаја у просторијама полицијске испоставе. Када полицијски службеник вређа грађане због било ког њиховог личног својства, то може умањити поверење грађана и грађанки у рад ове веома важне службе и штетити угледу министарства. Имајући у виду да је рад полиције усмерен ка заједници Повереник је, у складу са прописаном надлежношћу из члана 33. тачка 9. Закона о забрани дискриминације, упутио препоруку мера за остваривање равноправности Полицијској управи да организује обуку за препознавање и заштиту од дискриминације у циљу едукације и сензибилизације својих запослених.

У законом прописаном року полицијска управа је обавестила Повереника да је у складу са наведеном препоруком организовала обуку својих запослених.

3.6.6.3. Упозорења и саопштења

Упозорење поздравом из политичког покрета

Поводом појаве нацистичких поздрава током скупа посвећеном Милану Недићу у Београду, повереница је, уз најоштрију осуду оваквих поздрава, подсетила да је Законом о забрани дискриминације забрањено изражавање идеја, информација и мишљења којима се подстиче дискриминација и мржња на скуповима и местима доступним јавности, што укључује и приказивање порука или симбола који представљају говор мржње. Распиривање расне, верске и националне мржње која је кроз историју довела до катастрофалних последица, опасно је за свако демократско друштво.

Упозорење повodom напада на особу у Новом Саду

Повереница је најоштрије осудила инцидент који се догодио у Новом Саду у којем су двојица младића албанске националности претучена, од којих је један у животној опасности. У упозорњу је наведено да је потребно да надлежни органи хитно предузму све мере, пронађу и казне починиоце као и да спрече насиље, изазивање било какве мржње и нетрпељивости према националним, верским и другим мањинама.

Овакви случајеви наносе штету даљем развоју демократског друштва заснованог на поштовању људских права и равноправности свих грађана и грађанки. Србија треба да буде држава у којој се поштују права свих који у њој живе, без обзира на националну припадност, етничко порекло или било које друго лично својство.

Сензибилизација према Међународном дану борбе против расизма

Поводом Међународног дана борбе против расизма, повереница је указала да проблем расне дискриминације и нетрпељивости представља велики изазов за сва

савремена друштва које треба да почивају на вредностима толеранције, равноправности и поштовања људских права.

Податак да се свака друга притужба на основу националне припадности у 2017. години односила на дискриминацију Рома и Ромкиња показује да је још увек тежак положај ове националне мањине, чији бројни припадници живе у искључености и сиромаштву. Повереница је истакла да је дужност свих надлежних да предузимају мере активне политике запошљавања, остваривања права и услуга из социјалне и здравствене заштите, побољшање услова становања и ефикаснију инклузију ромске деце у систем образовања, без сегрегације и дискриминације. Указано је и на отежан положај, трауматична искуства и различите баријере у остваривању људских права миграната, избеглица и тражилаца азила. Значајну улогу у превазилажењу предрасуда и стереотипа, као и у борби против дискриминације има образовање млађих генерација у духу солидарности и равноправности.

Саопштење поводом Међународног дана људских права

Повереница је честитала свим грађанима и грађанкама Србије Међународни дан људских права и указала да се седам деценија након усвајања Универзалне декларације о правима човека, и даље суочавамо са њиховим кршењем и ускраћивањем, често заборављајући да она управо постоје како би штитила достојанство, слободу и равноправност свих.

Дан људских права повереница је заједно са представницама женског ромског центра Бибија обележила са Ромима и Ромкињама који живе у неформалном насељу на Чукарици где је разговарала о најчешћим проблемима са којима се сусрећу и начинима за њихово превазилажење. „У ситуацији када немате основне услове за живот и када нисте у могућности да задовољите основне људске потребе, конвенције и декларације неће бити од помоћи“, истакла је повереница, уз напомену да људска права треба поштовати и унапређивати свакога дана, а не само 10. децембра.

3.6.7. Дискриминација на основу брачног и породичног статуса

Анализа стања у остваривању равноправности у Републици Србији показује да је дискриминација на основу брачног и породичног статуса узрокована бројним факторима везаним за традиционалну поделу родних улога, као и да су овом виду неједнаког поступања чешће изложене жене. Дискриминација на основу брачног и породичног статуса је нарочито изражена у сфери рада и запошљавања, а разлози оваквог стања могу се тражити у економској ситуацији у земљи, али и у досадашњој пракси појединих послодаваца да у пријавама, на конкурсима и интервјуима за посао неоправдано укључују питања о породичном и брачном статусу, или аутоматски искључују жене због претпоставке о немогућности усклађивања приватних и пословних обавеза. Повереник је претходних година упућивао препоруке мера за остваривање равноправности Националној служби за запошљавање као и другим субјектима који се баве оглашавањем послова указујући да врше претходну контролу, као и да не објављују огласе за посао који садрже дискриминаторне услове за запослење, и то оне који се односе на пол, старосно доба, изглед кандидата/киње или неко друго лично својство, указујући да изузетак могу бити ситуације када се оглас за запослење односи

на посао чија је природа таква или се посао обавља у таквим условима да лично својство представља стварни одлучујући услов за обављање послова, те ако је сврха која се тиме жели постићи оправдана. С тим у вези остварена је и сарадња са овим привредним субјектима, који се обраћају Поверенику када имају недоумицу поводом објављивања конкретних огласа. Поред тога Повереник кроз обуке и семинаре стално указује на потребу увођења анонимних, неперсонализованих интервјуа у циљу превенције дискриминације у области рада и запошљавања.

Положај и оптерећеност жена у нашем друштву, као и дискриминацију на основу брачног и породичног статуса анализирао је Институт за социолошка истраживања Филозофског факултета у Београду уз подршку Центра за маме у већ поменутом истраживању *Маме у Србији*³⁰⁷. Подаци прикупљени у овом истраживању показују да низак степен образовања, несигурност и незапосленост доприносе неравноправном положају жене у породици. Зависност од партнера и непосредног друштвеног окружења већа је код жена најмлађе генерације, чији је материјални положај несигуран, висина примања и удео међу запосленима најнижи. Истовремено, традиционална подела родних улога, оптерећеност жена кућном послом и бригом код ове генерације се не смањује, већ упорно одржава. По многим обележјима, као што су степен конзерватизма, национализма или патријархалности, генерација најмлађих је сличнија генерацији најстаријих жена, а као најеманципованије се појављују жене средње генерације. Резултати истраживања указују на ретрадиционализацију, односно на повратак традиционалних женских улога и патријархалних вредности у оквиру породице. Женска права у оквиру породице не јачају, упркос увођењу напредних закона и стратегија. Само увођење закона не мења ништа у приватној сфери све док животни баланс и благостање жена не буду напредовали.³⁰⁸ Подаци истраживања даље показују да када се збирно посматрају плаћене и неплаћене активности, жене дневно раде један сат дуже од мушкараца, односно да све активности у домаћинству (спремање хране, одржавање стана, прање и пеглање веша, свакодневне набавке, организовање и усклађивање чланова породице и старање о старима и болеснима) жене обављају много чешће од мушкараца.³⁰⁹ У Истраживању је наведено да Србија спада у земље које подршку породици базирају превасходно на финансијској подршци. У транзиционим процесима трансформације друштва, ове мере нису координисане са решавањем озбиљног проблема двоструке оптерећености жена, а прати их и опадање улагања у институције за бригу о деци, као и погоршавање опште социјалне бриге и здравствене заштите, укључујући и здравствену заштиту породиља, младих мајки и деце. С друге стране, јачање равноправности жена, изражено кроз установљење тела, доношење и побољшање закона и доношење стратегије о родној равноправности, такође није координисано са мерама подршке породици, како би представљали функционалну целину. У условима пада животног стандарда, све тежег и несигурнијег запошљавања на тржишту рада, снижавања надница, слабљења социјалне државе и права радника, могло би се очекивати да мере подршке породици служе пре свега као средство за обезбеђивање минималних егзистенцијалних услова за родитељство (социјална помоћ), а мање као ефикасна стимулативна мера за остварење родитељства. Па ипак, постојећи државни ресурси за помоћ породици нису довољно

³⁰⁷ Сажетак истраживања „Култура рађања и партнерски живот у Србији“, часопис Лимес Плус – часопис за друштвене и хуманистичке науке (Но.3, 2017) - доступно на интернет страници: <http://media7.centarzamame.rs/2018/03/izvestaj-Mame-u-Srbiji-Centar-za-mame.pdf>

³⁰⁸ Исто, стр. 4

³⁰⁹ Исто, стр. 5

искоришћени.³¹⁰ У овом истраживању су дате препоруке³¹¹ које се односе на: Остваривање баланса жена у подршци породици и рађању (флексибилно радно време, јачање очинства, повећање доступности и квалитета вртића и јаслица, контрола заштите трудница од дискриминације на послу, увођење у васпитно-образовне програме модела родне равноправности и разбијања родних стереотипа); промовисање увођења родних квота у све професије и заустављања феминизације професија и запошљавања жена у мање плаћеним професијама; дугорочнија финансијска подршка родитељству (субвенционисање уџбеника, наставних средстава, обезбеђивање квалитетних програма целодневног боравка, подршка спортским, научним и културно-уметничким активностима деце, развијање програма стипендирања), политика приоритетног омогућавања решавања стамбеног питања и политика запошљавања младих родитеља; боља информисаност о могућностима и већа доступност краткорочне финансијске подршке уз смањивање рефундирања као начина пружања подршке, субвенционисање и смањивање пореза на робу за бебе; јачање контрацептивне културе и образовања, увођење образовних програма и јачање културе планирања родитељства, организовање саветовалишта; јачање опште друштвене свести о важности унапређења родне равноправности кроз образовни и медијски програм и средства масовних комуникација и друге.

На извесне помаке и промену патријархалних образаца и уврежених стереотипа о улози жена у породичном животу, који су неретко узроци дискриминације, упућују подаци, према којима и даље у малом проценту мушкараци годишње користи одсуство ради неге детета уместо својих супруга. Међутим уочавају се помаци, тако примера ради у Београду овај број је у сталном порасту, те је 132 оца детета остварило право на породилско одсуство у 2018. години, док је 2017. године тај број износио 79, а годину дана раније исто право је остварило њих 69.³¹²

У претходном извештају Београдског центра за људска права наведено је да се у пракси често јављају проблеми са исплатама на име породилског боловања и боловања ради неге детета. Честе су ситуације у којима су жене тек по отварању боловања долазе до сазнања да им послодавац, док су биле у радном односу, није уплаћивао доприносе. Најчешће су ипак биле ситуације у којима жене добијају отказ одмах по повратку са одсуства ради неге детета, јер их закон тада више не штити, што се дешава како у приватном, тако и у јавном сектору.³¹³

У публикацији организације Праксис *„Досадашња постигнућа и преостали изазови у области дечјих бракова“*³¹⁴, се наводи да дечји брак представља штетну традиционалну праксу која грубо крши права детета, посебно девојчица, излажући их ризику од насиља, експлоатације и злостављања, што је у супротности је са бројним документима међународног права. На основу искустава ове организације, у публикацији је наведено да се феномен дечјих бракова у Србији и даље готово искључиво посматра као део ромске културе и традиције, што је уједно и главни

³¹⁰ Исто, стр. 6

³¹¹ Исто, стр. 17

³¹² Саопштење Секретаријата за социјалну заштиту Града Београда од 3. фебруар 2019. године *„Остваривање права очева на породилско одсуство у порасту“*. За више информација погледати на интернет страници: <http://www.beograd.rs/cir/beoinfo/1757407-ostvarivanje-prava-ocева-na-porodiljsko-odsustvo-u-porastu/>

³¹³ *„Људска права у Србији 2017 – право, пракса и међународни стандарди људских права“*, Београдски центар за људска права, Београд 2018, стр. 337- доступно на интернет страници: <http://www.bgcentar.org.rs/bgcentar/wp-content/uploads/2018/03/Ljudska-prava-u-Srbiji-2017.pdf>

³¹⁴ *„Досадашња постигнућа и преостали изазови у области дечјих бракова“*, Праксис ис, Доступно на интернет страници: <https://www.praxis.org.rs/index.php/sr/reports-documents/praxis-reports>

проблем када је у питању превенција и елиминација дечјих бракова. У овој публикацији је наведено да су Роми и Ромкиње готово једногласни у томе да су водећи узроци појаве дечјих бракова сиромаштво, низак образовни статус ромских породица које живе у ромским насељима, висока стопа незапослености и патријархална културна традиција, али и да недостатак подршке ромској деци у образовном систему у виду месечних карата за превоз, бесплатних уџбеника и стипендија за средњошколско образовање представља један од могућих узрока појаве дечјих бракова.³¹⁵ У публикацији се такође указује да недовољна и некоординисана сарадња надлежних институција и установа, односно пребацивање одговорности са једне институције и установе на другу, представља једну од главних препрека у решавању овог проблема. Са друге стране, представници школа истичу да је лоша сарадња са родитељима главна препрека у решавању проблема дечјег брака, а као посебан проблем истичу и недовољно ефикасно и благовремено реаговање првенствено центара за социјални рад. Такође, као проблем је наведено и да систем образовања у Србији сваком детету омогућава пролазност у прва четири разреда основне школе без обзира на редовност похађања наставе, па се дешава да деца готово и не долазе у школу него се појаве пред крај четвртог разреда, након чега у петом разреду не могу да прате наставу, те често напуштају даље школовање и чекају да се удају.³¹⁶ У публикацији је указано да сама деца, као главни разлог дечјег брака, наводе сиромаштво примарних породица, принуду наметнуту од стране родитеља или брак као производ самовоље тинејџера. Девојчице дечји брак доводе у везу са обавезама, кућним пословима, стресом, новом породицом и свекром, ограничењем слободе кретања, нелагодношћу, ускраћеним правом гласа, обавезом рађања деце, осећајем припадања другоме, те сматрају да им дечји брак одузима детињство, слободу, право на школовање, време за себе, играње и дружење, снове, машту и безбрижност.³¹⁷

„Истраживање о усклађивању рада и родитељства – Лесковац“³¹⁸ је спроведено с циљем да се у изабраној јединици локалне самоуправе прикупе додатне информације које су неопходне за сагледавање и разумевање проблема с којима се свакодневно суочавају запослени родитељи и њихови послодавци. Резултати до којих се дошло у овом истраживању указују да, осим локалне самоуправе, послодавци не обезбеђују никакве видове финансијске помоћи запосленим родитељима који имају децу предшколског узраста или млађег школског узраста, док поједини привредни субјекти обухваћени овим истраживањем запосленим родитељима обезбеђују клизно радно време.³¹⁹ Са друге стране, запослени родитељи сматрају да би им флексибилно радно време знатно помогло у усклађивању радних и родитељских обавеза. Истраживањем се дошло и до ставова послодавца у вези са проблемима које имају због честих одсуствовања запослених родитеља и због њихове смањене ефикасности на послу, па тако сви анкетирани послодавци истичу да им већи изазов представљају повремени изласци с посла и честа боловања ради неге детета, него дужина породилског одсуства мајке³²⁰. Када се ради о ради отварању предшколских установа у оквиру фирми/организација, што је предвиђено Стратегијом о подстицању рађања из 2018.

³¹⁵ „Досадашња постигнућа и првостали изазови у области дечјих бракова“, стр. 16

³¹⁶ Исто, стр. 17

³¹⁷ Исто, стр. 19

³¹⁸ „Истраживање о усклађивању рада и родитељства – Лесковац“, Центар за подршку и инклузију Help Net, ауторке Гордана Бјелобрк и Шанија Сагдати, Београд 2018 – доступно на интернет презентацији:

<http://www.mdpp.gov.rs/doc/istrazivanje-o-uskladjivanju-rada-i-roditeljstva.pdf>

³¹⁹ Исто, стр. 6

³²⁰ Исто, стр. 8

године, учесници истраживања-послодавци већим делом исказују спремност да учествују у финансирању оснивања и рада предшколске установе. Резултати овог истраживања показују и да скоро трећина (31,3%) испитаника-запослених има мањи број деце од планираног броја, од чега је свега 10% испитаника навело да је лоша материјална ситуација основни разлог за мањи број деце од планираног броја, и то због тога што нема ко да чува децу, немају довољно времена за децу због посла, због страха од губитка посла и сл.³²¹ Резултати истраживања показују и да скоро да нема запосленог родитеља који се није суочио са проблемом чувања детета у ситуацијама када је болесно. Већина родитеља се у тој ситуацији ослања на помоћ најближе родбине, или се сналазе на различите начине – мењају смене, узимају слободне дане, користе годишњи одмор или су принуђени да оду на боловање. Испитаници се махом слажу да честа одсуствовања с посла због деце негативно утичу на финансије, односно на породични буџет, али да чињеница да имају малу децу не би требало да утиче на њихово напредовање - око 60% испитаника са децом млађег школског узраста напредовало је на послу.³²² Препоруке из овог истраживања наглашавају да радно време предшколских установа треба продужити и ускладити са радним временом родитеља, омогућити боравак школске деце нарочито током летњег распуста у школама или предшколским установама, да би родитељима значила свака врста финансијске помоћи, да би били додатно мотивисани да дају већи допринос у раду ако би послодавац показао разумевање за проблеме с којима се родитељи мале деце суочавају.

Седми основ по учесталости навођења је брачни и породични статус. Наиме, у 49 притужби наведен је овај основ дискриминације што чини 4,9% у односу на укупан број основа. Овај број је готово идентичан броју из претходне године (48). Као и претходне године највећи број притужби поднела су физичка лица (47), од чега је приметно да су жене (32) поднеле већи број притужби од мушкараца (15). Ове године највећи број притужби по овом основу поднет је због поступка пред органима јавне власти - 20 притужби (13,2%). Након тога, следе притужбе поднете у области рада и запошљавања - 18 (10,3%), затим следи област образовања и стручног усавршавања 4 притужбе (6,9%), док је у другим областима поднет незнатан број притужби.

У току 2018. године Повереник је дао и мишљења на нацрте прописа, као на пример, поред већ наведених прописа, на Нацрт закона о централном регистру становништва, Нацрт закона о платама државних службеника и намештеника и др. Поред тога Поверенику се у току 2018. године обратило и Министарство правде у вези са питањем продужавања важења дозвола за посредовање посредника у решавању спорова (медијатора), у односу на жене које су у периоду важења дозволе за посредовање оствариле право на породилско одсуство и/или одсуство ради неге детета тј. у вези потребе примене одредаба Закона о посредовању у решавању спорова³²³ и Правилника о поступку издавања, обнављања и одузимању дозволе и обрасцу дозволе за посредовање³²⁴ на недискриминаторан начин и ради евентуалног унапређења законског оквира. С обзиром да овај закон и Правилник садрже правну празнину у погледу уређења спорне правне ситуације, Повереник је истакао да према мишљењу овог органа одредбе Закона о посредовању у решавању спорова и

³²¹ Исто, стр. 13

³²² Исто, стр. 17 и 18

³²³ „Службени гласник РС”, број 55/14

³²⁴ „Службени гласник РС”, број 146/14

Правилника о поступку издавања обнављања и одузимању дозволе и обрасцу дозволе за посредовање треба тумачити у складу са Уставом Републике Србије, потврђеним међународним споразумима, као и другим антидискриминационим прописима, односно тако да ова лица не буду неоправдано стављена у неповољнији положај због околности коришћења одсуства. Уколико лице које поднесе захтев за обнављање дозволе, у захтеву истакне да није испунило тражене услове због коришћења трудничког, породилског одсуства или одсуства са рада ради неге детета, наведену годину не треба узети у обзир приликом обнављања дозволе. Повереник је такође указао и да приликом измене прописа треба имати у виду да могу постојати и други оправдани разлози због којих лице није у могућности да испуни услове прописане законом за обнављање дозволе, као што је примера ради дужа болест, те би из тог разлога и ова лица могла бити дискриминисана на основу здравственог стања као основа дискриминације.

Пракса Повереника показује да се брачни и породични статус као основ дискриминације ређе појављује у притужбама као једини основ дискриминације, већ најчешће у комбинацији са још неким личним својством нпр. полом. Тако није редак случај да се због положаја жена по повратку са трудничког, породилског или одсуства са рада ради неге детета подносе притужбе у области рада и запошљавања.

Повереник је упутио и препоруку мера за остваривање равноправности судовима у вези са напредовањем државних службеница које су одсуствовале са посла због трудничког, породилског или одсуства са рада ради неге детета. Детаљан приказ ове препоруке као и поједина мишљења Повереника на основу пола и брачног и породичног статуса, приказана су у делу извештаја под називом: *Дискриминација по основу пола и Вишеструка дискриминација*. У даљем тексту дати су кратки прегледи појединих мишљења по овом основу.

3.6.7.1. Мишљење

Решењем којим је прописано да треће и свако наредно дете од исте мајке и оца има право на бесплатан боравак у предшколској установи сакривено је подносилац притужбе

Мишљење је донето у поступку поводом притужбе поднете против Општинског већа општине Топола, поводом Решења овог општинског већа о утврђивању економске цене програма васпитања и образовања у предшколској установи у тој општини. Подносилац притужбе је, између осталог, навео да има троје деце из два брака, те да сва деца живе у његовом породичном домаћинству, односно, за прво дете му је судском пресудом поверено вршење родитељког права, док су друга два детета рођена у браку са садашњом супругом. Међутим, како је Општинско веће општине Топола донело решење којим је, између осталог, прописано да треће и свако наредно дете од исте мајке има право на бесплатан боравак у предшколској установи, његово треће дете, које је уједно друго дете његове садашње супруге, нема право на бесплатан боравак у вртићу. Општинско веће општине Топола доставило је изјашњење на притужбу, чији је саставни део допис предшколске установе, која је предлагач наведеног решења. У допису предшколске установе, између осталог, наведено је да су тачком 4. Решења о утврђивању економске цене програма васпитања и образовања, које је усвојило Општинско веће општине Топола, опредељена појединачна учешћа

корисника у економској цени у висини од најмањих, законом прописаних 20%, при чему је тачком 1. за децу са сметњама у развоју, децу из материјално угрожених породица и децу без родитељског старања, боравак је бесплатан, у складу са законом; тачком 2. утврђен је већи обим права за децу из породица чија су примања испод 8.000 динара по члану породице, у смислу мањег учешћа у економској цени од прописаних најмањих 20%; док су тачком 3. утврђена и друга права у смислу додатног умањења од прописаних 20%, и то додатни попуст за друго дете уписано у установу (ово право се посматра као право детета, односно посматрају се браћа/сестре који су уписани у установу) и бесплатан боравак за треће и наредно дете од исте мајке (ово право је право мајке као мера подстицаја рађања). Када је реч о мери да право на бесплатан боравак има треће и наредно дете од исте мајке, према наводима из дописа предшколске установе, ова мера није прописана неком посебном законском нормом, али члан 11. став 3 Закона о финансијској подршци породици са децом дозвољава општинама да могу, ако су обезбедиле средства, да утврде и друга права, већи обим права од права утврђених овим законом и повољније услове за њихово остваривање. У току поступка, Повереник утврдио је да не постоји објективно и разумно оправдање да се подносиоцу притужбе ускрати право на бесплатно похађање предшколске установе за његово треће дете, а које се омогућава мајкама и очевима троје деце који се налазе у истој или сличној ситуацији као и подносилац притужбе. Наиме, подносилац притужбе је отац троје деце, која немају исту мајку, али која живе са њим у истом породичном домаћинству. Он самостално врши родитељско право над најстаријим дететом, док је у браку са садашњом супругом добио још двоје деце. Стога, у овом тренутку, у породици подносиоца притужбе фактички живи троје малолетне деце о којима непосредно брине притужилац и његова садашња супруга. Међутим, иако се несумњиво ради о петочланој породици, подносилац притужбе ипак није имао могућност да бесплатно упише своје треће дете у предшколску установу, само зато што његова деца имају различите мајке. Општинско веће општине Тополе, приликом прописивања у Решењу о утврђивању економске цене програма васпитања и образовања у предшколској установи занемарило породице у којима живи троје или више деце која имају истог оца а различите мајке, односно, ставило је у неоправдано неједнак положај подносиоца притужбе на основу два лична својства – пола и породичног статуса. Стога, Повереник дао је мишљење да је Општинско веће општине Топола, доношењем Решења о утврђивању економске цене програма васпитања и образовања у предшколској установи, према којем право на бесплатно похађање предшколске установе има треће и свако наредно дете од исте мајке, повредило одредбе Закона о забрани дискриминације. Општинском већу општине Топола препоручено је да измени тачку 4. Решења о утврђивању економске цене програма васпитања и образовања у предшколској установи, на тај начин што ће прописати да, поред осталих категорија, право на бесплатно похађање предшколске установе остварује треће и свако наредно дете које живи у породици са троје и више деце, према редоследу рођења, као и да у оквиру својих редовних послова и активности не крши законске прописе о забрани дискриминације.

У обавештењу о поступању по препоруци Повереника наведено је да је Општинско веће општине Топола донело Решење о измени решења о утврђивању економске цене програма васпитања и образовања у предшколској установи, којим се прописује да право на бесплатно похађање предшколске установе има треће и свако наредно дете које живи у породици са троје и више деце, према редоследу рођења.

3.6.7.2. Упозорења и саопштења

Упозорени о поводима дискриминационих саопштења последице LastMinutePonude

Поводом дискриминаторних питања у конкурс за нове сараднике интернет сајта *LastMinutePonude*, где се од кандидата и кандидаткиња захтева да наведу брачни статус, као и број и старост деце, реаговала је повереница. Поменути конкурсни услови представљају један од типичних и честих примера дискриминације на основу пола, брачног и породичног статуса. Захтеви за изношењем података о брачном и породичном статусу приликом запошљавања су неоправдани, недопустиви и забрањени, без обзира на пол кандидата.

Саопштење о Међународном дану породице Међународног дана породице

Поводом Међународног дана породице повереница упутила је честитку свим грађанима и грађанкама Србије, и напоменула да се породица у данашње време суочава са бројним изазовима, што показује и број притужби Поверенику по основу брачног и породичног статуса. Породице у којима живе особе са здравственим проблемима или инвалидитетом су вишеструко угрожене и неретко препуштене саме себи, што може да доведе до сиромаштва и изолације. Недостатак различитих сервиса како за најмлађе тако и за старије, доводи до тога да су радно способни чланови породице често „разапети“ између радних и породичних обавеза, што утиче не само на квалитет њиховог живота, већ и на опште стање у друштву, поготово ако се ради о самохраним мајкама и очевима, и онима који брину о неком члану породице. Доступност и ефикасност установа у систему образовања, социјалне и здравствене заштите, као и адекватне и разноврсне услуге у заједници, значајно доприносе побољшању квалитета живота породица, као и бољем усклађивању рада, родитељства и породичних обавеза. Посебан проблем представљају сиромаштво и породично насиље који угрожавају најосетљивије чланове, као што су деца, жене и старији. Неопходно је радити на унапређењу подршке породици и њеном јачању, а посебно на превенцији насиља у породици, уз истовремену изградњу културе ненасиља и толеранције, пре свега код младих.

3.6.8. Дискриминација на основу сексуалне оријентације

Дискриминација на основу сексуалне оријентације је у Републици Србији и даље присутна. Подаци из истраживања и извештаја државних институција и организација цивилног друштва упућују на закључке да ЛГБТИ особе често не пријављују случајеве насиља и дискриминације, због страха од стигматизације, секундарне виктимизације и неповерења у рад државних институција, због чега је потребно предузети додатне мере оснаживања ЛГБТИ особа да пријаве дискриминацију.

У публикацији „Људска права у Србији 2018 – право, пракса и међународни стандарди људских права“³²⁵, када је реч о нормативном оквиру који се односи на права ЛГБТИ особа у извештају се наводи да ЛГБТИ заједница већ неколико година позива државне органе да усвоје Декларацију против хомофобије, националну стратегију против

³²⁵ „Људска права у Србији 2018 – право, пракса и међународни стандарди људских права“, Београдски центар за људска права, Београд 2019 - доступно на интернет страници: <http://www.bgcentar.org.rs/bgcentar/wp-content/uploads/2014/01/Ljudska-prava-u-Srbiji-2018.pdf>

насиља којом ће бити препознато насиље над ЛГБТИ особама и вршњачко насиље због претпостављене сексуалне оријентације у школама, као и закона који ће регулисати све правне последице промене пола до њиховог усвајања још увек није дошло. У извештају је наведено и да правни систем не препознаје транс особе, док здравствени систем препознаје само трансполност коју класификује као ментални поремећај.³²⁶

У публикацији „2017-18 Извештај о раду“³²⁷ Комитета правника за људска права (YUКОМ) се, између осталог, указује на први добијени случај пред судом због злочина из мржње на основу члан 54а Кривичног законика. Овај случај је веома важан јер је јавност добила информацију да се ови злочини кажњавају и да није залуд подносити кривичне пријаве.³²⁸ Ово је случај дугогодишњег насиља у породици које је узроковано признањем сина члановима породице да је хомосексуалац, који је добио судски епилог пет година после покретања судског поступка. Правни тим YUКОМ -а, је покренуо паралелно парнични и кривични поступак ради заштите од насиља у породици. Парнични поступак окончан је правноснажном пресудом за мање од две године. Између осталог, одлуком је наложено исељење оца из заједничког стана, као и забрана даљег вршења насиља и узнемиравања тужилаца. Сав материјал прикупљан током овог поступка достављан је сукцесивно и поступајућем тужиоцу, што је било веома значајно. Први основни суд у Београду осудио је окривљеног због кривичног дела Насиље у породици учињено из мржње због сексуалне оријентације сина, и ово је прва пресуда у Србији у којој је члан 54а Кривичног законика узет у обзир приликом одмеравања казне.³²⁹

„Истраживање о положају ЛГБТ+ особа на тржишту рада“³³⁰ је спроведено са циљем прикупљања података на основу којих би се могле креирати мере које би помогле интеграцију и боље оставривање радних права ЛГБТ особа. У овом истраживању се наводи да су фактори који највише утичу на положај ЛГБТ на радном месту: врста индустрије у којој су запослени, структура власништва компаније, позиције радника у хијерархији, коорпоративна култура, као и постојање и квалитет механизма заштите. Подаци до којих се овом приликом дошло указују да 38% ЛГБТ особа сматра да је било дискриминисано на радном месту у претходних пет година, да је њих 46% доживело емоционално насиље, 19% претњу отказом, 18% претњу насиљем, 15% је доживело сексуално узнемиравање због стварне или претпостављене сексуалне оријентације, а 9% је доживело физичко насиље. Такође, 92,6% испитаника сматра да Србија нема добре механизме за заштиту од дискриминације на радном месту. Исто тако, интервјуи са ЛГБТ+ особама указују да они не препознају дискриминацију на радном месту, нити сматрају да имају подршку, било од стране државе или цивилног друштва да се супроставе дискриминацији у свету рада. Поред тога, чак 77% ЛГБТ+ особа је навело да крије своју сексуалну оријентацију на радном месту од свих запослених.

³²⁶ Исто, стр. 271-272

³²⁷ „2017-18 Извештај о раду“, Комитет правника за људска права YUКОМ, Београд 2019 - доступно на интернет страници: http://www.yucor.org.rs/wp-content/uploads/2019/02/YUCOM-izvestaj-o-radu-2017-18_.pdf

³²⁸ Исто, стр. 20

³²⁹ Исто, стр. 18

³³⁰ „Истраживање о положају ЛГБТ+ особа на тржишту рада“, ИДЕАС, ГЛИЦ и XY Spektrum, Београд 2018 – сажетак истраживања доступан на интернет страници: <https://www.dijalog.net/wp-content/uploads/2018/10/LGBT-na-radu-.pdf>

Положај ЛГБТ заједнице сагледан је и у публикацији *„Истраживање положаја ЛГБТ заједнице у Новом Саду“*³³¹ са циљем да се оствари увид у положај и остваривање њихових основних права у Новом Саду. Подаци до којих се овом приликом дошло указују да већина популације града Новог Сада верује да је хомосексуалност болест, а мање од трећине грађана верује да су припадници ЛГБТ популације изложени физичком, психичком и вербалном насиљу због свог сексуалног и родног идентитета. Поред тога, чак 43% родитеља уопште није упознато са сексуалном оријентацијом и родним идентитетом своје ЛГБТИ деце.³³² Осим породичних, негативан став је видљив и у сфери друштвених односа. Тако, 25% испитаника би одбацило свог пријатеља, познаника, колегу прекидајући комуникацију са њима након што би сазнали да припадају ЛГБТИ популацији.³³³ Када је реч о перцепцији припадника ЛГБТ популације, 14% њих себе види као најдискриминисанију друштвену групу, половина испитаних припадника ЛГБТ особа је било изложено физичком насиљу, док је 4 од 5 ЛГБТ особа било изложено психичком и вербалном насиљу. У овом истраживању се наводи да оно што забрињава јесте чињеница да су чак две трећине случајева насиља доживљена у јавном простору, од стране хулигана и пролазника на улици, док је трећина случајева доживљена у оквиру образовних институција и радних колектива и то од стране колега/ница односно чланова породице. Такође, више од половине припадника ЛГБТИ популације у Новом Саду наводи да је доживело неки вид дискриминације, највише у областима социјалне и полицијске заштите и радних односа и права.³³⁴

У публикацији *„И ми гласамо“*³³⁵ удружења Да се зна! се наводи да ЛГБТ заједница чини отприлике 10% становништва и као таква представља значајан део гласачког тела, те је основна идеја ове публикације жеља да се политички актери мотивишу да се одреде према ставовима везаним за проблеме са којима се суочава ЛГБТ заједница, али и да им се предочи да ће те ставове заједница узети у обзир при чину гласања, као и шира јавност којој је стало до унапређења положаја ове маргинализоване групе.

Организација за лезбејска људска права ЛАБРИС сачинила је извештај из сенке *„Дискриминација лезбејки на основу сексуалне оријентације“*³³⁶ који прати релевантне чланове Конвенције о елиминисању свих облика дискриминације жена, идентификујући питања која се сматрају приоритетним и с тим у вези нуди препоруке које указују на кључне проблеме са којима се сусрећу лезбејке. С тим у вези, у овом извештају се указује на потребу: да се препозна непрекидна дискриминација и кршење људских права и осигура да све постојеће и будуће мере, политике и активности које се односе на женска права укључују и лезбејке, као и да се обезбеди једнака заштита лезбејкама које су жртве насиља; да се дизајнирају, имплементирају и промовишу посебне образовне мере као што су ревизија наставних планова и програма на свим образовним нивоима и уџбеницима, те развију обуке које су експлицитно осмишљене да промене ставове о дискриминацији и стигматизацији усмерене против лезбејки, да

³³¹ *„Истраживање положаја ЛГБТ заједнице у Новом Саду“*, Центар за развој демократског друштва „Еурополис“, Група „ИЗАЋИ“ и Заштитник Грађана Града Новог Сада, 2018 - доступно на интернет страници: http://zastitnikgradjana.novisad.rs/sites/default/files/istrazivanje_lgbti.pdf

³³² Исто, стр. 17

³³³ Исто, стр. 30

³³⁴ Исто, стр. 29

³³⁵ *„И ми гласамо“*, Удружење Да се зна!, Београд 2018 - доступно на интернет страници: https://dasezna.lgbt/attachments/I_MI_GLASAMOfinal2.pdf

³³⁶ *„Дискриминација лезбејки на основу сексуалне оријентације“*, ЛАБРИС, јун 2018 - доступно на интернет страници: https://rbinternet.ohchr.org/Treaties/CEDAW/Shared%20Documents/SRB/INT_CEDAW_ICO_SRB_31492_E.pdf

се осигура једнака заштита за лезбејке у запошљавању промоцијом посебних мера кроз успостављање ближе сарадње са синдикатима у заштити њихових права; да се осмисле и спроведу обуке за здравствено особље о здравственим питањима, физичким и психолошким, које узимају у обзир посебности лезбејки, те успоставе саветодавне услуге. У извештају је наведено да један од нарочитих проблема са којима се суочавају лезбејке јесте питање биомедицински потпомогнуте оплодне и планирање породице, те је потребно осигурати једнак приступ овим правима за све жене без обзира на њихов брачни статус или сексуалну оријентацију, те осигурати да су истополни односи правно признати, на начин који би пружао истополним паровима права која су једнака правима која имају хетеросексуални парови.

Према извештају *„Подаци, а не звона и прапорци“*³³⁷, који говори о дискриминаторним инцидентима и злочинима мотивисаним хомофобијом и трансфобијом у Републици Србији у посматраном периоду, од сагледаваних 27 случајева злочина из мржње и повезаних инцидентата, 24 је прикупљено директно од особа које су биле изложене злочину из мржње, три од ЛГБТИ организације, док ниједан случај нису пријавили сведоци. Када је реч о пријављивању злочина из мржње или повезаних инцидентата надлежним органима, 29% лица није пријавило случај. Кампања посвећена промоцији портала Да се зна! и могућностима онлајн пријаве злочина из мржње путем социјалне мреже отпочета је у октобру 2015. године, како би се подигла свест о хомофобичном и трансфобичном насиљу и дискриминацији и омогућило ЛГБТИ заједници да пријави злочине у сигурном окружењу и без страха од секундарне виктимизације.

Широм Западног Балкана, људи су углавном несвесни болних личних прича интерсексуалних особа и кршења људских права са којима се суочавају на шта се указује у *„Истраживању о интерсексу у Албанији, Босни и Херцеговини, Бившој Југословенској Републици Македонији и Србији 2017“*³³⁸. Друштво обично не препознаје особе без ознаке њиховог пола, због чега се интерсексуалне особе сусрећу са огромним препрекама код остваривања универзалних људских права. Стереотипи и норме утемељене на бинарној женско-мушкој класификацији доводе до непотребних медицинских и хируршких интервенција на интерсексуалној дојенчади и проузрокују климу неразумевања у друштву. У овом извештају се изводи закључак да је ситуација у Републици Србији знатно боља него у осталим земљама које су биле предмет истраживања, иако се и даље уместо термина интерсексуални често и даље користи термин хермафродит. Када је реч о здравственој заштити у две медицинске установе за децу у земљи, постоје мултидисциплинарни тимови који раде са интерсексуалним бебама и децом и имају на овом пољу богато искуство. Ипак, није успостављен систем за праћење здравственог статуса интерсексуалне деце.

У истраживању је наведено да у законодавству Републике Србије не постоје посебне законске одредбе које се односе на интерсексуалне особе, мада Закон о забрани дискриминације препознаје сексуалну оријентацију, родни идентитет и здравствени статус као лична својства која могу бити основ дискриминације. Ипак, случајеви дискриминације интерсексуалних особа нису процесуирани пред судовима. Не постоје ни истраживања о њиховом положају, мада могу послужити анкете спроведене међу

³³⁷ *„Подаци, а не звона и прапорци“*, Удружење Да се зна!, Београд 2018 - доступно на интернет страници: <https://dasezna.lgbt/attachments/Podaci-a-ne-zvona-i-praporci%20FINAL2.pdf>

³³⁸ *„Истраживање о интерсексу у Албанији, Босни и Херцеговини, Бившој Југословенској Републици Македонији и Србији 2017“*, УНДП, 2018 - доступно на интернет страници: <http://www.rs.undp.org/content/serbia/en/home/library/poverty/intersex-research-study-2017.html>

ЛГБТИ особама које нису задовољне како медицинске институције одговарају на њихове физичке и менталне потребе.³³⁹ Са друге стране, организације цивилног друштва раде на већој видљивости и подршци интерсексуалним особама, за шта су заинтересоване и друге организације које се баве заштитом људских права.

Резултати истраживања „Однос медија у Србији према дискриминацији“ које је Повереник спровео у току 2018. године, показали су да новинари, иако препознају да према ЛГБТ популацији постоји изражена дискриминација, и сами имају одређени степен социјалне дистанце према овој мањинској групи. Тако се са тврдњом „Немам ништа против ЛГБТ особа, али нека они то буду код своје куће, а не у јавности“ слаже 21% испитаних, док је 15% неодлучно. Такође, анализа другог истраживања које је у току године спровео Повереник о ставовима представника органа јавне власти према дискриминацији у Србији, показали су да једна четвртина испитаних сматра да би се запослени у институцијама сложили са тврдњом „Хомосексуализам је болест коју треба лечити“.³⁴⁰

Дискриминација на основу сексуалне оријентације је осми основ по учесталости појављивања у притужбама које су поднете Поверенику, са 42 притужбе, што представља 4,2% од укупног броја поднетих притужби. Укупан број притужби по овом основу у 2018. години није се мењао у односу на 2017. годину. Већ годинама уназад присутан је тренда да се највећи број притужби због дискриминације на основу сексуалне оријентације поднесе у области јавног информисања и медија, као и да притужбе претежно подносе организације цивилног друштва. Наиме организације цивилног друштва поднеле су 31 притужбу, док су 11 притужби поднела физичка лица, и то 10 мушкараца и 1 жена. У погледу области дискриминације, чак 26 притужби по овом основу односи се на дискриминацију у области јавног информисања и медија, што представља 41,3%, што је близу половине укупног броја поднетих притужби у овој области и представља пораст у односу на претходну годину. У овој области приметно је да је 25 организација поднело притужбе и једно физичко лице. Анализа ових притужби указује да је у медијима и јавном простору и даље присутан говор који карактерише говор мржње, сензационализам, дискриминаторни ставови и увредљиво извештавање, нарочито о припадницима ЛГБТ популације, као и о женама. После области јавног информисања и медија следе области које се односе на јавну сферу као и на поступање органа јавне власти, у којима је овај основ наведен у по пет притужби, док су у области рада и запошљавања и области здравствене заштите поднете по две притужбе. У области пружања услуга и коришћења јавних површина и објеката, као и у области правосуђа поднета је по једна притужба. Анализом праксе Повереника утврђено је да када је реч о овом основу дискриминације, да је евидентиран највећи проценат непоступања по препорукама Повереника, што посебно забрињава када су у питању лица која обављају јавну функцију.

Резултати истраживања „Однос медија у Србији према дискриминацији“ које је Повереник спровео у току 2018. године, показали су да новинари, иако препознају да према ЛГБТ популацији постоји изражена дискриминација, и сами имају одређени степен социјалне дистанце према овој мањинској групи. Такође, и анализа другог истраживања које је у току године спровео Повереник о ставовима представника

³³⁹ Исто, стр. 41

³⁴⁰ Резултати истраживања које је Повереник спровео у току 2018. године детаљније су приказани у одељку 3.1. овог Извештаја

органа јавне власти према дискриминацији у Србији, показали су да једна четвртина испитаних сматра да би се запослени у институцијама сложили са тврдњом „Хомосексуализам је болест коју треба лечити“.³⁴¹

У току 2018. године поднето је укупно шест притужби у којима је као лично својство наведен родни идентитет, што изражено у процентима чини 0,6% у односу на укупан број наведених основа. По овом основу дискриминације у четири случаја притужбе су поднеле организације које се баве заштитом људских права, а у два случаја физичка лица.

У току 2018. године Повереник је дао и мишљења на нацрте прописа, као на пример, поред већ наведених прописа, на Нацрт закона о изменама и допунама Закона о матичним књигама, Нацрт закона о родној равноправности, као и на стратегије и др.

Током 2018. године, Повереник је поднео једну тужбу за заштиту од дискриминације по основу сексуалне оријентације, Такође, поводом парнице која је започета у претходној години по основу пола и сексуалне оријентације, донета је првостепена пресуда којом је усвојен тужбени захтев Повереника у целости, међутим у другостепеном поступку Апелациони суд је преиначио првостепену пресуду и пресудио у корист туженог. Тренутно је у току поступак по ревизији. Тужбе су поднете првенствено да би се жртве дискриминације охрабриле и подстакле на покретање антидискриминационих парница, као и да би се јавност сензибилисала за проблем дискриминације и ближе разумела да је у питању противзаконита друштвена појава. Такође током 2018. године поднета је и једна кривична пријава због јавног излагања порузи припадника и припадница ЛГБТИ популације. О овим поступцима биће више речи у делу извештаја *Судски поступци*.

3.6.8.1. *Мишљења и препоруке*

Дискриминаторни садржај уџбеника за средњу школу

Мишљење је донето у поступку поводом притужби организације која се бави заштитом људских права поднетих против Министарства просвете, науке и технолошког развоја, Националног савета за високо образовање, Завода за унапређивање образовања и васпитања, Завода за уџбенике и Завода за вредновање квалитета образовања и васпитања, због садржаја шест средњошколских уџбеника којим се дискриминишу припадници и припаднице ЛГБТ популације на основу сексуалне оријентације. У изјашњењу Завода за вредновање квалитета образовања и васпитања и Националног савета за високо образовање наведено је да нису надлежни за питања садржине средњошколских уџбеника, док је у изјашњењу Завода за уџбенике, који је издавач овог уџбеника, наведено да ово предузеће не може бити пасивно легитимисано у овом поступку, јер је за садржај уџбеника искључиво надлежан аутор уџбеника који гарантује да је уџбеник у складу са научним и стручним стандардима. Даље, у изјашњењу Завода за унапређивање образовања и васпитања наведено је да је на основу захтева Министарства просвете, науке и технолошког развоја формирана радна група Завода са задатком да преиспита садржину одобрених уџбеника за средњу школу и да је након прегледа уџбеника израђено мишљење да је у овим уџбеницима неопходно извршити измене на које је указано и у притужбама. Поред тога, наведено је и да је у

³⁴¹ Резултати истраживања које је Повереник спровео у току 2018. године детаљније су приказани у одељку 3.1. овог Извештаја

надлежности Завода само да даје стручну оцену о квалитету уџбеника, те се не сматрају одговорним за даљи ток догађаја, односно за околност да се овај уџбеник још увек налази у продаји. У изјашњењу Министарства просвете, науке и технолошког развоја наведено је да је радна група Завода за унапређивање образовања и васпитања испитала садржину шест спорних средњошколских уџбеника и дала стручно мишљење и препоруку за измену или допуну текста како би се отклонила дискриминација и обуставило пласирање постојећих примерака наведених уџбеника. Истакнуто је да, како није поступано по стручном мишљењу и препоруци, министарство ће наведене уџбенике уклонити из Правилника о плану уџбеника за период школске 2016/17 до 2018/19. године. Током поступка, Повереник је анализирао да ли уџбеници имају дискриминаторан садржај, као и релевантне правне прописе везане за поступак одобрења и повлачења уџбеника. Имајући у виду релевантне правне прописе којима се одређује надлежност одређених органа и установа, као и поступак одобрења, измене и повлачења уџбеника за средњу школу, Повереник је дао мишљење да у поступку по притужбама, Национални савет за високо образовање, Завод за унапређивање образовања и васпитања, Завод за уџбенике и Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања нису прекршили одредбе Закона о забрани дискриминације. Са друге стране, Министарство просвете, науке и технолошког развоја било је дужно да предузме мере прописане Законом о уџбеницима, а по добијању стручног мишљења Завода за вредновање квалитета образовања и васпитања да поменутих шест уџбеника садрже недостатке због којих не би требало да буду у даљој употреби уз препоруку да обавезе издавача да изврши измене и не пласира на тржиште постојеће примерке ових уџбеника. Повереник је дао мишљење да је Министарство просвете, науке и технолошког развоја, пропуштањем да предузме мере у циљу уклањања дискриминаторног садржаја у шест уџбеника за средњу школу повредило одредбе Закона о забрани дискриминације, те је препоручено Министарству просвете, науке и технолошког развоја да предузме мере из своје надлежности, у циљу отклањања дискриминаторног садржаја и онемогућавања да се наведени уџбеници са оваквим садржајем и даље користе у настави.

Министарство просвете, науке и технолошког развоја поступило је по препоруци, те је обавестило Повереника да ће у новом Каталогу одобрених уџбеника који ће бити израђен до августа 2019. године за школску 2019/2020. годину, бити уврштени кориговани уџбеници са новим бројем решења, а да ће за школску 2019/2020. годину преко Школских управа бити упућен допис свим школама да се не користе у извођењу наставе за средње школе уџбеници са старим решењима.

Директор ФК „Црвена звезда“ дискриминисао је особе другачије сексуалне оријентације

Мишљење је донето у поступку по притужби организације која се бави заштитом људских права против директора ФК „Црвена Звезда“ због дискриминације на основу сексуалне оријентације. У притужби је наведено да је у интервјуу за портал Мондо, одговарајући на питање како би реаговао да сазна да је будуће појачање клуба хомосексуалног опредељења, изјавио следеће: „Не бих га довео у Звезду. Ипак смо ми васпитавани у патријархалном, традиционалном и православном духу и тај играч се не би осећао пријатно у свлачионици Црвене Звезде“. У току поступка утврђено је да је као директор ФК „Црвена Звезда“, имао фактички утицај на политику запошљавања, као и да је спорна изјава пренета аутентично. Због тога је Повереник дао мишљење да

су прекршене одредбе Закона о забрани дискриминације. Директору ФК „Црвена Звезда“ је препоручено да се састане са представницима једне организације цивилног друштва која се бави заштитом људских права како би се упознао са проблемима са којима се суређу припадници ЛГБТ популације и механизмима за заштиту њихових људских права, као и да убудуће води рачуна да приликом давања изјава у медијима не крши прописе који забрањују дискриминацију.

По препоруци није поступљено, о чему је обавештена јавност.

Јосиф Фидановски радио у јутарњем програму на телевизији са националном фреквенцијом

Мишљење је донето поводом притужбе организације која се бави заштитом људских права поднете у име групе лица против психотерапеута Јосифа Фидановског, због изјава које је дао као гост у јутарњем програму на телевизији са националном фреквенцијом. У притужби је наведено да је Јосиф Фидановски, током гостовања у јутарњем програму, истополну сексуалну оријентацију изједначио са зоофилијом и да је назвао нереалном и неприродном, као и да је истополно сексуално оријентисане особе назвао особама које неће да развију своје људске потенцијале и да се развијају као људска бића, те да је својим изјавама сугерисао да је истополна сексуална оријентација болест, чиме је понизио припаднике ЛГБТ заједнице и извршио акт дискриминације на основу сексуалне оријентације као личног својства. Јосиф Фидановски у потпуности је негирао наводе из притужбе, истичући да својим изјавама није извршио акт дискриминације, већ изнео непобитне чињенице, у вези са хомосексуализмом као девијантним обликом понашања. Повереник је спровео поступак у ком је разматрао наводе из притужбе и изјашњења, снимак емисије јутарњег програма, као и поруке које је Јосиф Фидановски послао. Имајући у виду целокупан контекст изјава које је Јосиф Фидановски дао у гостовању у јутарњем програму, Повереник је утврдио да су том приликом изражене идеје и ставови који су узнемиравајући и понижавајући и којима се вређа достојанство особа другачије сексуалне оријентације од хетеросексуалне, чиме се ствара страх или непријатељско, понижавајуће и увредљиво окружење, због чега је дао мишљење да је Јосиф Фидановски прекршио одредбе члана 12. Закона о забрани дискриминације. Због тога је Јосифу Фидановском препоручено да, путем средстава јавног информисања, упути јавно или писано извињење подносиоцима притужбе због дискриминације припадника и припадница ЛГБТ популације у року од 15 дана од дана пријема овог мишљења са препоруком, као и да убудуће не даје изјаве којима се вређа достојанство припадника и припадница ЛГБТ популације.

Јосиф Фидановски није поступио по препоруци Повереника, о чему је обавештена јавност.

Текстом у магазину „Таблоид“ дискриминисани припадници ЛГБТ популације

Мишљење је донето у поступку по притужби организације цивилног друштва против Милована Бркића, одговорног уредника „Магазина Таблоид: Истине и заблуде“, а поводом текста „Куда иде овај свет?“. У притужби је, између осталог, наведено да се поменутим текстом шире предрасуде према лицима другачије сексуалне оријентације од хетеросексуалне, представљајући их као мањину која управља већином, те да је у тексту наведено да треба „пружити отпор ужасном плесу смрти, дивљању Содоме и

Гоморе, педерастички, геј браковима, агресивној трансексуалној пропаганди и педофилији". У изјашњењу на притужбу је наведено да је одредбом члана 10. Европске конвенције о заштити људских права и основних слобода прописано да свако има право на слободу изражавања. Истакнуто је да слобода поседовања сопственог мишљења представља предуслов за друге слободе које су гарантоване чланом 10. Конвенције и да ово право ужива скоро апсолутну заштиту у смислу да се на њу не могу применити могућа ограничења наведена у ставу 2. члана 10. Европске конвенције о заштити људских права и основних слобода, те да досадашња пракса Европског суда за људска права јасно наводи да у вези слободе поседовања сопственог мишљења, било каква ограничења у односу на ово право нису у складу са природом демократског друштва. Приликом доношења мишљења Повереник је имао у виду и одредбу члана 48. став 3. Закона о јавном информисању и медијима којим је прописано да одговорни уредник за поједино издање, рубрику, односно програмску целину одговара за садржај који уређује, као и члан 75. наведеног закона којим је прописана забрана објављивања идеја, информација и мишљења којима се подстиче дискриминација, мржња или насиље против лица или групе лица због њиховог припадања или неприпадања некој раси, вери, нацији, етничкој групи, полу, због њихове сексуалне опредељености или другог личног својства, без обзира на то да ли је објављивањем учињено кривично дело. Повереник је дао мишљење да су идејама и ставовима изнетим у тексту „Куда иде овај свет?“, објављеном у електронском издању „Магазина Таблоид: Истине и заблуде“ од 3. маја 2018. године, повређене одредбе члана 12. Закона о забрани дискриминације. Због тога је одговорном уреднику „Магазина Таблоид: Истине и заблуде“ препоручено да у овом магазину објави извињење припадницима ЛГБТ популације, у року од 15 дана од дана пријема овог мишљења са препоруком, те да убудуће не објављује прилоге којима се ствара страх или непријатељско, понижавајуће или увредљиво окружење за припаднике ЛГБТ популације.

Одговорни уредник магазина „Таблоид“ није поступио по препоруци Повереника, о чему је обавештена јавност.

Препорука Секретаријата за информисање Града Београда, због повређених одредби Закона о забрани дискриминације, у вези са објављивањем мишљења Повереника о магазину „Таблоид: Истине и заблуде“ од 3. маја 2018. године.

Мишљење је донето у поступку поводом притужбе организације која се бави заштитом људских права поднета против Секретаријата за информисање Града Београда, због дискриминације на основу сексуалне оријентације. У притужби је између осталог наведено да је Секретаријат спровео Конкурс за суфинансирање производње медијских садржаја из области јавног информисања на територији града у 2017. години и донео Решење о расподели средстава којим није подржан пројекат подносиоца притужбе „Повећање видљивости ЛГБТ културе“. У образложењу ове одлуке наведено је „да се пројектом не остварује шири значај информисања становништва на територији града чиме се не остварује намена конкурса“. Према мишљењу подносиоца притужбе, тражење „ширег значаја информисања становништва на територији града“ од једног мањинског медија и пројекта намењеног мањинској групи, представља кршење права и дискриминацију ЛГБТ популације на основу сексуалне оријентације. У изјашњењу и допуни изјашњења Секретаријата, између осталог, наведено је да се приликом оцене пројеката узимају у обзир сви критеријуми прописани конкурсом, те разрађеност пројекта, његов циљ, намена и циљне групе, као и да се сваки пројекат

сагледава у целини. Учесници конкурса који су добили средства за суфинансирање пројеката остварују намену конкурса испуњењем свих критеријума, као и усклађеношћу пројектних активности са циљем и буџетом пројекта. У изјашњењу је, такође, наведено да се оцена да ли је неки пројекат допринео унапређењу информисања и равноправности одређене друштвене групе, даје по завршетку пројекта. Анализом критеријума који су постављени конкурсима у 2016. и 2017. години, утврђено је и да су прописани критеријуми за оцену пројеката у обе године истоветни. Из чињенице да подносилац притужбе није добио средства на конкурс не може се закључити да је то у вези са сексуалном оријентацијом ЛГБТ особа чија права ова организација заступа, посебно имајући у виду да је током претходних година град суфинансирао пројекте ЛГБТ организација, укључујући и пројекат подносиоца притужбе. Повереник је дао мишљење да Секретаријат за информисање није прекршио одредбе Закона о забрани дискриминације.

3.6.8.2. Саопштења

Поводом 17. маја, Међународног дана борбе против хомофобије и трансфобије, повереница је истакла да су хомофобија и трансфобија и даље присутне у нашем друштву, што значајно утиче на квалитет живота припадника ЛГБТ популације. Заштита личне безбедности и ефикасна борба против насиља, заштита од дискриминације на радном месту и поштовање достојанства у јавном простору представљају највеће изазове на путу остваривања права на једнакост ЛГБТ особа и сметњу за њихово равноправно укључивање у друштвене токове. Када је реч о транс родним особама отвара се питање издавања личних докумената, односно законског признања родног идентитета. Повереница је подсетила да је свака дискриминација забрањена законом и да не сме бити толерисана.

Саопштење повodom препоруке министру Поповићу

Поводом бројних питања медија у вези са препоруком министру Ненаду Поповићу да се извини ЛГБТ заједници због дискриминаторне изјаве, повереница је изјавила да је Закон о забрани дискриминације јасан, исти за све, да се једнако односи на све грађане и грађанке Србије, укључујући и министра.

3.6.9. Дискриминација избеглица, интерно расељених лица, миграната и тражилаца азила

Мигрантско-избегличка криза у свету и Европи једна је од актуелних глобалних и регионалних криза и то како због обима и изазова које са собом носи, тако и због последица које има на примену међународних стандарда у области заштите људских права.

У Саопштењу Комисије о политици проширења ЕУ за 2018. годину упућеном Европском парламенту, Савету, Европском економском и социјалном комитету и Комитету региона³⁴² наводи се да је Србија наставила да управља ефектима

³⁴² „Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions - 2018 Communication on EU Enlargement Policy”, COM(2018) 450 final, Strasbourg, 17.4.2018 - доступно на интернет страници: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2018%3A450%3AFIN>

миграционе и избегличке кризе, да су усвојени прописи о азилу и привременој заштити, о странцима и о граничној контроли, док је потребно усвојити стратегију и акциони план у овој области. У том контексту, Србија треба да успостави механизам за повратак нерегуларних миграната, као и да се визну политику постепено усклади са прописима ЕУ, као и да осигура јачу координацију између различитих државних органа укључених у управљање миграцијама. Уочен је наставак сарадње са суседним земљама и државама чланицама, посебно на техничком нивоу, а уложени су и значајни напори у пружању склоништа и хуманитарне помоћи мигрантима.

Организација Save the Children, уочи обележавања Међународног дана детета, објавила је годишњи извештај „Индекс о прекинутом детињству“³⁴³ у коме је поред општих препорука, наведено да су неопходне и посебне акције усмерене на решавање сиромаштва и родних неједнакости, са фокусом на девојчице и децу избеглице.

Нова „Стратегије родне равноправности 2018 – 2023“³⁴⁴ Савета Европе, свој фокус за наведени период ставља на шест стратешких области, а једна од њих је и заштита права жена и девојчица избеглица, мигранткиња, као и оних које траже азил.

Комесаријат за избеглице и миграције Републике Србије уз подршку Представништва УНХЦР у Србији израдио је извештај „Стање и потребе интерно расељених лица“³⁴⁵ У извештају се анализирају подаци из евиденције свих интерно расељених лица са циљем да се укаже на обим њихових специфичних потреба и да се допринесе да интерно расељена лица не буду изостављена већ потпуно интегрисана у друштво. У публикацији се наводи да у Србији тренутно живи 16.644 домаћинстава интерно расељених породица, односно 68.514 лица у потреби, међу којима преовлађују Срби, који чине 76,7%, а за њима следе Роми.³⁴⁶ Расељена лица која припадају заједници Рома, Ашкалија и Египћана представљају посебно угрожену категорију. Скоро трећина свих интерно расељених лица нема никакво запослење, те би било значајно да се предузму одговарајуће активности на подизању стопе запослености како би ова лица могла самостално да обезбеђују средства за живот.³⁴⁷ У Србији су, на централном и локалном нивоу, изграђени механизми за спровођење свих типова програма подршке интерно расељеним лицима. Побољшање услова становања интерно расељених лица док су у расељеништву спроводи се на различите начине – доделом новчане помоћи и доделом стамбених јединица, а планирано је да се у најскорије време затворе сви колективни центри, којих тренутно у Републици Србији без Косова и Метохије има 3 и где је смештено 72 интерно расељена лица.³⁴⁸ Поред обезбеђивања трајних решења за расељена лица, више пута годишње се расписују јавни позиви за финансирање програма невладиног сектора и удружења од значаја за популацију избеглица, интерно расељених лица и повратника по основу Споразума о реадмисији. Иначе, повратак на Косово и Метохију остварило је мање од 5% укупне популације интерно расељених лица, а један од разлога крије се у томе што међународна заједница није била у стању

³⁴³ „Индекс о прекинутом детињству“, Save the Children - доступно на интернет страници: https://campaigns.savethechildren.net/sites/campaigns.savethechildren.net/files/report/EndofChildhood_Report_2018_ENGLISH.pdf

³⁴⁴ Council of Europe Gender Equality Strategy 2018-2023, Council of Europe - доступно на интернет страници: <https://tm.coe.int/ge-strategy-2018-2023/1680791246>

³⁴⁵ „Стање и потребе интерно расељених лица“, Комесаријат за избеглице и миграције Републике Србије, Београд 2018 - доступно на интернет страници: <http://www.kirs.gov.rs/docs/izvestaji/Stanje%20i%20potrebe%20IRL%202018%20-%20SR.pdf>

³⁴⁶ Исто, стр. 15

³⁴⁷ Исто, стр. 30

³⁴⁸ Исто, стр. 14

да, у складу са преузетим обавезама, обезбеди одржив повратак неалбанског становништва на Косово и Метохију. Из наведених разлога је потребно, како се наводи у овом извештају, обезбедити потпуне и објективне информације о повратку, обезбедити слободу кретања, осигурати физичку и материјалну безбедност, повратак имовине законским власницима, реконструкцију оштећене и уништене имовине или компензацију, те омогућити брз и једноставан приступ стицању докумената³⁴⁹

Београдски центар за људска права у извештају „*Право на азил у Републици Србији 2018*“³⁵⁰ дао је анализу праксе надлежних органа и дешавања у области избегличког права у Србији током 2018. године. Ова анализа сачињена је на основу информација које су сакупљене у раду на терену заступајући тражиоце азила, као и на основу података добијених од свих релевантних институција и међународних организација. У овом извештају се наводи да најзначајнију новину у 2018. години у области управљања миграцијама представља усвајање и почетак примене нових закона - Закона о азилу и привременој заштити, Закона о странцима и Закона о граничној контроли, на које се чекало последње две године. У овом извештају је, између осталог, указано да у Републици Србији тражиоци азила и особе којима је одобрен азил нису још увек довољно видљиве широј јавности и послодавцима, од којих већина није имала информације о правном статусу лица с одобреним азилом, условима за њихово запошљавање, личним документима који се издају овим лицима и др, због чега им је потребна помоћ при запошљавању. У извештају је наведено и да, иако Закон о азилу и привременој заштити предвиђа обезбеђивање смештаја само за тражиоце азила и то до окончања поступка азила, и у 2018. години су у центрима за азил и другим објектима намењеним за смештај тражилаца азила боравила и лица која нису изразила намеру да поднесу захтев за азил у Србији, нити су желела то да учине. Током 2018. године у функцији је било 19 центара за азил и других објеката намењених за смештај тражилаца азила и у већини њих су тражиоци азила били смештани у току целе године. Три прихватно-транзитна центра су током године привремено стављена у стање мировања због смањења броја избеглица и миграната, док је један прихватно-транзитни центар, који је привремено затворен у мају 2017. године поново отворен почетком децембра 2018. године.³⁵¹

У публикацији „*Како осигурати успешну и одрживу интеграцију избеглица и миграната*“³⁵² дата је анализа на који начин су Македонија и Србија одговориле на мигрантску/избегличку кризу 2015. и 2016. године, полазећи од међународних стандарда за поштовање људских права, као основа за поступање према мигрантима и избеглицама. У вези са тим, студија се бави и питањем положаја угрожених група унутар популације миграната и избеглица, као што су жене, деца и старији, због специфичности заштите која им је потребна. У овој публикацији се, са извесне временске дистанце, закључује да ни једна од ових земаља нема посебне политике интеграције које се примењују на жене, децу и друге угрожене категорије попут самохраних мајки, трудница и мајки дојилца, девојака које су у браку као малолетнице,

³⁴⁹ Исто, стр. 41

³⁵⁰ „*Право на азил у Републици Србији 2018*“, Београдски центар за људска права, Београд 2018 - доступно на интернет страници: <http://www.bgcentar.org.rs/bgcentar/wp-content/uploads/2014/01/Pravo-na-azil-2018.pdf>

³⁵¹ „*Право на азил у Републици Србији 2018*“, стр. 10

³⁵² „*Како осигурати успешну и одрживу интеграцију избеглица и миграната*“, Удружење грађана за борбу против трговине људима и свих облика насиља над женама – АТИНА, Београд 2018 - доступно на интернет страници: <http://www.atina.org.rs/sites/default/files/Final%20Kako%20osigurati%20uspesnu%20i%20odrzivu%20integraciju%20izbeglica%20i%20migranata.pdf>

жена жртва насиља. Као закључак се наводи да су обе земље уложили знатан напор како би пружиле адекватан одговор на насталу ситуацију, али и да постоји простор за унапређење ситуације, нарочито у погледу права на азил и заштите посебно угрожених група, као и мултисекторског приступа овом проблему.

У току 2018. године Поверенику је поднето 12 притужби због дискриминације избеглица, интерно расељених лица, миграната и тражилаца азила. Као и предходних година притужбе у име миграната, избеглица и тражилаца азила подносиле су организације цивилног друштва. Поднете су четири притужбе које су се односиле на област пружања јавних услуга. Тежак положај, језичка баријера и претходна трауматична искуства из земље порекла и других земаља које су ова лица прошла на путу до Србије утичу на то да у име миграната, избеглица и тражиоца азила се Поверенику углавном обраћају само организације цивилног друштва. Што се тиче интерно расељених лица, у току 2018. године поднето је осам притужби које су се односиле на поступање органа јавне власти. Уколико се број притужби упореди са бројем притужби које су по овом основу поднете у претходној години може се констатовати да је у односу на претходну годину забележен благи пораст броја притужби. Ово повећање је узроковано повећањем броја притужби које је поднела организација цивилног друштва због дискриминације интерно расељених лица са Косова и Метохије.

3.6.9.1. Мишљење

Сетљкава град и одлуке о боравишту и пореклу дискриминисаних интерно расељених лица

Мишљење је донето у поступку поводом више притужби које је поднела организација за заштиту људских права против Скупштине града Краљева, због дискриминације интерно расељених лица која имају боравиште на територији града. У притужбама је наведено да је скупштина града донела Одлуку о бесплатној возњи у аутобуском саобраћају на територији града, Одлуку о новчаној помоћи незапосленим породиљама, Одлуку о праву на једнократну новчану надокнаду за прворођено дете и Одлуку о стипендирању студената тог града, у којима се као критеријум за остваривање одређеног права поставља услов пребивалишта на територији града, чиме су интерно расељена лица која имају боравиште на територији града искључена. У изјашњењу, председник Скупштине града није оспорио да је у предметним одлукама постављен услов пребивалишта и указао да ће скупштина предузети мере ради измене наведених одлука. У току поступка утврђено је да наизглед неутралан услов пребивалишта на територији града који је наведен у скупштинским одлукама, искључује целокупну групу интерно расељених лица, која због свог статуса не могу испунити овај услов. Повереник је дао мишљење да је прописивањем пребивалишта у предметним одлукама Скупштине града, као услова за оставривање одређених права, дошло до повреде Закона о забрани дискриминације, те је препоручено Скупштини града да предузме мере из своје надлежности како би наведене одлуке биле применљиве и на интерно расељена лица која имају боравиште на територији града.

Председник скупштине града, обавестио је Повереника да су примедбе прихваћене, да су надлежна одељења приступила изменама наведених одлука које ће се наћи у процедури усвајања на седници Скупштине града. Напоменуо је да ће се одлуке

примењивати од почетка следеће буџетске године јер нису планирана финансијска средства за реализацију тражене измене у буџету за 2018. годину.

3.6.10. Дискриминација на основу других личних својстава

У току 2018. године Поверенику је поднето и 33 притужбе у којима је наведено чланство у политичким, синдикалним и другим организацијама, што је исти број притужби које су Поверенику по овом основу поднете током 2017. године. Затим следе основи притужбе у којима је као основ дискриминације наведено верско или политичко убеђење (14), имовно стање (14) и држављанство (12), осуђиваност (9), преци (8), изглед (7), родни идентитет (6), генетске особености (3), језик (2), раса (1). Поред тога, у 39 притужби је као основ дискриминације наведено лично својство које у закону није експлицитно наведено. У ову групу спадају, примера ради притужбе због дискриминације у којима је као основ наведено пребивалиште, односно припадност групама као што су азиланти/тражиоци азила и сл.

Приметно је да иако су сиромашни грађани у истраживањима перципирани као једна од три највише дискриминисане друштвене групе, број притужби по основу имовног стања је занемарљиво мали и подносе их и даље углавном само физичка лица, док се у малом односно незнатном броју обраћају организације цивилног друштва у име лица која сматрају да су дискриминисана на основу имовног стања.

Притужбе подносе и синдикалне организације због положаја организације, као и остваривања права њихових чланова. Такође, када се ради о дискриминацији по основу чланства у политичким, синдикалним и другим организацијама у области рада и запошљавања, приликом извођења доказа у појединим поступцима по притужбама, уочено је да поједини подносиоци притужби или сведоци истичу велики проблем страначког запошљавања, односно давања предности у поступку запошљавања члановима владајућих политичких странака, наводећи да осећају страх од последица пријављивања, због чега или не подносе притужбе или одустају од даљег вођења поступка, односно предложени сведоци одбију да дају исказ. Овакву праксу потврђују адекватна истраживања, поменута у претходном делу извештаја, као и учесници конференција и других догађаја који се односе на запошљавање и тржиште рада и миграције, посебно младих.

Притужбе Поверенику свакако јесу један од показатеља присутности дискриминације и степена поштовања принципа равноправности у друштву, али не и једини, на шта континуирано указујемо у извештајима о раду управо дајући и кратак преглед свих релевантних и доступних истраживања, као и података од значаја за сагледавања стања у области заштите равноправности. Наиме, на стање у погледу заступљености дискриминације у друштву утичу и други фактори, међу којима су друштвени и културни контекст у којем живимо, однос друштва према дискриминацији, грађанска свест о неопходности и значају поштовања прописа, спремност да пријаве њихово кршење, степен толеранције према различитостима, поверење у рад институција, познавање основа и облика дискриминације, као и активности цивилног друштва у заштити људских права и др.

3.6.10.1. Мишљења и препоруке

Мишљење је донето у поступку по притужби грађанке против Општине Сента и Јавног предузећа „Елгас“ из Сенте, а због дискриминације на основу имовног стања као личног својства. У притужби је наведено да је усвајање и примена Правилника о начину расподеле и обрачуну трошкова крајњим купцима за испоручену топлотну енергију у пракси створило огромне проблеме и довело до прављења разлике међу потрошачима, односно корисницима топлотне енергије коју на основу Правилника дистрибуира ЈП из Сенте. Притужбом се нарочито истиче да је чланом 6. овог правилника, између осталог, прописано да се у зградама са заједничким мерним уређајем потрошње топлотне енергије, у којима најмање 80% крајњих купаца у својим становима поседује алокаторе, односно делитеље трошкова, индивидуална потрошња топлотне енергије за купце који не поседују алокаторе, утврђује сразмерно броју импулса по квадратном метру стана, односно пословне просторије која има уграђен алокатор и у којем је измерена највећа потрошња по квадратном метру. Подносиатеља притужбе истиче да је станарка зграде у којој се индивидуална потрошња топлотне енергије за купце који у становима немају алокаторе утврђује на наведени начин. Даље истиче да је будући да је у време уградње алокатора била незапослена те да из тог разлога није била у могућности да угради алокаторе, на грејна тела у свом стану, стављена у неповољнији положај и рачуни су јој као последица оваквог обрачуна знатно виши него што су били пре примене Правилника. Подносиатеља притужбе је посебно истакла да не располаже финансијским средствима неопходним за куповину и уградњу алокатора, који за четири грејна тела у њеном стану износе 200 евра. У изјашњењу Јавног предузећа, између осталог је наведено да се обрачунавање и наплата испоручене топлотне енергије за загревање стана у којем живи подносиатеља притужбе, врши на исти начин као и за још два посебна дела објекта који се налазе у истој згради и у којима такође нису уграђени алокатори, а у складу са поменутиим Правилником. Такође, у изјашњењу је наведено да Јавно предузеће није овлашћено да обрачун и наплату топлотне енергије врши на други начин, јер би то било противно важећим прописима, као и да уставност и законитост ове одредбе није оспорена пред Уставним судом. Општина Сента се није изјаснила на наводе из притужбе, па су Поверенику, приликом одлучивања у овом предмету, били доступни само наводи из притужбе и докази које је доставила притужила, као и наводи из изјашњења и докази које је доставило Јавно предузеће. У току поступка је утврђено да је Правилник о начину расподеле и обрачуну трошкова крајњим купцима за испоручену топлотну енергију донела Скупштина општине Сента, као и да Јавно предузеће у обављању делатности дистрибуције топлотне енергије, примењује прописе које доноси Општина Сента. Повереник је указао да се са аспекта прописа о забрани дискриминације Јавно предузеће не може сматрати одговорним за одредбе које је општим актом прописала Општина Сента и које је дужно да примењује у свом раду. Са друге стране, Повереник је утврдио да је примена наведеног Правилника, који наизглед даје једнаке могућности свим корисницима да изаберу начин на који ће им бити вршен обрачун испоручене топлотне енергије, довела у неповољнији положај оне кориснике топлотне енергије који живе у објектима са заједничким мерним уређајем потрошње топлотне енергије, у којима најмање 80% крајњих купаца у својим становима поседује алокаторе, а који због слабог имовног стања нису у могућности да их обезбеде, у односу на кориснике

топлотне енергије чија се потрошња не обрачунава сразмерно туђој највећој потрошњи. Повереник је дао мишљење да Јавно предузеће није повредило одредбе Закона о забрани дискриминације, док је Општина Сента, прописивањем начина обрачуна у члану 6. Правилника у неоправдано неповољнији положај ставила лица која због слабог имовног стања нису у могућности да уведу алокаторе повредила одредбе Закона о забрани дискриминације. Повереник је препоручио Општини Сента да у складу са својим надлежностима усклади Правилник о начину расподеле и обрачуна трошкова крајњим купцима за испоручену топлотну енергију са одредбама Закона о забрани дискриминације.

У обавештењу о поступању по препоруци Повереника наведено је да је Скупштина општине Сента усвојила нови Правилник о изменама и допунама Правилника о начину расподеле и обрачуна трошкова крајњим купцима за испоручену топлотну енергију, на основу препоруке Повереника, којим је члан 6. Правилника брисан у целости.

Мајка која није могла преживети дете на територији града Ниша у тој мери да најмање шест месеци пре рођења детета немају право на једнократну новчану помоћ за прворођено дете

Мишљење је донето у поступку по притужби против Секретаријата за дечију и социјалну заштиту и Града Ниша који је доносилац Одлуке о финансијској подршци породици са децом на територији града Ниша. Наиме, у притужби је наведено да Секретаријат за дечију и социјалну заштиту није признао право на једнократну новчану помоћ за прворођено дете јер притужилца није имала пребивалиште на територији града најмање шест месеци пре рођења детета. У изјашњењу Секретаријата за дечију и социјалну заштиту наведено је да је чланом 5. став 1. Одлуке о финансијској подршци породици са децом на територији града прописано да право на једнократну новчану помоћ остварује мајка за своје прворођено дете ако најмање шест месеци пре рођења детета има пребивалиште на територији града, односно боравиште ако је избеглица или расељено лице са територије Косова и Метохије, под условом да непосредно брине о детету. У току поступка је утврђено да је Секретаријат за дечију и социјалну заштиту, приликом одлучивања о захтеву притужилце поступио у складу са Одлуком о финансијској подршци породици са децом на територији града Ниша, коју је дужан да поштује. Са друге стране, а имајући у виду да је притужба поднета и против Града Ниша који није доставио изјашњење на наводе из притужбе, приступљено је анализи услова прописаних Одлуком о финансијској подршци породици са децом на територији града Ниша. Анализа је показала да услов за остваривање права на новчану накнаду за прворођено дете који се односи искључиво на пребивалиште мајке, нема објективно и разумно оправдање, јер прописивање овог услова, без узимања у обзир пребивалишта оца детета и самог детета, није оправдан ни с аспекта сврхе, ни с аспекта последица које производи. Стога је Повереник дао мишљење да Секретаријат за дечију и социјалну заштиту није повредио одредбе Закона о забрани дискриминације, док је Град Ниш, прописивањем услова за остваривање права на једнократну новчану помоћ за прворођено дете везаним за дужину трајања пребивалишта мајке, повредио одредбе Закона о забрани дискриминације. Граду је препоручено да измени одредбу члана 5. Одлуке о финансијској подршци породици са децом на територији града, на тај начин што ће прописати да, поред осталих услова, право на новчану накнаду за прворођено дете остварује мајка детета, уколико она или отац детета на територији тог града имају пребивалиште, односно боравиште ако је у

питању избеглица или расељено лице са територије Косова и Метохије више од шест месеци пре рођења детета, под условом да дете има пријављено пребивалиште на територији града.

У обавештењу о поступању по препоруци Повереника наведено је да је начелник Градске управе Града Ниша донео Решење о финансијском плану Градске управе Града Ниша за 2019. годину и определио додатна финансијска средства за проширење круга корисника, те да ће Секретаријат за дечију и социјалну заштиту упутити иницијални акт за измену Одлуке о финансијској подршци породице са децом на територији града Ниша надлежним градским службама за скупштинске послове.

У складу са одлуком Градске управе Града Ниша од 12. децембра 2018. године, број 100/18, о избору повереника за обављање послова из надлежности Сектора за послове са малим

Мишљење је донето у поступку поводом притужбе коју је поднело Удружење новинара Србије против банке, због одлуке банке да им не одобри кредит јер имају статус правног лица регистрованога као удружење грађана. У притужби је између осталог наведено да се Удружење новинара Србије обратило банци са циљем да добије информације у вези добијања кредита за трајна обртна средства и да су започели преписку са банком у вези са достављањем документације потребне за подношење захтева за одобравање кредита. Међутим, банка је обавестила Удружење да није спремна да подржи њихов кредитни захтев, а своју одлуку је образложила тиме да је пословном политиком банке одлучено да се делатност удружења до даљњег кредитно не финансира. У изјашњењу банке, између осталог, наведено је да је Кредитна политика интерни акт банке, те да је њоме ограничено кредитирање удружења грађана, будући да се ради о непрофитним организацијама које приходе остварују делом по основу чланарина (нестабилни приходи), што онемогућава адекватну процену капацитета отплате кредита, као и да се наведена одредба односи и на остала удружења грађана, неvezано за делатност којом се баве, и то искључиво из напред наведених разлога. У току поступка, банка није пружила чињенице, нити доставила доказе на основу којих би се могло закључити да су постојали оправдани разлози за неједнако поступање према подносиоцу притужбе у односу на друга лица, већ је утврђено да је поступак банке према подносиоцу притужбе био искључиво заснован на претпоставци банке да сва удружења грађана имају нестабилне приходе, односно да је њихово имовно стање такво да се одражава на њихову кредитну способност услед чега не могу да користе на равноправан начин као и остала правна лица и предузетници кредитне услуге банке, чиме је неоправдано направљено разликовање на основу претпостављеног личног својства подносиоца притужбе – имовног стања. Повереник је дао мишљење да је банка повредила одредбе Закона о забрани дискриминације. Због тога је банци препоручено да предузме све неопходне радње и мере у циљу омогућавања удружењима грађана да, равноправно са другим правним и физичким лицима, користе банкарске услуге које нуди банка, укључујући кредитне позајмице, те да убудуће, у својим интерним актима и другим одлукама које доноси, као и у оквиру обављања других послова из своје надлежности, не крши антидискриминационе прописе.

У обавештењу о поступању по препоруци Повереника наведено је да су Одељење за контролу усклађености пословања и директорка Сектора за послове са малим

предузећима и предузетницима банке, саставили стручни тим ради детаљне анализе постојећег регулаторног оквира, а посебно обавеза банке у складу са локалним прописима и стандардима. Повереник је такође обавештен да ће кредитна политика бити модификована на начин да омогући и обраду кредитних захтева поднетих од стране удружења грађана, узимајући у обзир специфичности које их могу разликовати од других правних или физичких лица.

Школа за основно и средње образовање из Пирота, у којој је притужила запослена као психолошкиња. У притужби је између осталог наведено да подносиатељка притужбе трпи „бројне последице“ од тренутка када је „отворено изразила сумњу“ да су наставнице Школе извршиле насиље и дискриминацију над ученицом ромске националности, о чему је најпре обавестила Тим за заштиту ученика од насиља, злостављања и занемаривања, а затим и Градску управу града Пирота, Министарство просвете, науке и технолошког развоја, Школску управу Ниш и Центар за социјални рад Пирот. Појашњавајући „последице“ које трпи у Школи након што се супротставила насиљу и дискриминацији почињеним над ученицом, притужила је навела да је крајем школске 2016/17 године смењена са позиције координаторке Тима за заштиту ученика од насиља, злостављања и занемаривања, затим, да је у марту 2017. године смењена са позиције координаторке Савета родитеља, те да јој је 28. фебруара 2017. године, „у сред школске године“, промењен уговор о раду. Истакла је и да је, од момента када је пријавила насиље и дискриминацију, изложена многим непријатностима од директорке школе и појединих колега. У току поступка, анализом навода притужбе, изјашњења и достављених доказа, укључујући изјаве сведока, а применом одредбе члана 45. Закона о забрани дискриминације којом је прописано правило о пребацивању терета доказивања, Повереник је утврдио да је подносиатељка притужбе учинила вероватним акт дискриминације, имајући у виду да су промене у њеном радноправном статусу и позицији на радном месту настале након што је изнела став да је извршена дискриминација ученице и након што је почела да акт дискриминације пријављује различитим органима и институцијама. Са друге стране, чињенице и докази које је Школа понудила нису пружили довољно основа за закључак да наведене промене у радноправном статусу и позицији притужиле на раду нису узроковане чињеницом да је притужила пријавила дискриминаторно поступање школе према ученици. Имајући у виду наведено, Повереник је дао мишљење да је Школа неоправдано лошијим поступањем према притужилци, након што је понудила доказе о дискриминаторском поступању повредила одредбу члана 9. Закона о забрани дискриминације. Стога је директорки Школе препоручено да предузме све мере из своје надлежности како би се отклониле последице неоправдано лошијег поступања према подносиатељки притужбе због тога што је понудила доказе о дискриминаторском поступању према ученици, као и да упуту писано извињење притужилци због кршења забране позивања на одговорност.

Мишљење је донето у поступку поводом притужбе поднете против Школе за основно и средње образовање из Пирота, у којој је притужила запослена као психолошкиња. У притужби је између осталог наведено да подносиатељка притужбе трпи „бројне последице“ од тренутка када је „отворено изразила сумњу“ да су наставнице Школе извршиле насиље и дискриминацију над ученицом ромске националности, о чему је најпре обавестила Тим за заштиту ученика од насиља, злостављања и занемаривања, а затим и Градску управу града Пирота, Министарство просвете, науке и технолошког развоја, Школску управу Ниш и Центар за социјални рад Пирот. Појашњавајући „последице“ које трпи у Школи након што се супротставила насиљу и дискриминацији почињеним над ученицом, притужила је навела да је крајем школске 2016/17 године смењена са позиције координаторке Тима за заштиту ученика од насиља, злостављања и занемаривања, затим, да је у марту 2017. године смењена са позиције координаторке Савета родитеља, те да јој је 28. фебруара 2017. године, „у сред школске године“, промењен уговор о раду. Истакла је и да је, од момента када је пријавила насиље и дискриминацију, изложена многим непријатностима од директорке школе и појединих колега. У току поступка, анализом навода притужбе, изјашњења и достављених доказа, укључујући изјаве сведока, а применом одредбе члана 45. Закона о забрани дискриминације којом је прописано правило о пребацивању терета доказивања, Повереник је утврдио да је подносиатељка притужбе учинила вероватним акт дискриминације, имајући у виду да су промене у њеном радноправном статусу и позицији на радном месту настале након што је изнела став да је извршена дискриминација ученице и након што је почела да акт дискриминације пријављује различитим органима и институцијама. Са друге стране, чињенице и докази које је Школа понудила нису пружили довољно основа за закључак да наведене промене у радноправном статусу и позицији притужиле на раду нису узроковане чињеницом да је притужила пријавила дискриминаторно поступање школе према ученици. Имајући у виду наведено, Повереник је дао мишљење да је Школа неоправдано лошијим поступањем према притужилци, након што је понудила доказе о дискриминаторском поступању повредила одредбу члана 9. Закона о забрани дискриминације. Стога је директорки Школе препоручено да предузме све мере из своје надлежности како би се отклониле последице неоправдано лошијег поступања према подносиатељки притужбе због тога што је понудила доказе о дискриминаторском поступању према ученици, као и да упуту писано извињење притужилци због кршења забране позивања на одговорност.

Рок за поступање по препоруци је у току.

Мишљење је донето у поступку поводом притужбе Синдиката поднете у име и уз сагласност запослене против компаније у којој је запослена и генералног директора, због дискриминације на основу личног својства члана породице у чије име је поднета притужба - чланства у политичким, синдикалним и другим организацијама и њеног личног својства - пола. Подносилац је у притужби, између осталог, навео да је директор предузећа почео са дискриминаторним поступањем према запосленој у чије име је поднета притужба од избора њеног супруга за председника синдикалне организације, те да се дискриминаторно поступање огледало најпре у нуђењу споразумног раскида радног односа који је она одбила, да би након тога била упућена на рад код другог послодавца, затим на плаћено одсуство и на крају распоређена са места лаборанткиње са средњом стручном спремом на место помоћне раднице. Даље је наведено да након што је директор сазнао да је супруг притужиље покренуо судски поступак због незаконитог отказа уговора о раду, наставио са дискриминацијом према њој, па ју је тако упутио на рад у каменолом где сама ручно преноси камење тежине 2-3 килограма са једног места на друго, уз претходно ручно чишћење камена од земље, док машине стоје. У изјашњењу на притужбу директор компаније је, између осталог, навео да је поред притужиље, на рад код другог послодавца, упућено још око 20 запослених, и да су обично били упућивани они запослени који су били на одсуству због смањеног обима производње. Затим, је наведено и да се притужиља по престанку радног односа код другог послодавца вратила на радно место са којег је и била упућена, али с обзиром да послове лаборанткиње обавља друга запослена, није постојала потреба за две лаборанткиње, а компанија се бави производњом каменних агрегата, тако да се сва делатност обавља у каменолому. У току поступка је утврђено да су све промене у радноправном статусу запослене у чије име је поднета притужба (понуда за споразумни раскид радног односа, упућивање на плаћено одсуство, упућивање на рад код другог послодавца, премештај на ниже радно место, са тежим условима рада), уследиле након именовања њеног супруга за повереника синдикалне организације. Стога, а имајући у виду да су описани поступци руководства компаније уследиле након именовања супруга притужиље, за повереника синдикалне организације, а да компанија није понудила доказе којима би оповргла тврдње наведене у притужби, Повереник је, по спроведеном поступку, у складу са правилом о прерасподели терета доказивања из члана 45. Закона о забрани дискриминације, утврдио да је запослена у чије име је поднета притужба неоправдано стављена у неједнак положај, на основу личног својства свог супруга – чланства у синдикалној организацији. Стога је Повереник дао мишљење да је компанија против које је поднета притужба повредила одредбе Закона о забрани дискриминације, а компанији је препоручено да предузме све потребне мере у циљу отклањања последица дискриминаторног поступања према притужиљи, да донесе Кодекс равноправности у циљу спречавања дискриминације и унапређења равноправности у радном окружењу колектива код послодавца, као и да убудуће, у оквиру обављања послова из своје надлежности, не крши антидискриминационе прописе.

У обавештењу о поступању наведено је да су предузете све потребне мере како би се отклонило дискриминаторно поступање према притужиљи, као и да је донет Кодекс равноправности у циљу спречавања дискриминације у радном окружењу. Међутим, у

прилогу дописа нису достављени докази о начину на који је отклоњена повреда права према притужилци, те се Повереник обратио компанији, која је у одговору навела да у мишљењу са препоруком није наведено које конкретне мере треба компанија да предузме у циљу отклањања дискриминаторног поступања према притужилци, и да су предузели све законом предвиђене мере у циљу подизања свести о „еманципацији“ свих запослених у колективу.

Мишљење је донето у поступку поводом притужбе коју је поднела мајка у име своје малолетне кћерке, против фондације због дискриминације на основу имовног стања. У притужби је између осталог наведено да се њена кћерка пријавила на конкурс за доделу новчаних средстава талентованим ученицима средњих школа, те да је један од услова конкурса да је кандидат ученик средње школе чији је оснивач Република Србија. Наведено је да због овако прописаног услова у конкурс, њена кћерка не може да оствари своја права, имајући у виду да је ученица гимназије чији је оснивач приватно лице. Подносиатељка притужбе је истакла да је један од кључних разлога да се њена ћерка упише у приватну гимназију био тај што јој ова школа омогућава да усклади своје врло захтевне школске и спортске активности, те да јој је школа коју похађа, због врхунских спортских резултата, одобрила стипендију. У изјашњењу фондације, између осталог, наведено је да, с обзиром да се циљ фондације састоји у пружању помоћи талентованим ученицима и студентима слабијег материјалног стања, у конкурс је прописан и услов да могу да конкуришу ученици средњих школа чији је оснивач Република Србија, док ученици приватних средњих школа нису обухваћени. Истакнуто је да су у условима Конкурса за доделу новчаних средстава ученицима средњих школа са територије града Београда у 2017. години детаљно и прецизно одређени критеријуми, међу којима се, поред талента, успеха у школовању и изузетности, налазе и социјално-економски статус, као и припадност осетљивој друштвеној групи. У току поступка, Повереник је анализирао да ли је постављање услова да право учешћа на Конкурсу за доделу новчаних средстава талентованим ученицима средњих школа имају само талентовани ученици средњих школа чији је оснивач Република Србија у супротности са императивним прописима којима је дискриминација забрањена и који су обавезујући за све. Анализа је показала да је овај услов прописан на основу претпоставке фондације, да су породице ученика који похађају приватне средње школе доброг материјалног стања. Стога, Повереник је у конкретном случају сматрао да је фондација, прописивањем услова да на конкурс могу да учествују само ученици средњих школа чији је оснивач Република Србија, у неоправдано неједнак положај ставила ћерку подносиатељке притужбе на основу претпостављеног личног својства – имовног стања. Повереник је дао мишљење да су прописивањем услова у Конкурсу прекршене одредбе Закона о забрани дискриминације. Због тога је фондацији препоручено да предузме све неопходне радње и мере у циљу отклањања последица дискриминаторног поступања према подносиатељки притужбе, као и да у будуће у наредним конкурсима за пружање помоћи талентованим ученицима, студентима и особама које се истичу у научном и стваралачком раду као и у оквиру обављања других послова из своје надлежности, не крши антидискриминационе прописе.

У обавештењу о поступању по препоруци Повереника, Фондација је навела да су новчана средства опредељена за стипендије исплаћена учесницима конкурса на основу закључених уговора у складу са ранг-листом. У обавештењу су навели да ће органи управљања Фондације у поступку припреме будућих конкурса имати у виду лица која закон препознаје као могуће осниваче основних и средњих школа и водиће рачуна о свим чињеницама од значаја за финансирање похађања образовних установа, укључујући и питање стипендија.

3.6.10.2. Препоруке мера за остваривање равноправности

У складу са препорукама Повереника, Фондација је навела да су новчана средства опредељена за стипендије исплаћена учесницима конкурса на основу закључених уговора у складу са ранг-листом. У обавештењу су навели да ће органи управљања Фондације у поступку припреме будућих конкурса имати у виду лица која закон препознаје као могуће осниваче основних и средњих школа и водиће рачуна о свим чињеницама од значаја за финансирање похађања образовних установа, укључујући и питање стипендија.

Поступајући по притужби организације за заштиту људских права, Повереник је уочио да одређени интернет портали, кроз различите канале комуникације онлајн медија и онлајн издања, на својим профилима на друштвеним мрежама објављују садржаје, као и коментаре корисника, који по свој природи могу да подстичу мржњу или насиље против лица или група лица због њиховог личног својства или изазивају страх или непријатељско, понижавајуће и увредљиво окружење. У Смерницама за примену Кодекса новинара Србије у онлајн окружењу, препоручује се да онлајн медији и онлајн издања, без обзира на врсту модерације коју користе, израде правила објављивања кориснички створеног садржаја, у којима ће јасно навести које врсте садржаја (понашања) на својим каналима комуникације не дозвољавају и објаснити како функционише систем модерације. У зависности од техничких могућности, интернет портали могу развити систем обавештавања корисника о томе зашто одређени кориснички садржај није објављен (претходна модерација), односно зашто је одређени кориснички садржај уклоњен (накнадна модерација). Портали најчешће имају и своје профиле на друштвеним мрежама које прати велики број корисника и путем којих се објављују различити садржаји и информације. С обзиром да друштвене мреже користи све већи број корисника и да су значајне као канал комуникације, а да у складу са постојећим законским одредбама нису обухваћене као медиј, Повереник је указао да је приликом објављивања садржаја на овим мрежама потребно водити рачуна да се објављивањем не подстиче дискриминација, мржња или насиље против лица или групе лица на основу неког њиховог личног својства. Сагласно томе, у циљу целисходне примене етичких стандарда и превенције и смањења дискриминације и говора мржње, садржај корисника који се поставља на друштвеним профилима онлајн медија треба обухватити претходном или накнадном провером. Наиме, исти принципи у погледу етичких стандарда морају важити за све видове дигиталне комуникације којима се садржаји чине доступним јавности и постају део јавног простора. Ово се посебно мора имати у виду у ситуацији у којој велики број корисника прати одређени медиј на његовој друштвеној страници, јер се у том случају потенцијално дискриминаторан садржај чини видљивим и доступним великом броју грађана и грађанки, односно јавности.

Имајући у виду наведено, интернет порталима уписаним у Регистар медија који води Агенција за привредне регистре, Повереник је, на основу члана 33. тачка 9. Закона о забрани дискриминације, упутио препоруку мера за остваривање равноправности у циљу предузимања потребних мера ради спречавања објављивања садржаја и

коментара корисника на интернет порталу и профилима на друштвеним мрежама, као и уклањања оних коментара који су већ објављени чиме се такви садржаји и коментари чине доступним јавности, који по својој природи могу да подстичу мржњу или насиље против лица или група лица због њиховог личног својства или изазивају страх или непријатељско, понижавајуће и увредљиво окружење.

3.6.10.3. Иницијативе за измену прописа

Иницијатива за измену Правилника о облицима исхране и начину остваривања исхране деце у предшколској установи

Повереник је поднео Министарству просвете, науке и технолошког развоја и Министарству здравља иницијативу за измену Правилника о облицима исхране и начину остваривања исхране деце у предшколској установи³⁵³, и то члана 3. став 2. којим је прописано да се за дете које из верских разлога не конзумира неке намирнице у предшколској установи припрема храна која одговара захтевима специфичне исхране или омогући да родитељи обезбеђују храну за своје дете. Одредбом члана 3. став 1. прописано је да послове из члана 2. став 1. овог правилника (планирање, унапређивање и организацију исхране деце у предшколској установи), за дете чије здравствено стање захтева специфичну исхрану, сарадник за исхрану обавља на основу потврде коју је изда доктор медицине, специјалиста одређене гране медицине, док је у ставу 2. прописано да установа може, у складу са могућностима, да за дете из става 1. овог члана, као и за дете које из верских разлога не конзумира неке намирнице припрема храну – појединачне оброке или да на основу писаног упутства стручног тима/комисије установе, чији су чланови сарадник за исхрану и сарадник за превентивно-здравствену заштиту, коју формира директор, омогући да родитељи обезбеђују храну за своје дете. Евидентно је да је одредбама члана 3. став 2. овог Правилника направљена разлика између деце која из верских разлога не конзумирају неке намирнице и деце која не конзумирају неке намирнице из других уверења, а не верских. На овај начин је подзаконским актом ограничен круг деце која имају право на оброке који одговарају њиховим специфичним захтевима исхране – на децу са здравственим проблемом и децу која из верских разлога имају посебан режим исхране. Правилником нису обухваћена деца која из других уверења, која нису верска, имају специфичне захтеве исхране (различити алтернативни начини исхране као на пример вегетаријански, вегански, макробиотички и сл). С обзиром да Устав Републике Србије гарантује слободу мисли, савести, уверења и вероисповести, Правилник је ову уставну гаранцију сузио, искључивши децу која имају специфичне захтеве исхране на основу других уверења а не вероисповести. У складу са тим, овој деци ускраћено је право на оброке у предшколској установи и стављена су у неједнак положај у односу на другу децу а на основу својих уверења, односно уверења својих родитеља. С обзиром да су овај Правилник донела два министарства - Министарство просвете, науке и технолошког развоја и Министарство здравља, иницијатива за измену правилника је упућена на оба министарства с предлогом да измене члан 3. став 2. Правилника о облицима исхране и начину остваривања исхране деце у предшколској установи, тако што ће омогућити да се и за дете које и из других уверења, а не само верских, не конзумира намирнице припрема храна у установи или омогући да родитељи обезбеђују храну за своје дете, како би се обезбедило остваривање начела једнаких права и обавеза.

³⁵³ „Службени гласник РС”, број 39/18

Министарство просвете, науке и технолошког развоја и Министарство здравља нису обавестили Повереника о предузетим активностима или о активностима које намеравају да предузме поводом иницијативе Повереника.

3.6.11. Вишеструка дискриминација

Током 2018. године уочен је пораст броја притужби које су због вишеструке дискриминације поднете Поверенику, а самим тим и и пораст броја мишљења која су донета у случајевима дискриминације по више личних својстава. У току 2018. године поднето је 188 притужби у којима је наведено више личних својстава. У највећем броју ових притужби као један од основа дискриминације наведено је старосно доба, рођење, пол, брачни и породични статус, здравствено стање и инвалидитет. Пракса Повереника показује да су притужбе у највећем броју поднете због вишеструке дискриминације, услед измена и допуна Закона о финансијској подршци породици са децом, на основу којих је Повереник поднео више иницијатива као и предлоге за оцену уставности и законитости. Поред тога, као у прошлој години, један број притужби је поднет због вишеструке дискриминације у поступку запошљавања или на радном месту, и то најчешће на основу пола и брачног и породичног статуса жена. Уочено је да су притужбе у великом броју поднете и због вишеструке дискриминације по разним основима у поступцима пред државним органима.

У извештају за 2018. годину Европске комисије се између осталог, наводи да подаци Републичког завода за статистику о положају жена и мушкараца у Србији показују велике родне разлике, а дискриминацији су нарочито изложене жене са инвалидитетом, старе жене, жене са села и Ромкиње. Такође, и извештају Београдског центра за људска права „Људска права у Србији 2017 – право, пракса и међународни стандарди људских права“³⁵⁴, наводи се да жене које живе на селу представљају једну од најрањивијих група у погледу остваривања људских права и политике једнаких могућности. Као што извештај међународне организације и извештај Београдског центра за људска права указују и у пракси Повереника су вишеструко дискриминисане најчешће жене, посебно жене које живе на селу, и то у области рада и радних односа.

Тако је истраживање „Мапирање учешћа жена и девојака са инвалидитетом на руководећим позицијама у организацијама особа са инвалидитетом и женским организацијама у Србији“³⁵⁵, које је спровео Центар за самостални живот особа са инвалидитетом Србије уз подршку од УН Women, идентификовало изазове са којима се суочавају жене-лидерке са инвалидитетом и њихове потребе за додатном изградњом капацитета у организацијама особа са инвалидитетом и женским организацијама цивилног друштва. Ово истраживање је показало да традиционални приступ још увек доминира у погледу стила рада, организационих структура и доношења одлука у организацијама цивилног друштва. У испитиваним организацијама жене са инвалидитетом су слабо препознате, најчешће активности се односе на хуманитарну помоћ и здравствену подршку, економско оснаживање и неформално образовање, а ретко на заштиту жена од насиља. Заступљеност жена са

³⁵⁴ „Људска права у Србији 2017 – право, пракса и међународни стандарди људских права“, Београдски центар за људска права, Београд 2018, стр. 346, доступно на интернет страници: <http://www.bqcenter.org.rs/bqcenter/wp-content/uploads/2018/03/Ljudska-prava-u-Srbiji-2017.pdf>

³⁵⁵ Истраживање „Мапирање учешћа жена и девојака са инвалидитетом на руководећим позицијама у организацијама особа са инвалидитетом и женским организацијама у Србији“ Центар за самостални живот особа са инвалидитетом Србије, представљено 21. 2. 2019.

инвалидитетом на руководећим позицијама у организацијама особа са инвалидитетом је мања од 3%, а заступљеност у управним и извршним органима ових организација је ниска и неуравнотежена у односу на мушкарце (просечно учешће жена је 34,5%). Старосна структура жена са инвалидитетом на руководећим позицијама у организацијама показује да су жене млађе од 30 година укључене у занемаривом проценту, док више од 60% жена припада групи од 40 и више година. Ово истраживање је показало и да су жене са инвалидитетом као циљна група препознате у стратешким документима женских организација цивилног друштва у нешто већем проценту него у организацијама особа са инвалидитетом. Међу закључцима овог истраживања између осталог је наведена потреба за пружањем иницијалне подршке, охрабрења, образовања и адекватних услуга женама са инвалидитетом, посебно млађим женама, као и да је потребно радити на изградњи свести о инвалидитету, родној припадности и дискриминацији унутар ширег оквира људских права.

3.6.11.1. Мишљења и препоруке

Дисциплина откривања истраживача у школи на основу личних искустава или изградње свести о инвалидитету

Родитељи девојнице са Дауновим синдромом поднели су притужбе против ОШ „Доситеј Обрадовић“ из Пожаревца, директорке и раније педагошкиње, психолошкиње и учитељице, и навели да је девојчица занемарена у образовном смислу, недовољно стимулирана за рад, као и да стручна служба није реаговала на пријаве поводом вршњачког насиља којем је девојчица била изложена. У изјашњењима на притужбе је наведено да је девојчица наишла на срдчан пријем педагога, психолога, учитељице и тадашњег директора од првог дана доласка у школу, да је њена адаптација континуирано праћена свакодневном разменом информација са учитељицом, сарадњом педагошко-психолошке службе са одељењем који девојчица похађа, као и праћењем наставе и реализацијом индивидуализације, ИОП-а 1 и ИОП-а 2, да се од првог разреда негује развијање вршњачке толеранције кроз заједничке игре, учествовањем на јавним наступима, посетама, излетима, групном раду и раду у пару, док је девојчица укључена у све активности у оквиру школе и ван ње, те да се на свако скретање пажње на понашање деце реаговало непосредним радом са ученицима. Вођен је јединствен поступак по свим притужбама и утврђено је да је стручно-педагошки надзор Министарства установио пропусте у организовању наставе за девојчицу и предложио одговарајуће мере подршке. Повереник је утврдио да подршка коју су школа и стручна служба пружили девојци није била довољна и није била усмерена на најбољи интерес девојнице, као и да стручна служба школе и учитељица нису препознали потребу да реагују у случајевима када су родитељи указивали на сумњу у постојање вршњачког насиља према девојци, већ су потцениле значај пријава о могућем вршњачком насиљу. Због тога, Повереник је дао мишљење да су школа, бивша педагошкиња, психолошкиња и учитељица, пропуштањем да пруже потребну подршку девојци у образовно-васпитном раду у складу са њеним узрастом, развојним потребама и интересовањем, прекршиле одредбе Закона о забрани дискриминације. Због тога је школи препоручено да правовремено обезбеди отклањање физичких и комуникацијских препрека, као и да предузме друге потребне мере на правовременом планирању подршке девојци у образовно-васпитном раду, а у циљу обезбеђивања пуног интелектуалног, емоционалног, социјалног, моралног и

физичког развоја у складу са узрастом, развојним потребама и интересовањем девојчице, уз укључивање родитеља и других актера који добро познају дете, у складу са законом. Затим, школи је препоручено да организује обуке и едукације за запослене у школи на тему дискриминације у образовању, посебно у односу на ученике којима је услед социјалне ускраћености, сметњи у развоју, инвалидитета, тешкоћа у учењу и других разлога потребна додатна подршка у образовању; да предузме мере и активности на подстицању толеранције, подизању знања, разумевања дискриминације и заштите од дискриминације ученика и запослених у установи, како би спречили дискриминацију и вршњачко насиље, као и да убудуће води рачуна да у оквиру својих редовних послова и активности не крши законске прописе о забрани дискриминације. Школа је у законском року обавестила Повереника о спровођењу одређених активности на основу мишљења са препоруком.

На основу увида у достављене доказе утврђено је да је школа поступила у складу са датим препорукама.

Мишљење је донето у поступку поводом притужбе против ПУ Раковица због дискриминације на основу здравственог стања и старосног доба. У притужби је наведено да је малолетно дете подносиоца притужбе дискриминисано у области образовања јер му је онемогућено да учествује у васпитним активностима због датума рођења, јер је група 2015. попуњена за упис, као и да је прерано да се упише у групу 2016. Такође је наведено да сматра да дете није уписано у вртић и зато што има здравствене сметње, те да предшколска установа не жели да прихвати додатне обавезе и одговорности које би захтевало дете са здравственим сметњама. У изјашњењу предшколске установе наведено је да су сви смештајни капацитети вртића попуњени, као и да приликом уписа мајка детета није навела да дете има здравствене сметње, а да су у моменту када је доставила документацију којом потврђује сметње, све вртичке јаслене групе биле попуњене. Повереник је у току поступка утврдио да у овој предшколској установи постоји 336 деце са различитим здравственим сметњама, док у вртићу, за који је подносиоца притужбе конкурисала, има 33-је деце са различитим здравственим сметњама. Стога, Повереник је закључио да у овој предшколској установи постоје деца са здравственим сметњама, те се констатује да ова установа уписује децу која имају здравствене сметње. У односу на наводе из притужбе да је неуписивањем у вртић дете подносиоца притужбе, дискриминисано и на основу старосног доба, Повереник је указао да је и сама подносиоца притужбе у притужби указала да су се у вртић уписала и деца млађа од њеног сина, док је у изјашњењу наведено да нису постојали смештајни капацитети и да су са тренутним бројем уписане деце прекршили норму броја деце прописану законом, те је утврђено да околност да син подносиоца притужбе није уписан у вртић није у вези са његовим личним својством – старосно доба. Анализом доказа током спроведеног поступка, Повереник је утврдио да неуписивање сина подносиоца притужбе у јаслену групу вртића није узроковано његовим здравственим стањем и старосним добом, те да предшколска установа није дискриминисала сина подносиоца притужбе због здравственог стања и старосног доба, па је због тога дато мишљење да предшколска установа није прекршила одредбе Закона о забрани дискриминације. Поред тога,

Повереник је, у складу са чланом 33. тачка 9. Закона о забрани дискриминације, дао препоруку мера за остваривање равноправности којом је препоручено предшколској установи да предузме потребне мере на правовременом планирању и пружању подршке родитељима приликом уписа деце из приоритетних категорија, а посебно деце са здравственим сметњама и инвалидитетом, као и да води рачуна о броју деце у васпитним групама у којима су деца са здравственим сметњама и деца са инвалидитетом.

3.6.11.2. Иницијативе за измену прописа

Дана 1. новембра 2018. године, у савезу са Министарством рада, запошљавања и социјалне заштите, Повереник је извршио посретивање са овом институцијом.

Поверенику се обратило неколико стотина грађанки Републике Србије са наводима да постоји неусаглашеност одредаба члана 13. став 4. и члана 54. став 2. Закона о финансијској подршци породици са децом³⁵⁶, а у вези са чланом 12. став 1. Закона о изменама и допунама Закона о финансијској подршци породици са децом³⁵⁷, са Уставом Републике Србије и антидискриминационим прописима, те су тражиле да, овим поводом, Повереник предузме мере из своје надлежности. Наиме, одредбом члана 13. став 4. Закона о финансијској подршци породици са децом прописано је да месечна основица накнаде зараде, односно накнаде плате за време породилског одсуства и одсуства са рада ради неге детета не може бити већа од три просечне месечне зараде у Републици Србији, према последњем објављеном податку републичког органа надлежног за послове статистике на дан подношења захтева. Анализом је утврђено да наведена одредба несразмерно теже погађа жене које остварују зараду већу од три просечне месечне зараде у Републици Србији, што представља дискриминацију жена на основу личних својстава - пола и имовног стања. Наиме, имајући у виду правну природу породилског одсуства и чињеницу да због традиционалних друштвених образаца понашања, веома мало мушкараца користи право на одсуство са рада ради неге детета, јасно је да одредба која се односи на максималан износ месечне основице зараде током породилског одсуства и одсуства са рада ради неге детета несразмерно теже погађа жене у односу на мушкарце, јер се основано може очекивати да ће у највећем броју случајева ово право да користе управо жене. На тај начин, запослене жене ће, за разлику од запослених мушкараца, имати додатне баријере када је реч о усклађивању посла и приватног живота, јер ће неке од њих бити принуђене да бирају између веома успешне каријере и родитељства, што у конкретном случају, поред пола, указује и на други основ дискриминације жена – имовно стање. Другим речима, наведена законска одредба има негативне последице по жене са вишим зарадама, односно, зарадама већим од три просечне зараде у Републици Србији, јер ће према новом законском решењу ове жене примати мањи износ од оног који су остваривале пре коришћења породилског одсуства. Са друге стране, ово законско решење је у нескладу и са прописима којима се уређује плаћање пореза и доприноса, имајући у виду да је одредбом члана 43. Закона о доприносима за обавезно социјално осигурање прописано да највишу годишњу основицу доприноса чини петоструки износ збира просечних месечних зарада у Републици исплаћених у периоду за претходних 12 месеци почев од месеца новембра у години која претходи

³⁵⁶ „Службени гласник РС”, бр. 113/17 и 50/18

³⁵⁷ „Службени гласник РС”, број 50/18

години за коју се утврђују и плаћају доприноси. Стога, нејасно је због чега законодавац, са једне стране, очекује да ће запослене са вишим зарадама пре мајинства исплаћивати доприносе до максималног износа пет просечних зарада у Републици Србији, док ће у тренутку када постану мајке та чињеница бити фактички занемарена и жена ће примити максимално три просечне зараде у Републици Србији, што ће несумњиво утицати на њен дотадашњи квалитет живота.

Када је реч о одредби члана 54. Закона о финансијској подршци породици са децом, а у вези члана 12. став 1. Закона о изменама и допунама Закона о финансијској подршци породици са децом, у притужбама је наведено да су мајке које су до 25. децембра 2017. године родиле децу дискриминисане у односу на мајке које су родиле децу до овог датума, јер ће остварити право на родитељски додаток по раније важећем закону који прописује знатно мање износе родитељског додатка од новог Закона о финансијској подршци породици са децом. Анализом наведених одредби утврђено је да ће деци рођеној пре 25. децембра 2017. године, којима није завршена исплата родитељског додатка, бити исплаћиван нижи износ родитељског додатка у односу на децу рођену након овог датума. Нејасно је оправдање за овакво прављење разлике, посебно имајући у виду чињеницу да се деца као крајњи корисници ове мере подршке налазе у истој ситуацији без обзира на датум рођења, јер ни једнима ни другима није завршена исплата родитељског додатка, те је стога ирелевантно да ли су рођени пре или после 25. децембра 2017. године.

С обзиром на све наведено, Повереник је предложио Министарству за рад, запошљавање, борачка и социјална питања да уважи иницијативу и као предлагач закона предложи измену одредаба Закона о финансијској подршци породици са децом.

Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања није обавестило Повереника о предузетим активностима или о активностима које намеравају да предузму поводом иницијативе Повереника.

Иницијатива за измену члана 17. став 2. и члана 18. став 2. Закона о финансијској подршци породици са децом

Поверенику су поднете притужбе у којима је наведено да су одредбе члана 17. ст. 2. и 6. и члана 18. став 2. Закона о финансијској подршци породици са децом дискриминаторне. У притужбама је наведено да је у члану 17. став 2. а у вези члана 17. став 1. Закона направљено разликовање приликом утврђивања лица која имају право на накнаду по основу рођења и неге детета и посебне неге детета, па је тако предвиђено да накнаду може остварити жена која је у периоду од 18 месеци пре рођења детета остваривала приходе на основу делатности предвиђених у ставу 1. (као што су запослење, самостална делатност, уговор о делу и друго) док је за жене које су пољопривредне осигуранице као услов за стицање накнаде предвиђено да су осигуране по том основу 24 месеца. Такође одредбом члана 17. став 6. Закона о финансијској подршци породици са децом се ограничава право очевима да могу да остваре право на накнаду по основу рођења и неге детета само у ситуацији када је мајка умрла, напустила дете или је из објективних разлога спречена да непосредно брине о детету.

Иако је похвално што је Законом сада уређена накнада која ранијим прописима није постојала за пољопривредне осигуранице, околност да им се омогућавају права као и осталим осигураницима не значи да та права не треба да им се пруже под једнаким условима као и другима. Стога, Законом прописани услов да се женама пољопривредницама обрачунава накнада по основу рођења и неге детета и посебне неге детета, на другачији начин и под другим условима у односу на осигуранице предвиђене у члану 17. став 1. нема оправдање и доводи до неједнаког третмана само због ове околности. Овако постављен услов за стицање права на накнаду у директној је вези и са израчунавањем основице за остале накнаде, која је предвиђена у члану 18. став 2. па се тако основица за остале накнаде по основу рођења и неге детета и посебне неге детета, утврђује сразмерно збиру месечних основица на који су плаћени доприноси за обавезно пензијско и инвалидско осигурање за последња 24 месеца који претходе дану рођења детета, док се код основица за лица предвиђена чланом 17. став 1. рачуна узимањем у обзир последњих 18 месеци који претходе првом месецу отпочињања одсуства због компликација у вези са одржавањем трудноће, или породилског одсуства.

Такође, није јасно зашто је одредбама члана 17. став 6. Закона прописано да отац детета може да оствари накнаду само под условима уколико мајка није жива, напустила је дете или је из објективних разлога спречена да непосредно брине о детету, односно да ли то значи да је у случају неге детета мајка титулар права и да је у наведеним случајевима нега о детету само њена обавеза. Анализом прописа може се утврдити да је законодавац, као формалног титулара, ставио родитеља који се непосредно стара о детету, из чега се може закључити да ова накнада није помоћ намењена мајци за ублажавање социо-економских промена насталих услед порођаја, нити је помоћ која је намењена родитељу/родитељима, већ је у питању подршка која је директно усмерена на дете које треба да има крајњу корист од ове законске мере. Томе у прилог говори и одредба члана 1. Закона о финансијској подршци породици са децом, којом је прописано да финансијска подршка обухвата побољшање услова за задовољавање основних потреба деце и побољшања материјалног положаја породица са децом, породица са децом са сметњама у развоју и инвалидитетом и породица са децом без родитељског старања. Поред тога, овако постављена одредба у супротности је и са одредбом члана 94. ст. 5. и 6. Закона о раду³⁵⁸, према којој право на одсуство са рада ради неге детета може користити и отац детета, а може га користити и у случају када мајка није у радном односу. Стога, Повереник је указао да отац има право на ово одсуство, али применом спорних одредаба Закона у том случају уколико би користио одсуство не би остварио право на накнаду за одсуство са рада ради неге детета. Имајући у виду наведено Повереник је упутио иницијативу Министарству за измену спорних одредаба.

Министарство за рад запошљавање, борачка и социјална питања није обавестило Повереника о предузетим активностима или о активностима које намеравају да предузму поводом иницијативе Повереника.

³⁵⁸ „Службени гласник РС”, бр. 24/05, 61/05, 54/09, 32/13, 75/14, 13/17 и 113/17)

3.6.11.3. Упозорења и саопштења

Упозорење повodom вршњачког насиља

Након храбре одлуке тринаестогодишњег дечака из школе "Раде Кончар" у Земуну и његове мајке да јавно изнесу проблем вишемесечног вршњачког насиља са којим се дете суочава, повереница је позвала све надлежне органе и службе да испитају околности и предузму неопходне мере, нарочито после драматичног упозорења детета да због онога што трпи жели да се убије. Посебно је забрињавајућа чињеница да је, према информацијама из медија, дечак трпео насиље због имовног стања јер нема скупе патике, јер је без оца, као и на рачун физичког изгледа и менталних способности, што су све основи дискриминације из Закона о забрани дискриминације. Овакви случајеви су озбиљан аларм да се предузму све мере за системску превенцију, јер као одговорно друштво не смемо дозволити да се иједно дете осећа угрожено, а нарочито не да помишља на најдрастичније потезе, као што је одузимање сопственог живота. Неопходно је да сви дамо свој максимум како бисмо превенирали бројне друштвене проблеме који настају као последица вршњачког насиља.

Упозорење повodom насловне стране Илустроване политике

Поводом насловне стране Илустроване политике, на којој се на скандалозан и увредљив начин вређа достојанство и углед приказаних личности, а фотомонтажом ренесансне слике Богородице сликара Ђанпјетрина, вређају се верска осећања припадника хришћанске вероисповести, оштро је реаговала повереница. Уставом Републике Србије забрањена је дискриминација по било ком основу, а међу основима који су нарочито забрањени, наводе се пол, вероисповест, политичко и друго уверење. Закон о забрани дискриминације забрањује, поред осталог, понижавајуће поступање које има за циљ повреду достојанства, нарочито ако то представља понижење или увреду, а законом је пропагирање дискриминације путем јавних гласила, дефинисано као тежак облик дискриминације. Све наведено, недвосмислено је било приказано на насловној страни овог магазина. Преношење различитих ставова и полемика у медијима је дозвољено, али је истовремено, обавеза свих медија да поштују професионалне и етичке стандарде извештавања.

Саопштење повodom Међународног дана рада

Поводом 1. маја, Међународног дана рада, повереница је истакла да је неопходно ефикасније радити на побољшању положаја радника и радница и подсетила је да је број притужби због дискриминације већ годинама највећи управо у области рада и запошљавања. Једнаке шансе за запослење, одговарајући услови за рад и адекватна зарада, која омогућава достојанствен живот, треба да представљају заједнички циљ свих, а један од предуслова за његово остварење јесте рад на заштити права у овој области. Један од приоритета Повереника је управо превенција дискриминације у области рада и запошљавања, која се спроводи кроз континуиране обуке инспектора рада и послодаваца. Посебну пажњу треба обратити на најугроженије групе становништва, попут особа са инвалидитетом, трудница и породиља, Рома и Ромкиња, старијих од 55 година и младих који траже прво запослење, али и на оснаживање радника и радница да се обраћају институцијама у случају кршења њихових права.

Европска комисија усвојила је Препоруке о стандардима за тела за равноправност како би осигурала независност и унапредила ефикасност националних тела за равноправност. Овом препоруком одређују се стандарди који се односе на мандат институција за равноправност, укључујући ресурсе и одговарајућа овлашћења. Национална тела за равноправност централни су елемент институционалног система. То су јавне институције основане широм Европе у складу са законодавством ЕУ ради промовисања равноправности и борбе против дискриминације и представљају прво место на које долазе жртве дискриминације. „Дискриминацији нема места у Европској унији, због чега је неопходно обезбедити независност националним телима за равноправност, јер управо они представљају чуваре правде и једнаких могућности за све грађане и грађанке“, изјавила је европска комесарка за правосуђе, потрошаче и родну равноправност Вера Јурова. Према њеним речима, равноправност и начело недискриминације су кључне вредности Европске уније и од виталног су значаја за развој сваког друштва. Повереница је поздравила доношење ове препоруке и оценила да то представља снажну основу за још ефикаснији рад институције, али и важан корак у циљу свеобухватне заштите од дискриминације.

Саопштење поводом Светског дана достојанственог рада

Поводом 7. октобра, Светског дана достојанственог рада, повереница је истакла да је право на рад једно од основних људских права и да треба интензивно радити на стварању услова који ће омогућити свима да својим радом обезбеде достојанствену егзистенцију за себе и своју породицу. Подсетила је и на Универзалну декларацију о људским правима у којој се наводи да свако има право на рад, слободан избор запослења, правичне и задовољавајуће услове рада и заштиту од незапослености. Постојећи законски оквир на задовољавајући начин регулише област права из радног односа, али постоје случајеви појединачних кршења права које треба пријављивати и на које се мора реаговати. Према подацима Повереника, дискриминација је годинама најчешћа управо у овој области, а са њом се суочавају многи – због година живота, инвалидитета, премештањем трудница и породилца на нижа радна места или због чланства у политичким и синдикалним организацијама. Истичући важност превенције дискриминације за достојанствен рад, повереница је подсетила да је Повереник израдио Кодекс равноправности који садржи смернице за креирање антидискриминаторне политике послодаваца, а који у свом раду примењује све већи број компанија у Србији. Рад на повећању броја радних места али и стварању бољих услова на тржишту рада за све, а нарочито за припаднике осетљивих друштвених група, треба да буде приоритетна активност читавог нашег друштва.

Саопштење поводом Међународног дана људских права

Повереница је честитала свим грађанима и грађанкама Србије Међународни дан људских права и указала да се седам деценија након усвајања Универзалне декларације о правима човека, и даље суочавамо са њиховим кршењем и ускраћивањем, често заборављајући да она управо постоје како би штитила достојанство, слободу и равноправност сваке особе, жене, мушкарца и детета. Дан

људских права, повереница је обележила са Ромима и Ромкињама који живе у неформалном насељу на Чукарици, где је заједно са представницама женског ромског центра Бибија, разговарала о најчешћим проблемима са којима се сусрећу и начинима за њихово превазилажење. „У ситуацији када немате основне услове за живот и када нисте у могућности да задовољите основне људске потребе, конвенције и декларације неће бити од помоћи“, истакла је повереница, уз напомену да људска права треба поштовати и унапређивати свакога дана, а не само 10. децембра. Поред ефикаснијег и интензивнијег рада свих надлежних, томе може да допринесе свако од нас појединачно, јер на тај начин заједно даље градимо друштво правде, хуманости, једнакости и толеранције, у коме се сви залажу за заштиту својих и туђих људских права и њихово истинско уважавање.

3.7. Предлози за оцену уставности

Препорука за доношење закона о финансијској подршци породици са децом
Финансијској подршци породици са децом

Повереник је поднео Уставном суду предлог за оцену уставности и законитости појединих одредаба Закона о финансијској подршци породици са децом. Наиме, одредбом члана 13. став 4. Закона о финансијској подршци породици са децом прописано је да месечна основица накнаде зараде, односно накнаде плате за време породилског одсуства и одсуства са рада ради неге детета не може бити већа од три просечне месечне зараде у Републици Србији, према последњем објављеном податку републичког органа надлежног за послове статистике на дан подношења захтева. Повереник је утврдио да наведена одредба несразмерно теже погађа жене које остварују зараду већу од три просечне месечне зараде у Републици Србији, што представља дискриминацију жена на основу личних својстава - пола и имовног стања. Наиме, имајући у виду правну природу породилског одсуства и чињеницу да због традиционалних друштвених образаца понашања, веома мало мушкараца користи право на одсуство са рада ради неге детета, јасно је да одредба која се односи на максималан износ месечне основице зараде током породилског одсуства и одсуства са рада ради неге детета несразмерно теже погађа жене у односу на мушкарце, јер се основано може очекивати да ће у највећем броју случајева ово право да користе управо жене. Другим речима, наведена законска одредба има негативне последице по жене са вишим зарадама, односно, зарадама већим од три просечне зараде у Републици Србији, јер ће према новом законском решењу ове жене примати мањи износ од оног који су остваривале пре коришћења породилског одсуства. Са друге стране, ово законско решење је у нескладу и са прописима којима се уређује плаћање пореза и доприноса, имајући у виду да је одредбом члана 43. Закона о доприносима за обавезно социјално осигурање прописано да највишу годишњу основицу доприноса чини петоструки износ збира просечних месечних зарада у Републици исплаћених у периоду за претходних 12 месеци почев од месеца новембра у години која претходи години за коју се утврђују и плаћају доприноси. Стога, нејасно је због чега законодавац, са једне стране, очекује да ће запослене са вишим зарадама пре мајчинства исплаћивати допринос до максималног износа пет просечних зарада у Републици Србији, док ће у тренутку када постану мајке та чињеница бити фактички занемарена и жена ће примати максимално три просечне зараде у Републици Србији, што ће несумњиво утицати на њен дотадашњи квалитет живота. На овај начин жене са вишим примањима неоправдано су стављене у неједнак положај у односу на жене које су до

отпочињања породилског осуства остваривале примања мања од 3 просечне месечне зараде у Републици Србији на основу личног својства имовног стања. Према томе, иако је циљ прописивања наведене одредбе законит, средства за постизање тог циља нису примерена ни нужна, јер имају за последицу да се једна група жена доводи у фактички неједнак положај, иако је управо ова група, путем плаћања пореза и доприноса из зараде, била та која је у великој мери утицала на прилив, односно висину буџетских средстава.

Поред тога, у предлогу је наведено да су одредбе члана 17. став 2. и 18. став 2. Закона о финансијској подршци породици са децом у несагласности са Уставом Републике Србије и Законом о забрани дискриминације, јер се њоме стављају у неједнак положај жене које су пољопривреднице у односу на жене које су осигуране по другим основима из члана 17. став 1, што представља дискриминацију. Наиме, чланом 17. став 2. а у вези члана 17. став 1. Закона направљено је разликовање приликом утврђивања лица која имају право на накнаду по основу рођења и неге детета и посебне неге детета, па је тако предвиђено да накнаду може остварити жена која је у периоду од 18 месеци пре рођења детета остваривала приходе на основу делатности предвиђених у ставу 1. (као што су запослење, самостална делатност, уговор о делу и друго) док је за жене које су пољопривредне осигуранице као услов за стицање накнаде предвиђено да су осигуране по том основу 24 месеца. Иако је похвално што је Законом сада уређена накнада која ранијим прописима није постојала за пољопривредне осигуранице, околност да им се омогућавају права као и осталим осигураницима не значи да та права не треба да им се пруже под једнаким условима као и другима. Стога, Законом прописани услов да се женама пољопривредницама обрачунава накнада по основу рођења и неге детета и посебне неге детета, на другачији начин и под другим условима у односу на осигуранице предвиђене у члану 17. став 1. нема оправдање и доводи до неједнаког третмана само због ове околности. Овако постављен услов за стицање права на накнаду у директној је вези и са израчунавањем основице за остале накнаде, која је превиђена у члану 18. став 2. па се тако основица за остале накнаде по основу рођења и неге детета и посебне неге детета, утврђује сразмерно збиру месечних основица на који су плаћени доприноси за обавезно пензијско и инвалидско осигурање за последња 24 месеца који претходе дану рођења детета, док се код основица за лица предвиђена чланом 17. став 1. рачуна узимањем у обзир последњих 18 месеци који претходе првом месецу отпочињања одсуства због компликација у вези са одржавањем трудноће, или породилског одсуства.

Када је реч о одредби члана 54. Закона о финансијској подршци породици са децом, а у вези члана 12. став 1. Закона о изменама и допунама Закона о финансијској подршци породици са децом, у притужбама је наведено да су мајке које су до 25. децембра 2017. године родиле децу дискриминисане у односу на мајке које су родиле децу до овог датума, јер ће остварити право на родитељски додаток по раније важећем закону који прописује знатно мање износе родитељског додатка од новог Закона о финансијској подршци породици са децом. Анализом наведених одредаба утврђено је да ће деци рођеној пре 25. децембра 2017. године, којима није завршена исплата родитељског додатка, бити исплаћиван нижи износ родитељског додатка у односу на децу рођену након овог датума. Нејасно је оправдање за овакво прављење разлике, посебно имајући у виду чињеницу да се деца као крајњи корисници ове мере подршке налазе у истој ситуацији без обзира на датум рођења, јер ни једнима ни другима није

завршена исплата родитељског додатка, те је стога ирелевантно да ли су рођени пре или после 25. децембра 2017. године.

С обзиром на све наведено, Повереник је предложио да Уставни суд, након споведеног поступка одлуком утврди да одредба члана 13. став 4, члана 17. ст. 2, члана 18. став 2. и члана 54. став 2. Закона о финансијској подршци породици са децом и одредба члана 12. став 1. Закона о изменама и допунама Закона о финансијској подршци породици са децом нису у сагласности са Уставом Републике Србије и Законом о забрани дискриминације.

Поступак је у току.

Преправљено: да ли је одредба члана 13. став 4, члана 17. ст. 2, члана 18. став 2. и члана 54. став 2. Закона о финансијској подршци породици са децом нису у сагласности са Уставом Републике Србије и Законом о забрани дискриминације.

Повереник је поднео Уставном суду предлог за оцену уставности и законитости Одлуке о коефицијентима Јавног комуналног предузећа Градско саобраћајно предузеће „Београд“ бр. 2489 од 25. фебруара 2015. године (у даљем тексту: Одлука о коефицијентима), због одредбе, која гласи: „Председницима репрезентативних синдиката код Послодавца утврђује се коефицијент 7,00 и ПБО од 69.580“.

У предлогу је наведено да постоје несагласности ове одредбе Одлуке о коефицијентима са Уставом и законима, односно да су Одлуком о коефицијентима председници репрезентативних синдиката у ЈКП ГСП „Београд“ привилеговани у односу на председнике нерепрезентативних синдиката, али и све остале запослене код послодавца. Наиме, неспорно је да у односу на репрезентативност синдиката евидентно постоје разлике које се односе на то да се репрезентативним синдикатима због бројности чланства свакако пружају неке погодности, као што су право на колективно преговарање, закључивање колективног уговора и посебног колективног уговора (која проистичу из чланова 239. и 246. Закона о раду). Међутим, ове погодности су изричито наведене у закону, док се у свим другим одредбама Закона о раду које се баве заштитом синдикалних права не прави разлика у односу на репрезентативност синдиката. Такође, ни једном одредбом Закона о раду није прописано да председник репрезентативног (нити било којег другог) синдиката треба да буде награђен од послодавца због својих синдикалних активности, што је и логично, имајући у виду да је у природи ових активности да буду у интересу запослених, а не послодавца.

Одредба Одлуке о коефицијентима којом се председницима репрезентативног синдиката одређује посебан коефицијент зараде, без обзира на радно место на којем су запослени, у несагласности је и са одредбама Закона о раду којим су прописани елементи зараде, као и обавезама послодавца везаним за обезбеђивање накнаде зараде за представнике синдиката ради обављања синдикалне функције. Спорном одредбом Одлуке о коефицијентима неоправдано се привилегују председници репрезентативних синдиката у односу на председнике нерепрезентативних синдиката, али и све остале запослене код послодавца. Другим речима, председницима репрезентативних синдиката неоправдано се дају повластице које су у супротности са сврхом зараде која је прописана одредбом члана 105. Закона о раду. Примена спорне одредбе Одлуке о коефицијентима, запослени који обављају исти посао код

послодавца ЈКП ГСП „Београд“ примају различиту зараду за рад исте вредности, само зато што је један од њих председник репрезентативног синдиката, што је у супротности са одредбом члана 104. став 2. Закона о раду којом је прописано да се запосленима гарантује једнака зарада за исти рад или рад исте вредности који остварују код послодавца.

Из наведених разлога, Повереник предложио је да Уставни суд утврди да цитирана одредба Одлуке о коефицијентима није у сагласности са одредбама чл. 21. и 195. ст. 1. Устава Републике Србије, одредбама чл. 6. и 25. Закона о забрани дискриминације као и чл. 18, 104. и 105. Закона о раду.

Уставни суд Србије је, на седници одржаној 25. октобра 2018. године, донео одлуку којом је утврдио да Одлука о коефицијентима, у делу који гласи: „Председницима репрезентативних синдиката код Послодавца утврђује се коефицијент 7,00 и ПБО од 69.580“ није у сагласности са Уставом и законом. У образложењу ове одлуке Уставни суд наводи да председник синдикалне организације није посао предвиђен актом о систематизацији послова код послодавца, ради чијег обављања се, сагласно Закону о раду, закључује уговор о раду са послодавцем и по основу кога се остварује право на зараду, већ је то синдикална функција. Како право на зараду запосленом припада за обављени рад на послу за који је са послодавцем закључио уговор о раду, то се, по оцени Уставног суда, општим актом послодавца не може утврђивати основна зарада.тј. елемент за обрачун и исплату основне зараде, за обављање синдикалне функције, без обзира на то да ли је у питању функција у репрезентативном синдикату или оном који нема својство репрезентативности. Због тога је Уставни суд утврдио да оспорени део одлуке није у сагласности са одредбама члана 105. став 1, члана 107. став 1, члана 211. став 1. и члана 214. став 1. Закона о раду, као ни са Уставом.

Предлог за оцену уставности и законитости одредаба члана 136. став 2. Колективног уговора за Јавно предузеће „Пошта Србије“

Повереник је поднео Уставном суду предлог за оцену уставности и законитости одредаба члана 136. став 2. Колективног уговора за Јавно предузеће „Пошта Србије“, који гласи: „Представник репрезентативног синдиката који је по актима синдиката изабрано лице, не може бити позван на одговорност или доведен у неповољан положај, због својих синдикалних активности, ако поступа у складу са законом и овим колективним уговором за време трајања мандата и након истека мандата.“

У предлогу је између осталог наведено да је у члану 136. став 2. Колективног уговора направљено разликовање у односу на околност да ли је синдикални представник из репрезентативног синдиката. Наиме, неспорно је да у односу на репрезентативност синдиката евидентно постоје разлике које се односе на то да се репрезентативним синдикатима због бројности чланства свакако пружају неке погодности, као што су право на колективно преговарање, закључивање колективног уговора и посебног колективног уговора (која проистичу из чланова 239. и 246. Закона о раду). Међутим, ове погодности су изричито наведене у закону, док се у свим другим одредбама Закона о раду које се баве заштитом синдикалних права не прави разлика у односу на репрезентативност синдиката. Повереник сматра да су спорном одредбом Колективног уговора у неповољнији положај стављени синдикални представници нерепрезентативних синдиката и то на начин да им се може приписати одговорност за

радње проистекле из синдикалне активности. Очигледно је да за овако разликовање не може постојати објективно и разумно оправдање, те да се оваквом одредбом Колективног уговора прави неједнак третман у односу на околност да ли је синдикални представник из репрезентативног синдиката, што је супротно Уставу и закону. Због тога је Повереник предложио да Уставни суд одлуком утврди да одредба члана 136. став 2. Колективног уговора за Јавно предузеће „Пошта Србије“ („Службени гласник РС“, број 9/18) није у сагласности са одредбама чл. 21. и 195. став 1. Устава Републике Србије, члана 4. став 1, члан 8, члан 13. став 2. Закона о раду, као и одредбама чл. 6. и 25. Закона о забрани дискриминације.

Поступак је у току.

Уставни суд Републике Србије, Београд, 12. децембра 2018. године

Више организација за заштиту људских права обратило се Поверенику поводом одредбе члана 12. став 7. Закона о финансијској подршци породици са децом којом је прописано да право на накнаду зараде, односно накнаду плате за време одсуства са рада ради посебне неге детета не може се остварити за дете за које је остварено право на додатак за помоћ и негу другог лица. У допису је истакнуто да је одредба члана 12. став 7. Закона о финансијској подршци породици са децом у супротности са чл. 21. и 66. Устава Републике Србије, јер неоправдано ставља у неповољнији положај децу до пет година старости чији родитељи остварују право на накнаду зараде за време одсуства са рада ради посебне неге детета, у односу на друге кориснике истог права, због чега су поднели и иницијативу Уставном суду.

Повереник се обратио Уставном суду указујући да поменута одредба није у складу са Уставом и законом, те да ће, уколико Уставни суд није започео поступак по иницијативи, поднети предлог за оцену уставности и законитости у складу са чланом 168. став 1. Устава Републике Србије³⁵⁹, чланом 29. став 1. тачка 1) и чланом 50. став 1. Закона о Уставном суду. Условљавањем остваривања права детета на додатак за помоћ и негу другог лица, као једног од права из система социјалне заштите, правима других лица, у конкретном случају правом дететових родитеља на накнаду зараде, односно накнаду плате за време одсуства са рада ради посебне неге детета, врши се неоправдано прављење разлике између деце чији родитељи остварују наведено право и свих других корисника овог права. Повереник је указао да би сврха и циљ доношења Закона о финансијској подршци породици са децом требало да буде побољшање услова за задовољавање основних потреба деце, усклађивање рада и родитељства, посебан подстицај и подршка родитељима да остваре жељени број деце, побољшање материјалног положаја породица са децом, породица са децом са сметњама у развоју и инвалидитетом, и породица са децом без родитељског старања. Деци која испуњавају услове за остваривање права на помоћ и негу другог лица ово право се ускраћује уколико њихов родитељ остварује право на одсуство са рада ради посебне неге детета, што није у складу са циљевима социјалне заштите из Закона о социјалној заштити, као ни правима запослених по основу рада, које је гарантовано Уставом и Законом о раду. Титулар права на накнаду зараде за време одсуства са рада ради посебне неге детета је запослени родитељ детета до пет година старости, док је

³⁵⁹ „Службени гласник РС“, број 98/06

титулар права на додатак за помоћ и негу другог лица дете коме је због телесног или сензорног оштећења, интелектуалних потешкоћа или промена у здравственом стању неопходна помоћ и нега другог лица да би задовољило своје основне животне потребе. Тражењем да се оптира између два права различитих титулара, деца која имају исти степен инвалидитета су стављена у неједнак положај. Нејасни су разлози због којих је предлагач закона приликом прописивања ове одредбе довео у везу ова два права и условио коришћење једног права детета другим правом родитеља, посебно зато што су разлике како у погледу начина и услова за њихово остваривање, тако и погледу њихових носиоца очигледне. На овај начин, предложено ограничење и изостанак адекватног образложења наводе на закључак да је једини разлог за увођење наведене одредбе закона смањење буџетских средстава која се издвајају за ове намене. Повереник је подсетио да Устав прописује посебну заштиту како деце тако и родитеља, те да у конкретном случају не постоји сразмера између предузетих мера и циља који се овим мерама остварује, а посебно се не постижу нити циљеви радноправне, социјалне и породичне заштите, нити се узрокују одговарајући ефекти на популациону политику. Ускраћивањем деци, којој је неопходна помоћ и нега другог лица да би задовољила своје основне животне потребе, права на ову врсту материјалне подршке, повећава се ризик од сиромаштва читаве породице којој је потребна додатна финансијска помоћ. Повереник је такође истакао да је принцип најбољег интереса детета примаран у свим поступцима који се тичу деце, и то како оним који директно погађају децу тако и поступцима који имају посредног утицаја на малу децу.

Уставни суд је на седници одржаној 24. децембра 2018. године покренуо поступак за утврђивање неуставности наведене одредбе Закона о финансијској подршци породици са децом.

3.8. Мишљења на нацрте закона и других општих аката

Повереник је и у 2018. години интензивно радио у сегменту давања мишљења на нацрте прописа (закони, подзаконски и други акти) и дао укупно 37 мишљења. У мишљењима је указивано и на неопходност измена или допуна одређених одредби важећих прописа које нису обухваћене предложеним изменама, а у циљу њиховог усклађивања са одредбама Закона о забрани дискриминације. Ради унапређења правног оквира којим се повећава ефикасност заштите од дискриминације и подиже свеукупан квалитет антидискриминационих прописа, водило се рачуна о усаглашавању прописа Републике Србије са прописима Европске уније, што је један од општих циљева Стратешког плана Повереника за период од 2016. до 2020. године. Интегрални текстови датих мишљења објављени су на интернет страници Повереника.

У току 2018. године дата су мишљења на: Нацрт закона о уџбеницима, Нацрт закона о националном оквиру квалификација Републике Србије, Нацрт закона о изменама и допунама Закона о војној, радној и материјалној обавези, два пута на Нацрте закона о изменама и допунама Закона о матичним књигама, Нацрт закона о војном образовању, Нацрт закона о изменама и допунама Закона о националним саветима националних мањина, Нацрт закона о изменама и допунама Закона о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама, Нацрт закона о изменама и допунама Закона о приватном обезбеђењу, Нацрт закона о платама државних службеника и намештеника, Нацрт закона о изменама и допунама Закона о забрани дискриминације, Нацрт закона о изменама и допунама Закона о државним

службеницима, Нацрт закона о изменама и допунама Закона о планирању и изградњи, Нацрт закона о изменама и допунама Закона о социјалној заштити, Нацрт закона о Централном регистру становништва, Нацрт закона о Буџету за 2019. годину и Нацрт Закона о изменама и допунама Закона о слободном приступу информацијама од јавног значаја.

Поред тога, дата су мишљења и на: Предлог Националне стратегије за превенцију и контролу ХИВ инфекције и АИДС-а у Републици Србији (2018-2025) са Акционим планом за спровођење Националне стратегије у периоду 2018 - 2021. године, Предлог одлуке о изменама Стратегије за реформу јавне управе у Републици Србији са Акционим планом за спровођење стратегије у периоду 2018 - 2020. године, Предлог правилника о поступању установе у случају сумње или утврђеног дискриминаторног понашања и вређања угледа, части или достојанства личности, Предлог закључка о предузимању потребних радњи у циљу омогућавања услова за старање и бригу о деци запослених у органима државне управе и службама Владе, Предлог уредбе о ближим условима за пружање квалификованих услуга од поверења, Предлог уредбе о ближем уређењу услова које морају да испуне шеме електронске идентификације за одређене нивое поузданости. Такође дата су мишљења и у вези примене Правилника о поступању издавања, обнављања и одузимању дозволе и обрасцу дозволе за посредовање, као и члана 2. став 4. Закона о равноправности полова, члана 41. став 5. Закона о основама система образовања и васпитања, члана 73. став 14. Закона о средњем образовању, са аспекта примене Закона о забрани дискриминације. Поред тога на захтев удружења Аутономни женски центар дато је мишљење и на III Нацрт Закона о родној равноправности.

Повереник дао је мишљења без примедба на: Нацрт закона о изменама и допунама Закона о детективској делатности, Нацрт закона о изменама и допунама Закона о високом образовању, Нацрт закона о предметима опште употребе, Нацрт закона о професијама од посебног интереса за Републику Србију и условима за њихово обављање, Предлог уредбе о условима за припрему документа за поуздано електронско чување и форматима документа који су погодни за дуготрајно чување, Предлог уредбе о вредновању радне успешности државних службеника, Предлог уредбе о интерном и јавном конкурсима за попуњавање радних места у државним органима, Нацрт уредбе о одређивању компетенција за рад државних службеника, Нацрт закона о изменама и допунама Закона о азилу и привременој заштити и Предлог уредбе о изменама и допунама Уредбе о начелима за унутрашње уређење и систематизацију радних места у министарствима, посебним организацијама и службама Владе.

У току 2018. године, Повереник је учествовао и на јавним расправама о Нацрту закона о изменама и допунама Закона о матичним књигама, Нацрту закона о платама државних службеника и намештеника и Нацрту Закона о државним службеницима.

3.7. Судски поступци

Поред заштите грађана од дискриминације која се остварује пред Повереником у поступку по притужбама, постоји и судска заштита од дискриминације. У зависности од правне природе повреде која је проистекла из акта дискриминације и од тога колика је

њена друштвена опасност, разликујемо грађанскоправну, прекршајноправну и кривичноправну заштиту од дискриминације.

3.7.1. Парнични поступци

Повереник је независни државни орган с активном процесном легитимацијом. Повереник је овлашћен да подноси тужбе суду због повреде прописа који забрањују дискриминацију, у своје име а уз сагласност и за рачун дискриминисаног лица. Повереник покреће антидискриминационе парнице у општем интересу, а сам процењује када ће и у којим случајевима подићи тужбу за заштиту од дискриминације, имајући у виду чињеницу да циљ и смисао парнице коју покреће превазилазе значај који она имају са аспекта заштите права самих дискриминисаних лица, односно групе лица. У питању су тзв. *стратешке парнице*, које Повереник покреће и води у јавном интересу, с циљем да допринесе доследној примени прописа и унапређењу правне праксе, да додатно охрабри и подстакне жртве дискриминације на покретање антидискриминационих парница, као и да правно едукује и сензибилише јавност за проблем дискриминације. Поред тога, циљ Повереника јесте да својом процесном активношћу издејствује доношење повољних судских пресуда, којима се поред пружања правне заштите дискриминисаним лицима, упућује и јасна порука јавности да је дискриминација забрањена и да се делотворно санкционише. С друге стране, циљ, односно сврха стратешких парница треба да буду и обезбеђење правилног тумачења или правилне примене антидискриминационих прописа, па самим тим да се путем судске праксе појасни смисао одређеног прописа, или да се путем ове праксе укаже на то да је одређени пропис потребно изменити, допунити, односно унапредити.

Изазов у раду Повереника у овом домену свакако представља притужба грађана која треба да испуни услове за тзв. *стратешку парницу*. Такође, као проблем намеће се прибављање доказа за прво рочиште, на којем сви докази, у складу са законом, треба да буду представљени суду. Повереник, као странка у поступку, мора учинити вероватним да је до дискриминације дошло у конкретном случају.

Поред тога, понекад је проблем и прибављање сагласности лица које је претрпело дискриминацију, из различитих разлога, попут страха, неповерења и сл. а о чему смо говорили у уводном и другим деловима овог извештаја. Ова сагласност нема карактер пуномоћја, јер Повереник упућује тужбу у своје име и у јавном интересу. Сагласност за подношење тужбе потребна је само онда када се тачно зна идентитет лица која сматрају да су дискриминисана, док није потребна уколико је акт дискриминације учињен према групи лица која се не могу идентификовати.

Током досадашњег рада Повереник је покренуо укупно 17 парница за заштиту од дискриминације. Од овог броја, осам је поднето на основу припадности ромској националној мањини као личном својству, три по основу пола, једна по основу сексуалне оријентације и једна по основу инвалидитета као личног својства, док је у четири случаја поднета тужба због вишеструке дискриминације и то: једна на основу рођења и брачног и породичног статуса; друга по основу осуђиваности, пола, брачног и породичног статуса и здравственог стања; трећа по основу пола и сексуалне оријентације; и четврта по основу здравственог стања и инвалидитета.

Од укупно 17 парница за заштиту од дискриминације, седам је правноснажно окончано у корист Повереника, тако што је суд у целости усвојио постављене тужбене захтеве Повереника. У већини тужбених захтева, а у зависности од облика и случајева дискриминације, као и начина на који је дискриминација извршена, поред захтева за утврђење да је тужени дискриминаторно поступао, Повереник је од суда захтевао и да се туженом забрани даље вршење радње дискриминације и/или забрани понављање радње дискриминације. Уколико је у конкретном случају то било могуће, Повереник је тражио од суда да туженог обавезе на извршење радње којом би уклонио последице дискриминаторног поступања, као и на објављивање пресуде у неком од дневних листова са националним тиражом. У два случаја, Повереник је повукао тужбу, с обзиром на то да је тужени у једном случају укинуо спорну одлуку, а у другом случају изменио правилник који је био повод за тужбу. Један поступак је прекинут због тога што је тужени брисан из регистра привредних друштава. Два поступка су правноснажно окончана одбијањем тужбеног захтева Повереника. У пет поступака још није донета правноснажна пресуда (у три поступка суд је донео првостепену пресуду у корист Повереника, а у два још није донета првостепена пресуда).

Током 2018. године, Повереник је поднео једну тужбу за заштиту од дискриминације. У овом делу извештаја поред поступка који је покренут током 2018. године, биће представљен ток поступка у антидискриминационим парницама које је Повереник покренуо 2017. године, као и један поступак по тужби која је поднета раније али је 2018. године донета пресуда, која још увек није правноснажна.

Коначно, може се закључити да су до сада донетим пресудама поједина спорна питања разрешена, попут надлежности за одлучивање о случајевима дискриминације, хитност поступања, питање активне легитимације у спору, употребе статистичких података као средства доказивања, због чега више нема судских дилема и размимоилажења у ставовима по овим питањима. Тиме је Повереник показао да је улога вођења стратешких парница првенствено да се разреши спорна правна питања како би се утро пут појединцима да самостално подносе тужбе суду и да у томе буду успешни.³⁶⁰

Тужба по дискриминације ромског деца у ресторану брзе хране

Подсећања ради, Повереник је поднео тужбу против ресторана брзе хране у 2012. години, јер радник обезбеђења није дозволио деци ромске националности да уђу у ресторан са женом која је хтела да им купи храну. Виши суд у Београду је 5. јула 2017. године донео пресуду, којом је у целости усвојио тужбени захтев Повереника. Суд је утврдио да је 10. јула 2012. године, ланац ресторана брзе хране извршио непосредну дискриминацију у области пружања услуга на основу националне припадности, тако што је забранио улазак деци ромске националности. Тужени је изјавио жалбу на пресуду, а Повереник је поднео одговор на жалбу, 4. децембра 2017. године. Апелациони суд у Београду је решењем од 12. јула 2018. године укинуо пресуду Вишег суда у Београду и предмет вратио првостепеном суду на поновно суђење. Поступак у току.

Овај поступак је стратешки важан из више разлога. Тужба је поднета првенствено да би се жртве дискриминације охрабриле и подстакле на покретање

³⁶⁰ „Смернице за стратешке парнице”, стр. 65

антидискриминационих парница, као и да би се јавност сензибилисала за проблем дискриминације и ближе разумела да је у питању противзаконита друштвена појава која може делотворно да се санкционише. С друге стране, важан циљ јесте унапређење судске праксе, као и допринос правилном тумачењу и примени норми антидискриминационог права. У овом предмету су решешена и два спорна правна питања: стварна надлежност виших судова за све случајеве дискриминације, али и став Врховног касационог суда да Поверенику није потребна сагласност када тужбу подноси ради утврђивања дискриминације групе лица.

Тужба због дискриминације на основу припадности мањини

Повереник је поднео тужбу у јуну 2017. године, против четири тужена, због дискриминације на основу припадности ромској националној мањини. У тужби је између осталог наведено да је у периоду од 5. до 8. новембра 2016. године, непосредно уз ромско насеље а паралелно са улицом подигнут бетонски зид, тако да је ромско насеље фактички ограђено. Повереник је у тужби, између осталог навео да се преко пута налази неромско насеље поред којег пролази пут исте категорије, фреквентности и са истим ограничењем брзине, међутим на том делу пута није изграђен нити звучни нити ободни зид. Припремно рочиште је одржано 12. септембра 2017. године. Након тога одржано је девет рочишта за главну расправу. Дана 16. јануара 2018. године, главна расправа је закључена, а отправак одлуке се очекује.

Тужба због отказивања уговора о раду због здравственог стања и инвалидитета

У јулу 2017. године, Повереник је поднео Вишем суду у Београду тужбу против послодавца због дискриминације подносиоца притужбе на основу здравственог стања и инвалидитета у области рада и запошљавања. Наиме, запослена је оболела од леукемије али је наставила са радом, и према наводима из притужбе, за шест година је само два пута била на краћим боловањима. Међутим, током 2015. године урађена је експертиза у Институту за медицину рада, где је констатован поремећај здравственог стања који трајно и битно умањује радну способност осигуранице, да због хематолошког обољења постоји смањена толеранција на физичка оптерећења и напрезања и да није способна за сменски, продужени и ноћни рад. У тужби је наведено да је Комисија органа вештачења Републичког фонда за пензијско и инвалидско осигурање у поступку оцене радне способности утврдила да је именована особа са инвалидитетом која се запошљава под општим условима и да није способна за послове који захтевају сменски продужени и ноћни рад, тешка физичка оптерећења и рад са канцерогеним материјама било које врсте, те да је уз наведена ограничења способна за рад у свом занимању који би се обављао у преподневној смени. Тужени је у решењу о отказу уговора о раду навео да запосленој престаје радни однос због *„организационих промена код послодавца, немогућности запослене услед здравственог стања да више обавља овај посао и немогућности послодавца да примени мере за запошљавање вишка запослених, предвиђене чланом 155. став 1. тачка 5. Закона о раду.“* Тужени је такође у изјашњењу на притужбу навео да нема простор да на самом почетку има запослене који имају здравствени проблем да обављају свој посао. Имајући у виду обележја извршене дискриминације, укупне околности случаја и потребу пружања делотворне заштите од дискриминације, у складу са својим овлашћењима, користећи активну процесну легитимацију Повереник

је поднео тужбу Вишем суду у Београду због повреде члана 6, 16. и 26. Закона о забрани дискриминације. До краја 2018. године одржана су три рочишта. Виши суд у Београду наредно рочиште је одредио за 25. март 2019. године.

Тужбом против аутора текста од 8. новембра 2017. године, који је објављен у електронском издању часописа Повереник је покренуо поступак пред Вишим судом у Новом Саду, због дискриминације на основу пола и сексуалне оријентације. У тужби је наведено да тужени у тексту шаље поруку да заштита од насиља у породици није оправдана у свим случајевима, него да треба да буде селективна, односно у зависности од тога да ли жена јака или слаба, нервозна, мушичава или добро расположена, да ли има љубавника или не, да ли зарађује или је издржавана, да ли је у брак унела неку имовину или се уселила у мужев стан и итд. У тужби је поред осталог наведено да је став да само „слаби“ заслужују заштиту, тј. да жене заштиту заслужују само ако су „слабе“, базиран је на стереотпима и генерализацији улоге жена, које из разлога што су жене, нужно морају бити и слабије, како би уживале заштиту. Тужени у наведеном тексту квалификује ЛГБТ популацију и активности који они организују у виду шетњи као и сексуалност, која је другачија од хетеросексуалне, као „примитивне“, „насилничке“ и „простачке“. Такође, текстом јавно заговара односно имплицира ограничавање права на слободу кретања и окупљања овој друштвеној групи као и права на заштиту, а која права су гарантована међународним прописима као права која припадају сваком појединцу без дискриминације.

Имајући у виду обележја извршене дискриминације, чињенице и доказе, временски и просторни контекст, као и антидискриминационе прописе, у складу са својим овлашћењима, користећи активну процесну легитимацију Повереник је поднео тужбу за заштиту од дискриминације због повреде чл. 12. и 20. Закона о забрани дискриминације. Виши суд у Новом Саду дана 8. маја 2018. године донео је пресуду којом је у потпуности усвојен тужбени захтев Повереника. Утврђено је да је тужени извршио акт дискриминације жена на основу пола и акт дискриминације припадника и припадница ЛГБТ популације на основу сексуалне оријентације. Туженом је забрањено да убудуће у јавним гласилима и другим публикацијама, на скуповима и местима доступним јавности износи ставове којима се омаловажавају жене и припаднице/це ЛГБТ популације и подржавају предрасуде према овим друштвеним групама. Такође је наложено туженом да о свом трошку објави пресуду у електронском издању часописа или дневном листу са националним тиражом. На ову пресуду тужени је изјавио жалбу, због чега је Повереник доставио суду одговор на жалбу дана 18. јула 2018. године. Апелациони суд у Новом Саду пресудом од 17. октобра 2018. године, усвојио је жалбу туженог, преиначио пресуду Вишег суда у Новом Саду, тако што је одбио тужбени захтев Повереника. Повереник дана 6. децембра 2018. године изјавио је ревизију против пресуде Апелационог суда у Новом Саду и предмет је пред Врховним касационим судом ради одлучивања по ревизији.

У фебруару 2018. године, Повереник поднео је тужбу због дискриминације на основу сексуалне оријентације, јер су у интервјуу за магазин изражени ставови којима су дискриминисани припадници ЛГБТ популације. Тужени је у својим изјавама, особе другачије сексуалне оријентације и једнаки третман ових особа у друштву, оценио на негативан начин, стављајући ЛГБТ особе у контекст ненормалности и болести из чега произилази да особе другачије сексуалне оријентације нису људи као и други, да не треба да им следују једнака права као и да је хомосексуалност страшна појава. Тужени је у својој изјави упоредио функционисање мозга особа другачије сексуалне оријентације са функционисањем особа које показују девијантно понашање попут педофилије, чиме је хомосексуалност сврстао у контекст ненормалности и болести, супротно актуелним ставовима медицинске науке. Тужени је изнео свој вредносни суд, додајући му призив научног становишта, што овакве изјаве чини посебно штетним.

Дана 28. јуна 2018. године Виши суд у Београду донео је пресуду због пропуштања којом је утврђено да је тужени у интервјуу изнео ставове који представљају узнемиравање и повреду достојанства припадника и припадница ЛГБТ популације, чиме је извршио акт дискриминације на основу сексуалне оријентације. Туженом је забрањено да убудуће у јавним гласилима и другим публикацијама, на скуповима и местима доступним јавности износи ставове којима се омаловажавају припадници/це ЛГБТ популације и подржавају предрасуде према овој друштвеној групи. Такође, је наложено туженом да о свом трошку објави пресуду у магазину у којем је објављен интервјуу или дневном листу са националном покривеношћу. Тужени је благовремено уложио жалбу на пресуду, због чега је Повереник доставио суду одговор на жалбу дана 24. јула 2018. године и 26. септембра 2018. године. У току је поступак пред Апелационим судом у Београду који одлучује по жалби туженог.

3.7.2. Кривични поступци

Повереник, као и сви други државни органи, овлашћен је да подноси кривичне пријаве када у свом раду сазна за постојање кривичног дела или учиниоца. У овом делу извештаја биће представљене три кривичне пријаве које је Повереник поднео надлежном тужилаштву. Једна кривична пријава поднета је због заговарања насиља према женама, друга због расне мржње и нетрпељивости, а трећа због дискриминације особа другачије сексуалне оријентације.

Кривична пријава против корисника фејсбук профила због коментара којима се заговара насиље према женама

Поверенику се обратила организација цивилног друштва указујући на дискриминаторну садржину коментара једног лица испод текста који се односио на трагични догађај у коме је женска особа изгубила живот, тако што ју је супруг усмртио хицем из ватреног оружја, а потом пуцао себи у главу. Поводом текста, остављени су коментари различите садржине, а лице против кога је поднета кривична пријава, изнело је низ идеја, мишљења и ставова којима се заговара и подстрекује мржња, дискриминација и насиље према женама.

Наведени корисник фејсбук профила оставио је коментаре попут: „нису све курве убијене због курвања, неке лају и по интернету ;)“, „нека своју курву погоди и биће добро ;)“ „С. Д. видим тебе твој није убио. ;)“, „Видим лајеш по фејсу, значи није те оверрио ;)“, „В. Р. ја сам своју одробијао, 7 година сам лежао на робуји“, „... А што се тиче моје сестре, ако вара мужа и муж то открије нека је рокне“. Коментари којима се отворено заговара мржња, дискриминација, подстрекује насиље и оправдава насиље над женама, наишли су на бројна реаговања појединих корисника.

Тужилаштво је, поводом кривичне пријаве, упутило захтев за прикупљање потребних обавештења СБПОК – Одељењу за борбу против високотехнолошког криминала ради предузимања радњи у циљу идентификације НН извршиоца. (Одговор Одељења за високотехнолошки криминал им још увек није достављен).

Кривична пријава против више лица за извршење расне мржње и нетрпељивости на фејсбук страници информативног портала

Поверенику се обратила организација за заштиту људских права, поводом коментара који се налазе на фејсбук страници једног информативног портала а којима се расприрује расна мржња и нетрпељивост: „Тај чађави не зна ни где је Србија, јер је до јуче висео на дрвету а његови преци још висе и он ће да каже да је Србија геноцидна а његови преци су још увек КАНИБАЛИ...“, „Да је човек био би бео...“ , „КО ЈЕ ДОЗВОЛИО ОВОМ РОБУ ДА ГОВОРИ..ОДМА ГА ИШИБАЈТЕ“, „Обичан мајмун у кавезу..“, „Нек траје док може, доћиће њему ККК на врата..“, „Шта ће јадан, тек јуче је сишао са дрвета и почео да хода на задњим ногама јер му је отпао реп...“, „Овај ЧОВЕКОЛИКИ МАЈМУН“. Повереник је тим поводом, поднео кривичну пријаву против више лица због постојања основа сумње да су извршили по једно кривично дело изазивање националне, расне и верске мржње и нетрпељивости из члана 317. став 1. Кривичног законика³⁶¹.

Кривична пријава због јавног понижавајућег порузи оцрта Сруганије цивилне организације

Поверенику се обратила организација цивилног друштва, указавши да је естрадни певач дискриминисао припаднике ЛГБТ заједнице, износећи више увредљивих и понижавајућих квалификација у гледаној телевизијској емисији. На тај начин, јавно је изложио порузи све особе другачије сексуалне оријентације и изнео више ставова који су генератор предрасуда које доводе до дискриминације и насиља према припадницима и припадницама ЛГБТ заједнице. Наиме, представио је грађане и грађанке другачије сексуалне оријентације као психички болесне особе, којима је, како наводи „угрожен мозак“ и окарактерисао их као неморалне људе који јавно упражњавају сексуалне односе. Наводећи да је сексуални однос између два мушкарца истог пола гори од убиства, и да је боље да деца гледају убијање, уз енергичну гестикулацију, укључујући децу у овакав наратив, певач је покушао да изазове опште згражавање јавности, излажући порузи групу лица само због њихове сексуалне оријентације, стварајући непријатељско, понижавајуће и увредљиво окружење за ЛГБТ особе.

³⁶¹ „Службени гласник РС“, бр. 85/05, 88/05, 107/05, 72/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/14 и 94/16

Треће основно јавно тужилаштво у Београду одбацило је кривичну пријаву. С тим у вези Повереник се представком обратио Републичком јавном тужилаштву.

3.7.3. Прекршајни поступци

Током 2018. године поднет је један захтев за покретање прекршајног поступка због дискриминације на основу инвалидитета.

Повереник је покренуо прекршајни поступак јер је играоница одбила да пружи услугу девојчици и то због деформитета шаке, односно инвалидитета као њеног личног својства чиме су се стекла сва обележја прекршаја из члана 52. став 1. Закона о забрани дискриминације.

Поступак је у току.

3.8. Остали исходи поступака

Законом о забрани дискриминације прописано је да Повереник не поступа по притужби када је по истој ствари покренут поступак пред судом или је поступак пред судом правноснажно окончан; када је очигледно да нема дискриминације на коју подносилац притужбе указује; када је у истој ствари већ поступао, а нису поднети нови докази, као и када је због протеча времена од учињене повреде права немогуће постићи сврху поступања. У току 2018. године Повереник у 88 притужби није поступао због ненадлежности. Притужбе које су одбачене због ненадлежности односиле су се на повреду права које нису у надлежности Повереника, већ других државних органа. У овим случајевима се подносиоци притужбе обавештавају о разлозима за одбацивање притужбе, а дају им се и информације о томе који је орган надлежан у конкретном случају. Што се тиче непотпуних притужби, којих је у 2018. години било 229, подносилац притужбе се обавештава о разлозима због којих је притужба непотпуна, као и о томе које податке је неопходно да достави и/или шта треба да приложи уз притужбу, уз остављање рока за допуну притужбе. Уколико у остављеном року подносилац не отклони недостатке, Повереник не поступа даље по притужби. У 194 притужби је било очигледно да нема повреде права на коју подносилац притужбе указује, у 44 случајева је био покренут или окончан судски поступак у истој ствари, у четири случаја није поступано због протеча времена, због чега није било могуће постићи сврху поступања, у седам случајева по притужби је већ поступано а нису понуђени нови докази, а у 14 случајева притужба је повучена.

У овом делу извештаја биће представљени поједини примери притужби поводом којих Повереник није даље поступао јер је било очигледно да нема повреде права на које подносилац притужбе указује, или из других разлога прописаних законом.

Подносилац притужбе сматра да су притужбеници изјавили недовољно информација приликом подношења притужбе.

Подносилац притужбе навео је да је Правни факултет у Новом Саду расписао конкурс за упис студената у прву годину академских студија у школској 2018/2019 години,

према којем припадник/ца националне мањине чији је језик у службеној употреби на територији АП Војводина може полагати пријемни испит на матерњем језику на основу личног захтева, приликом подношења пријаве на конкурс, а што је такође предвиђено и Правилником о полагању пријемних испита. За разлику од претходних година, Правни факултет у Новом Саду уводи и додатни услов за упис - познавање језика на коме се изводи настава (српски језик ниво Б2). Конкурсом и правилником уведена је претпоставка да онај који положи пријемни испит на српском језику познаје језик на коме се изводи настава. За оне кандидате/киње који полажу пријемни испит на језику националне мањине, предвиђа се додатна обавеза, провера знања језика на коме се изводи настава, у форми теста и усменом провером, после положеног пријемног испита, а пре утврђивања редоследа кандидата/киња за упис. Постављењем овог додатног услова, Правни факултет, према мишљењу подносиоца чини нови акт дискриминације и на тај начин одвраћа припаднике националних мањина да остваре своје право на полагање пријемног испита на језику националне мањине. Оваквим поступањем Правни факултет у Новом Саду прави разлику између групе студената која полаже пријемни испит на српском језику и друге групе студената која полаже пријемни испит на језику националне мањине, јер за ову групу прописује додатне провере у погледу познавања српског језика. С обзиром да је подносилац притужбе поднео тужбу ради заштите од дискриминације Вишем суду, Повереник је обуставио поступак по притужби.

Повереник је примио притужбу у којој је наведено да су приликом куповине возила у ауто-салону на Новом Београду и увоза у Србију пропуштене радње, због којих подносиатељка притужбе није могла да оствари право на рефундацију ПДВ-а као особа са сензорним инвалидитетом, због чега сматра да је дискриминисана на основу свог личног својства. У притужби је такође наведено да је подносиатељка притужбе пре куповине возила нагласила запосленој у ауто-салону да ће користити право на рефундацију ПДВ-а, међутим возило се царинило као класично путничко возило. У изјашњењу на притужбу наведено је да ауто-салон није имао никакву намеру да дискриминише подносиатељку притужбе као особу са инвалидитетом, већ се у конкретном случају радило о неусаглашености релевантних прописа, при чему је појашњено да увозник не комуницира директно са царинарницама, већ то чини овлашћени шпедитер. Такође, након подношења притужбе решењем царинарнице усвојен је захтев увозника за измену података јединственог царинског листа којим се купцу, овде подносиатељки притужбе одобрава повраћај ПДВ-а. Поверенику, а пре доношења одлуке у конкретном случају, дописом се обратила подносиатељка притужбе у којем је навела да с обзиром да је грешка исправљена, повлачи притужбу.

Повереник је примио притужбу у којој је наведено да се лице обратило стоматолошкој служби ради пломбирања зуба, али да је докторка одбила да изврши интервенцију, јер лице у том граду нема изабраног лекара. У притужби је такође наведено да није желео да изврши промену изабраног лекара јер је већ имао изабраног лекара у другом граду у којем има и пријављено пребивалиште. Након изјаве да не жели да промени изабраног

лекара стоматолошка услуга је прекинута, због чега је подносилац притужбе навео да сматра да је дискриминисан на основу пребивалишта и имовног стања.

Одредбом члана 140. Закона о здравственом осигурању³⁶² прописано је да се права из здравственог осигурања, осигураницима који нису у радном односу, обезбеђују у филијали према месту пребивалишта. Изузетак су осигурана лица ученици и студенти, који остварују право на здравствену заштиту из обавезног здравственог осигурања, у складу са општим актом Републичког фонда за здравствено осигурање, и у филијали према седишту школе, односно високошколске установе. Одредбом члана 146. Закона о здравственом осигурању прописано је да је изабрани лекар: 1) доктор медицине или доктор медицине специјалиста за област опште медицине, односно специјалиста медицине рада; 2) доктор медицине специјалиста педијатрије; 3) доктор медицине специјалиста гинекологије и 4) доктор стоматологије или доктор стоматологије специјалиста дечије и превентивне стоматологије. Осигурано лице може имати само једног изабраног лекара из наведених грана медицине. Надаље, одредбом члана 149. овог закона прописано је да осигурано лице код прве посете изабраном лекару потписује исправу о избору изабраног лекара, по правилу на период од најмање једне календарске године. Осигурано лице може променити изабраног лекара и пре истека периода на који га је изабрало. Начин и поступак избора, односно промене изабраног лекара, као и образац исправе, Републички фонд ближе уређује општим актом. Одредбом члана 23. Правилника о начину и поступку остваривања права из обавезног здравственог осигурања³⁶³ прописано је да осигурано лице може променити изабраног лекара и пре истека периода на који га је изабрало. Одредбом члана 31. овог правилника прописано је да осигурано лице може да промени изабраног лекара пре истека календарске године: 1) у случају престанка радног односа изабраног лекара у здравственој установи; 2) ако осигурано лице промени пребивалиште; 3) када је осигурано лице незадовољно лекаром који замењује изабраног лекара, по истеку рока од три месеца од дана обезбеђивања замене лекара; 4) када је изабрани лекар одсутан дуже од шест месеци; 5) ако је дошло до неспоразума између осигураног лица и изабраног лекара, због чега је осигурано лице изгубило поверење у изабраног лекара и 6) из других оправданих разлога. Оправданост разлога за промену изабраног лекара цени здравствена установа. Имајући у виду наведено утврђено је да поступање докторке није у узрочно последичној вези са личним својствима наведеним у притужби, односно да је очигледно да у конкретном случају није дошло до повреде одредаба Закона о забрани дискриминације. Чињеница да у конкретном случају нема повреде права из Закона о забрани дискриминације, не значи да у конкретном случају није било повреде неког другог права, због чега је подносилац притужбе упућен да се у складу Законом о правима пацијената³⁶⁴ може обратити саветнику за заштиту права пацијената.

Подноситељка притужбе сматра да је дискриминисана одлуком послодавца на основу старосног стања

Подноситељка притужбе је навела да је послодавац донео одлуку којом је на општи начин утврдио могућност споразумног престанка радног односа запосленима на

³⁶² „Службени гласник РС”, бр. 07/05, 109/05 - испр., 57/11, 110/12 – Одлука УС, 119/12, 99/14, 123/14, 126/14 – Одлука УС, 106/15 и 10/16 – др. закон

³⁶³ „Службени гласник РС”, бр. 10/10, 18/10 - испр., 46/10, 52/10 - испр., 80/10, 60/11 – Одлука УС, 1/13 и 108/17

³⁶⁴ „Службени гласник РС”, број 45/13

неодређено време у 2018. години, уз исплату стимулативне накнаде. Овом одлуком је изричито предвиђено да се ова могућност не пружа запосленима којима у 2018. години престаје радни однос по сили закона, односно када наврше 65 година живота и најмање 15 година стажа осигурања. Подносиатеља притужбе сматра да је на овај начин дискриминисана на основу старосног доба као личног својства. Право запослених на исплату стимулативне накнаде у случајевима када не испуњавају услов за одлазак у пензију по сили закона представља меру заштите која током одређеног временског периода треба запосленом да обезбеди одређену врсту сигурности по престанку радног односа. Са друге стране, престанком радног односа по сили закона и стицањем права на пензију, исцрпљује се циљ и сврха установљеног права на стимулативну накнаду по споразумном престанку радног односа, јер су се стекли услови да лице оствари право на пензију. Овакво становиште заузео је и Уставни суд у својој одлуци I Уз-293/2016 од 25. јула 2017. године, а поводом сличне правне ситуације.

Повремено решење о укњижи стана

Повереник је примио притужбу против Републичког геодетског завода, који је донео привремено решење о укњижи стана, али да још увек није донето решење по жалби. У конкретном случају утврђено је да нема повреде права у смислу Закона о забрани дискриминације јер недостаје један од суштинских и конститутивних елемената дискриминације - основ дискриминације. Подносилац притужбе је упућен да, у складу са Законом о општем управном поступку, странка има право на жалбу ако решење није издато у законом одређеном року³⁸⁵, као и где се налази другостепени орган за област катастра непокретности чија је надлежност је да поступа и одлучује по жалбама на решења свих локалних служби за катастар непокретности у Републици Србији.

Повремено решење против послодавца због тубинга

У притужби је наведено да подносиатеља притужбе сматра да по „казни“ ради већ две и више година у двократној смени, да је изложена стајању током целог дана, због чега има здравствених проблема са зглобовима и кичмом. Подносиатеља притужбе је обавештена да је потребно да достави доказе којима ће учинити вероватним да је евентуално неједнако поступање према њој у узрочно-последичној вези са неким њеним личним својством (брачни и породични статус и/или здравствено стање).

Повереник је указао на то да би у конкретном случају био извршен акт дискриминације, потребно је да је неоправдано прављење разлике или неједнако поступање засновано на личном својству, као и да постоји узрочно-последична веза између личног својства и учињеног акта дискриминације. Повереник је обавестио подносиатељу притужбе и о начину заштите од злостављања на раду. Притужба није допуњена.

³⁸⁵ Закон о општем управном поступку („Службени гласник РС”, бр. 18/16 и 95/18 – аутентично тумачење), члан 151.

4. САРАДЊА ПОВЕРЕНИКА

У циљу унапређења равноправности, Повереник је током 2018. године наставио сарадњу са органима јавне власти, међународним и домаћим организацијама и институцијама, медијима, Европском мрежом тела за равноправност (ЕКВИНЕТ), као и са регионалним телима за заштиту равноправности. Повереница и запослени у стручној служби, учествовали су током 2018. године на више од 670 различитих догађаја (семинара, радионица, конференција, стручних скупова, предавања, презентација, обука, тренинга, дебата, акција и сл.). У делу Извештаја који следи представљен је део сарадње остварен током 2018. године, а детаљне информације доступне су на интернет презентацији Повереника.

4.1. Сарадња са органима јавне власти

4.1.1. Сарадња са Народном скупштином Републике Србије

У складу са Законом о забрани дискриминације, Повереник подноси Народној скупштини годишњи извештај о стању у области заштите равноправности. Редовни годишњи извештај Повереника за 2017. годину детаљно је представљен на 16. седници Одбора за људска и мањинска права и равноправност полова Народне скупштине Републике Србије, одржаној 22. маја 2018. године, међутим ни ове године није разматран на седници Народне скупштине.

Поводом обележавања Међународног дана Рома, повереница је учествовала у раду 15. седнице Одбора за људска и мањинска права и равноправност полова Народне скупштине Републике Србије под називом „Право на избор партнера и скретање пажње на дечије бракове у ромској популацији“. Том приликом је истакнуто да се мора обезбедити да ромска деца имају детињство, да ступање деце у ране бракове представља кршење основних људских права на избор партнера, здравље и образовање.

Активности Повереника у циљу унапређење положаја особа са инвалидитетом представљене су на 32. седници Одбора за рад, социјална питања, друштвену укљученост и смањење сиромаштва Народне скупштине. Ова седница, под називом „Пословна способност као предуслов за укљученост и једнакост особа са инвалидитетом“, одржана је поводом обележавања Међународног дана особа са инвалидитетом.

Успешна сарадња настављена је са Женском парламентарном мрежом и у 2018. години. Пракса Повереника представљена је на шестој Националној конференцији Женске парламентарне мреже у Дому Народне скупштине Републике Србије, и у оквиру панела „Дискриминација жена у радним односима“.

4.1.2. Сарадња са представницима извршне власти

Од значаја за сузбијање дискриминације и остваривање равноправности је добра сарадња са представницима извршне власти.

У првој половини 2018. године, Повереник је, у сарадњи председницом Владе Републике Србије, организовао радни састанак са више од 40 предузетница, чланица

Удружења пословних жена. Присутне предузетнице имале су прилику да премијерку непосредно упознају са изазовима свакодневног пословања и изнесу своје виђење о положају жена у привреди, могућностима развоја женског предузетништва у Републици Србији, умрежавању и оснаживању жена. Предузетнице су том приликом потписале документ „Партнерство за равноправност“, чиме су се придружиле Поверенику у напорима на унапређењу равноправности и изразиле подршку раду на превенцији дискриминације у области рада и запошљавања.

Током 2018. године настављена је сарадња са Министарством унутрашњих послова у оквиру програма обуке за полицијске службенике „Препознавање и реаговање на дискриминацију“. Уз подршку Мисије ОЕБС-а у Србији, током октобра и новембра реализоване су још четири обуке за полицијске службенике, и то у Београду, Крагујевцу, Зрењанину и на Палићу. Обукама је обухваћено 96 припадника саобраћајне и криминалистичке полиције³⁶⁶, из различитих подручних полицијских управа. Евалуација обука је показала да су учесници усвојили знања о појму и облицима дискриминације. На крају семинара 96,9% полазника тачно одговорило на питање шта је дискриминација. Остварен је напредак у препознавању појма личног својства као основа дискриминације. Примера ради, да верско уверење може бити лично својство и основ дискриминације тврдило је 61,45% полазника пре обуке, док је тај проценат износио 70% на крају обуке, а проценат препознавања националне припадности и етничког порекла као личног својства увећан је за око 13%. Из резултата евалуације произилази да је потребно унапредити део обуке који се односи на разликовање дискриминације од неких других противправних понашања.

Повереник је у току 2018. године сарађивао са Министарством просвете, науке и технолошког развоја. Имајући у виду да је област образовања од изузетног значаја за изградњу толерантног друштва и боље разумевање различитости, Повереник је и ове године, у сарадњи са овим министарством, организовао наградни конкурс за ученике 6, 7. и 8. разреда основних школа у Републици Србији на тему међугенерациске солидарности. Поводом обележавања 1. октобра Међународног дана старијих особа, конкурс је организован у три категорије: писани рад, ликовни рад и фотографија. Осим тога, на иницијативу поверенице, на Међународни дан толеранције, у свим основним и средњим школама у Републици Србији први час је био посвећен толеранцији, међусобном поштовању и разумевању.

Имајући у виду да пракса Повереника показује да је дискриминација најзаступљенија у области рада и запошљавања, уз подршку Мисије ОЕБС-а у Србији и у сарадњи са Министарством за рад, запошљавање, борачка и социјална питања настављен је програм обука за инспекторе рада „Примена антидискриминационих прописа“. У периоду од маја до децембра 2018. године реализовано је седам обука - у Београду, Новом Саду, Суботици, Пироту, Чачку и две обуке у Нишу, којима је обухваћено 145 полазника. Заједно са обукама одржаним 2017. године, овим програмом су обухваћени сви инспектори рада у Републици Србији. Обуке су одржане у циљу упознавања инспектора рада са антидискриминационим прописима и механизмима заштите од дискриминације. Евалуација обука је показала да је увећан ниво знања инспектора рада о препознавању дискриминације. Примера ради, на почетку обука, тачан одговор на питање шта је дискриминација дало је 75,3% полазника, а на крају обуке тачан

³⁶⁶ Са обукама реализованим 2016. и 2017. године укупан број полицијских службеника и службеница који су обухваћени програмом обука износи 366

одговор на ово питање износи 91,3%. Установљен је напредак у препознавању појма личног својства као основа дискриминације, а што се тиче препознавања надлежности Повереника, 65,8%, учесника је знало које су надлежности овог органа на почетку обуке, а након обуке тај проценат се увећао на 78,3%.

Током године, Повереник је активно учествовао у процесу извештавања о спровођењу активности из различитих акционих планова, у оквиру своје надлежности. Повереник је учествовао и у раду седница Савета за праћење примене препорука механизма Уједињених нација за људска права.

Континуирану сарадњу са осталим државним органима Повереник остварује у процесу европских интеграција и праћењу и спровођењу активности у вези са преговарачким процесом за приступање Републике Србије Европској унији. Повереник је редовно извештавао и о спровођењу активности из Акционог плана за Поглавље 23 и учествовао у процесу ревизије овог акционог плана.

Такође, Повереник је присуствовао Субрегионалној конференцији о промоцији напретка у имплементацији Агенде 2030 коју је организовала министарка без портфеља задужена за демографију и популациону политику и председница Међуресорне радне групе за спровођење Агенде Уједињених нација о одрживом развоју до 2030. године.

4.1.3. Сарадња са представницима судске власти

Током 2018. године Повереник је унапредио сарадњу са судијама реализацијом више програма обука. Учествовао је у програму Правосудне академије у оквиру кога су организована четири семинара за судије грађанских одељења виших судова у Републици Србији, на тему „Судска грађанско-правна заштита од дискриминације“. Програмом је обухваћено 86 судија из све четири апелације, а семинари су одржани у Новом Саду, Новом Пазару, Нишу и Београду.

Такође, у оквиру пројекта „Јачање капацитета институција и организација у Србији у циљу одговарајуће примене законодавства у области људских права и забране дискриминације“ који се реализује уз подршку Фонда за добру управу Владе Велике Британије, Повереник је организовао семинар за судије Апелационих судова из Београда, Новог Сада и Крагујевца.

Поред тога, досадашње активности на уједначавању судске праксе у области заштите од дискриминације, као и искуства из праксе Повереника у вођењу стратешких парница, представљени су судијама апелационих судова у Врднику на саветовању „Судска пракса у области антидискриминационог законодавства“.

4.1.4. Сарадња са јединицама локалне самоуправе

Имплементацијом пројекта „Јачање локалних антидискриминационих капацитета и институционалних капацитета“, који се реализује уз подршку Краљевине Норвешке, Повереник је у 2018. години установио годишњу награду „Општина/град једнаких могућности“, са циљем промовисања и јачања равноправности и подстицања стварања бољих и праведнијих услова за живот свих грађана у локалним заједницама. На конкурс су учествовале 74 општине из Републике Србије, а победнике је на основу претходно утврђених критеријума, изабрао стручни жири. Прву награду за

општину/град једнаких могућности освојила је Општина Гаџин Хан, другу Град Нови Сад и трећу Општина Сврљиг. Награђене јединице локалне самоуправе оствариле су могућност да наредних годину дана користе специјално креиран Лого равноправности.

Поред тога, у оквиру истог пројекта, Повереник је одржао радионице за представнике локалних самоуправа у Смедереву, Гаџином Хану, Белој Паланци, Лучанима, Чачку, Трстенику и Краљеву. Обукама је обухваћено 140 представника локалне самоуправе, у циљу подизања њиховог капацитета за препознавање и супротстављање дискриминацији, као и надлежностима Повереника.

Такође, Повереник је учествовао у едукативном програму „Подршка ЕУ инклузији Рома – оснаживање локалних заједница за инклузију Рома“, који спроводи Стална конференција градова и општина. Програм обука намењен је првенствено представницима локалних самоуправа и организацијама цивилног друштва, а има за циљ допринос остваривању успешног спровођења мера заштите људских и мањинских права, као и подизање свести кроз размену информација, знања и примера добре праксе о политикама и мерама инклузије на локалном нивоу. На обукама одржаним у Новом Саду, Крагујевцу и Шапцу представљени су механизми заштите од дискриминације као и улога и надлежности Повереника.

4.2. Сарадња са организацијама цивилног друштва

Повереник остварује добру сарадњу са организацијама цивилног друштва које су важни партнери у остваривању унапређења равноправности.

У 2018. години Повереник је наставио активности на реализацији програма „Симулација суђења (Moot court) у области заштите од дискриминације“, уз подршку Фондације за отворено друштво Србија. На шестом националном такмичењу „Осуди дискриминацију“ учествовало је 17 тимова са акредитованих правних факултета у Републици Србији - Новог Пазара, Новог Сада, Ваљева, Ниша и Београда. Тема овогодишњег такмичења и задати случај односили су се на дискриминацију на основу пола, а победници у категоријама најбољи тим, најбољи говорник и најбољи поднесак били су чланови тима са Правног факултета у Београду.

У оквиру истог програма сарадње са Фондацијом за отворено друштво, а поводом Међународног дана старијих особа, Повереник је организовао наградни конкурс за најбољи литерарни рад, ликовни рад и фотографију на тему „Мост разумевања – међугенерациска солидарност“. Награде победницима су додељене на отварању изложбе ученичких фотографија у Кнез Михајловој улици у Београду. Поред фотографија учесника конкурса на тему међугенерациске солидарности, изложене су и фотографије Црвеног крста Србије које промовишу активно старење.

И ове године Повереник је учествовао на „Сајму за треће доба“, манифестацији чији је циљ да подстакне активнији живот старијих особа. Посетиоци су имали прилику да на штанду Повереника добију информације о препознавању и механизмима заштите од дискриминације.

Одржан је и радни састанак са представницима Удружења предузећа за професионалну рехабилитацију и запошљавање особа са инвалидитетом Републике Србије (УИПС), у вези положаја особа са инвалидитетом, улоге и значаја ових

предузећа, као и промоције способности и разбијања предрасуда о особама са инвалидитетом, као радnicима.

Поред тога, Повереник је подржао конкурс за најбоље путописе старијих особа „Драганова награда” који четврту годину заредом организује удружење Снага пријатељства - AMITY. Такође, у оквиру десетог јубиларног Међународног геронтолошког конгреса, повереници је уручена годишња награда „Петар Манојловић” за допринос унапређењу положаја старијих у Србији, коју додељује Геронтолошко друштво Србије. Конгрес је окупио више од 200 стручњака и експерата из Србије, земаља Југоисточне Европе, Европске уније и Сједињених Америчких Држава, као и институције за заштиту равноправности и омбудсмане из Југоисточне Европе.

На 31. Београдском маратону, Повереник је организовао седму по реду акцију у оквиру пројекта „*Равноправно до циља*”, у сарадњи са Спортским савезом особа са инвалидитетом Београда. На штанду Повереника заинтересовани грађани имали су прилику да се упознају са радом институције и да кроз анонимни упитник тестирају своје знање из области дискриминације. Ове године, акција „*Равноправно до циља*” први пут је реализована и у оквиру Београдског полумаратона, крајем септембра.

Повереник је у 2018. години сарађивао са Београдским фондом за политичку изузетност у оквиру пројекта „*За више жена на местима одлучивања*”. У циљу унапређења положаја жена на локалном нивоу и једнаке партиципације у јавном и политичком животу, одржане су радионице у Зрењанину и Новом Пазару на којима је представљена анализа стања о родној равноправности на позицијама одучивања у јединицама локалне самоуправе у Србији, коју је израдио Повереник 2017. године. Повереница је учествовала и на годишњем семинару Београдског фонда за политичку изузетност, у оквиру панела „*Родна равноправност и демократске институције*”, као и у раду Београдског безбедносног форума 2018. под називом „*Заједништвом до договора на нову нормалност*”.

У оквиру пројекта „*Јачање капацитета институција и организација у Србији у циљу одговарајуће примене законодавства у области људских права и забране дискриминације*” Повереник је организовао тродневу обуку за представнике невладиних организација. Тренингу за подизање капацитета за спровођење ситуационог тестирања и унапређење тренерских вештина присуствовали су представници бројних невладиних организација.

У циљу унапређења родне равноправности, Повереник је учествовао на конференцији под називом „*Слика жене у медијима*” коју је организовало удружење „*Клуб преих жена*” Поред тога, Повереник је учествовао на другом самиту женског лидерства посвећеном економском оснаживању жена кроз иновације и технологију у организацији Асоцијације за афирмацију жена и њихово повезивање, где је указано да ће информационе технологије, поред бројних предности, у неповољнији положај ставити жене у односу на мушкарце, јер ће нестати многа занимања којима се данас оне баве, те да би компаније о томе требало да воде рачуна.

Повереник је и у току 2018., у складу са надлежностима, наставио да прати спровођење Националног акционог плана за примену резолуције 1325 Савета безбедности Уједињених нација – „*Жене, мир и безбедност у Републици Србији 2017-*

2020". У том оквиру реализован је и пројекат „Крени напред“ Фонда социјалне и демократске иницијативе (ФОСДИ). На отварању скупа поводом представљања резултата пројекта, повереница је констатовала да је, упркос дубоко укореним стереотипима и предрасудама, први НАП у сектору безбедности успешно приведен крају. Постављени су темељи за даље спровођење ове резолуције, док је други НАП платформа за убрзани рад и постизање бољих резултата пре свега у унапређењу положаја жена у сектору безбедности.

Повереник је учествовао у раду међународне конференције *„Нови и стари облици виктимизације: Изазови за виктимолошку теорију и праксу“* у организацији Виктимолошког друштва Србије, на којој је било речи о коренима дискриминације у родним стереотипима и предрасудама, као и о природи и улогама жена и мушкараца у нашем друштву.

Такође, настављена је сарадња са Центром за унапређивање правних студија на унапређењу заштите права припадника маргинализованих друштвених група, кроз реализацију пројекта *„Обезбеђивање ефективне подршке члановима најдискриминисанијих група и њиховим организација“*.

Поводом обележавања Међународног дана Рома, активности Повереника на унапређењу положаја националних мањина представљене су организацијама цивилног друштва које се баве заштитом права Рома, на скупу *„Заступљеност Рома у јавном сектору – изазови и препреке“* који су организовали Координационо тело за праћење реализације Стратегије за социјално укључивање Рома и Ромкиња у Републици Србији и Национални савет ромске националне мањине у Републици Србији. Такође, у сарадњи са Удружењем ромских студената, Повереник је организовао радионицу о препознавању дискриминације у ромском насељу у Беочину.

У оквиру пројекта *„Заједничка иницијатива за јачање ромског цивилног друштва у земљама Западног Балкана и Турске“* одржан је састанак невладиних организација које се баве заштитом права националних мањина, на којем су представљени механизми заштите од дискриминације, као и надлежности Повереника.

Поред тога, током обележавања Месеца ромског женског активизма, у оквиру кампање *„И права Ромкиња су људска права“*, повереница је учествовала у шетњи коју је организовао Ромски женски центар Бибија, у циљу скретања пажње јавности на дечије бракове као драстично кршења права деце. Дан људских права обележен је у неформалном насељу на Чукарици, где је повереница заједно са представницама женског ромског центра Бибија, разговарала са Ромима и Ромкињама о најчешћим проблемима са којима се сусрећу.

Повереник је подржао Параду поноса под слоганом *„Реци ДА“*. Ове, као и претходних година, поред поверенице Паради су присуствовали и запослени у Стручној служби Повереника, који су и у Прајд инфо центру непосредно пружали информације грађанима о механизмима заштите од дискриминације.

Повереник је наставио у 2018. години учешће у пројекту *„Дунавска регионална информативна платформа за економску интеграцију миграната – ДРИМ“*, у сарадњи са Комитетом правника за људска права - YUCOM. Основни циљ пројекта је побољшање капацитета јавних институција за одговор на потребе економских

миграната, а главни резултат представља онлајн платформа под називом „Дунавски компас“.

Београдски центар за људска права је, оквиру Недеље људских права, организовао панел „Путовање у средиште младих“ на коме је повереница представила активности на унапређењу положаја младих, којима ова институција посвећује велику пажњу и спроводи низ активности у циљу едукације и подизања свести младих о њиховим правима, као и препознавању и реаговању на дискриминацију.

На конференцији „Дан после Дана људских права – где смо сада?“ коју је организовала Иницијатива за економска и социјална права – А 11, у оквиру панела „Улога и утицај независних институција у заштити људских права“, повереница је говорила о доприносу у изградњи и унапређењу судске праксе које дају стратешке парнице које покреће ова институција у области заштите од дискриминације.

Поводом 50 година Савеза дистрофичара Србије, повереници је додељена захвалница за пружену подршку и успешну сарадњу.

Савез слепих Србије је институцији Повереника доделио захвалницу за континуирану подршку слепим и слабовидим особама и велики допринос раду овог удружења.

Награда „Допринос године Европи 2018“, коју Европски покрет у Србији додељује од 2002. године, уручена је повереници за значајан допринос у промоцији европских вредности у Србији.

4.3. Међународна сарадња

Током 2018. године Повереник је наставио сарадњу са међународним партнерима у земљи и иностранству, са међународним владиним и невладиним организацијама, европским и регионалним телима за равноправност, кроз билатералне сусрете и активно учешће у раду Европске мреже тела за равноправност (ЕКВИНЕТ).

У августу је Република Србија потписала Споразум о приступању програму Европске уније „Права, једнакост и грађанство“ (*Rights, Equality and Citizenship – REC*) и тако постала прва земља Западног Балкана која је приступила овом програму. Циљ овог инструмента Европске уније јесте промоција, заштита и спровођење права која обезбеђују равноправност грађана и која су гарантована Уговором о функционисању Европске уније, Уговором о Европској унији, Повељом Европске уније о основним правима као и међународним конвенцијама о људским правима.

Повереник је и у 2018. години успешно реализовао активности у оквиру пројекта „Јачање капацитета институција и организација у Србији у циљу одговарајуће примене законодавства у области људских права и забране дискриминације“. Пројекат је реализован уз подршку Фонда за добру управу (*Good Governance Fund*) Владе Уједињеног Краљевства, преко Амбасаде Велике Британије у Београду.

У оквиру пројекта израђен је приручник „Смернице за стратешке парнице“ и реализована радионица за судије апелационих и виших судова. Такође, спроведена је и обука за запослене у Стручној служби Повереника о стратешким парницама, као и обука за унапређење тренерских вештина.

Поред тога, израђен је „Приручник за спровођење ситуационог тестирања“ и реализована тродневна обука за организације цивилног друштва за извођење ситуационог тестирања, као и тренинг за тренере.

У оквиру овог пројекта реализовано је и истраживање „Однос медија у Србији према дискриминацији“. Одржани су и семинари за представнике медија на тему извештавања о питањима дискриминације, равноправности и поштовања основних људских права у Републици Србији, који су имали за циљ јачање капацитета медија, подизање свести јавности и скретање пажње на случајеве дискриминације.

Пројекат под називом „Јачање локалних антидискриминационих капацитета и институционалних капацитета Повереника за заштиту равноправности“, који је подржала Краљевина Норвешке започет је у јануару 2018. године. Планирани ефекти двогодишњег пројекта су унапређење људских и мањинских права и друштвене укључености маргинализованих група у Републици Србији, као и смањење броја случајева дискриминације пред локалним, општинским органима и институцијама. Пројекат, такође, предвиђа и јачање техничких капацитета и унапређење базе података Повереника.³⁶⁷

Пројекат Немачке развојне сарадње (ГИЗ) под називом „Социјална права за осетљиве групе“ подржао је штампу другог издања „Кодекса равноправности“, као и информативне брошуре о Поверенику на српском и енглеском језику.

Повереник је подржао реализацију активности у оквиру пројекта „Аутономија, глас и учешће особа са инвалидитетом“, који Тим Уједињених нација у Србији спроводи са партнерима. Активности пројекта усмерене су на три тематске области - једнакост пред законом и пословна способност особа с инвалидитетом, унапређење капацитета жена с инвалидитетом да заговарају своја права и унапређење амбијента за запошљавање ове осетљиве групе.

Повереник је средином јануара учествовао у раду међународне конференције под називом „Умножавање критеријума дискриминације: изазови, ефекти и перспективе“, у организацији тела за равноправност Републике Француске. Конференција је била посвећена настанку, динамици развоја и перспективама основа дискриминације, као и питањима редоследа појаве ових основа. Једна од тема ове конференције било је питање броја основа дискриминације, посебно кроз призму укрштене дискриминације, сагледана како са становишта упоредне праксе земаља чланица Европске уније, тако и праксе САД.

Као део званичне делегације Републике Србије, Повереник је учествовао у раду прве регионалне конференције на тему „Решавање дискриминације и анти-циганизма у региону проширења“ која је у организацији Савета за регионалну сарадњу одржана у Берлину. Циљ конференције био је размена искуства о дискриминацији Рома, стереотипима и предрасудама према Ромима, као и усклађивање дискурса на регионалном нивоу са дискурсом на нивоу Европске уније. Конференцији су присуствовале националне контакт особе Рома Западног Балкана и Турске, представници државних институција у областима образовања, запошљавања,

³⁶⁷ Више о томе у одељку Извештаја 4.1.3.

становања, здравства, представници независних тела, као и представници државних органа Савезне Републике Немачке.

Повереник сарађује и са Канцеларијом Уједињених нација за пројектне услуге (УНОПС) у имплементацији програма „Побољшање добре управе и социјалне укључености на локалном нивоу у Србији (Свис Про)“. Циљ овог програма је да се кроз унапређење знања и вештина запослених у органима локалне самоуправе допринесе одговорнијем, транспарентнијем и ефикаснијем деловању локалних самоуправа.

Поводом Међународног дана жена општину Лучане су посетиле стална координаторка УН у Србији Карла Херши, амбасадорка Аустралије Џулија Фини, амбасадорка Бразила Изабела Кристина де Азеведо Хејверт и заменик амбасадора САД Курт Донели и повереница Бранкица Јанковић. Циљ ове посете био је да се кроз непосредне сусрете обележи Међународни дана жена и пружи подршка женама у руралним подручјима чији потенцијали још увек нису довољно искоришћени. Одржани су састанци и са истакнутим предузетницама, женама на руководећим положајима у локалној самоуправи и чланицама локалних организација које се баве оснаживањем жена. На састанцима је било речи о положају жена у друштву и на тржишту рада, могућностима за унапређење женског предузетништва и изазовима са којима се оне суочавају у тим областима.

Повереница је говорила на отварању националне конференције под називом „Десет година од ступања на снагу УН Конвенције о правима особа са инвалидитетом – пут ка пуној примени“ коју су организовали Тим Уједињених нација и Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања. Циљ конференције био је сагледавање значаја и ефеката Конвенције, преглед приоритета у њеној примени, размена ставова и утисака о имплементацији Конвенције.

Крајем маја 2018. године повереница се састала са Сузан Сомерс, председницом Међународне мреже за превенцију насиља над старијима, са којом је разговарала о глобалним тенденцијама у области заштите права старијих, као и о потреби за новом, посебном конвенцијом Уједињених нација за заштиту старијих особа.

Приликом званичне посете Републици Србији, председница Владе Краљевине Норвешке Ерна Солберг састала са повереницом, на скупу који је симболично одржан у Кући људских права и демократије и коме је присуствовала и председница Владе Републике Србије Ана Брнабић. Том приликом представљени су пројекти Повереника који за циљ имају унапређење равноправности и права маргинализованих група.

4.3.1. Сарадња са Мисијом ОЕБС-а у Србији

Током 2018. године настављена је интензивна сарадња Повереника са Мисијом Организације за европску безбедност и сарадњу (ОЕБС) у Републици Србији на унапређењу заштите људских права.

У сарадњи са Одељењем за рад са полицијом Мисије ОЕБС у Србији, Повереник је наставио са спровођењем активности у оквиру пројекта започетог 2016. године, чији је циљ обука полицијских службеника за препознавање и реаговање на дискриминацију. Током 2018. године реализоване су четири обуке за полицијске службенике. Такође, у сарадњи са Одељењем за демократизацију Мисије ОЕБС-а у Србији настављене су и обуке намењене инспекторима рада започете 2017. године. Одржано је још седам

обука на тему примене антидискриминационих прописа у области рада и запошљавања, о чему је већ било речи у извештају.

Уз подршку Мисије ОЕБС, Повереник је 2018. године по четврти пут доделио награду за најбоље медијске текстове и прилоге на тему борбе против дискриминације и промовисања равноправности и толеранције. За добитнике прве награде на конкурс за годишњу Медијску награду за толеранцију 2017. године, организована је студијска посета Риму и телима и институцијама које се баве дискриминацијом, унапређењем равноправности и медијском регулативом.

Повереница се састала са новим представником ОЕБС за слободу медија Арлемом Дезиром са којим је разговарала о важности принципа поштовања људских права и стању у медијима, као и улози институције Повереника у спречавању дискриминације.

Повереник је учествовао у раду Другог допунског састанка људске димензије ОЕБС посвећеном борби против насиља над женама који је у јулу одржан у Бечу. Представљени су примери добре праксе и искуства из Србије на Имплементационом састанку људске димензије ОЕБС у Варшави, у оквиру сесије „Толеранција и недискриминација II“, који истичу значај толеранције и недискриминације, као и обезбеђивање једнаких могућности за жене и мушкарце у свим сферама живота, укључујући и имплементацију Акционог плана ОЕБС за промовисање родне равноправности и превенцију насиља над женама.

Мисија ОЕБС у Србији наставила је да подржава регионалну сарадњу тела за равноправност. Крајем новембра организована је Трећа регионална конференција тела за равноправност Југоисточне Европе у Тирани, на којој је свој рад представио и Повереник.

4.3.2. Сарадња са Фондом Уједињених нација за децу - УНИЦЕФ

У циљу унапређења равноправности и заштите права детета у Републици Србији, настављена је реализација пројектних активности предвиђених Изјавом о сарадњи Повереника за заштиту равноправности и Фонда Уједињених нација за децу – Канцеларије у Србији.

У 2018. години Повереник је започео рад на новој платформи за организовање Панела младих „Истеривачи дискриминације“. Основна идеја Панела је стварање одрживе мреже младих, посебно едукованих и заинтересованих за питања унапређења равноправности, који учествују у програмима и активностима Повереника и стечена знања даље преносе својим вршњацима кроз вршњачку едукацију. Новом платформом за деловање Панела, Повереник је предвидео да активности младих саветника треба да подстакну и обезбеде веће учешће деце и младих у процесима доношења одлука и да механизми за њихову реализацију треба да буду базирани на широј партиципацији младих, коришћењу друштвених мрежа и вршњачкој едукацији.

У првом кварталу 2018. године расписан је јавни конкурс на којем су изабрани нови чланови и чланице Панела младих из свих крајева Србије - Београда и околине, Војводине, Централне и Јужне Србије.

У мају и новембру, Повереник је, уз подршку УНИЦЕФ-а, организовао два едукативна семинара за новоизабране панелисте на којима су, поред стицања основних знања о

дискриминацији и механизмима заштите, учесници имали прилику да науче како да нове технологије користе у сврху друштвеног активизма и успешно управљају друштвеним мрежама у циљу промоције идеје равноправности. Отворен је фејсбук профил, фејсбук страна, инстаграм профил и јутјуб канал под називом „Панел младих“ за које су млади панелисти редовно достављали садржаје који су добро прихваћени и за кратко време стекли око 4.000 пратилаца.

Осим тога, активности Панела и његово деловање у циљу унапређења равноправности младих представљени су у Народној скупштини на седници ученичких парламената у оквиру Дечје недеље, потом полазницима Школе људских права за младе, као и путем медија на локалним телевизијским станицама.

Поводом 20. новембра, Међународног дана детета, Повереник је уз подршку УНИЦЕФ-а организовао свечаност „Деца су украс равноправности“. Том приликом отворена је и изложба дечијих ликовних радова на тему равноправности и уважавања различитости, а о изазовима и кључним проблемима у остваривању равноправности деце и младих говорили су чланови и чланице Панела младих.

По преузимању дужности нове директорке УНИЦЕФ-а у Србији, Ређине Де Доминићис, уприличен је састанак на којем је договорен наставак сарадње и реализације заједничких активности на унапређењу положаја деце у Србији.

4.3.3. Сарадња са Саветом Европе

У оквиру пројекта „Не цени књигу по корицама – Жива библиотека у Србији“, који Повереник реализује од 2012. године уз подршку Савета Европе, одржано је једанаест „Живих библиотека“ и три тренинга за организаторе „Живе библиотеке“. У септембру 2018. одржана је конференција под називом „Жива библиотека у Србији – шест година касније“. Конференција је била посвећена размени искустава о досадашњој реализацији овог пројекта, али и покренутој иницијативи за успостављање сарадње међу организацијама цивилног друштва у вези са креирањем националног каталога књига, размену волонтера и осталим видовима подршке приликом организовања „Живе библиотеке“. Током 2018. године у организацију „Живе библиотеке“ се укључило пет нових партнера/организација, од којих су две основне школе, у Кучеву и Новом Бечеју.

Институцију Повереника је крајем фебруара посетио Комесар за људска права Савета Европе Нилс Муижнијекс и са повереницом разговарао о стању у области поштовања људских права и унапређења равноправности, као и о планираним активностима ове независне институције усмереним ка побољшању положаја најосетљивијих друштвених група у Србији.

Крајем маја повереница је учествовала је на годишњој конференцији европских институција за равноправност у Стразбуру, коју је организовала Европска комисија за борбу против расизма и нетолеранције (ЕКРИ). Ове године конференција је била посвећена примени Ревидиране опште препоруке бр. 2 која има за циљ да допринесе јачању институција за равноправност, усвојених у децембру 2017. године, нарочито у делу који се односи на независност и ефикасност ових институција.

Тема шестог састанак тематске Платформе о социјалним и економским правима у Стразбуру у организацији Савета Европе, Агенције Европске уније за основна права (ФРА), Европске мреже тела за равноправност (ЕКВИНЕТ) и Европске мреже националних институција за људска права (ЕНХРИ), била је социјално становање. Иако Република Србија није ратификовала одредбе Ревидиране повеље које се односе на социјално становање. Седми састанак ове Платформе одржан је у Стразбуру, на коме су представљене релевантне активности Повереника у оквиру панела „У циљу ефикасне заштите права на становање у Европи: међународни одговор на тему”.

Такође, Повереник је представио најзначајније резултате у спровођењу активности на превенцији дискриминације на регионалној конференцији одржаној у Подгорици под називом „Толерантна и инклузивна друштва на Западном Балкану”, у организацији Савета Европе.

Примере добре праксе на унапређењу положаја младих Повереник је представио на семинару „Приступ правима за младе” који је одржан крајем новембра у Москви, у организацији Савета Европе и Министарства просвете Руске федерације.

4.4. Остали видови сарадње

Повереник је био покровитељ и коорганизатор Седмог Европског конгреса за особе са инвалидитетом под називом „Живети у сусрету”. Конгрес је одржан је у Београду од 31. маја до 3. јуна 2018. године и окупио је више стотина учесника из 11 земаља – Немачке, Швајцарске, Аустрије, Италије, Белгије, Холандије, Француске, Русије, Велике Британије, Словеније и Србије. Једна од тема конгреса била је посвећена проблемима и перспективама запошљавања особа са инвалидитетом у Србији, те је у оквиру панела „Инклузија на тржишту рада – где је запело?” повереница истакла значај међусобног разумевања, умрежавања кључних актера и континуираног отклањања свих препрека за особе са инвалидитетом као кључних фактора за унапређење њиховог положаја.

Међународни дан особа са инвалидитетом 3. децембар, у Србији је обележен низом манифестација међу којима је и „За живот без баријера” чији су овогодишњи програм чиниле представе и појединци – особе са инвалидитетом које се професионално или полупрофесионално баве певањем, глумом, поезијом и плесом. Такође, повереница је отворила девети Београдски интернационални фестивал БОСИФЕСТ 2018, под слоганом „Рампа”, на којем је приказано 15 филмова о животу особа са инвалидитетом са циљем скретања пажње јавности на проблеме са којима се свакодневно суочавају припадници ове мањинске групе.

У склопу новог циклуса активности на превенцији дискриминације на тржишту рада и унапређењу равноправности, у Америчкој привредној комори представљен је Кодекс равноправности, приручник намењен послодавцима који садржи смернице за креирање и примену антидискриминаторне политике компанија у Србији. Скупу су присуствовали представници реномираних компанија, чланица Америчке привредне коморе у Србији, међу којима су Дилојт, НЦР, Банка Интеза, ВИП Мобајл, Ракита Експлорејшн и друге компаније из области банкарства, права, консалтинга, фармације и пружања услуга.

Такође, повереница је учествовала на округлом столу Конгреса српско-америчког пријатељства посвећеном могућностима промовисања демократских вредности и људских права у Републици Србији и нагласила значај сарадње са САД на пољу унапређења поменутих вредности. Конгрес српско-америчког пријатељства чине истакнути представници из сфера политике, образовања, науке, бизниса и других области, који желе да дају свој допринос јачању односа Србије и САД. Говорећи у уводном делу повереница је навела да економске кризе и изазови глобализације са којима се суочавају многе земље, па и наша, могу довести до нестабилности и ограничавања права на равноправност и других људских права, али да се не сме дозволити да ти изазови буду препрека за изградњу друштва које обезбеђује њихову ефикасну заштиту и пуно поштовање.

У организацији Фондације Центра за демократију, уз подршку амбасаде Краљевине Шведске одржана је конференција под називом *„Радна права су наша права“* на којој је учествовао Повереник, будући да је право на рад једно од основних људских права из кога проистичу многа друга.

Током 2018. године Повереник је наставио успешну сарадњу са Црвеним крстом Србије. Повереник је учествовао на конференцији *„Иницијатива за социјално укључивање старијих“*. Такође, на панелу *„Шампиони људских права: старије особе и волонтеризам“* одржаном поводом Међународног дана волонтера, повереница је представила могуће начине за смањење дискриминације кроз рад волонтера и представника организација за заштиту права старијих. Овај догађај су, у оквиру обележавања Недеље људских права, заједнички организовали Тим за људска права УН у Србији, Делегација ЕУ у Србији, Мисија ОЕБС у Србији, Канцеларија Савета Европе у Србији и Црвени Крст Србије у просторијама ЕУ инфо центра.

Поред тога, о дискриминацији жена на тржишту рада повереница је говорила у оквиру скупа *„Жене и тржиште рада у Србији – ка успостављању баланса родне равноправности“* коју је организовао Савез самосталних синдиката Србије, као и на трибини о положају жена у мултинационалним компанијама коју је у компанији *„Филип Морис“* организовала Асоцијација слободних и независних синдиката.

На 25. Копаоник бизнис форуму први пут је на овом скупу тема била утицај жена на промене у пословном окружењу и значају економског оснаживања жена за развој целог друштва. Повереник је излагао на панелу *„Улога жена у промени пословног окружења“*.

Такође, Повереник је учествовао на завршној конференцији пројекта *„Унапређење економског и друштвеног положаја жена у руралним подручјима Шумадијског и Колубарског округа“* у организацији Регионалне агенције за економски развој Шумадије и Поморавља. На овој конференцији, која је одржана у Народној скупштини Републике Србије, повереница је у свом излагању нагласила да унапређење квалитета живота жена у руралним подручјима, равноправнији удео у расподели дохотка и њихов бољи друштвени статус, представљају изузетно важне аспекте не само за побољшање положаја жена на селу, већ и одрживог развоја сеоских средина у Србији. Такође, указала је на неопходност подстицања женског предузетништва у руралним подручјима, јер је положај жена на селу много тежи у односу не само на мушкарце, већ и жене које живе у градским срединама.

Повереник је учествовао и у раду округлог стола на коме је разматран Нацрт акционог плана за постизање родне равноправности Правног факултета Универзитета у Београду.

Повереник је био партнер Галерији Матице српске у Новом Саду у реализацији изложбе *„Перцепције – Жена по мери друштва?“*, којом је скренута пажња на целокупни женски допринос култури и уметности у Србији. Такође, на трибини *„Како култура може утицати на перцепције жена у друштву?“* која је одржана у сарадњи British Council, Галерије Матице српске и Повереника, на адекватан начин је истакнута важност мењања родних образаца у друштву али и улога коју култура има у успостављању нових родних дискурса. Учесници трибине су истакли да култура и веће признавање женског присуства у њој значајно могу допринети родној равноправности и утицати на битна друштвена дешавања. На овој трибини су о месту жена у култури и утицају на родну равноправност говорили председник Покрајинске владе Игор Мировић, амбасадор Велике Британије у Србији Денис Киф, председник Матице Српске др Драган Станић и председник компаније Колор Прес Груп Роберт Чобан.

Повереница је отворила међународну стручну конференцију о заштити људских права под називом *„Од противправности до законитости“*, у организацији Института за криминолошка и социолошка истраживања из Београда и Покрајинског заштитиника грађана-омбудсмана.

Повереница је подржала отварање Дневног Белхоспис центра у Београду који је и први центар такве врсте у Србији, указујући на важност и значај збрињавања и пружања прве помоћи људима који су у терминалној фази болести, као и њиховим породицама.

О важности сузбијања дискриминације на основу здравственог стања повереница је говорила на скупу *„Постојећи програм подршке и помоћи породицама оболелим од деменције“* у организацији Градске општине Звездара.

Повереница је отворила *„Дане социјалне заштите“*, стручни скуп посвећен едукацији запослених у систему социјалне заштите који организују Нови синдикат социјалне заштите Србије и Комора социјалне заштите. Том приликом, нагласила је значај механизма заштите од дискриминације, као и улогу запослених у систему социјалне заштите у препознавању дискриминације, будући да им се грађани по природи посла, свакодневно обраћају. Указала је на законску обавезу недискриминаторног поступања према свим корисницима из система социјалне заштите без обзира на пол, старост, здравствено стање, националну припадност и друга лична својства, наводећи примере из праксе Повереника.

Поред тога, о важности унапређења равноправности у свим областима друштвеног живота повереница је, заједно са Снежаном Самарџић Марковић, генералном директорком Директората за демократију Савета Европе, говорила на отварању научне конференције *„Спорт, здравље, животна средина – дипломатија у спорту“*. Овај скуп у организацији Факултета за спорт *„Универзитета Унион – Никола Тесла“*, већ пету годину указује на неопходност да будуће генерације науче да је равноправност истинска потреба сваког појединца, укључујући и област спорта.

Током године, институцију Повереника посетили су и ближе се упознали са радом институције ученици средњих школа из Новог Пазара и Београда у оквиру пројекта *„Унапређивање вредности толеранције и разумевања кроз критичко размишљање и*

креативност у организацији Хелсиншког одбора за људска права, потом полазници Школе људских права за младе у организацији Иницијативе за људска права и Хелсиншког одбора за људска права, као и представнице удружења Едукативно-хуманитарна организација ЕХО из Штипа које се бави темама родне равноправности.

Такође, у току 2018. године одржано је више предавања намењених студентима основних, мастер и докторских студија. Студентима треће године Правног факултета у Београду је представљен правни статус, надлежности и механизме деловања Повереника. Осим тога, за студенте друштвено-хуманистичких наука Повереник је одржао предавање *„Жене у политици – родно равноправне или не?“* у организацији Центра за едукацију и друштвену еманципацију младих – ЦЕДЕМ, као и предавање у Школи националне одбране за полазнике Високих студија безбедности и одбране на тему *„Феминистички приступ у студијама безбедности“*. Такође, предавању о улози независних институција у превенцији дискриминације присуствовали су полазници *„Академије демократије“* коју организује Центар за истраживање, транспарентност и одговорност (ЦРТА), полазници Школе људских права коју организује Београдски центар за људска права, као и студенти из региона у оквиру Зимске школе правне заштите од дискриминације југоисточне Европе, која је одржана на Правном факултету у Београду.

Повереник је учествовао у програму 10. смотре Савеза извиђача Србије која је окупила 800 деце из бројних држава и одржао девет интерактивних и деци прилагођених радионица за препознавање и реаговање на дискриминацију.

4.4.1. Сарадња са Европском мрежом тела за равноправност (ЕКВИНЕТ)

Током 2018. године настављена је сарадња Повереника са Европском мрежом тела за равноправност кроз редовно учешће представника институције у различитим догађајима као што су састанци Радних група ЕКВИНЕТ-а (за комуникацијске стратегије и праксе, формирање практичних политика, родну равноправност, антидискриминационо право у пракси и истраживање и прикупљање података) као и у кластерима (за слободу кретања и квази-судску функцију), конференцијама, семинарима, тренинзима и различитим скуповима у организацији ове мреже. ЕКВИНЕТ је 2018. године проширио своје чланство за још три чланице из Грузије, Шпаније и Молдавије. Оформљена је нова Радна група за истраживање и прикупљање података која је произашла из истоименог кластера.

ЕКВИНЕТ је поздравио усвајање Препоруке о стандардима за тела за равноправност које је Европска комисија усвојила у јуну 2018. године, како би осигурала независност и ефикасност националних тела за равноправност. Препоруком, правним актом Комисије, одређени су минимални стандарди који се односе на мандат тела за равноправност, њихову независност и ефикасност, укључујући довољно ресурса и одговарајућа овлашћења као и одговарајуће место у националној институционалној архитектури.

Препоруке Европске комисије и ови свеобухватни стандарди представљају признање раду тела за равноправност и подршку за наставак рада на изградњи равноправнијег европског друштва, па самим тим представљају велики успех како за ЕКВИНЕТ тако и за сваку чланицу мреже појединачно.

Повереник је учествовао на конференцији о сиромаштву и дискриминацији под називом „Два лица исте појаве“ у организацији ЕКВИНЕТ-а и Ирске комисије за људска права и равноправност, на којој је било речи о борби против сиромаштва као главног задатка Европске уније.

Почетком јуна одржана је конференција под називом „Улагање у равноправност“, у циљу отварања дискусије о месту које равноправност и недискриминација, као основне европске вредности имају у новом вишегодишњем финансијском оквиру ЕУ (МФФ) чија је израда у току и који ће дефинисати буџет ЕУ за наредну деценију.

Дан пре одржавања конференције одржан је састанак који су заједнички организовали Еквинет и Регионална канцеларија Уједињених нација за људска права у Европи. Састанак је организован у циљу унапређења дебате о доношењу „Хоризонталне директиве“. Наиме, идеја састанка је била да се обележи један негативан јубилеј пошто је Нацрт хоризонталне директиве израђен још 2008. године али ни после 10 година директива није донета.

Поред тога, Повереник је учествовао у раду семинара под називом „Борба против дискриминације младих по основу старосног доба“, у организацији Европског форума младих и словеначког Правобранитеља за равноправност на којем су се окупили представници тела за равноправност и представници петнаест омладинских организација. Представник Повереника представио је Панел младих Повереника као пример добре праксе укључивања младих у тему људских права и њихове партиципације и сензибилизације за стварање толерантнијег друштва.

У другој половини октобра одржан је семинар под називом „Сузбијање дискриминације због трудноће и родитељства на тржишту рада“ у организацији ЕКВИНЕТ-а и Европске комисије, у партнерству са Европским економским и социјалним комитетом. Закључено је да је ефикасна заштита од отпуштања од кључног значаја, с обзиром да се запослени још увек суочавају са неповољним третманом на свом радном месту и пријављују недостатак информација и подршке у многим државама чланицама.

Почетком новембра је одржана Годишња генерална скупштина ЕКВИНЕТ-а којој је присуствовала повереница заједно са руководиоцима осталих тела за равноправност, чланова ЕКВИНЕТ-а. Током овог састанка, Генерална скупштина гласала је о новом Стратешком плану за наредни трогодишњи период 2019–2022 и о новом Плану рада за 2019. годину. Уз то, било је речи и о приоритетима ЕУ који се односе на унапређење равноправности и недискриминацију, као и о доприносу тела за равноправност у остваривању ових приоритета и имплементацији европских стандарда за национална тела за равноправност. Поред тога, разматрани су модалитети доприноса тела за равноправност остваривању Циљевима одрживог развоја.

У првој половини новембра је одржан семинар о Етничком профилисању у организацији ЕКВИНЕТ-а, уз подршку Отвореног друштва Иницијативе за правду. Циљ семинара био је да се представници тела за равноправност упознају са овом појавом и утицајем који такво поступање има на припаднике оних група који су нарочито погођени таквом праксом.

Поред тога, Повереник је учествовао и на семинару посвећеном борби против говора мржње који је крајем 2018. године одржан у Риму. Фокус семинара био је на

разумевању суштине говора мржње, као облика дискриминације, а закључено је да је неопходно свеобухватно унапређење законске регулативе у националним законодавствима у вези са процесуирањем лица која шире говор мржње, као и упознавање свих релевантних актера са тешким последицама које говор мржње производи.

Полазећи од чињенице да се антидискриминационо законодавство Републике Србије сматра примером добре праксе у Европи, средином 2018. године, посредством ЕКВИНЕТ-а, словачки Центар за људска права је Поверенику доставио молбу за давање мишљења на Нацрт закона о оснивању Словачког националног центра за људска права.

Повереник је активно учествовао у раду ЕКВИНЕТ-ових радних група за комуникацијске стратегије и праксе, родну равноправност, формирање практичних политика, антидискриминационо право у пракси, и у раду кластера за истраживање и прикупљање података.

4.4.2. Регионална сарадња на унапређењу равноправности

У току 2016. године Повереник је отпочео активности ка успостављању делотворног модела регионалне сарадње институција које се баве заштитом људских права, а једна од најважнијих јесте потписивање Изјаве о сарадњи девет тела за заштиту равноправности у Југоисточној Европи и организација регионалне конференције на тему ефикасног сузбијања дискриминације и унапређења равноправности.

У овој години настављене су активности у оквиру регионалне сарадње учешћем Повереника на трећој регионалној конференцији под називом „Независност тела за равноправност“ коју је организовала институција албанског Повереника за заштиту од дискриминације крајем октобра у Тирани. Конференција је била посвећена новим стандардима предвиђеним Општом препоруком бр. 2 Европске комисије против расизма и нетолеранције која се односи на тела за равноправност и Препоруком Европске комисије од 22. јуна 2018. године. Представници институција за равноправност разменили су искуства о изазовима са којима се суочавају у достизању постављених европских стандарда, нарочито када је реч о независности која је кључни стандард да би се ове институције могле супротстављати неравноправности и дискриминацији. Финансирање и обезбеђивање ресурса за рад независних институција неодвојиви су од независности јер, уколико нема адекватног буџета за рад институције, неће бити могуће реализовати њен мандат и то је највећи изазов који стоји пред институцијама за равноправност.

Као наставак регионалне сарадње која је успостављена 2016. године, у оквиру пројекта „Регионална сарадња у реформи правосуђа“ који подржава Немачка развојна сарадња (ГИЗ) у Босни и Херцеговини, реализован је програм размене запослених између институција које су потписале Изјаву о сарадњи. Представница Повереника Републике Србије боравила је у Тирани и упознала се са радом Повереника за заштиту од дискриминације Републике Албаније, док је представница Заштитника људских права и слобода Црне Горе боравила у Стручној служби Повереника у Београду.

На регионалној конференцији *„Размена најбољих искустава у решавању случајева кршења људских права са посебним фокусом на борбу против дискриминације“* која је одржана у Сарајеву, представљени су примери и искуства из праксе Повереника у вођењу стратешких парница.

Осим тога, повереница је отворила прву регионалну конференцију *„Учешће особа са инвалидитетом у политици и на изборима“*, коју су средином октобра у Београду заједнички организовали Балканска независна мрежа у области инвалидности из Бања Луке и Канцеларија ОЕБС за демократске институције и људска права. Учесници конференције били су представници инвалидског покрета из Србије, Македоније, БиХ и Црне Горе.

Повереница је учествовала у раду регионалне конференције *„Спровођење Истанбулске конвенције Савета Европе – изазови и наредни кораци“* коју је у Сарајеву организовало министарство за Људска права и избеглице БиХ и Агенција за равноправност полова БиХ.

Такође, на међународној конференцији *„Досадашња искуства и правци даљег развоја институције омбудсмана“* одржаној у Бачкој Тополи, а на тему размене искустава и могућности за умрежавање и унапређење рада институција у заштити људских, грађанских и мањинских права повереница је учествовала заједно са представницима институција суседних земаља, локалних омбудсмана и других угледних стручњака из области заштите људских права.

Имајући у виду важности регионалне сарадње, Повереник ће и у наредном периоду наставити рад на њеном унапређењу и развоју.

4.4.3. Годишња конференција Повереника поводом Међународног дана толеранције

Поводом 16. новембра, Међународног дана толеранције Повереник организовао је редовну годишњу конференцију под називом *„Србија без дискриминације“* у сарадњи са Мисијом ОЕБС-а у Србији и Фондом за добру управу Владе Велике Британије.

Поред поверенице, на отварању конференције говорили су и шеф Мисије ОЕБС-а у Србији Андреа Орицио и амбасадор Велике Британије Денис Киф, који су истакли значај и улогу институције у унапређењу равноправности и стварању толерантног друштва.

На конференцији су по четврти пут додељене Годишње медијске награде за толеранцију, а признања награђеним новинарима и новинарима уручили су повереница и шеф Мисије ОЕБС у Србији. Новинари су награђени у три категорије – за радијски/ТВ прилог, за штампу/онлајн, текст на интернету, као и за радио/ТВ репортажу у трајању до 30 минута.

Прво место у категорији *„ТВ прилог“* освојила је новинарка РТС-а Сузана Дука, док је друга награда припала новинару ТВ Н1 Србија Миодраг Совиљу. Трећа награда у овој категорији додељена је Вишњи Вишњић, новинарки РТС-а.

У категорији „ТВ/радио репортажа“ прво место додељено је Радмили Релић, новинарки РТВ Маг, Обреновац. Другу награду добила је новинарка Радија 021 Горица Николин. Трећепласирана је Марија Марић новинарка Радио РТВ-а.

У категорији штампа/онлајн првонаграђена је Владимира Дорчова Валтнерова (Storyteller) Друго место освојила је Маријана Чанак (Портал о инвалидности), док је трећепласирана Славица Томчић (Курир).

На конференцији су представљени и резултати пројекта „Јачање капацитета институција и организација у Србији у циљу одговарајуће примене законодавства у области људских права и забране дискриминације“ који је подржао Фонд за добру управу Владе Уједињеног Краљевства. Након представљања резултата спроведеног истраживања, уследила је дискусија у оквиру панела под називом „Улога и значај медија у сузбијању стереотипа и предрасуда“.

На панелу „Улога и значај стратешких парница у судској пракси Србије“ представљена је публикација „Смернице за стратешко парничење“, као и резултати радионице са домаћим и међународним експертима. Конференцији је присуствовало преко 200 учесника, из земље и света.

Такође, на иницијативу Повереника, први школски час у свим основним и средњим школама у Србији био је посвећен теми толеранције, равноправности, поштовању и прихватању различитости.

5. МЕДИЈСКО ИЗВЕШТАВАЊЕ

Већина медија у Србији, из године у годину, све више препознаје значај извештавања о људским правима, равноправности и недискриминацији. Упркос томе што дневни догађаји у приличној мери диктирају одабир тема, повећава се број новинара који су спремни да својим причама указују на проблеме различитих мањинских и маргинализованих друштвених група. Приметно је, такође, да и медији на локалу, све више актуелизују теме које су мање видљиве и у јавности мање заступљене, попут положаја жена на тржишту рада, жена са инвалидитетом и живота трансродних особа у мањим срединама.

На другој страни, 2018. годину обележило је и недопустиво извештавање једног броја штампаних медија и портала, који су објављивали сексистичке, мизогине и шовинистичке садржаје, вређали углед и достојанство појединих личности и кршили професионалне и етичке стандарде извештавања.

У јавном простору у овој години био је присутан и говор мржње као и најразличитије увреде и дискриминаторни ставови, а друштвене мреже су често биле полигон за међусобна вређења и, у најгорем случају, претње. Стога је повереница реаговала упозорењима за јавност оштро осуђујући објаве и ставове којима су подстицани насиље, нетрпељивост и дискриминација, указујући да је слобода говора јасно одвојена од говора мржње и да не сме бити алиби за ширење мржње. Између осталог, реаговано је због насловне стране Илустроване Политике, омаловажавања појединих политичарки и из владајућих и из опозиционих странака, као и због кршења права жена жртава насиља и права деце. И сама новинарска удружења скретала су пажњу да је у

медијима и даље присутан говор мржње, сензационализам, дискриминаторни ставови и увредљиво извештавање, нарочито о женама и припадницима ЛГБТ популације.

Медијска удружења у претходној години су указивала на повишен ниво кршења Кодекса новинара Србије, на услове за обављање посла без страха за личну безбедност, затим на случајеве вређања и омаловажавања новинара и новинарки од носилаца политичких и јавних функција, на лош економски и социјални положај запослених у медијима, као и на проблеме са конкурсима за доделу средстава којима се финансирају медијски садржаји од јавног значаја.

Истовремено, већина релевантних домаћих и међународних извештаја, указивала је на проблем слободе изражавања и безбедност новинара у Србији. У Годишњем извештају Европске комисије о напретку Србије, наведено је да није направљен никакав напредак у области слободе медија, те да је неопходно побољшање ситуације у погледу стварња повољног окружења за слободу изражавања и слободу медија.³⁶⁶ У *Non-paper* документу Европске комисије из новембра 2018. наводи се да су случајеви претњи, застрашивања и насиља над новинарима и даље забрињавајући, а укупно окружење и даље није погодно за остваривање слободе изражавања и слободе медија. Такође се истиче и да се говор мржње и дискриминаторна терминологија често толеришу у медијима и ретко када се њима баве регулаторни органи или тужиоци.³⁶⁹

Положај грађана и грађанки са инвалидитетом и тешкоће са којима се суочавају у свакодневном животу, биле су теме о којима су медији редовно извештавали и о којима су континуирано писали. Од прича о архитектонским баријерама, недовољне заступљености у процесима одлучивања, до тешкоћа при запошљавању, уз сиромаштво као општи проблем ове популације, оцена је да се у медијима готово свакодневно говорило о особама са инвалидитетом, али је утисак да је ипак мањи број тема које су трагале за решењима, у односу на приче које нису одлазиле даље од констатовања проблема. У већини случајева, повереница је била саговорница, а неретко су опште препоруке институције, попут оне да је потребно што пре омогућити равноправно гласање слепим и слабовидим особама, биле повод да медији отворе тему у јавности. Проблематизовано је и питање запошљавање особа са инвалидитетом, и законска могућност којој послодавци и даље прибегавају у највећем броју случајева, а то је да уплаћују средства у буџетски фонд за професионалну рехабилитацију и запошљавање особа са инвалидитетом, уместо њиховог запошљавања. Извештавало се и о насиљу над особама са инвалидитетом као друштвено невидљивом проблему, али и о тешкоћама приликом пружања здравствених, пре свега гинеколошких услуга, женама са инвалидитетом.

Старији грађани и грађанке, њихова маргинализација и искљученост, такође су били честа тема у медијима. На проблем дискриминације старијих, пажњу су скретала и истраживања о њиховом положају, као и Међународни конгрес Геронтолошког друштва чији је један од организатора био Повереник, а на коме су кључне теме биле посвећене људским правима старијих.

³⁶⁶ [http://www.mei.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/godisnji_izvestaji_ek_o_napretku/izvestaj_ek_o_srbiji\(1\).pdf](http://www.mei.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/godisnji_izvestaji_ek_o_napretku/izvestaj_ek_o_srbiji(1).pdf)

³⁶⁹ http://www.mei.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/non_paper_23_24/Non-paper_%D0%BE%D1%82%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%83%D1%82%D0%BD%D0%BE%D0%BC_%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%9A%D1%83_%D1%83_%D0%BF%D0%BE%D0%B3%D0%BB%D0%B0%D0%B2%D1%99%D0%B8%D0%BC%D0%B0_23_%D0%B8_24_%D0%B7%D0%B0_%D0%A1%D1%80%D0%B1%D0%B8%D1%98%D1%83.pdf

Иницијатива поверенице за измену Закона о социјалној заштити како би се побољшао положај социјално угроженог становништва из старачких домаћинстава, била је тема којом су се бавили готово сви медији. Посебну пажњу привукао је случај медицинских радника у пријеполској болници који су због година старости премештени на нижа радна места, где је повереница дала препоруку, а затим је цела прича добила и судски епилог у њихову корист.

Положај и права деце такође су били честе теме, а медији су преносили све активности поверенице, међу којима су били изложба поводом Међународног дана старијих „Мост разумевања“, на којој су деца из целе Србије конкурисала са фотографијама и текстовима, као и свечаност „Деца су украс равноправности“ поводом Међународног дана детета.

Проблеми остваривања родне равноправности у свим областима друштвеног живота, била су у приличној мери заступљени у медијима. У фокусу је било праћење ефеката примене Закона о спречавању насиља у породици имајући у виду, нажалост, велики број жена убијених у породичном и партнерском насиљу, поводом чега се и повереница више пута оглашавала. Она је указивала да је насиље огроман проблем, да је неопходна пуна примена свих мера, као и охрабривање жене да пријављују насиље. Поред тога, 2018. годину обележила су вређања и вербално насиље над женама, због чега је повереница више пута реаговала осудивши сексистичке увреде и омаловажавања којима су жене биле изложене у појединим медијима и на друштвеним мрежама. Примера ради опширно је извештавано о мишљењу поверенице у случају дискриминације потпредседнице ДС-а Драгане Ракић и непоступању портала е-Вршац по препоруци.

Женско предузетништво је такође била тема великог броја трибина, скупова, конференција, који су привукли интересовање медија, а међу њима посебно скуп који је организовала повереница са премијерком и Удружењем пословних жена, што је био повод да медији подстакну приче о економском оснаживању жена и њиховом положају на тржишту рада.

Другу половину године обележило је медијско извештавање о усвајању Закона о финансијској подршци породици са децом, и коментари који су били изазвани ефектима примене појединих одредаба. С обзиром да је повереница упутила Уставном суду Србије предлог за оцену уставности и законитости овог закона, медији су били веома заинтересовани, што је изазвало бројна гостовања, изјаве и интервјуе. Бројне текстове и коментаре изазвала је кампања Министарства културе и Савета за популациону политику са слоганима за подстицање рађања у Србији. Негативне реакције изазвала је и честитка министра за рад, запошљавање, борачка и социјална питања који је цитатом песника Јована Дучића за 8. март увредио жене, поводом чега је повереница реаговала упозорењем. Током целе године била је актуелна прича о Закону о родној равноправности, његовом значају и „сукобу надлежности“ предлагача.

Позитиван одјек у јавности имала је афирмативна прича о тромесечној изложби „Перцепције – Жена о мери друштва“ о женском уметничком наслеђу Србије и Велике Британије, у организацији Галерије Матице српске и Британског савета, а чији је суорганизатор био и Повереник за заштиту равноправности. Овим поводом

организована је трибина о месту жене у култури и утицају на родну равноправност о којој је већ било речи.

Када је реч о извештавању о положају *националних мањина*, највећа пажња у медијима посвећена је као и предходних година припадницима ромске националне мањине, а кључне теме о којима су извештавали су тежак свакодневни живот у неформалним насељима, краћи животни век, незапосленост и дискриминација, инклузија ромске деце у образовни систем, као и проблем дечијих бракова. Обележавање Међународног дана борбе против расне дискриминације и Светског дана Рома, били су повод да се новинари и новинарке више посвете темама које се односе на положај ромске националне мањине, а такође су пропратили и посету поверенице ромском насељу у општини Чукарица.

У извештајној години одржани су избори за националне савете националних мањина, па су се медији бавили њиховим резултатима, кампањом која је претходила, као и новинама из измена закона који се односе на положај националних мањина у Србији.

Извештавало се и о положају албанске националне мањине. Сви медији су пренели упозорење поверенице поводом напада на младиће албанске националности који се десио у Новом Саду. Током године су одржане конференције у склопу представљања истраживања о односу Срба и Албанаца, где је оцењено да има разлога за оптимизам, јер су резултати истраживања показали да Србе и Албанце највише интересује економска и политичка стабилност.

Медији су посветили пажњу Међународном дану сећања на Холокауст. Током године повереница је указивала на проблем повремених оживљавања фашистичких идеја и симбола, а издато је и упозорење поводом нацистичких поздрава на скупу посвећеном Милану Недићу.

Медији су доста извештавали и о пресуди Вишег суда у Новом Саду против новосадског Правног факултета, по тужби Савеза мађарских ученика Војводине, због увођења додатног критеријума за упис – познавање српског језика на коме се изводи настава.

Када је у питању *здравствено стање* као основ дискриминације, велику пажњу медија привукла је препорука мера за остваривање равноправности упућена Министарству здравља и Републичким фонду за здравствено осигурање након обраћања Поверенику Савеза бубрежних болесника у случају Специјалне болнице у Врњачкој Бањи где апарати за дијализу нису стављени у функцију 10 година. Континуирани медијски наступи поверенице, притисак јавности и добар приступ медија оријетнисан ка потребама грађана, дали су резултате па је директорка болнице смењена, а Одељење за дијализу стављено у функцију, након најаве министра здравља да су обезбеђена неопходна средства за отпочињање његовог рада. То показује значај партнерства са медијима али и потребу за правовременим и објективним извештавањем у циљу боље заштите грађана.

Медији су се током године бавили и положајем особа које живе са ХИВ/АИДС-ом и хепатитисом Ц, указујући на потребу смањења социјалне дистанце према овој рањивој и маргинализованом друштвеној групи, као и потребу обезбеђивања лекова новије генерације. Такође, медији су пропратили и изјаве поверенице на ову тему.

Писало се и о положају особа са аутизмом, а посебно о тешкоћама са којима се суочавају деца са аутизмом и њихови родитељи. Један од повода је био и случај учитељице која је мобилним телефоном снимала аутистичну девојчицу како би показала да она није за школу, што је привукло велику медијску пажњу.

Велики број медија је извештавао о отварању првог Белхосписа за помоћ грађанима и грађанкама у терминалној фази болести. Повереница је присуствовала свечаном почетку радова на изградњи ове установе, као и пружила пуну подршку свим активностима које су усмерене на палијативну бригу и негу. Посебно је извештавано и о препоруци Повереника у вези израде стандарда за ову врсту социјално-здравствених услуга, као и о мишљењу на Нацрт закона о социјалној заштити којим је, и поред указивања на значај развоја ових услуга, предвиђено брисање члана којим се уређује ова материја.

Када је у питању положај ЛГБТИ популације, медији су највише извештавали поводом случајева у којима је донето мишљење да је било дискриминације. Примера ради пажњу медија привукла је дискриминаторна изјава министра Ненада Поповића о геј сликовници, изјава Звездана Терзића, директора фудбалског клуба Црвена Звезда. Такође, медијску пажњу на почетку године изазвала је и кривична пријава поверенице против певача Александра Вуксановића познатијег под уметничким именом Аца Лукас због вређања ЛГБТ популације. Серија текстова и телевизијских прилога урађена је и поводом чињенице да је Бранислав Ристивојевић, професор Правног факултета Универзитета у Новом Саду, постао декан те високошколске установе, и то у тренутку када је против њега вођена стратешка парница због дискриминације жена и ЛГБТ особа. Једна од тема су били и уџбеници са дискриминаторним садржајем, који су након препоруке поверенице повучени из продаје. Пажњу је изазвала и прва пресуда у Србији која је донета због злочина из мржње и којом је осуђен отац који је вршио насиље над сином због његове сексуалне оријентације.

Медији су забележили обе параде поноса, јунску под слоганом „Матичарка, нормално!“ као и септембарску под слоганом „Реци да“, уз констатацију да су протекле мирно. Делимично интересовање било је за проблеме са којима се сусрећу трансродне особе и предвиђеним изменама Закона о матичним књигама, као и најавама могућег законског регулисања положаја истополних заједница. Повереница је у неколико наврата истицала да је ово правно питање неопходно што пре уредити.

Случај доктора Марка Ленса који је добио судски спор против авио-компаније *Swiss International Air Lines LTD* због дискриминаторског поступања заинтересовао је све медије, а новинари и новинарке су се за реакцију обраћали и повереници која је оценила да је ово важна порука да је дискриминација законом забрањена и да се може доћи до правде, али нажалост након дугог времена.

Медији су се такође бавили темом говора мржње, посебно на друштвеним мрежама, и пропратили су организовање неколико скупова на којима је и повереница учествовала, међу којима и један у Кући људских права поводом представљања публикације „Процесуирање злочина из мржње и говора мржње у праву Србије и европски стандарди“.

Тема вршњачког насиља константно је била присутна у медијима, а била је узрокована различитим инцидентима, због којих су дата и упозорења јавности. Такође се

извештавало о правилнику којим је детаљније регулисано поступање у случају сумње или утврђеног дискриминаторног понашања у школама. Та тема је изазвала и велико интересовање јавности због недовољно јасно објашњених одредаба и неадекватног датог примера у вези са позивницама за дечје рођендане.

Још два случаја у којима је повереница поступала и утврдила дискриминацију привукла су посебну пажњу медија, и то случај неоправдано лошијег поступања према запосленој у компанији „Равнаја“ а.д. Мали Зворник, само због чланства у синдикалној организацији њеног супруга и њеног личног својства – пола, као и случај Удружења новинара Србије због неоправданог стављања у неједнаки положај овог удружења од стране банке и њене пословне политике да не одобрава кредите удружењима грађана.

Годишња медијска награда за толеранцију коју Повереник за заштиту равноправности додељује уз подршку Мисије ОЕБС-а у Србији, и ове године је изазвала велику пажњу, о чему сведоче бројни извештаји у штампаним и електронским медијима. Целу конференцију је, као и сваке године, уживо преносила Радио Телевизија Србије. Такође су медији поклонили пажњу и новоустановљеној годишњој награди Повереника „Општина/град једнаких могућности“. Поред тога, сви медији су извештавали и о признању „Допринос године Европи“ које је повереница добила од Европског покрета у Србији.

6. ПУБЛИКАЦИЈЕ ПОВЕРЕНИКА

У циљу унапређивања равноправности, као и бољег информисања грађана о раду институције, Повереник је у току 2018. године спровео два истраживања и објавио неколико публикација и брошура. Сва истраживања, публикације и брошуре доступне су у електронској форми на интернет презентацији Повереника (<http://ravnopravnost.gov.rs/izvestaji-i-publikacije/publikacije/>), а обавезни примерци публикација достављени су у Народну библиотеку Србије као депозитну библиотеку Републике Србије.

1) **Истраживање: „Однос представника органа јавне власти према дискриминацији у Србији“** спроведено је у оквиру пројекта „Јачање локалних антидискриминационих капацитета и институционалних капацитета Повереника“. Истраживање је за потребе Повереника спровела агенција Фактор плус. Реализацију пројекта финансијски је подржала амбасада Краљевине Норвешке у Београду. Ово је друго по реду истраживање међу представницима органа јавне власти и представља својеврсну анализу стања у односу на претходно истраживање које је спроведено 2013. године.

2) **Истраживање: „Однос медија у Србији према дискриминацији“** је реализовано у оквиру пројекта „Јачање капацитета институција и организација у Србији у циљу одговарајуће примене законодавства у области људских права и борбе против дискриминације“ који се спроводи у оквиру Фонда за добру управу (Good Governance Fund – GGF) Владе Велике Британије. Анкетирано је 164 представника/ца медија у односу на ставове о дискриминацији, са фокусом на три области: перцепцију и сензибилисаност новинара/ки за извештавање о феномену и случајевима дискриминације, ставове о дискриминацији и мерама за равноправност и заштиту од

дискриминације и новинарску праксу, као и да понуди одговоре на који начин би требало унапредити и даље развијати сарадњу новинара и новинарки са повереницом и радом институције.

3) Приручник за ситуационо тестирање дискриминације израђен је у оквиру пројекта „Јачање капацитета институција и организација у Србији у циљу одговарајуће примене законодавства у области људских права и борбе против дискриминације“ који се спроводи у оквиру Фонда за добру управу (Good Governance Fund – GGF) Владе Уједињеног Краљевства. Приручник је усмерен на јачање капацитета цивилног друштва за спровођење ситуационог тестирања дискриминације.

4) Приручник за спровођење антидискриминационих прописа: Како препознати случајеве дискриминације пред органима јавне власти реализован је у оквиру пројекта „Јачање локалних антидискриминационих капацитета и институционалних капацитета Повереника“, које је подржала амбасада Краљевине Норвешке у Београду. Приручник је првенствено намењен представницима органа јавне власти са циљем да им помогне у примени прописа из њихове надлежности. Посебан акценат стављен је на примере из праксе Повереника како би се ова материја, која представља новину у правном и образовном систему, на најефикаснији и најбољи могући начин приближила онима којима је приручник намењен

5) Смернице за стратешке парнице израђене су у оквиру пројекта „Јачање капацитета институција и организација у Србији у циљу одговарајуће примене законодавства у области људских права и борбе против дискриминације“ који се спроводи у оквиру Фонда за добру управу (Good Governance Fund – GGF) Владе Уједињеног Краљевства. Сврха ових смерница јесте првенствено да појасни шта се подразумева под стратешким парницама, који су критеријуми за оцену стратешких парница, да пружи преглед стратешких парница које су до сада вођене и укаже на изазове са којима се Повереник суочава у овом домену

6) Кодекс равноправности: Смернице за израду кодекса антидискриминационе политике послодаваца у Србији - друго издање садржај ове публикације је израђен уз помоћ Европске уније у склопу ИПА 2013 твининг пројекта, а штампа другог издања подржана је кроз регионални пројекат „Социјална права за осетљиве групе“ (SoRi) Немачке развојне сарадње (GIZ). Приручник је намењен послодавцима у Републици Србији ради лакшег спровођења принципа једнаких шанси у поступку запошљавања и на раду.

7. ИЗВРШАВАЊЕ ОБАВЕЗА ПО ЗАКОНУ О СЛОБОДНОМ ПРИСТУПУ ИНФОРМАЦИЈАМА ОД ЈАВНОГ ЗНАЧАЈА

Повереник обезбеђује слободан приступ информацијама поступајући по захтевима за слободан приступ информацијама од јавног значаја, објављивањем Информатора о раду и других информација на интернет презентацији, извештавањем Народне скупштине, обавештавањем јавности путем саопштења, публикацијама, одржавањем конференција за штампу и на друге одговарајуће начине.

У 2018. години Поверенику је поднето 19 захтева за слободан приступ информацијама од јавног значаја, на која је одговорено у законском року.

Табеларни приказ поднетих захтева по категоријама

Р Б Р	Категорија информације	Број поднетих захтева	Број усвојених: делимично усвојених захтева	Број захтева у раду	Број одоачених захтева	Број одојених захтева
1.	Грађани	6	6	-	-	-
2.	Медији	2	2	-	-	-
3.	Невладине организације и друга удружења грађана	9	9	-	-	-
4.	Политичке странке	-	-	-	-	-
5.	Органи власти	-	-	-	-	-
6.	Остали	2	2	-	-	-
7.	Укупно	19	19	-	-	-

Приликом давања информација посебно се води рачуна о заштити података о личности, у складу са Законом о заштити података о личности³⁷⁰. Странка у поступку пред Повереником има право на поверљивост свих приватних података који се налазе у списима предмета и с којима странка упозна Повереника или друго овлашћено лице.

Информатор о раду Повереника доступан је на интернет презентацији (www.ravnopravnost.gov.rs). Ради лакшег остваривања права на слободан приступ информацијама од јавног значаја, грађанима и грађанкама је омогућено да на интернет адреси Повереника преузму обрасце с примерима за подношење захтева за слободан приступ информацијама. Захтев се може поднети у писаној форми и без коришћења образаца. Битно је да се у захтеву јасно наведе која се информација тражи и/или на шта се конкретно она односи, тј. што прецизнији опис тражене информације. Захтев може али не мора да садржи и разлоге за подношење захтева, као и друге податке који олакшавају проналажење тражене информације.

Законом о слободном приступу информацијама од јавног значаја³⁷¹ прописана је накнада за израду копије докумената који садржи тражену информацију, као и трошкове упућивања, уколико их има. Трошкови накнаде се обрачунавају у складу са

³⁷⁰ „Службени гласник РС”, бр. 97/08, 104/09 – др. закон, 68/12 – одлука УС и 107/12.

³⁷¹ „Службени гласник РС”, бр. 120/04, 54/07, 104/09, 36/10

Уредбом о висини накнаде нужних трошкова³⁷². Увид у документ који садржи тражену информацију је бесплатан.

Захтев за приступ информацијама од јавног значаја које се односе на рад Повереника или су настале у вези с његовим радом може се поднети у писаној форми на адресу: Повереник, Булевар краља Александра бр. 84, 11000 Београд, или електронском поштом, на адресу: poverenik@ravnopravnost.gov.rs.

8. ИЗВЕШТАЈ О ИЗВРШЕЊУ ФИНАНСИЈСКОГ ПЛАНА

Законом о буџету Републике Србије за 2018. годину („Службени гласник РС“, бр. 113/17 од 14.12.2017. године), Поверенику опредељена су средства за Програм „Унапређење и заштита људских и мањински права и слобода“, у износу од 91.264.000 динара.

Укључивањем неутрошених средстава из претходне године, као и средстава која су као нове донације пристигле у току 2018. године, расположива средства у буџету за Програм, односно износ који се налазио на текућим апропријацијама, достигао је 112.734.320 динара.

У оквиру ових расположивих финансијских средстава, однос појединих извора финансирања, у укупном буџету износи:

▪ извор	01	80,95%;
▪ остали извори	05,06,08,15	19,05%.

Из извора 01 – општи приходи и примања буџета, финансиране су :

- Програмска активност Делотворно сузбијање и заштита од дискриминације*

Средства су коришћена за финансирање редовне делатности и функционисање стручне службе Повереника, у складу са Финансијским планом и Планом набавки. Укупно извршење износило је 75.203.632 динара или 83,35% расположивих средстава. У структури утрошених средстава, категорија расходи за запослене учествовали су са 75,73%, категорија коришћења услуга и роба са 19,51% (у оквиру које се највећи део трошкова односи на услуге комуникације, услуге информисања, остале стручне услуге, текуће поправке и одржавање опреме, административни материјал и бензин) и издаци за нефинансијску имовину са 4,76%.

Део одобрених средстава за опрему (51,28%) утрошен је на набавку једног путничког службеног аутомобила на основу Закључка Владе 05 Број: 46-9502/2018 од 11. октобра 2018. године, а по спроведеној централизованом јавној набавци од стране Управе за заједничке послове републичких органа, док је потребна рачунарска опрема набављена из средстава донације Краљевине Норвешке у оквиру пројекта „Јачање локалних антидискриминационих капацитета и институционалних капацитета Повереника“.

³⁷² „Службени гласник РС“, број 8/06

- Пројекат „Равноправно до циља“

Укупно извршење везано за овај пројекат је износило 386.316 динара или 78,20% расположивих средстава.

- Пројекат „Не цени књигу по корицама - Жива библиотека у Србију“

Укупно извршење везано за овај пројекат је износило 198.240 динара или 37,12% расположивих средстава.

Из осталих извора (донације од иностраних земаља, донације од међународних организација, добровољни трансфери од физичких и правних лица, неутрошена средства донација из претходних година), финансирани су следећи пројекти:

- Пројекат „Симулација суђења из области заштите од дискриминације - MOOT COURT“

Средства која су била расположива у 2018. години односе се на два уговора о финансирању пројекта са Фондацијом за отворено друштво, од којих је један започет у 2017. години, а другом траншом донације употпуњен почетком 2018. године, до износа од 1.743.400 динара. Од тих средстава реализован је износ од 1.382.187,23 динара или 79,28%. На основу уговора из 2018. године, Поверенику је трансферисан износ од 1.555.660 динара, од чега је у 2018. години реализовано 562.909,31 динар или 36,18%. На проценат реализације донираних средстава утицала је планирана динамика активности из овог пројекта односно чињеница да је део активности предвиђен за 2019. годину. Пројекат траје до 30. новембра 2019. године.

- Пројекат „Превенција и заштита деце од дискриминације“

Овај пројекат финансира УНИЦЕФ, а укупна средства у 2018. години износила су 663.300 динара, од којих су 101.000 динара пренетих из претходне године. Средства су утрошена у целости, тако да је реализација 100%.

- Пројекат „Јачање локалних антидискриминационих капацитета и институционалних капацитета Повереника“

Овај пројекат финансира се средствима донације Краљевине Норвешке. Пројекат је започет донирањем прве транше средстава у 2017. години и предвиђен је да се заврши крајем 2019. године. Укупно расположива средства у 2018. години у износу од 18.041.513,12 динара чине пренета средства из претходне године - 11.208.088,84 динара и донирана средства у 2018. години – 6.833.424,28 динара. Укупна реализација овог пројекта је 11.012.049,18 динара или 61,04% и условљена је планираном динамиком активности, односно чињеницом да се донирана средства односе и на активности које ће бити спроведене и финансиране у 2019. години.

Структура извршења буџета за 2018. годину, како по изворима финансирања тако и по програму, програмској активности и пројектима дата је у прегледима-табелама које следе:

**ИЗВРШЕЊЕ БУЏЕТА ЗА 2018. ГОДИНУ
СТРУКТУРА БУЏЕТА ПО ИЗВОРИМА ФИНАНСИРАЊА**

Извор финан с.	Програм	Програм. активност /Пројекат	Екон. клас.	О П И С	*Почетна апропријац.	**Текућа апропријац.	Извршење буџета	% извршењг (8:7)
1	2	3	4	5	6	7	8	9
01 - 15	1001		I-VII	УКУПАН БУЏЕТ ЗА 2018. ГОДИНУ	91.264.000	112.734.320	88.889.081	78,85
01	1001		I-III	УКУПНО ПРИХОДИ - ИЗВОР 01	91.250.000	91.250.000	75.788.188	83,06
01	1001	0012	411	Плате, додаци и накнаде запослених	46.410.000	46.410.000	45.871.597	98,84
01	1001	0012	412	Социјални доприноси на терет послодавца	8.306.000	8.306.000	8.211.016	98,86
01	1001	0012	413	Накнаде у натури	100.000	100.000	34.000	34,00
01	1001	0012	414	Социјална давања запосленима	1.300.000	1.300.000	0	0,00
01	1001	0012	415	Накнаде трошкова за запослене	3.600.000	3.600.000	2.667.352	74,09
01	1001	0012	416	Награде запосленима	300.000	300.000	167.183	55,73
01	1001	0012	421	Стални трошкови	2.570.000	2.570.000	1.816.562	70,68
01	1001	0012	422	Трошкови путовања	2.120.000	2.120.000	713.103	33,64
01	1001	0012	423	Услуге по уговору	12.346.000	12.196.000	6.972.204	57,17
01	1001	0012	424	Специјализоване услуге	210.000	260.000	178.884	68,80
01	1001	0012	425	Текуће поправке и одржавање	1.930.000	2.030.000	1.027.521	50,62
01	1001	0012	426	Материјал	4.350.000	4.350.000	3.814.043	87,68
01	1001	0012	462	Дотације међународним организацијама	130.000	130.000	118.980	91,52
01	1001	0012	482	Порези, обавезне таксе и казне	100.000	100.000	29.909	29,91
01	1001	0012	483	Новчане казне по решењу судова	100.000	100.000	0	0,00
01	1001	0012	512	Машине и опрема	6.050.000	6.050.000	3.581.278	59,19
01	1001	0012	515	Нематеријална имовина	300.000	300.000	0	0,00
01	1001	4005	423	Услуге по уговору	494.000	494.000	386.316	78,20
01	1001	4006	423	Услуге по уговору	534.000	534.000	198.240	37,12
05 - 15	1001		IV-VII	УКУПНО ПРИХОДИ - ОСТАЛИ ИЗВОРИ	14.000	21.484.320	13.100.893	60,98
05	1001	4008	IV	Донације од иностранних земаља извор 05	0	6.833.424	1.278.603	18,71

05	1001	4008	421	Стални трошкови	0	137.569	0	0,00
05	1001	4008	422	Трошкови путовања	0	542.209	111.814	20,62
05	1001	4008	423	Услуге по уговору	0	6.153.646	1.166.789	18,96
06	1001	4007	V	Донације од међународних организација извор 06	1.000	562.300	562.300	100,00
06	1001	4007	423	Услуге по уговору	1.000	562.300	562.300	100,00
08	1001	4003	VI	Донације од невладиних организација извор 08	6.000	2.274.180	1.132.702	49,81
08	1001	4003	422	Трошкови путовања	2.000	1.450.700	683.706	47,13
08	1001	4003	423	Услуге по уговору	4.000	823.480	448.996	54,53
15	1001		VII	Пренета средства из претходних година извор 15	7.000	11.814.436	10.127.288	85,72
15	1001	4003	422	Трошкови путовања	1.000	169.025	81.736	48,36
15	1001	4003	423	Услуге по уговору	4.000	336.322	211.105	62,77
15	1001	4007	423	Услуге по уговору	1.000	101.000	101.000	100,00
15	1001	4007	465	Остале дотације и трансфери	1.000	0	0	0,00
15	1001	4008	421	Стални трошкови	0	39.539	0	0,00
15	1001	4008	423	Услуге по уговору	0	9.027.614	7.606.793	84,26
15	1001	4008	512	Машине и опрема	0	2.140.936	2.126.654	99,33

Напомена уз * - Почетна апропријација је одобрена Законом о буџету Републике Србије за 2018. годину („Службени гласник РС“, број 113/117 од 14.12.2017. године)

Напомена уз ** - Текућа апропријација представља почетну апропријацију увећану за износ нових донација, као и износ пренетих неутрошених средстава из претходне године

ИЗВРШЕЊЕ БУЏЕТА ЗА 2018. ГОДИНУ
СТРУКТУРА БУЏЕТА ПО ПРОГРАМУ, ПРОГРАМСКОЈ АКТИВНОСТИ И ПРОЈЕКТИМА

Извор финанс.	Програм	Програм активност/Проекат	О П И С	*Почетна апропријација	**Текућа апропријација	Извршење буџета	% извршења (7:6)
1	2	3	4	5	6	7	8
01 - 15	1001		ПРОГРАМ: <i>Унапређење и заштита људских и мањинских права и слобода</i>	91.264.000	112.734.320	88.889.081	78,85
01		0012	ПРОГРАМСКА АКТИВНОСТ: <i>Делотворно сузбијање и заштита од дискриминације</i>	90.222.000	90.222.000	75.203.632	83,35
08,15		4003	ПРОЈЕКАТ: MOOT COURT - <i>Симулација суђења у области заштите од дискриминације</i>	11.000	2.779.507	1.425.543	51,29
01		4005	ПРОЈЕКАТ: РАВНОПРАВНО ДО ЦИЉА	494.000	494.000	386.316	78,20
01		4006	ПРОЈЕКАТ: <i>Не цени књигу по корицама - ЖИВА БИБЛИОТЕКА</i>	534.000	534.000	198.240	37,12
06,15		4007	ПРОЈЕКАТ: УНИЦЕФ - <i>Превенција и заштита деце од дискриминације</i>	3.000	663.300	663.300	100,00
05,15		4008	ПРОЈЕКАТ: НОРВЕШКИ ПРОЈЕКАТ - <i>Јачање локалних антидискриминационих и институционалних капацитета ПЗР</i>	0	18.041.513	11.012.049	61,04

Напомена уз * - Почетна апропријација је одобрена Законом о буџету Републике Србије за 2018. годину ("Службени гласник РС", број 113/117 од 14.12.2017. године)

Напомена уз ** - Текућа апропријација представља почетну апропријацију увећану за износ нових донација, као и износ пренетих неутрошених средстава из претходне године

9. ПРЕПОРУКЕ ЗА СУЗБИЈАЊЕ ДИСКРИМИНАЦИЈЕ И УНАПРЕЂЕЊЕ РАВНОПРАВНОСТИ

У 2018. години спроведене су у целости поједине препоруке које је Повереник дао у свом годишњем извештају за 2017. годину, а поједине препоруке спроведене су у само одређеном делу.

У том смислу у извештајном периоду донети су: *Стратегија за превенцију и контролу ХИВ инфекције и АИДС-а у Републици Србији, 2018–2025. године, Стратегија подстицања рађања, Стратегија јавног здравља у Републици Србији 2018-2026. године, Стратегија безбедности и здравља на раду у Републици Србији за период од 2018. до 2022. године са Акционим планом за њено спровођење, Акциони план за спровођење Националне стратегије за младе за период од 2018. године до 2020. године, Закон о бесплатној правној помоћи (ефекти примене овог Закона ће се*

видети након почетка његове примене - 1. октобра 2019. године), Закон о изменама и допунама Закона о планирању и изградњи, Закон о уџбеницима, Закон о изменама и допунама Закона о заштити права и слобода националних мањина, Закон о изменама и допунама Закона о националним саветима националних мањина, Закон о изменама и допунама Закона о службеној употреби језика и писма, Закон о јединственом матичном броју грађана, Закон о изменама и допунама Закона о матичним књигама, Закон о изменама и допунама Закона о високом образовању, Правилник о поступању установе у случају сумње или утврђеног дискриминаторног понашања и вређања угледа, части или достојанства личности, Правилник о критеријумима и стандардима пружања додатне подршке у образовању деце, ученика и одраслих са сметњама у развоју и инвалитетом у васпитној групи, односно другој школи или породици, Правилник о измени правилника о стипендијама за изузетно надарене ученике и студенте, Правилник о издавању нискотиражних уџбеника, Правилник о ближим упутствима за утврђивање права на индивидуални образовни план, његову примену и вредновање, Правилник о додатној образовној, здравственој и социјалној подршци детету, ученику и одраслом, Правилник о ближим условима, поступку и начину остваривања права на одсуство са рада или рада са половином пуног радног времена ради посебне неге детета, Одлука о изменама и допунама Кодекса понашања државних службеника.

Крајем 2018. године отпочела је са радом Национална СОС линија за жене жртве насиља.

На основу увида стечених у поступку по притужбама током 2018. године, као и на основу других релевантних података о проблемима у остваривању равноправности, Повереник даје следеће препоруке:

1. Приступити изради стратешких докумената и акционих планова чије је важење истекло у претходном периоду или истиче у 2019. години. То се првенствено односи на доношење стратегије превенције и заштите од дискриминације, унапређења положаја особа са инвалитетом, развој социјалне заштите, менталног здравља, превенције и заштите деце од насиља, развоја образовања одраслих, друштвено одговорног пословања, као и стратегије о старењу. Нови стратешки документи треба да буду базирани на евалуацији претходно важећих стратегија и уз уважавање тренутног стања и потреба друштвених група на које се односе. Приликом припреме свих стратешких докумената реално дефинисати циљеве и активности, обезбедити изворе финансирања и спровести широк консултативни процес са свим релевантним актерима.

2. Програмима и плановима предвидети спровођење мера и активности на републичком, покрајинском и локалном нивоу у циљу смањења сиромаштва, подстицања руралног развоја, задржавања младих, спречавања страначког запошљавања, као и постизања пуне равноправности грађана и грађанки, нарочито рањивих и маргинализованих друштвених група укључујући и децу и жене који припадају овим групама. Приликом креирања прописа и мера посебну пажњу треба посветити статистичким показатељима и подацима из релевантних истраживања за поједине области уз сагледавање дугорочних ефеката примене у пракси и реалних ефеката на грађане и грађанке и локалне заједнице.

3. Унапредити систем социјалне заштите и финансијске подршке породици са децом у циљу побољшања ефикасности и квалитета помоћи ради савладавања социјалних и животних тешкоћа, стварања услова за задовољење основних животних потреба појединца и породице, као и мера заштите породице са децом и подршке рађању. Посебно посветити пажњу јачању материјалне подршке намењене осетљивим и сиромашним групама становништва, унапређењу доступности и разноврсности услуга подршке (дневне услуге у заједници, услуге подршке за самосталан живот, интензивне услуге подршке породици која је у кризи, саветовање и подршка родитеља, подршка породици која се стара о свом детету или одраслом члану породице са сметњама у развоју и др), као и других услуга социјалне заштите. Ојачати контролне механизме и увести праћење и оцену квалитета услуга социјалне заштите.

4. Неопходно је ојачати све (квантитативне и квалитативне) капацитете центара за социјални рад како би могли да правовремено одговоре свим пословима у области социјалне и породично-правне заштите и обезбеде квалитетно мапирање потреба, препознавање социјалне искључености и благовремено активирање свих облика подршке и помоћи.

5. Изменити или ставити ван снаге Закон о начину одређивања максималног броја запослених у јавном сектору, имајући у виду последице по функционисање јавних служби (у области здравља, просвете, социјалне заштите, друштвене бриге о деци, науке и културе) као и последице на положај жена и ефикасно и континуирано функционисање државне управе.

6. Интензивирати рад на унапређивању архитектонске и информационе приступачности и примену универзалног дизајна у свим областима, са циљем омогућавања несметаног приступа јавним објектима и површинама, превозу, информацијама, комуникацијама и услугама за особе са инвалидитетом, лица која се отежано крећу, старије суграђане и децу. Обезбедити да информације о раду свих органа јавне власти буду доступне у одговарајућим форматима, укључујући и садржаје интернет презентација, повећати број медијских садржаја који се превode на знаковни језик, као и комуникацију преко тумача за знаковни језик. Потребно је обезбедити једнаке могућности за приступ службама за хитне интервенције, услугама обавештења, СОС линијама и јавним телефонским именицима.

7. Потребно је обезбедити особама са инвалидитетом услове за пуно остваривање свих загарантованих права, што укључује и предузимање мера за унапређење правног оквира у погледу остваривања права на приступачно бирачко место и изборни материјал, уз поштовање достојанства особа са инвалидитетом.

8. Унапредити правни оквир изменом прописа који уређују питање лишења пословне способности и старатељства над пунолетним особама уз омогућавање самосталног одлучивања и промоцију способности особа са инвалидитетом, као и доношењем прописа који се односе на радно ангажовање особа са инвалидитетом, просторно техничке услове, стручну оспособљеност запослених и друге услове за рад радног центра.

9. Наставити процес деинституционализације корисника смештених у установама, пре свега деце, младих и особа са инвалидитетом уз истовремено обезбеђивање адекватне подршке и развој услуга на локалном нивоу као и континуирано развијање

сарадње система социјалне и здравствене заштите, образовања и запошљавања. Особама са инвалидитетом омогућити подршку за самосталан живот у најмање рестриктивном окружењу, несметан приступ здравственој заштити и превентивним прегледима, онемогућити присилно, односно смештање без пристанка лица у установе здравствене и социјалне заштите.

10. Унапредити нормативни оквир за заштиту права детета усаглашавањем са Конвенцијом о правима детета, а посебно у погледу дефинисања појмова и забране физичког кажњавања. Донети нови Општи протокол за заштиту деце од злостављања и занемаривања.

11. Унапредити доступност основношколског и средњешколског образовања деци из осетљивих друштвених група, предузимањем афирмативних мера нарочито усмерених према деци са инвалидитетом и сметњама у развоју, ромској деци и „деци улице“ у циљу квалитетније подршке и унапређења инклузивног образовања и предузимањем мера на правовременом обезбеђивању уџбеника у прилагођеним форматима, повећању броја уписане деце али и смањењу осипања из образовног система. Предузети све неопходне радње и мере којима ће се обезбедити ангажовање педагошког асистента за децу и ученике којима је потребна додатна подршка у образовању и васпитању и наставити рад на развоју инклузивног образовања, у складу са принципима једнакости и доступности у образовању на свим нивоима. С тим у вези сагледати и ефекте примене Закона о дуалном образовању, посебно потенцијалне последице које има на осетљиве групе деце.

12. Спроводити активности усмерене ка укључивању одраслих из осетљивих друштвених група у образовни систем. Радити на обезбеђивању једнаких могућности у приступу високом образовању младима из маргинализованих друштвених група, увођењем посебних мера и допуном стандарда за акредитацију високошколских установа, а нарочито у погледу приступачности простора, обезбеђивања асистивних технологија и одговарајућих сервиса за подршку студентима.

13. Спроводити програме за децу у циљу неговања вредности које промовишу културу толеранције, разумевања и уважавања различитости, родне равноправности, међугенерациске солидарности и недискриминације. У школске програме увести здравствено и васпитање о репродуктивном и сексуалном здрављу и кроз грађанско васпитање подстицати усвајање вредности равноправности и толеранције кроз отклањање бројних уврежених стереотипа и предрасуда о различитим друштвеним групама и друштвеним појавама.

14. Наставити спровођење мера активне политике запошљавања у односу на сагледане ефекте до сада предузиманих мера и активности. Креирати нове мере и механизме активне политике запошљавања којима се постижу најбољи ефекти на запошљавање теже запошљивих лица на тржишту рада, посебно имајући у виду пол, године живота, здравствено и социјално стање и друге карактеристике незапослених лица, уз унапређење правног оквира у погледу достојанственог рада и смањења учешћа нестандартних облика рада у циљу смањења несигурности и одласка младих. Јачати институције локалне самоуправе за креирање мера и спровођење активне политике запошљавања, уз уважавање карактеристика локалног тржишта рада.

15. Интензивирати рад на побољшању положаја старијих, нарочито у руралним и неприступачним подручјима. Потребно је повећати доступност услуга здравствене и социјалне заштите за старије (кућно лечење и нега, јачање патронажних служби за обилазак и помоћ старима, даљи развој и унапређење система, саветовање путем телефона и сл, као и увођење мобилних и иновативних услуга које одговарају на специфичне потребе старијих, као што су телеасистенција, неформални неговатељи, услуге повремених и привремених смештаја и сл.). Неопходно је и боље повезивање новчаних давања са услугама, као и побољшање услуга превоза што је услов за бољи приступ услугама и спречавање социјалне искључености.

16. Предузети мере и активности за обезбеђивање услова за пружање услуга корисницима који због специфичног социјалног и здравственог статуса имају потребу и за социјалним збрињавањем и за сталном здравственом заштитом прописивањем стандарда за пружање тих услуга. Подизати информисаност о овим правима и услугама, поједноставити процедуре за њихово остваривање, побољшати коришћење информационих технологија у сврху помоћи, обезбедити доступан и приступачан приступ палијативној нези у склопу права на здравствену заштиту без дискриминације.

17. У циљу економског оснаживања жена потребно је континуирано предузимати мере за подстицање запошљавања и женског предузетништва, за заштиту жена од дискриминације на тржишту рада уз посебну пажњу на остваривање равноправности у приступу радним местима, једнаким условима за напредовање и остваривање једнаке зараде, као и унапређивању и промовисању мера за усклађивање баланса између породичних и радних обавеза, односно рада и родитељства. Предузимати мере за смањење родне диспропорције и постојећих патријархалних образаца у бављењу децом, старању о другим члановима породице и бављењу породичним обавезама уз промовисање једнаког дељења обавеза у односу на здравствене, економске и професионалне обавезе а не устаљене улоге, како би се постигло равноправно учешће жена у радној снази и равноправно учешће мушкараца у неплаћеном старању.

18. Прописати обавезу интегрисања родне перспективе у јавне политике и прописати обавезу свих органа јавне власти и послодаваца да развију интерне механизме за сузбијање и заштиту од дискриминације и вођење родно балансиране кадровске политике, као и родно осетљиве статистике. Предузети мере и активности како би се обезбедило укључивање и подстицање равномерне заступљености жена и мушкараца у свим сферама политичког и јавног одлучивања у вршењу јавних функција, посебно на нивоу локалне самоуправе, као и укључивање и подстицање равномерне заступљености жена и мушкараца из различитих средина (урбаних и руралних) и маргинализованих група. Донети Закон о родној равноправности који ће бити усклађен са међународним стандардима, као и Законом о забрани дискриминације, изменити и допунити Закон о подстицајима у пољопривреди и руралном развоју.

19. Радити на унапређивању координисаног и ефикасног деловања свих институција система у пружању заштите од насиља у породици и других облика родно заснованог насиља уз развој сервиса за подршку жртвама насиља као и деци сведоцима насиља. Унапредити услугу Националне СОС линије за жене жртве насиља и ускладити је са Конвенцијом Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици и свим другим међународним стандардима. Спроводити континуиране активности на подизању свести о препознавању и

обавезности пријаве насиља, нарочито запослених у систему здравствене заштите с обзиром да потенцијално први долазе у непосредни контакт са жртвама. Увести обавезу вођења родно осетљиве статистике која се односи на пријаве насиља и процесуиране случајеве, са акцентом на посебно осетљиве групе као што су девојчице, старије жене, жене са инвалидитетом, Ромкиње и сл.

20. Интензивирати процес имплементације Акционог плана за спровођење Резолуције 1325 Савета безбедности УН – Жене, мир и безбедност у Републици Србији (2017-2020), са посебним акцентом на активностима у локалним заједницама.

21. Радити на обезбеђивању ефикаснијих терапија и лекова новије генерације на терет Републичког фонда за здравствено осигурање, посебно за особе које болују од ретких болести, хепатитиса, особе које болују од меланома, особе које живе са ХИВ-ом/АИДС-ом. Предузимати мере превентивне заштите, скрининг прегледа и посветити посебну пажњу подизању свести и информисаности о здравственим ризицима и репродуктивном здрављу, посебно деце и младих. Обезбедити већу доступност психолошке подршке.

22. Предузети све потребне мере како би састав државних органа, органа локалне самоуправе и других органа јавне власти одговарао националном саставу становништва на њиховом подручју, повећањем броја запослених припадника националних мањина и њиховим школовањем и оспособљавањем за обављање послова и предузети мере у циљу управљања националном, етничком, верском, језичком и другом разноврсношћу.

23. Активно радити на унапређивању положаја Рома, посебно Ромкиња у погледу обезбеђивања личних докумената, приступа адекватном становању, здравственим, образовним и услугама социјалне заштите, као и запошљавању уз остваривање међуресорске сарадње свих актера у систему заштите и остваривања појединих права, на свим нивоима. Реализовати активности и мере предвиђене Акционим планом за примену Стратегије за социјално укључивање Рома и Ромкиња у Републици Србији за период од 2016. до 2025. године, уз редовно мерење резултата.

24. Донети прописе којима се омогућава регистрација истополних парова и регулишу дејства, правне последице и начин престанка регистрованих партнерства, у складу са препорукама Савета Европе, као и предузимати мере усмерене ка елиминисању дискриминације и стигматизације ЛГБТ особа.

25. Обезбедити пуну примену одредбе члана 54а Кривичног законика у смислу одмеравања казне за кривична дела учињена из мржње и изменити члан 179. овог законика.

26. Посебну пажњу посветити одговорном извештавању које не сме да карактерише говор мржње, сензационализам, сексизам, мизогинија, дискриминаторни ставови и увредљиво извештавање које је најчешће усмерено на жене и припаднике ЛГБТ популације. Подстицати интегрисање тема које развијају културу толеранције, разумевања и уважавања различитости, међугенерациске солидарности, међусобног поштовања, родне равноправности и недискриминације у медијима и на друштвеним мрежама.

27. Радити на смањењу говора мржње у јавном простору уз укључивање свих друштвених актера, са посебним акцентом на процесуирање и адекватно санкционисање.

28. Континуирано радити на едукацији запослених у државној управи и локалној самоуправи, запослених у систему образовања, запошљавања, здравствене и социјалне заштите, носилаца правосудних функција, полицијских службеника, запослених у инспекцијским службама, новинара и новинарки, из области антидискриминационог права, како би се обезбедило правилно и уједначено тумачење и примена антидискриминационих прописа, у складу са међународним стандардима и праксом међународних институција.

29. У циљу постизања пуне усклађености са правним тековинама Европске уније и превазилажења проблема уочених у досадашњој примени закона, изменити и допунити Закон о забрани дискриминације и прописати адекватна решења за успостављање и операционализовање јединственог, централизованог и стандардизованог система за прикупљање и анализу релевантних података који служе за праћење дискриминације и ефикасности система заштите од дискриминације, уз предвиђање потребних буџетских средстава за његову имплементацију.

ПРИЛОГ: СТАТИСТИЧКИ ПРИКАЗ РАДА ПОВЕРЕНИКА У 2018. ГОДИНИ

Број предмета у 2018. години

ПРЕДМЕТИ	2018
Притужбе	947
Препоруке мера	300
Тужбе	1
Посредовање	88
Мишљења на нацрте аката	37
Предлог Уставном суду	4
Кривичне пријаве	3
Прекршајне пријаве	1
Иницијативе за изменом прописа	9
Упозорења	17
Саопштења*	24
УКУПАН број предмета*	1407

* Саопштења не улазе у укупан број предмета

Подносиоци притужби

Физичка лица подносиоци притужби	број	%
Мушкарци	265	41.5
Жене	373	58.5

Остали подносиоци притужби	број	%
Физичка лица	638	67,4
Организације	293	30,9
Државни органи	7	0,7
Група лица	5	0,5
Правна лица	3	0,3
Орган/институција	1	0,1

Основ дискриминације (лично својство)

Притужбе по основу дискриминације	број	%
Притужбе у којима је наведено лично својство	791	83,5
Притужбе у којима није наведено лично својство	156	16,5

Основ дискриминације (лично својство)

Притужбе по основу дискриминације	број	%
Притужбе у којима је наведено једно лично својство	603	76,2
Притужбе у којима је наведено више личних својстава	188	23,8

Притужбе у којима је наведено лично својство	број	%
Инвалидитет	265	26.4
Старосно доба	166	16.5
Пол	108	10.7
Рођење	107	10.6
Здравствено стање	61	6.1
Национална припадност или етничко порекло	59	6.0
Брачни и породични статус	49	4.9
Сексуална оријентација	42	4.2
Неко друго лично својство	39	3.9
Чланство у политичким, синдикалним и другим организацијама	33	3.3
Верска или политичка убеђења	14	1.4
Имовно стање	14	1.4
Држављанство	12	1.2
Осуђиваност	9	0.9
Преци	8	0.8
Изглед	7	0.7
Родни идентитет	6	0.6
Генетске особености	3	0.3
Језик	2	0.2
Раса	1	0.1

* У 188 притужби, као основ дискриминације, наведено је више личних својстава.

Области друштвених односа на које се притужбе односе

Притужбе по области дискриминације	број	%
Приликом пружања јавних услуга или при коришћењу објеката и површина	261	27.6
У поступку запошљавања или на послу	197	20.8
Поступак пред органима јавне власти (суд, општина, министарство, комисије ...)	168	17.7
Социјална заштита	124	13.1
Јавно информисање и медији	58	6.1
Образовање и стручно оспособљавање	50	5.3
Здравствена заштита	24	2.5
Јавна сфера / Општа јавност	19	2.0
Нешто друго	13	1.4
Култура, уметност, спорт	7	0.7
Приватни односи	6	0.6
Пензијско и инвалидско осигурање	5	0.5
Становање	4	0.4
Правосуђе	4	0.4
Деловање / активности у синдикатима, политичким странкама, НВО и другим организацијама	3	0.3
Имовинска права и односи	2	0.2
Остваривање колективних мањинских права	2	0.2

Области дискриминације по подносиоцима

Области дискриминације по подносиоцима	број	%
Приликом пружања јавних услуга или при коришћењу објеката и површина	261	27.6
Физичка лица	61	
мушкарци	33	
жене	28	
Организације	199	
Група лица	1	
У поступку запошљавања или на послу	197	20.8
Физичка лица	182	
мушкарци	70	
жене	112	
Организације	11	
Група лица	1	
Државни орган	1	
Правно лице	1	
Орган/институција	1	
Поступак пред органима јавне власти (суд, општина, министарство, комисије)	168	17.7
Физичка лица	149	
мушкарци	91	
жене	58	
Организације	17	
Група лица	1	
Правно лице	1	
Социјална заштита	124	13.1
Физичка лица	119	
мушкарци	11	
жене	108	
Организације	5	

Јавно информисање и медији		58	6.1
Физичка лица		21	
мушкарци	6		
жене	15		
Организације		34	
Државни орган		1	
Група лица		1	
Правно лице		1	
Образовање и стручно оспособљавање		50	5.3
Физичка лица		39	
мушкарци	14		
жене	25		
Организације		5	
Државни орган		4	
Група лица		2	
Здравствена заштита		24	2.5
Физичка лица		18	
мушкарци	12		
жене	6		
Организације		6	
Јавна сфера / Општа јавност		19	2.0
Физичка лица		11	
мушкарци	5		
жене	6		
Организације		8	
Нешто друго		13	1.4
Физичка лица		12	
мушкарци	7		
жене	5		
Организације		1	

Култура, уметност, спорт		7	0.7
Физичка лица		4	
мушкарци	2		
жене	2		
Организације		3	
Приватни односи		6	0.6
Физичка лица		6	
мушкарци	2		
жене	4		
Пензијско и инвалидско осигурање		5	0.5
Физичка лица		5	
мушкарци	3		
жене	2		
Становање		4	0.4
Физичка лица		3	
мушкарци	2		
жене	1		
Организација		1	
Правосуђе		4	0.4
Физичка лица		4	
мушкарци	4		
жене	0		
Деловање / активности у синдикатима, политичким странкама, НВО и др.орг.		3	0.3
Физичка лица		1	
мушкарци	1		
жене	0		
Организација		2	
Имовинска права и односи		2	0.2
Физичка лица		2	

мушкарци	1		
жене	1		
Остваривање колективних мањинских права		2	0.2
Физичка лица		1	
мушкарци	0		
жене	1		
Организације		1	

Пружање услуга и/или коришћење јавних површина и објеката

Напомена: Процентуалне вредности за наведена лична својства рачунате су у односу на број подносилаца притужби за притужбе у којима је наведено лично својство, а не у односу на укупан број притужби за дату област.

Подносиоци притужби у области пружања услуга и/или коришћења јавних површина и објеката		број	%
Инвалидитет		205	79.8
Физичка лица		17	
Мушки	12		
Женски	5		
Организације		188	
Пол		13	5.1
Физичка лица		13	
Мушки	5		
Женски	8		
Неко друго лично својство		9	3.5
Физичка лица		3	
Мушки	1		
Женски	2		
Организације		5	
Група лица		1	
Здравствено стање		9	3.5

Физичка лица		8	
Мушки	3		
Женски	5		
Организација		1	
Национална припадност или етничко порекло		5	1.9
Физичка лица		3	
Мушки	2		
Женски	1		
Организације		2	
Старосно доба		4	1.6
Физичка лица		4	
Мушки	3		
Женски	1		
Верска или политичка убеђења		3	1.2
Физичка лица		3	
Мушки	1		
Женски	2		
Чланство у политичким, синдикалним и другим организацијама		2	0.8
Организације		2	
Брачни и породични статус		2	0.8
Физичка лица		1	
Мушки	0		
Женски	1		
Организације		1	
Сексуална оријентација		1	0.4
Организација		1	
Изглед		1	0.4
Физичка лица		1	
Мушки	0		

	Женски	1		
	Рођење		1	0.4
	Физичка лица		1	
	Мушки	1		
	Женски	0		
	Држављанство		1	0.4
	Физичка лица		1	
	Мушки	0		
	Женски	1		
	Генстске особености		1	0.4
	Физичка лица		1	
	Мушки	0		
	Женски	1		

Област рада и запошљавања

Напомена: Процентуалне вредности наведена лична својства рачунате су у односу на број подносилаца притужби за притужбе у којима је наведено лично својство, а не у односу на укупан број притужби за дату област.

Подносиоци притужби у области рада и запошљавања		број	%
Пол		33	19.0
Физичка лица		32	
	мушкарци	8	
	жене	24	
Организација		1	
Старосно доба		24	13.8
Физичка лица		24	
	мушкарци	8	

жене	16		
Здравствено стање		19	10.9
Физичка лица		19	
мушкарци	9		
жене	10		
Инвалидитет		18	10.3
Физичка лица		17	
мушкарци	9		
жене	8		
Организација		1	
Брачни и породични статус		18	10.3
Физичка лица		17	
мушкарци	2		
жене	15		
Организације		1	
Чланство у политичким, синдикалним и другим организацијама		17	9.8
Физичка лица		14	
мушкарци	7		
жене	7		
Организације		2	
Државни орган		1	
Неко друго лично својство		12	6.9
Физичка лица		12	
мушкарци	6		
жене	6		
Национална припадност или етничко порекло		11	6.3
Физичка лица		9	
мушкарци	4		
жене	5		

Организација		1	
Државни орган		1	
Имовно стање		10	5.7
Физичка лица		9	
	мушкарци	1	
	жене	8	
Организација		1	
Верска или политичка убеђења		3	1.7
Физичка лица		3	
	мушкарци	1	
	жене	2	
Изглед		3	1.7
Физичка лица		3	
	мушкарци	2	
	жене	1	
Сексуална оријентација		2	1.1
Физичка лица		2	
	мушкарци	1	
	жене	1	
Осуђиваност		2	1.1
Физичка лица		2	
	мушкарци	1	
	жене	1	
Преци		1	0.6
Физичка лица		1	
	мушкарци	0	
	жене	1	
Језик		1	0.6
Физичка лица		1	
	мушкарци	1	

жене	0		

Поступање органа јавне власти

Напомена: Процентуалне вредности за наведена лична својства рачунате су у односу на број подносилаца притужби за притужбе у којима је наведено лично својство, а не у односу на укупан број притужби за дату област.

Лична својства у притужбама у области поступања органа јавне власти		број	%
Инвалидитет		24	15.9
Физичка лица		16	
	мушкарци	8	
	жене	8	
Организација		8	
Пол		23	15.2
Физичка лица		22	
	мушкарци	12	
	жене	10	
Организације		1	
Брачни и породични статус		20	13.2
Физичка лица		20	
	мушкарци	10	
	жене	10	
Национална припадност или етничко порекло		14	9.3
Физичка лица		12	
	мушкарци	8	
	жене	4	
Организације		2	
Неко друго лично својство		12	7.9
Физичка лица		8	

	мушкарци	4		
	жене	4		
	Организације		4	
	Старосно доба		8	5.3
	Физичка лица		6	
	мушкарци	6		
	жене	0		
	Организације		1	
	Група лица		1	
	Држављанство		11	7.3
	Физичка лица		9	
	мушкарци	8		
	жене	1		
	Организације		2	
	Здравствено стање		10	6.6
	Физичка лица		8	
	мушкарци	3		
	жене	5		
	Организација		2	
	Чланство у политичким, синдикалним и другим организацијама		7	4.6
	Физичка лица		7	
	мушкарци	7		
	жене	0		
	Преци		6	4.0
	Физичка лица		6	
	мушкарци	6		
	жене	0		
	Осуђиваност		5	3.3
	Физичка лица		5	

	мушкарци	5		
	жене	0		
Сексуална оријентација			5	3.3
Физичка лица			4	
	мушкарци	4		
	жене	0		
Организација			1	
Генетске особености			2	1.3
Организација			2	
Имовно стање			2	1.3
Физичка лица			1	
	мушкарци	0		
	жене	1		
Организације			1	
Језик			1	0.6
Физичка лица			1	
	мушкарци	1		
	жене	0		
Родни идентитет			1	0.7
Физичка лица			1	
	мушкарци	1		
	жене	0		

Социјална заштита

Напомена: Процентуалне вредности за наведена лична својства рачунате су у односу на број подносилаца притужби за притужбе у којима је наведено лично својство, а не у односу на укупан број притужби за дату област.

Подносиоци притужби у области социјалне заштите	број	%
Старосно доба	109	47.6
Физичка лица	108	
Мушки	4	
Женски	104	
Организација	1	
Рођење	105	45.9
Физичка лица	104	
Мушки	2	
Женски	102	
Организација	1	
Инвалидитет	4	1.7
Физичка лица	2	
Мушки	1	
Женски	1	
Организације	2	
Пол	2	0.9
Физичка лица	2	
Мушки	2	
Женски	0	
Национална припадност или етничко порекло	2	0.9
Физичка лица	1	
Мушки	1	
Организације	1	
Здравствено стање	2	0.9
Физичка лица	2	

Мушки	1		
Женски	1		
Чланство у политичким, синдикалним и другим организацијама		2	0.9
Физичка лица		2	
Мушки	1		
Женски	1		
Брачни и породични статус		2	0.9
Физичка лица		2	
Мушки	0		
Женски	2		
Осуђиваност		1	0.4
Физичка лица		1	
Мушки	1		
Женски	0		

Јавно информисање и медији

Напомена: Процентуалне вредности за наведена лична својства рачунате су у односу на број подносилаца притужби за притужбе у којима је наведено лично својство, а не у односу на укупан број притужби за дату област.

Подносиоци притужби у области јавног информисања и медија	број	%
Сексуална оријентација	26	41.3
Физичка лица	1	
Мушки	1	
Женски	0	
Организација	25	
Пол	13	20.6
Физичка лица	12	
Мушки	1	

Женски	11		
Организације		1	
Национална припадност или етничко порекло		7	11.1
Физичка лица		2	
Мушки	1		
Женски	1		
Група лица		1	
Организације		3	
Државни орган		1	
Здравствено стање		4	6.4
Физичка лица		2	
Мушки	0		
Женски	2		
Организације		2	
Родни идентитет		4	6.4
Организације		4	
Инвалидитет		4	6.4
Физичка лица		2	
Мушки	1		
Женски	1		
Организације		2	
Верска или политичка убеђења		2	3.2
Физичка лица		2	
мушкарци	0		
жене	2		
Старосно доба		2	3.2
Физичка лица		2	
Мушки	1		
Женски	1		
Брачни и породични статус		1	1.6

Физичка лица		1	
Мушки	0		
Женски	1		

Образовање и стручно усавршавање

Напомена: Процентуалне вредности за наведена лична својства рачунате су у односу на број подносилаца притужби за притужбе у којима је наведено лично својство, а не у односу на укупан број притужби за дату област.

Подносиоци притужби у области образовања и стручног усавршавања		број	%
Национална припадност или етничко порекло		12	21.1
Физичка лица		6	
Мушки	3		
Женски	3		
Организације		4	
Државни орган		2	
Старосно доба		12	21.1
Физичка лица		11	
Мушки	2		
Женски	9		
Група лица		1	
Здравствено стање		9	15.5
Физичка лица		8	
Мушки	1		
Женски	7		
Група лица		1	
Инвалидитет		5	8.8
Физичка лица		5	
Мушки	2		

Женски	3		
Неко друго лично својство		3	5.2
Физичка лица		2	
Мушки	0		
Женски	2		
Државни орган		1	
Брачни и породични статус		4	6.9
Физичка лица		4	
Мушки	2		
Женски	2		
Пол		3	5.2
Физичка лица		3	
Мушки	2		
Женски	1		
Изглед		2	3.6
Физичка лица		2	
Мушки	1		
Женски	1		
Верска или политичка убеђења		2	3.5
Физичка лица		1	
Мушки	1		
Женски	0		
Група лица		1	
Родни идентитет		1	1.8
Физичка лица		1	
Мушки	1		
Женски	0		
Чланство у политичким, синдикалним и другим организацијама		1	1.7
Физичка лица		1	

Мушки	1		
Женски	0		
Рођење		1	1.7
Физичка лица		1	
Мушки	0		
Женски	1		
Имовно стање		1	1.7
Физичка лица		1	
Мушки	0		
Женски	1		
Преци		1	1.7
Физичка лица		1	
Мушки	0		
Женски	1		

Подносиоци притужби у области здравствене заштите

Напомена: Процентуалне вредности за наведена лична својства рачунате су у односу на број подносилаца притужби за притужбе у којима је наведено лично својство, а не у односу на укупан број притужби за дату област.

Подносиоци притужби у области здравствене заштите	број	%
Пол	8	13.8
Физичка лица	6	
Мушки	6	
Женски	0	
Организација	2	
Здравствено стање	7	12.1
Физичка лица	3	
Мушки	1	
Женски	2	

Организације		4	
Инвалидитет		3	8.2
Физичка лица		2	
Мушки	1		
Женски	1		
Организације		1	
Сексуална оријентација		2	3.4
Физичка лица		1	
Мушки	1		
Женски	0		
Организација		1	
Национална припадност или етничко порекло		2	3.4
Физичка лица		2	
Мушки	1		
Женски	1		
Старосно доба		2	3.4
Физичка лица		2	
Мушки	1		
Женски	1		
Верска или политичка убеђења		1	1.7
Физичка лица		1	
Мушки	0		
Жене	1		

Подносиоци притужби у области јавна сфера / општа јавност

Напомена: Процентуалне вредности за наведена лична својства рачунате су у односу на број подносилаца притужби за притужбе у којима је наведено лично својство, а не у односу на укупан број притужби за дату област.

Подносиоци притужби у области јавна сфера/ општа јавност		број	%
Пол		7	38.9
Физичка лица		6	
Мушки	2		
Женски	4		
Организација		1	
Сексуална оријентација		5	27.8
Физичка лица		2	
Мушки	2		
Женски	0		
Организације		3	
Национална припадност или етничко порекло		3	16.7
Физичка лица		2	
Мушки	0		
Женски	2		
Организације		1	
Верска или политичка убеђења		2	11.1
Организације		2	
Брачни и породични статус		1	5.6
Физичка лица		1	
Мушки	0		
Женски	1		

За друге области друштвеног живота није дат статистички преглед с обзиром да је број поднетих притужби испод 1%.

Против кога су притужбе поднете

Против кога су притужбе поднете	број	%
Државни орган	647	50.5
Правна лица	296	23.1
Орган / Институција	156	12.2
Физичка лица	150	11.7
Организације	17	1.3
Група лица	15	1.2
Број предмета са једним дискриминатором		
		732
Број предмета са више дискриминатора		
		215

Број притужби по регионима

Број притужби по регионима	Број	%
Београдски регион	500	52.8
Регион Шумадије и Западне Србије	136	14.4
Регион Војводине	134	14.1
Регион Јужне и Источне Србије	103	10.9
Регион Косова и Метохије	6	0.6
Непознати регион*	68	7.2

*Регион је непознат када је притужба послата електронском поштом а подносилац не назначи општину пребивалишта.

Исходи поступака

Исходи поступака по притужбама		2018
Поднет предлог Уставном суду		4*
Покренут прекршајни поступак		1
Поднета кривична пријава		3
Поднета тужба суду		1
Притужбе у којима је донето мишљење		115
- мишљење у којем је утврђена повреда права и дата препорука	81	
- мишљење у којем је није утврђена повреда права и дата препорука мера за остваривање равноправности	6	
- мишљење у којем није утврђена повреда права	28	
Посредовање-медијација		88**
Ненадлежност		88
Непотпуност (недостаци)		244
Нема повреде права		194
Води се или је окончан судски поступак		44
Већ је поступано али нису понуђени нови докази		7
Због протеча времена није било могуће постићи сврху поступања		4
Повучена притужба		14
У раду: дато на изјашњење и тражена допуна		56

*Уставном суду су поднета четири предлога за оцену уставности и законитости којима су обухваћени поступци покренути на основу 110 притужби

** Посредовањем окончани поступци покренути на основу 88 притужби

Поступање по препорукама

Поступање по препорукама	број	%
Поступљено по препоруци	61	78.2
Није поступљено по препоруци	17	21.8

*У 3 случаја рок за поступање по препоруци још увек није истекао

Поступање по препорукама мера	број	%
Поступљено по препоруци	295	98.3
Није поступљено по препоруци	5	1.7

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100